T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ SANATINDA EYALET KİŞİLEŞTİRMELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül ÜNAL

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ SANATINDA EYALET KİŞİLEŞTİRMELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ayşegül ÜNAL

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ (KLASİK ARKEOLOJİ)
ANABİLİM DALI

ROMA DÖNEMİ SANATINDA EYALET KİŞİLEŞTİRMELERİ

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
Doç. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN	……
Prof. Dr. Ömer ÇAPAR	……
Doç. Dr. Seyhan DORUK	……

Tez Sınav Tarihi: 09.07.2009

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... *i*

ÖNSÖZ ..... *iv*

KISALTMALAR ..... *vi*

GİRİŞ **1**

I. BÖLÜM: KİŞİLEŞTİRME KAVRAMI **5**

I.A. Kişileştirme Kavramı ve Gelişimi 5

I.A.1. Kişileştirme Kavramı 5

I.A.2. Kişileştirmenin Gelişimi 6

I.B. Kent, Ülke ve Eyalet Kişileştirmeleri 13

I.B.1. İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Kişileştirmeler 15

I.B.2. Esir Şeklindeki Kişileştirmeler 18

II. BÖLÜM: ROMA DÖNEMİ SANATINDA EYALET KİŞİLEŞTİRMELERİ **20**

II.A. İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Eyalet Kişileştirmeleri 21

II.A.1. *Achaia* 22

II.A.2. *Aegyptos* 26

II.A.3. *Africa* 32

II.A.4. *Arabia* 44

II.A.5. *Asia* 46

II.A.6. *Bithynia* 50

II.A.7. *Britannia* 52

II.A.8. *Cappadocia* 61

II.A.9. *Cilicia* 66

II.A.10. *Italia*.....67

II.A.11. *Libya*.....75

II.A.12. *Macedonia*.....77

II.A.13. *Pannonia*.....81

II.A.14. *Phoenice*.....83

II.A.15. *Phrygia*.....84

II.A.16. *Scythia*.....87

II.A.17. *Sicilia*.....88

II.A.18. *Syria*.....91

II.B. Esir ya da İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Eyalet Kişileştirmeleri.....92

II.B.1. *Armenia*.....92

II.B.2. *Dacia*.....98

II.B.3. *Gallia*.....109

II.B.4. *Germania*.....119

II.B.5. *Hispania*.....130

II.B.6. *Iudaea*.....140

II.B.7. *Mauretania*.....145

II.B.8. *Moesia*.....148

II.B.9. *Noricum*.....149

II.B.10. *Parthia*.....150

II.B.11. *Thracia*.....151

II.B.12. *Sarmatia*.....152

SONUÇ.....154

ÖZET.....159

ABSTRACT 160

KAYNAKÇA..... 161

LEVHALAR LİSTESİ..... 173

LEVHALAR 235

ÖNSÖZ

Kişileştirme (personifikasyon) kavramının ilk olarak Grek dönemi edebiyatında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Kişileştirmelerin zamanla betimlerde de görülmeye başlaması ile birlikte her dönemde sanatta soyut kavramları, duyguları, fikirleri ve durumları daha etkili bir şekilde ifade edilebilmek için önemli bir imkân doğmuştur. Roma döneminde bu tasvir yöntemi yöneticiler tarafından çokça kullanılır olmuştur. Bu dönemde kişileştirilen erdemler ve soyut kavramlara ek olarak ülkeler, kentler ve eyaletlerin de tasvirinde kişileştirme metodu sıklıkla tercih edilmeye başlamıştır. Özellikle çeşitli etnik grupları bünyesinde barındıran ve bu yönüyle adeta bir dünya imparatorluğunun oluştuğu Roma döneminde eyalet kişileştirmeleri, zengin betimleri ile yerleşim birimlerinin kişileştirmeleri arasında ayrı bir yer tutmaktadır. Eyalet kişileştirmelerini anlamak Roma İmparatorluğu'nun tarihini ve düşüncelerini anlamada da fayda sağlamaktadır. Bu kapsamda bu çalışmada Roma döneminde başta sikkeler olmak üzere çeşitli eserlerde tasviri yapılan eyalet kişileştirmeleri, tarihsel veriler ve antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ikonografik olarak incelenmektedir. Bu inceleme ile eyalet kişileştirmelerinin fiziksel boyutu ve zamanla meydana gelen değişimlerinin ortaya konulmasının yanında bu tasvirlerin yapılmasının ardında yatan etkenleri de anlamak amaçlanmıştır.

Bu çalışmanın tüm aşamalarında desteklerini esirgemeyen ve fikirleriyle bana yardımcı olan çok değerli hocam ve danışmanım Sayın Doç. Dr. Zeynep ÇİZMELİ ÖĞÜN'e, kontrol ve düzeltme aşamasında büyük emek veren dostlarım Ayşe Başak

AKAY ile Şule KILIÇ YILDIZ'a ve hayatımın her aşamasında bana destek olan aileme teşekkürü borç bilirim.

Ayşegül ÜNAL

Mayıs 2009

KISALTMALAR

AA	Archäologischer Anzeiger
Aischyl. *Pers*.	Aiskhylos Persae
AJA	American Journal of Archaeology
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt I-II (1972–)
ArtBull	Art Bulletin
bkz.	Bakınız
***BMC* Emp I-VI**	Coins of the Roman Empire in the British Museum
***BMC* Italy etc.**	Head, B.V./Gardner, P./Hill, G.G., et al., A Catalogue of Greek Coins in the British Museum, 29 vols. (1873-1927)
Cass. Dio	Cassius Dio
Cic. *nat.*	Cicero, M. Tullius, De natura deorum
Cic. *Verr. 1. 2*	Cicero, M. Tullius, in Verrem actio 1. 2
CHA	Cambridge Ancient History
Claud.	Claudius Claudianus
Crawford, *RRC*	Crawford, M.H., Roman Repuclican Coinage (1974)
Çev.	Çeviren
Diod.	Diodorus Siculus
Ed.	Editörler
Eus.	Eusebios
Eus. *hist*.	Eusebios Historia ecclesiastica

Eutr.	Eutropius
Frontinus	Frontinus
Gaebler, *Makedonia*	Gaebler, H., Die antiken Münzen Nordgriechenlands III, 1: Makedonia (1906)
Gnecchi, *Medaglioni*	Gnecchi, F., I medaglioni romani I-III (1912)
Head, *HN*	Head, B.V., Historia numorum (1911)
Hdt.	Herodotos
JHS	The Journal of Hellenic Studies
JRS	The Journal of Roman Studies
Lev.	Levha
Liv.	Livius
LIMC	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
Oros.	Orosius
Paus.	Pausanias
Pind. *P*.	Pindaros Pythia
Plin. *epist*.	Plinius minor epistulae
Plin. *nat*.	Plinius maior naturalis historia
Plin. *paneg*.	Plinius minor panegyricus
Res.	Resim
RIC I-IX	Mattingly, H./Sydenham, E.A., The Roman Imperial Coinage (1923-)
RRC	Roman Republican Coinage
s.	Sayfa
SHA *Ael*.	Scriptores historiae Augustae, Aelius

SHA *Aur*.	Scriptores historiae Augustae, M. Aurelius Antoninus
SHA *Comm*.	Scriptores historiae Augustae, Commodus Antoninus
SHA *Hadr*.	Scriptores historiae Augustae, Hadrianus
Smith, *BMSculpture*	Smith, A. H., A Catalogue of Sculpture in the Department of Greek and Roman Antiquities of the British Museum I-III (1892-1904)
Stat. *silv*.	Statius silvae
Strab.	Strabon
Stuart Jones, *SculptMusCap*	Stuart Jones, H., A Catalogue of the Ancient Sculptures Preserved in the Municipal Collections of Rome, The Sculptures of the Museo Capitolino (1912)
Stuart Jones, *SculptPalCons*	Stuart Jones, H., A Catalogue of the Ancient Sculptures Preserved in the Municipal Collections of Rome, The Sculptures of the Palazzo dei Conservatori (1926)
Sydenham, *CRR*	Sydenham, E.A., The Coinage of the Roman Republic (1952)
Tac. *ann*.	Tacitus Annales
Tac. *Germ*.	Tacitus Germania
Tac. *hist.*	Tacitus Historiae
Verg. *Aen*.	Vergilius Aeneis
Verg. *ecl*.	Vergilius Eclogae
Verg. *georg*.	Vergilius Georgica

GİRİŞ

Günümüz edebiyat ve sanatında sıkça örneklerine rastladığımız kişileştirmeler (personifikasyonlar), karmaşık duygu ve düşünceleri topluma aktarmadaki etkinlikleri sebebiyle antik dönemlerden itibaren özellikle yöneticiler tarafından kullanılmaya başlamıştır. Personifikasyonların ilk olarak Grek döneminde ortaya çıktığı düşünülmekte olup, bu dönemde soyut kavramlar yanında ülkeler ve kentler gibi yerleşim birimlerinin de çoğunlukla idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği gözlemlenir. Bunlar aracılığıyla ise topluma bazı mesajlar verildiği, çeşitli düşünceler ve ideolojilerin aktarıldığı görülür. Romalılar da Greklerce yaratılan kişileştirme yöntemini benimseyip tarihleri boyunca kullanmaya devam etmişlerdir. Greklerin yöntemi olan idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler yanında esir figürleri ile bir ülkeyi kişileştirme yöntemini de geliştirmişlerdir. Bu iki yöntemi yan yana kullanmışlardır. Roma döneminde ülkeler ve kentler yanında, eyalet kişileştirmeleri de zengin atribüleri ile bu tip kişileştirmeler arasında önemli bir yere sahiptir. Roma döneminde kişileştirilen eyaletleri ve bu betimlerin yapılma nedenlerini anlamak o dönemin duygu, düşünce ve ideolojisini anlamak açısından önem taşır. Bu kapsamda tezin konusunu, Roma Dönemi'nde betimlenen eyalet kişileştirmelerinin başta sikkeler olmak üzere çeşitli eserlerde belirlenmesi ve tarihsel veriler ile antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ikonografik açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Bu inceleme ile eyalet kişileştirmelerinin belirlenmesi ve sınıflandırılmasının yanında, bu tasvirlerin yapılmasının ardında yatan etkenleri, duyguları ve düşünceleri de anlamak amaçlanmıştır.

Hem kişileştirme kavramı hem de kent, ülke ve eyaletler gibi yerleşim birimlerinin kişileştirmeleri hakkında kapsamlı bir Türkçe yayın bulunmaması sebebiyle konu ile ilgili yapılan araştırmada büyük çoğunlukla yabancı eserler ve birinci elden kaynaklardan yararlanılmıştır. Roma döneminde betimlenen eyalet kişileştirmelerine ilişkin üç monografi yazılmıştır. Daha çok eyalet kişileştirmelerinin sınıflandırılmasına çalışılan bu eserlerden ilki A.P. Bienkowski'nin 1900 yılında yayımlanan, *De Simulacris Barbararum Gentium apud Romanos* adlı yapıtıdır. Bu eserde yazar, sikkeler ve diğer eserlerdeki kişileştirmeleri *provincia capta* ve *provincia pia fidelis* tipli kişileştirmeler olarak iki başlık altında incelemiştir. *Provincia capta* tipinde öncelikle oturan, daha sonra ayakta duran figürleri ele almıştır. *Provincia pia fidelis* tipinde ise figürleri Grek, Amazon ya da yerel kostüm giyenler olarak üç gruba ayırmıştır. Bu konuyu ele alan ikinci eser ise 1908 yılında yayımlanan M. Jatta'nın, *Le rappresentanze figurate dele provincie romane* adlı eseridir. Jatta burada daha kesin bir sınıflandırma yapmaya çalışmış ve söz konusu kişileştirmeleri *provincia capta*, askeri, barış atribülü ve idealize edilmiş, yerel kostümlü ve silahlı *provincia pia fidelis* ve lejyoner tipleri olarak beş grupta incelemiştir[1]. Fakat Roma döneminde betimlenen eyalet kişileştirmelerini sadece duruş biçimlerine, giydikleri kıyafetlere, taşıdıkları silahlar ya da atribülerine göre sınıflandırmak bilgimizi daha ileriye götürmez. Bu kişileştirmelerin aslında tarihi bilgiler içerdiği, bu sebeple eyaletlerin kişileştirilme nedenleri ile taşıdıkları anlamları da bilmek gerektiği düşüncesiyle J.M.C. Toynbee, 1967 yılında yayımlanan *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek Art* adlı eserinin bir bölümünü Hadrianus dönemi eyalet kişileştirmelerine ayırmıştır.

[1] J.M.C.Toynbee, *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek Art*, Roma, 1967, s.7-8.

Hadrianus döneminde yer alan her bir eyalet kişileştirmesini ise ayrı ayrı ve tarihsel bilgiler ışığında incelemiştir. Fakat bu eserde de eyalet kişileştirmelerinin, belli bir dönem, Hadrianus dönemi temel alınarak incelendiği görülmektedir. Toynbee'nin 1967 yılında yayımlanan çalışmasından sonra Roma dönemi eyalet kişileştirmeleri hakkında kapsamlı bir yayın yapılmamıştır. Bu sebeple bu konu hakkında günümüzde de yegâne başvuru kaynağı niteliğindeki bu eser, bizim çalışmamızın da temelini oluşturmaktadır.

Bu tezde dönem ayrımı yapılmaksızın, Roma dönemi sanatındaki eyalet kişileştirmeleri bütün olarak araştırılmaktadır. Konunun tam olarak anlaşılıp doğru bir ikonografik değerlendirme yapılabilmesi için de Roma döneminde betimlenen bütün eyalet kişileştirmeleri tez kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda çalışmada Roma Dönemi eyalet kişileştirmelerinin belirlenmesi ve tasvirlerin bir araya getirilmesine çalışılmıştır.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Eyalet kişileştirmeleri, kişileştirme kavramının bir alt kategorisi olduğu için birinci bölümde öncelikle kişileştirme (personifikasyon) kavramı ve gelişimi incelenmiştir. Bu bölümde ayrıca kent, ülke ve eyalet kişileştirmelerinin gelişimi ve bu kişileştirmelerin hangi formlarda betimlendikleri açıklanmaktadır. *Roma Dönemi Sanatında Eyalet Kişileştirmeleri*'nin incelendiği ikinci bölüm ise tezin esas kısmını oluşturmaktadır. Roma dönemi eyaletlerinin, idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler yanında, realistik kadın ve erkek esirler şeklindeki kişileştirmelerle de betimlendiği görülmüştür. Dolayısıyla eyaletler kişileştirilirken, birbirine zıt iki anlayış olan "idealizm"

(idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler) ve "realizm" (realistik kadın ve erkek esirler şekindeki kişileştirmeler) eğilimlerinin birlikte görüldüğü anlaşılır. Birbirinden farklı bu iki kişileştirme biçiminin hangi durumlarda tercih edildiğini anlamak gerekmektedir. Bu sebeple bu bölümde öncelikle idealize edilmiş kadın formunda kişileştirilen eyaletler ele alınmaktadır. Daha sonra idealize edilmiş kadın şeklinde ya da kadın-erkek esirler şeklinde kişileştirilen eyaletler incelenmektedir.

Her bir eyalet kişileştirmesinin gelişimi birbirinden farklı olduğu için, eyaletler ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Eyalet kişileştirmelerinin Grek döneminden taşıdıkları izler ve Roma dönemi eyalet kişileştirmelerine olan yansımaları öncelikle incelenmektedir. Bu alt yapı oluşturulduktan sonra ise betimler kronolojik olarak ele alınmaktadır. Bu inceleme yöntemiyle her bir eyalet kişileştirmesinin gelişimi de anlatılmış olacağı için, eyalet kişileştirmelerinin gelişimi ayrı bir başlık altında verilmeyecektir.

I. BÖLÜM

KİŞİLEŞTİRME KAVRAMI

Roma Dönemi'nde tasvir edilen eyalet kişileştirmeleri, kişileştirme kavramı ile kişileştirmelerin gelişimini bilmeden tam olarak anlaşılamaz. Dolayısıyla bu bölümde öncelikle kişileştirme kavramı ana hatlarıyla ele alınacaktır. Eyalet kişileştirmeleri ise yerleşim birimlerinin kişileştirmeleri içinde yer alan bir konudur. Bu sebeple ülke, kent ve eyalet gibi yerleşim birimlerinin kişileştirmelerinin gelişimi de ayrı bir başlık altında bu bölümde incelenecektir.

I.A. Kişileştirme Kavramı ve Gelişimi (Lev. 1)

I.A.1. Kişileştirme Kavramı

Kelime anlamı olarak kişileştirme (personifikasyon), insana özgü özellikler taşımayan cansız varlıkları, hayvanları ya da imgeleri kişiler gibi davrandırma, canlandırma sanatıdır. Antik dönemden itibaren edebiyat ve sanatın değişik alanlarında nesnelerin ya da soyut fikirlerin yaşayan bir varlığa, çoğunlukla kadına, dönüştürüldüğü görülmektedir. Yine bu dönemden itibaren şehirlerin, ülkelerin ve nehirlerin de kişileştirmesiyle karşılaşmak mümkündür. Personifikasyonların dahil olduğu bir efsaneleri ya da mitolojide yerleri yoktur ve belirli bir durum için yani spontan olarak tasvir edilmektedirler.

Personifikasyonlar alegorik bir anlam taşıdıklarından, alegori kavramının da açıklanması gerekir. Alegori, Grekçe'de, "başka, diğer" anlamındaki "*allos*" ile "agora"dan türeyen ve "mecliste konuşmak, açık olarak konuşmak" anlamına gelen "*agoreuein*" kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Dolayısıyla kelime anlamı olarak alegori, agorada konuşurken bir şeyi başka bir şey ile tarif etmek demektir. Edebi ve görsel bir yöntem olarak ise alegori, nesnelerin ya da durumların kurmaca yoluyla aktarılması ve bu kurmacanın, hikâyenin dışında farklı bir anlam barındırmasıdır[1]. Bu gizli anlamın ahlaki, toplumsal, dini veya politik göndermeler, imalar taşıması gerekir. Alegorik bir tasvirdeki tek figürlerin hepsi ya da bir kısmı ise kişileştirilmiş nesneler, coğrafi biçimler ya da soyut kavramlardır. Böylelikle personifikasyonlar esasen toplumsal veya politik mesajlar taşımakta ve insan davranışlarıyla ilgili dersler vermektedirler[2].

I.A.1. Kişileştirmenin Gelişimi

Personifikasyonların ilk ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmese de Homeros destanlarında ortaya çıktığı düşünülmektedir. Homeros destanlarında personifikasyonların çeşitli roller aldığı gelişmiş bir kozmoloji ile karşılaşırız. M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren ise Grek sanatçıları personifikasyonları hikâyeci sahneler içinde betimlemeye başlamışlardır. Pausanias'ın tanımladığı, günümüzde kaybolmuş olan Kipselos Sandığı, Arkaik Dönem görsel sanatlarında personifikasyonların ortaya çıktığı ilk sanat eseri olarak bilinmektedir[3]. Pausanias, bu eser üstündeki yüzlerce

[1] M.Warner, *Monuments and Maidens: The Allegory of the Female Form*, London, 1985, s.xix.
[2] H.A.Shapiro, "The Origins of Allegory in Grek Art", *Boreas*, 9, 1986, s.4-6.
[3] Bu sandık hakkında daha fazla bilgi için bkz. H.A.Shapiro, *Personifications in Grek Art. The Representation of Abstract Concepts. 600-400 B.C*, Zürich, 1993, s.12-14.

personifikasyon arasında güzel *Dike* (Adalet)'nin, çirkin *Adikia* (Adaletsizlik)'yı yendiği bir sahne görmüştür. Bu sahneyi anlamak için ise tarihsel olaylara bakmak gerekmektedir. Kipselos, Korint şehrinde oligarşik hükümeti M.Ö. 658'de devirip tam bir tiran olduktan sonra soyluların ezdiği alt tabaka lehine çalışmış, fakir köylülere toprak dağıtmak suretiyle içteki yerini sağlamlaştırmış, oğlu Perandros da babası gibi alt tabakaları korumuş ve topluma birçok hizmette bulunup adaleti sağlamıştır[4]. Bu sebeple, Kipselos sandığının üstündeki bu figürler, Kypselos propogandası yapmaktadır[5].

Personifikasyonların esasen toplumsal veya politik mesajlar taşıdığı ve insan davranışlarıyla ilgili dersler verdiği kavram bölümünde belirtilmişti. Grek döneminde kişileştirilen bu personifikasyonları inceleyerek, o dönemin ortamı, inançları ve beklentileri hakkında bilgi edinebiliriz. Atina'nın demokratik çağında (M.Ö. 508-322) politik fikirlerin personifikasyonları ilk önce ve daha çok vazo resimlerinde, özellikle düğünler için yapılmış çok sayıda vazoda, kamu yapılarında, heykellerde, günümüze gelememiş duvar resimlerinde ve taş stellerdeki alçak rölyef illüstrasyonlarında görülür. Söz konusu personifikasyonların taşıdığı mesajlar ve dersleri anlamak için burada sadece erken döneme ait bir Attika vazosunda betimlenen kişileştirmeler incelenecektir[6].

---

[4] A.M.Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1999, s.181.
[5] H.A.Shapiro, 1993, s.41.
[6] Antik Grek ritüelleri içinde önemli bir yeri olan düğünler de vazolarda betimlenmiş ve bu betimlerde yer alan *Peitho* (ikna), *Harmonia* (uyum), *Hygeia* (sağlık), *Eudaimonia* (mutluluk) gibi personifikasyonlar Paleponessos Savaşı'nda Atina'nın nüfusu ve zenginliğindeki azalma yüzünden Atina'nın umduğu bereketi sembolize etmektedir. Düğün vazolarındaki personifikasyonlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. A.C.Smith, "Athenian Political Art from the Fifth and Fourth Centuries BCE: Images of Political Personifications", *Dēmos*: *Classical Athenian Democracy*, C.W.Blackwell (ed.), 2003, s.1-2; antik yazarlarca tanımlanan klasik dönem duvar resimlerine bir örnek Atina'da demokrasinin kurulmasını simgeleyen *Demos* (Atina halkı) ve *Demokratia* (Demokrasi) kişileştirmeleridir, bunlar hakkında daha fazla bilgi için bkz. A.E.Raubitschek, "Demokratia",

Personifikasyonların didaktik kullanımlarının gelişiminde klasik dönem sanatçıları, çoğunlukla kadın şeklinde betimledikleri personifikasyonlara anlamlı giysiler, atribüler ve ifadeler vermeye başladılar. Böylelikle bu personifikasyonlar medeni bir hayat için gerekli olan yararlı fikirlerin propagandasını yapmışlardır. Günümüze ulaşmış en erken personifikasyon betimleri Pesistratos dönemine tarihlenen (M.Ö. 6. yüzyıl sonu) iki Attika vazosu üstünde görülmektedir ve Kipselos sandığının üstündeki *Dike* (Adalet) ve *Adikia* (Adaletsizlik) kişileştirmeleri model alınarak yapılmışlardır. Bu vazolardan biri Viyana'da bulunmuş olup, üzerinde figürlerin isimlerinin de yazıldığı görülmektedir (Lev.1, No.1). *Dike*'nin saçı itinalı bir şekilde toplanmıştır. *Adikia*'nın saçı ise dağınıktır ve vücudu dövmelerle kaplı olarak resmedilmiştir. *Dike*'nin silahını Pausanias Kipselos Sandığı'nda *rhabdos* olarak tanımlar ve bu çekice benzeyen bir silahdır[7].

Güzel *Dike*'nin çirkin *Adikia*'yı yenmesinin politik anlamı adaletin adaletsizliğe galip gelmesidir. Politik soyutlamaların Arkaik dönemde kullanımının unik bir sahnesi olan *Dike*'nin *Adikia*'ya saldırısının ikonografik incelemesinde, çirkin *Adikia*'nın kolları ve bacaklarının dövmelerle kaplı olduğu görülür. Bu özellik, vazo resimlerindeki barbar kadınlarda görülen bir özelliktir. Yani adalet ve adaletsizliğin birbiriyle zıtlığı ile medeni (Grek) ve barbarın farkı özdeşleştirilmiştir. Grekler, barbarlardan üstün olduklarını ve bu üstünlüğün de düzen ve adaletten kaynaklandığını düşünüyorlardı. *Adikia*'yı barbarlara benzetmek, Atinalılar'ın

---

Hesperia, 31, 3, 1962, s.238-243; demokrasi ile birlikte saygınlık kazanan Atina halkının kişileştirildiği *Demos* (Atina halkı) ve meclisin kişileştirildiği *Boule* (meclis)'nin heykel ve rölyeflerdeki tasvirleri için bkz. A.C.Smith, 2003, s.14-23.

[7] A.C.Smith, "Eurymedon and The Evolution of Political Personifications In The Early Classical Period", *JHS*, 119, 1999, s.128-130.

adaletinin barbarların adaletsizliğinden üstünlüğünü göstermek içindir[8]. Edebiyatta *Dike* ve *Adikia*'nın savaşına dair bir bilgi edinemiyoruz. Viyana *amphora*sındaki bu sahne, tarihi bir olay olan Atina'daki Pesistrasos ve oğullarının tiranlığının son yıllarına ve Atina'nın ondan kurtuluşuna işaret eder. Atina tiranlıktan kurtulup yeni bir demokratik idareye kavuşmuş, Tiran ailesi lanetlenmiş ve onların katilleri için heykeller dikilmiştir. Bu bağlamda *Dike*'nin bu vazodaki pozu, Harmodios'un, Tiran katilleri grubundaki düşmanına karşı pozuna benzer (Lev.1, No.2)[9].

Büyük İskender zamanından itibaren kişileştirmeler daha da sık görülmeye başlamıştır. II. Ptolemaios zamanında meyve getiren dört mevsim kişileştirmeleri, IV. Antiochus zamanında gece, gündüz, dünya, cennet, sabah, akşam gibi kavramların kişileştirmeleri ve *Alexandria* kentinin sikkelerinde görülen *Euthenia* (Latincede Felicitas) kişileştirmeleri örnekler arasındadır. Özellikle *Alexandria*'da Greklerin filozofik eğilimleri bu çeşit hayali tiplerin, erdemlerin, alışkanlık ve aktivitelerin bu formda yapılmasını sağlamıştır.

Romalılar zamanında da özellikle sikkelerin arka yüzlerinde ve rölyefler gibi çeşitli eserlerde soyut kavramların genellikle kadın formunda kişileştirildiği görülmektedir. Öncelikle sikkelere baktığımızda, bunlar üzerinde betimlenen personifikasyonların, tanrılar, tanrıçalar ve kahraman tasvirlerinden daha çok sayıda olduğu (bkz. Tablo 1) ve imparatorların ideolojilerini, o dönemde yapılanlar, başarılar, elde edilenler ve umut edilenleri çok güzel yansıttıkları görülmektedir.

[8] H.A.Shapiro, 1986, s.6-8.
[9] H.A.Shapiro, 1993, s.39-44.

Dolayısıyla sikkelerde çok sayıda betimlenen personifikasyonlar, aslında Romalıların düşünce yapısının derinliğini yansıtmaktadır.

İkonografik Kategori	**Arka Yüz Tipleri İçindeki Oranı**
Personifikasyonlar: a) erdemler ve diğer soyut kavramların kişileştirmeleri b) Eyaletler, şehirler ve nehir kişileştirmeleri	 %55 %1
Tanrı, tanrıçalar	%29
Cansız objeler	%9
İmparator ve ailesi	%7

Tablo 1[10]

Sikkelerin arka yüzlerinde imparator erdemleri, devlet için önemli olan soyut kavramlar ile eyaletler ve şehirler kişileştirilmiştir. Bu personifikasyon tipleri içinde imparator erdemlerinin önemli bir yeri vardır. Rölyefler ve heykeller gibi birçok eserde kadın şeklinde kişileştirilen imparator erdemleri özellikle sikkelerin arka yüzlerinde görülmektedir ve ilk defa Vespasianus döneminde betimlenmeye başlamıştır[11]. Sikkelerde ön yüzde imparator figürü, arka yüzde ise kişileştirilmiş bir erdem yer almaktadır[12]. Böylelikle Roma erdemi ile imparator figürü birbirine bağlanmıştır. Örneğin, *Liberalitas*, Roma imparatorunun kişisel cömertliği, imparator ideolojisinin temel yapısını oluşturuyordu (Lev.1, No.3). Kişisel cömertlik

[10] Vespasianus ve Severus Alexander dönemi arasında (M.S.69-235) basılan 142.789 adet sikke üzerinde yapılan incelemeler sonucu bu istatistik çıkarılmıştır. C.F.Norena, "The Communication of the Emperor's Virtues", *JRS,* 91, 2001, s.155.

[11] Ancak Roma erdemlerini imparatorlar ile bağdaşlaştırmak çok daha öncelere dayanır. Örneğin, Q. Caecilius Metellus, M.Ö. 99 yılında, babasının sürgünden dönmesi için gösterdiği uğraşlar için Pius soyadını almış ve kendisini *Pietas* erdemiyle bir tutmuştur. C.F.Norena, 2001, s.152.

[12] İmparator sikkelerindeki personifikasyonlardan erdem olarak tanımlananlar toplam on bir tane olup, bunlar *Aequitas, Clementia, Indulgentia, Iustitia, Liberalitas, Munificentia, Patientia, Pietas, Providentia, Pudicitia* ve *Virtus*'tur. Bu erdemler hakkında geniş bilgi için bkz. C.F.Norena, 2001, s.152-160.

imparatorların, özellikle askerler ve şehir halkı arasında yerlerini sağlamlaştırabilmeleri için çok önemliydi. Ayrıca kaynak sağlamak bir yöneticinin temel göreviydi. Augustus, Roma'da gerçekleştirdiği para ve tahıl dağıtımı ile çok sayıda kamu binasının yapımı sebebiyle sonraki nesiller tarafından *Liberalitas* erdemi ile özdeşleştirilmiştir. Liberalitas kişileştirmeleri ise ilk defa Hadrianus sikkelerinde betimlenmeye başlamış ve sonraki dönemlerde de görülmeye devam etmiştir[13].

Resmi kamu imgesini oluşturmada bazı imparatorluk idealleri ve değerleri diğerlerinden daha büyük rol oynamıştır. Bazı erdem tiplerinin daha çok vurgulanması, bu tipleri belirlemede özel bir seçimin olduğunu göstermektedir. Hangi erdemlerin hangi dönemde daha sık kişileştirildiğine bakarak imparatorluk ideolojisini ve imparatorun kamu imgesinin zaman içindeki değişimini anlayabiliriz[14].

İmparator erdemlerine ek olarak sikkelerde görülen ve imparatorluk için önemli olan soyut kavramların personifikasyonları arasında *Abundantia, Aeternitas, Annona, Bonus Eventus, Concordia, Fecunditas, Felicitas, Fides, Fortuna, Hilaritas, Honos, Iuventas, Laetitia, Libertas, Moneta, Nobilitas, Pax, Perpetuitas, Salus, Securitas, Spes, Tranquillitas* ve *Victoria* bulunmaktadır. Bunlar da erdemler gibi kadın şeklinde kişileştirilmişlerdir[15]. Sikkeler üzerindeki tasvirlerde çok çeşitli olduğu görülen bu personifikasyonlar da çeşitli mesajlar ve bilgiler vermektedir.

[13] C.F.Norena, 2001, s.160-162.
[14] C.F.Norena, 2001, s.159.
[15] Yalnızca *Genius* ve *Honos* erkek şeklinde kişileştirilmiştir. Bu kişileştirmeler hakkında daha fazla bilgi için bkz. M.Bieber, "Honos and Virtus", *AJA*, 49, 1, 1945, s.25-34.

Örneğin Antoninus Pius dönemine ait bir madalyonda, *Annona* (yıllık ürün) personifikasyonu, elindeki başağı imparatora uzatırken tasvir edilmiştir. İmparatorun arkasındaki *Victoria* (zafer) personifikasyonu ise imparatora çelenk takmaktadır. Bu madalyon, Kuzey Afrika'nın tahıl kaynağı olarak Roma için önemini ve ayrıca Afrika'da *Mauretania*'ya karşı M.S. 145 yılında kazanılan zaferi betimlemektedir (Lev.1, No.4). Diğer bir örnek, Maximinus Trax sikkelerinde görülen *Fides Militum* personifikasyonudur. Trakya kökenli bir köylü olan Trax, imparator olmasını orduya borçlu olduğundan sikkelerinde iki elinde sancak tutan *Fides Militum* (askerin bağlılığı) personifikasyonu seçilmiştir (Lev.1, No.5). Petrinax'ın bazı sikkelerinde ise *Laetitia* ve *Ops* personifikasyonlarının seçildiği görülmektedir. Commodus döneminde devlet kasası boşalmış, senatonun gücü kırılmış ve ordunun disiplini bozulmuştu. Bu kapsamda Petrinax sikkelerinde görülen *Laetitia* (sevinç) ve *Ops* (bereket) personifikasyonları Commodus'un öldürülmesi ve yeni bir imparatorun başa geçmesinin büyük bir sevinçle karşılandığını ve bereket getiriğini anlatmaktadır. Diğer bir örnek Cladius sikkelerinde betimlenen *Spes* (umut) kişileştirmesidir. Sikkelerin arka yüzünde bir kadın figür imparatorun işlerinin iyi gideceği konusunda beslenen umuda işaret etmekte ve sonraki imparatorların sikkelerinde de tercih edilmektedir (Lev.1, No.6)[16].

Sikkeler gibi, kamu yapılarındaki rölyefler de bir iletişim aracıdır ve yine bu eserlerde de personifikasyonlar propaganda amaçlı kullanılmış ve bunlar vasıtasıyla tarihi ve sosyolojik olaylar yansıtılmıştır. Ayrıca imparatorun Roma devleti içindeki önemli konumu ve fonksiyonu da personifikasyonlarla etkili bir şekilde bu eserlerde

[16] N.Baydur, *Roma Sikkeleri*, İstanbul, 1998, s.37, 54, 61, 71.

vurgulanmıştır. Önemli bir örnek Roma'daki Titus Kemeri'nde betimlenen personifikasyonlardır. Bir sahnede imparator iki personifikasyonun yönlendirdiği *quadriga* içinde betimlenmiştir. Bu figürler *Honos* (şeref) ve *Virtus* (yiğitlik) olarak tanımlanmıştır. İmparatorun arkasında *Victoria* uçmaktadır ve onu çelenkle taçlandırmaktadır. Dolayısıyla burada kazanılan zafer, bu zaferden kaynaklanan şeref ve imparatora ilham veren askeri ruh betimlenmiştir (Lev.1, No.7)[17]. *Victoria*'nın kişileştirildiği diğer bir rölyef Traianus Sütunu'nda görülmektedir. Burada *Victoria* kalkana zaferi yazmaktadır (Lev.1, No.8). Traianus Kemerinde de köşelerde *Victoria* ile betimlenen mevsim kişileştirmeleri, devrin mutluluğu ile imparatorun zaferi ve başarısını yansıtmaktadır[18].

I.B. Kent, Ülke ve Eyalet Kişileştirmeleri

Ülkeler ve şehirlerin tasvir edilmesinde antik dönemlerden itibaren iki yöntem kullanılmıştır. İlk yöntemde kent ve ülkeler, evler, kamu yapıları, pazar yerleri, duvarlar ve doğal yapılar ile tasvir edilmiş, ikinci yöntemde ise insan figürü tercih edilmiştir. İlk yöntemde kent ve ülkelerin daha çok görünür yanları ön plana çıkarken, ikincisinde daha çok manevi ve soyut tarafları vurgulanmak istenmiştir. İlk yöntem Grekler öncesinde Mısır ve Asur medeniyetlerince çokça kullanılmıştır. Bunun en güzel örnekleri şehir kuşatmalarının betimlendiği rölyeflerde gözlemlenir. Bu rölyeflerde kent duvarlarına yapılan saldırılar ve savunmalar en ince ayrıntılarıyla tasvir edilmiştir. Ayrıca Likya'da Grek etkili rölyeflerde bile bunlara benzer betimler yer almıştır. Xanthos'taki Perikles anıtında kuşatılmış kentin duvarları ve kulelerinin

[17] N.H.Ramage, A.Ramage, *Roman Art Romulus To Constantine*, London, 1995, s.140-143.
[18] N.H.Ramage, A.Ramage, 1995, s.176-177.

olabildiğince gerçekçi işlendiği görülür. Grek sanatında kentler genelikle insan figürleri ile betimlense de, kentlerin dış görünüşleriyle betimlendiği örnekler de mevcuttur. Örneğin kırmızı figürlü bir *kylix*'te Hector ve Achilles figürlerinin arkasında Truva'nın duvarları gerçekçi bir biçimde tasvir edilmiştir. Roma döneminde de kentlerin materyal tasvirlerine kemerler ve sütunlarda sıkça rastlanmaktadır[19].

Kentleri insan formu ile tasvir etmenin sağladığı avantajları en iyi anlayanlar ise Grekler olmuş ve soyut fikirler gibi kentler ve ülkeler de bu dönemden itibaren kişileştirilmeye başlamıştır. Bu dönemde resim ve heykel sanatında kentlerin dış görünümü nadir olarak tasvir edilirken politika ve insanla ilgili yönlerini betimlemek için büyük çaba sarf edilmiştir. Greklerin kent ve ülkeleri genellikle idealize edilen kadın formunda kişileştirdikleri görülür. Roma döneminde de imparatorların toplumu etkilemek, fikirlerini kabul ettirmek ve bazı mesajlar vermek için kentler, ülkeler ve eyaletleri genellikle idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirdikleri görülmektedir. Romalılar Greklerden aldıkları bu kişileştirme yönteminin dışında, idealize edilmiş kadın formundan başka anlamlar içeren esir figürlerini kullanarak da yerleşim birimlerini kişileştirmeye başlamışlardır.

[19] P.Gardner, "Countries and Cities in Ancient Art", *JHS*, 9, 1888, s.47-48.

I.B.1. İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Kişileştirmeler

Kentler ve ülkeler idealize edilmiş kadın şeklinde öncelikle Grek edebiyatında kişileştirilmiştir[20]. Örneğin Aiskhylos'un *Persae* adlı eserinde Atossa rüyasında iki kadın gördüğünü söyler. Bu rüyada Pers kıyafeti içindeki kadın *Asia*'yı, Dorik kıyafetli kadın ise *Hellas*'ı kişileştirmektedir. Alegorik bir kadın figür ile kişileştirilen kent ve ülkeler edebiyattan sonra Grek plastik ve resim sanatlarında betimlenmeye başlamıştır. Erken sanatta kişileştirilen ülke ve kentler hakkında antik yazarlardan bilgi edinilir. Örneğin Herodotos, Grekler tarafından Pers gemilerinin bronz akroterlerinden yapılan ve M.Ö.478'de Salamis Savaşı anısına Delphi'ye adanan *Salamis* heykeli hakkında bilgi verir. Bu heykelin elinde *acroterium* bulunuyordu ve Perslere karşı kazanılan deniz zaferini simgeliyordu[21]. Pausanias ise bu heykelin Pheidias'ın çağdaşı olan ressam Panaenus tarafından kopyalandığını ve Olympia'daki Zeus heykelinin bariyer duvarına *Hellas* ve *Salamis* resimlerini yaptığını yazmıştır. Bu resimde *Hellas*, *Salamis*'in başına çelenk koymaktadır[22]. Yaşlı Plinius'tan Euphranor'un M.Ö. 4. yüzyılda yaptığı Arete ve *Hellas* grubunda, *Hellas*'ın Arete'den çelenk aldığını öğreniriz[23].

Günümüze ulaşmış örnekler arasında Atina rölyefleri bulunmaktadır. Atina'da M.Ö. 5. yüzyıla ait Atina rölyefleri bu dönemdeki kent kişileştirmeleri

[20] Alegorik erkek şeklindeki kişileştirmeler nadirdir. Erken klasik döneme ait bir Attika vazosu (M.Ö. 460) üstünde unik bir sahne ile karşılaşırız (bkz. lev.1, no.9). Bir Grek savaşçı, bir doğulu erkek okçuyu kovalamaktadır. İki karakter arasındaki yazıtta "Ben Eurymedon" yazar ve bu muhtemelen doğulu okçunun sözüdür. Bu bize Atina'nın Eurymedon nehrinde Perslere karşı M.Ö. 466'da kazandığı savaşı hatırlatır. Bu barbar figürü, Eurymedon bölgesinde kazanılan zaferi, dolayısıyla Atina'nın gücünün yayılımını betimlemektedir. A.C.Smith, 1999, s.131-133.
[21] Hdt., *Historiai***,** A.D.Godley(çev.), Cambridge, 1999, viii.121.
[22] Paus., v.11.5; A.C.Smith, 2003, s.41-42.
[23] Plin. *nat.*, H.Rackham (çev.), London, 1997, 34.19.78.

hakkında önemli bilgi veren eserlerdir. Bunlardan birinde Athena, bir elinde fener tutan bir kadına elini uzatmıştır. Athena koruyucu tanrıça olarak Atina kentini simgelerken, diğer kadın figürün ise *Sikelia*'nın kişileştirmesi olduğu düşünülür. M.Ö. 412 yılına ait diğer bir rölyefte Atina ve *Boule* tarafından taçlandırılan kadın formundaki *Samos* kişileştirmesi bulunmaktadır. Bu ise Khios ayaklanması sırasında Atina'nın tek müttefikinin *Samos* olduğunu vurgulamaktadır. Atina ve Korkyra'nın anlaşmasını betimleyen diğer bir rölyefte Atina, *Demos* ve Korkyra figürleri bulunur. Korkyra figürü de yine kadın formundadır ve bu kentin sikkelerinde de büst şeklinde kişileştirmeleri yapılmıştır.

M.Ö. 4. yüzyılda bu tip tasvirlerde artış olduğu gözlemlenir. Sikkeler üzerinde Greklerin büyük yarışlarının yapıldığı Olympia, Nemea gibi kentlerin idealize edilmiş bir kadın figürle yapılan kişileştirmeleri vardır. Olympia'nın başı, Elis sikkelerinde yazıt ile betimlenmiştir. Timoleon zamanında *Sicilia* sikkelerinde bulunan kadın başı da *Sicilia*'yı simgelemektedir. Bu yüzyılda kent kişileştirmelerinin bir kısmının tanrı ve tanrıçaların formlarını ve atribülerinden bazılarını aldığı da gözlemlenir. Atribülerin bazılarının eksikliği ve tasvirlerdeki özgürlük bunların dini değil politik anlamlar taşıdığını göstermektedir. Örneğin *Leucas* kenti sikkelerinde yer alan kadın formundaki *Leucas* kişileştirmesi Aphrodite ile benzer özellikler taşımaktadır. Yine bu dönemde yapılan ve Korinth'te bulunan bronz bir aynada, genç bir kadın hizmetçi şeklindeki *Leucas* kişileştirmesi, sakallı, elinde bir asa ile oturan ve Zeus görünümündeki *Corinthus* figürünün başına çelenk koymaktadır. Hieron tarafından yapılan kırmızı figürlü bir *kylix*'te betimlenen *Eleusis* personifikasyonu ise atribülerini bu kentte tapınılan Demeter'den almıştır.

Büyük İskender ve sonrası dönemde kent ve ülkelerin idealize edilmiş kadın figürlerle yapılan kişileştirmeleri daha da yaygın hale gelmiştir. Çünkü bu dönemden itibaren birçok yeni kent ve bölge ele geçirilmiş ve her birinin kendine ait bir özelliği keşfedilmiştir. Ayrıca bu dönemde her çeşit soyutlamalar ve fikirler felsefenin yaygınlaşmasıyla artış göstermiştir. Krallar zafer geçitlerinde ele geçirdikleri kentlerin imgelerini taşımak istemişlerdir. Örneğin II. Ptolemaios'un (M.Ö. 285-247) zafer geçidinde taşınan *Asia* kentlerinin imgeleri arasında *Corinthus* ve *Nysa*'nın kadın formundaki heykelleri de bulunuyordu[24].

Bu döneme ait günümüze gelebilmiş çeşitli eserler de bulunmaktadır. Örneğin Büyük İskender zamanına tarihlenen ve Darius'un Grek kentlerini istila etmeden önceki gücünü gösteren Darius Vazosu'nda da bölge kişileştirmeleri görülmektedir. Bu kişileştirmeler arasında bulunan *Hellas* ve *Asia*, büyük ihtimalle yukarıda değinilen Aisykhlos'un *Persae* adlı eserinden esinlenerek yapılmıştır. Bu eserde de *Hellas*, Zeus ve Athena tarafından korunmaktadır. Daha geç döneme tarihlenen mermer bir rölyefte ise üzerinde Arbela Savaşı'nın tasviri bulunan bir kalkanı destekleyen kuleli başlıklı ve arkaik kıyafetli *Europa* ve *Asia* kişileştirmeleri bulunmaktadır. Sikkeler üzerinde de çeşitli kişileştirmeler yer almaktadır. I. Nikomedes sikkelerinde *Bithynia*, tahtında otururken ve çevresinde silahları ile betimlenmiştir. *Aetolia* sikkelerinde de *Aetolia*, yine silahlı bir Amazon şeklinde, tek göğsü açıkta bırakan bir khiton ve kuzey Grek bölgesinde yaşayanların taktığı düz bir kep giymiş halde betimlenmiştir. Elinde mızrak ve kılıç bulunmaktadır. Üzerinde oturduğu kalkanlardan bazıları yuvarlak Makedon kalkanları, bazıları ise dikdörtgen

[24] P.Gardner, 1888, s.57.

Gallia kalkanlarıdır. Bu kalkanlar *Aetolia*lıların M.Ö.279 yılında bu iki kavme karşı kazandığı zafer vurgulanmakta ve giderek artan sembolizme örnek oluşturmaktadır.

Romalılar da Grek dönemi kent ve ülke kişileştirmelerinden birçok özellik almışlardır. M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren bu idealize edilmiş kadın figürler sikkelerde ve diğer anıtlarda görülmeye başlamıştır. Örneğin *Phrygia* miğferi takan Roma başı, sikkeler üzerinde görülür ve bu, Romalıların Truva kökenini göstermektedir. Ayrıca anlaşma sikkelerinde de kent ve ülke kişileştirmeleri görülmektedir. Örneğin, Nero dönemine ait *Smyrna* ve *Laodicaeia* kentlerinin anlaşma sikkelerinde bu iki kent, başlarında *stephanos* ve ellerinde asa ile betimlenmişlerdir. Bunlar kentlerin tanrıları ya da *Tyche*ler değil, tamamen alegorik figürlerdir. Romalıların zafer kemerleri ve sütunlarındaki kent ve ülkeleri kişileştiren alegorik figürlerin de Grek Dönemine dayandığı düşünülür. Romalılar, II. Ptolemaios'un yukarıda değinilen zafer geçidindeki kent imgelerinden esinlenmişler ama bunları daha formal bir hale getirmişlerdir.

I.B.2. Esir Şeklindeki Kişileştirmeler

Esir figürleri ile eyaletleri kişileştirme yöntemi Romalılarca geliştirilen bir yöntemdir. Roma döneminde eyaletler, idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler yanında esir şeklindeki figürler kullanılarak da kişileştirilmiştir. Romalılar özellikle erken dönemlerde kent, ülke ve eyaletleri realistik biçimde ve tarihi olayları doğru bir şekilde tasvir etmeye çalışmışlardır. Bu kapsamda birçok eserde, ele geçirilen halkların esirlerinin teşhir edildiği zafer geçitleri realistik bir

biçimde betimlenmiştir. Söz konusu erken dönem örnekleri arasında Gemma Augustae ve Grand Camee'deki esir tasvirleri sayılabilir. Bu eserlerde örneğin esir kadınlar dağınık saçlı, yarı çıplak ve Roma bakış açısına göre barbar görünümündedirler. Realistik bir biçimde betimlenen bu esir grupları arasında yer alan figürler, erkek ve kadın esirlerle yapılan eyalet kişileştirmelerine model olmuşlardır.

Özetle Grek döneminden itibaren edebiyat ve sanatın değişik alanlarında soyut fikirler yanında şehirler ve ülkeler gibi coğrafi bölgelerin de kişileştirildiği görülmektedir. Özellikle idealize edilmiş kadın formundaki coğrafi bölge kişileştirmeleri, alegorik anlamlar içermekte ve ahlaki, toplumsal, dini ya da politik göndermeler taşımaktadırlar. Realistik tasvirlerin çok fazla benimsendiği Roma döneminde de bu yöntem toplumu etkilemek, fikirleri kabul ettirmek ve bazı mesajlar vermek için yöneticilerce sıklıkla kullanılmaya devam etmiştir. Romalılar Greklerden aldıkları bu kişileştirme yönteminin dışında, yine çeşitli mesajlar vermek için ve idealize edilmiş kadın formundan başka anlamlar içeren esir figürlerini kullanarak da yerleşim birimlerini kişileştirmeye başlamışlardır.

II. BÖLÜM

ROMA DÖNEMİ SANATINDA EYALET KİŞİLEŞTİRMELERİ

Birinci bölümde alegorik anlamlar taşıyan soyut kavramlar ile kent, ülke ve eyalet kişileştirmelerinin kökeninin Grek dönemine dayandığını, bu dönemde Greklerin ülke ve kentleri genellikle idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirdiğini görmüştük. İdealize edilmiş kadın formundaki coğrafi bölge kişileştirmeleri, alegorik anlamlar içermekte ve ahlaki, toplumsal, dini ya da politik göndermeler taşımaktadırlar. Romalılar da eyaletleri genellikle anılan Grek yöntemini kullanarak kişileştirmişlerdir. Fakat Romalılar eyaletleri kişileştirmede kendi yöntemlerini de oluşturmuşlar ve daha realistik tarzda yapılan esir figürlerini kullanarak da bazı eyaletleri kişileştirmişlerdir. Dolayısıyla bu dönemde birbirine zıt iki anlayışın eyaletleri kişileştirmede etkili olduğu görülür. Roma döneminde kullanılan bu iki tasvir biçiminin taşıdıkları anlamlar ile verdikleri mesajlar da farklılık göstermektedir. Bu kapsamda Roma döneminde betimlenen eyalet kişileştirmelerinin inceleneceği bu bölümde öncelikle idealize edilen kadın şeklindeki eyalet kişileştirmeleri ele alınacaktır. İkinci olarak idealize edilen kadın, ya da kadın-erkek esirler şeklindeki eyalet kişileştirmeleri incelenecektir. Böylelikle yapılan bu tercihleri etkileyen faktörler, taşıdıkları anlamlar ve bu betimler arasındaki farklar ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu iki bölümde, kişileştirmeleri yapılan eyaletler ayrı ayrı başlıklar altında incelenmektedir. Söz konusu eyaletlere ilişkin Grek dönemi edebiyat ve sanatında

yer alan bilgiler öncelikle incelenerek, bunların Roma dönemi eyalet kişileştirmelerine olan yansımaları ortaya konulmuştur. Roma dönemi eyalet kişileştirmelerinin incelenmesinde ise kronolojik bir sıra izlenmesine gayret gösterilmiştir. Bu inceleme yöntemiyle her bir eyalet kişileştirmesinin gelişimi de ortaya konulmuş olacağı için, eyalet kişileştirmelerinin gelişimi ayrı bir başlık altında ele alınmamıştır.

II.A. İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Eyalet Kişileştirmeleri

Kent ve ülkelerin idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirilmesi fikri Grek dönemine dayanmaktadır. Bu tasvir biçiminin yöneticiler tarafından genel olarak, medeni olan özelliklerin propagandasını yapmada tercih edildiği görülmektedir. Romalılar bu tasvir yöntemini, çeşitli mesajları iletmek için daha da geliştirerek devam ettirmişlerdir. Ayrıca eyaletlere kişilik verirken kullandıkları bazı motif ve düşüncelerin de Grek edebiyat ve sanatından ilham alınarak tasarlandıkları görülmektedir. Bu kapsamda Roma dönemi eyalet kişileştirmelerine olan yansımalarının ortaya konulması açısından, öncelikle söz konusu eyaletlere ilişkin eğer varsa Grek dönemi edebiyat ve sanatında yer alan bilgiler incelenmektedir. Bu alt yapı oluşturulduktan sonra ise Roma dönemi kişileştirmelerinin incelenmesine geçilmektedir.

II.A.1. *Achaia* (Lev. 2)

Achaia'nın idealize edilmiş bir kadın figürle kişileştirilmesi fikrinin temelleri, Grek döneminde birçok edebiyat ve sanat eserinde betimlenen *Hellas* kişileştirmesine dayanmaktadır. Bu sebeple Roma İmparatorluk döneminde ortaya çıkan *Achaia* kişileştirmesinden önce, Grek dönemindeki *Hellas* kişileştirmesini incelemek gerekmektedir. *Hellas* kişileştirmeleri öncelikle edebiyatta karşımıza çıkar. M.Ö. 525 yıllarında doğan tragedya yazarı Aiskhylos'un, Pers savaşlarına katıldığı ve *Persae*, Persler, adlı piyesinde bizzat katıldığı ikinci Pers seferini sahneye koyduğu görülür[1]. Yazarın bu eserinde, Pers kraliçesi Atossa, oğlunun Grek seferine ilişkin gördüğü rüyasında, Pers kıyafeti giyen kadın *Asia*'yı, Dorik giysili kadın ise *Hellas*'ı tasvir ediyordu[2].

Bu dönemde ayrıca *Hellas*'ın günümüze ulaşamamış çeşitli sanat eserlerinde de betimlendiği antik yazarlardan öğrenilmektedir. Pausanias, Atinalı Panaenus'un, M.Ö. 440 yılında Olympia Zeus heykelinin bariyerlerine yaptığı resimde *Hellas* ve *Salamis*'i tasvir ettiğini ve bu resimde *Hellas*'ın *Salamis*'in başına çelenk koyduğunu yazmıştır[3]. Yaşlı Plinius ise M.Ö. 330'da Euphranor'un yaptığı bir heykel grubunda, Arete ve *Hellas*'ın tasvir edildiğinden ve burada Arete'nin *Hellas*'a çelenk verdiğinden bahseder[4].

---

[1] A.F.Mansel, *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara, 1999, s.347-349.
[2] Aischyl. *Pers*., II, H.W.Smyth(çev.), Cambridge, 1996, s.182-187.
[3] Paus., *Perihegesis tes Hellados*, W.H.S. Jones(çev.), Cambridge, 1998, v.11.5; P.Gardner, "Countries and Cities in Ancient Art", *JHS*, 9, 1888, s.58-59.
[4] Plin. *nat.*, H.Rackham (çev.), Cambridge, 1997, 34.19.78; A.C.Smith, "Athenian Political Art from the Fifth and Fourth Centuries BCE: Images of Political Personifications", *Dēmos*: *Classical Athenian Democracy*, C.W.Blackwell (ed.), 2003, s.15.

Günümüze gelebilmiş Darius Vazosu'nda (Lev.2, No.1a-1b) yer alan bir kadın figür de lejantta *Hellas* olarak tanımlanmıştır (Lev.2, No.1c). Bu vazo, Darius'un *Hellas*'ı istilasından önceki gücünü göstermek amacıyla yapılmıştır. *Hellas*, uzun bir khiton ve himation giymiştir ve Athena tarafından Zeus'a takdim edilmektedir. Dolayısıyla *Hellas*, bu iki tanrının koruması altındadır. Tasvir edilen diğer figür olan *Asia* ise tanrıça gibi tahtında oturan bir kadın olarak, elinde asası ile betimlenmiştir. Konusu Aiskhylos'un *Persae*'sine benzeyen bu vazo muhtemelen Büyük İskender zamanında yapılmıştır[1]. Ayrıca Hellenistik dönemde, Attika-Delos deniz birliğine ait bir bronz sikkenin (Lev.2, No.2) arka yüzünde, *stephanos (*çelenk), uzun khiton ve himation giyen kadın figür, ellerinde çelenk ve uzun bir asa ile betimlenmiş olup muhtemelen *Hellas*'ı betimlemektedir[2].

Grek döneminde görülen kişileştirme örnekleri, Roma döneminde ortaya çıkan *Achaia* kişileştirmesinin, M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren sanat ve edebiyatta kişileştirilen *Hellas* figürüne dayandığını göstermektedir[3]. Fakat söz konusu *Hellas* kişileştirmeleri bütün *Hellas* yerine, *Hellas*'ın sadece bir kısmını simgelemektedir. Örneğin Darius Vazosu'daki *Hellas*, M.Ö. 480'deki Salamis Deniz Savaşı'na katılan Atina kentini sembolize etmektedir. Roma İmparatorluğu döneminde ise *Achaia*, Roma İmparatorluğu'nun bir eyaleti olarak bütün *Hellas* bölgesini kişileştirmektedir. *Achaia* kişileştirmesi Roma İmparatorluk döneminde Hadrianus zamanında ortaya çıkmıştır. Antik kaynaklardan Hadrianus'un *Achaia* eyaletini iki kez ziyaret ettiği öğrenilir. Bu ziyaretlerden ilki M.S. 124-125 yılları arasında, ikincisi ise M.S. 128-

[1] P.Gardner, 1888, s.58-59.
[2] Head, *HN*, Oxford, 1911, s.417.
[3] J.M.C.Toynbee, *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek Art*, Roma, 1967, s.26.

129 yılları arasında gerçekleşmiştir[1]. Hadrianus bu seyahatleri esnasında eyaletteki vatandaşlara birçok katkı sağlamıştır[2]. Hadrianus, *Africa* ziyaretinden Roma'ya döndükten hemen sonra, doğuya hareket etmiş ve Atina'ya giderek burada Jüpiter Tapınağı ve kendi adına inşa edilen sunak gibi çeşitli kamu binaları yaptırmıştır[3]. Dolayısıyla Hadrianus'un *restitutor* (restore eden) unvanının özellikle *Achaia* ile bağlantılı olduğu söylenebilir[4]. Bir zamanlar antik dünyanın sanat merkezi olan Atina, imparatorun ziyareti ile sanatta bir nevi Rönesans'ı yaşamıştır. *Achaia* eyaleti ve özellikle Atina, Hadrianus'un erken Grek sanatına olan ilgisinin ana kaynağı olmuştur[5]. Sikkelerde betimlenen *Achaia* kişileştirmesi de Hadrianus'un bu eyalete olan katkılarını ve erken Grek sanatına olan ilgisini yansıtmaktadır.

Roma dönemindeki sikkelerde yer alan *Achaia* kişileştirmesi sadece Hadrianus zamanında görülmektedir. Bu döneme ait *Achaia* sikkelerinin arka yüzlerinde, uzun khiton ve himation giyen ve *Achaia*'yı kişileştiren kadın figür, imparatorun önünde diz çökmüş halde betimlenmiştir (Lev.2, No.3-4). Burada Hadrianus'un *restitutor* sikke serilerindeki basit ve genel bir şema takip edilmiştir. Hadrianus sağda ya da solda ayakta durur ve diz çöken eyaleti ayağa kaldırır. Bu ise güçlü imparatorun, tasvir edilen eyalete yaptığı karşılıksız yardımı simgelemektedir. Lejantta ise "*Restitvtori Achaiae*" yani "*Achaia*'yı restore edene" şeklinde ithaf yazıtı bulunmaktadır[6].

[1] SHA *Hadr*., D.Magie (çev.), London, 1991, s.39, not.5, s.40, not.2.
[2] SHA *Hadr.*, 13.1.
[3] SHA *Hadr*., 13.6.
[4] Hadrianus'un Yunanistan'daki restorasyonu için Pausanias, imparatorun Greklerden sadece Megaralılara zenginlik getiremediğine değinmiştir, bkz. Paus., 1.36.3.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.26
[6] H.Mattingly, *BMC* III, London, 1966, s.349, 517; J.M.C.Toynbee, 1967, s.26-27.

Ayrıca Hadrianus ve *Achaia*'nın arasında yerde duran ve ağzından palmiye dalı görünen geniş bir vazo betimi ile Hadrianus'un Atina'da kaldığı sürede atletik oyunlara verdiği önem de vurgulanmak istenmiştir[1]. *Historia Augustae*'da, Hadrianus'un atletik oyunların başkanı olarak tahta oturduğu belirtilmiştir[2]. *Achaia*'daki restorasyonda imparatorun diğer bir amacı da, *Achaia*'nın sanat alanındaki ünü yanında spor oyunlarını da yeniden canlandırmaktır. Dolayısıyla bu palmiye dalı oyunlardaki zaferi, vazo da ödülü betimlemektedir. Söz konusu figürler seçilirken Grek döneminden faydalanılmıştır, örneğin atletizm oyunlarında başarılı olan sporculara ödül olarak verilen palmiye dalı gibi. Ayrıca *Achaia* sikkelerinde tasvir edilen vazo, armut biçimli gövdesi, geniş kaidesi ve ağız kısmı, gövdesinden uzanan uzun sapları ile *Panathenaia amphora*sının (Lev.2, No.5) geç tipinden şekil olarak pek de farklı değildir. Sadece daha ince yapılı ve daha yüksektir. Dolayısıyla, Hadrianus'un M.S. 2. yüzyıla ait *Achaia* sikkelerindeki bu vazonun, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıl *Panathenaia amphorae* serilerinden alındığı söylenebilir[3].

Sikkeler dışındaki eserlere bakıldığında, 1960'da Attika'nın Porto Raphti limanında bulunan, kaidesi ile birlikte mermerden yapılmış, başı ve kolları olmayan bir kadın heykelinin (Lev.2, No.6.a-6.b) de *Achaia*'yı kişileştirdiği düşünülmektedir. Heykel, khiton ve himation giymiş, kayadan yapılan dikdörtgen bir tahta oturmuş olarak ve sağ kolu havada tasvir edilmiştir. Yaklaşık 2.5 metre yüksekliğindeki heykelin, kıyafetteki delgi tekniği ve derinliği göz önüne alındığında M.S. 2. yüzyıl stilinde olduğu söylenebilir. Himationun iki boyutlu özelliği, Hadrianus'un

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.27
[2] SHA *Hadr.*, 13.1.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.27; Panatenaia bayramı, Pesistratos zamanında her dört yılda bir Atina'da yapılmaya başlamıştır. A.F.Mansel, 1999, s.194.

heykellerinde görülen bir özelliktir[1]. Büyük bir limanın girişinde böyle anıtsal bir heykelin yapılması, onun bir kimliği ve fonksiyonu olduğunu, Attika için imparatorluk zamanında önemi olan bir şeyi tasvir ettiğini düşündürür. Portho Raphti'nin Atina'ya girişi sağlayan önemli bir liman olması, bu heykelin bir yerleşim biriminin kişileştirmesi olabileceğini akla getirir. Raphti heykeli, Hadrianus'un, Hellenistik hayranlığının yaşandığı ve Attika'nın ön plana çıktığı bir dönemde yapıldığından bu heykel Attika ya da daha geniş anlamda *Achaia*'yı kişileştiriyor olabilir. Zaten sikkelerde tasvir edilen eyaletler, rölyef, heykel, mozaik ve duvar resimleri gibi diğer eserlerde de görülmektedir. Attika, imparatorluk döneminde personifikasyon olarak görülmemiştir ve onun kişiliği bütün *Hellas*'ı kişileştiren *Achaia* ile birlikte düşünülmüştür. *Achaia*, bütün *Hellas*'ı sembolize eder. Ancak Vermeule, Raphti'nin atribüleri Hadrianus'un *Achaia* sikkelerindekinden farklı olduğu için, burada heykeltıraşın *Achaia*'nın atribülerinden bağımsız bir Attika heykeli yaratmış olabileceğini öne sürer[2].

II.A.2. *Aegyptos* (Lev. 3-5)

Aegyptos idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmesini ve atribülerini anlamak için öncelikle Mısır'da Roma hâkimiyeti öncesine ait sikke örnekleri incelenmelidir. İlk sikkeler Mısır'da M.Ö. 2. yüzyılın ilk yarısından itibaren Ptolemaioslar zamanında basılmaya başlamıştır. Önceleri Zeus *Aetophorus* (Lev.3, No.1) ve Athena *Promachus* (Lev.3, No.2) gibi iyi işlenmiş örneklerin yerini giderek

[1] C.C.Vermeule, "The Colossus of Portho Raphti in Attica", *Hesperia*, 31, 1, 1962, s.62-63.
[2] C.C.Vermeule, 1962, s.75-80.

kartal (Lev.3, No.3), *cornucopiae* (Lev.3, No.4) gibi basit, daha az özen gerektiren tasvirler almıştır[1].

Mısır'ın Roma hâkimiyetinde ise Ptolemaios ve İskenderiye üslubunun (Grek tanrıları ve alegorik figürler) yanında Mısır kültleri, tanrıları, flora ve faunasının da sikke tasarımcılarını etkilemeye başladığı gözlemlenir. Doğuluları din alanında birbirine yaklaştırmak için I. Ptolemaios, Serapis kültünü ortaya koymuş ve *Serapeion* adını taşıyan bir tapınak yaptırmıştır. Bu tapınakta ayrıca İsis'e ve başka tanrılara da tapınılıyordu. M.Ö. 3. yüzyıl ortalarından başlayarak İsis'le birlikte tüm Mısır tanrılarının temsilcisi sayılmış, sarayın yürüttüğü propaganda sonunda ve İskenderiye'nin Akdeniz ülkeleriyle olan ticaret ilişkileri neticesinde bu iki tanrı, Mısır sınırlarının dışına çıkarak denizaşırı ülkelere ulaşmıştır. Doğudan batıya doğru ilerleyen bu din dalgası İtalya ve batı Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Mısır tanrıları, en çok İsis ve onunla ilgili misterler, *Senatus*'un karşı koymasına rağmen din bakımından farklılık arayan Roma halkınca rağbet görmüştür[2]. Dolayısıyla Augustus zamanından itibaren İsis (Lev.3, No.5), *Euthenia* (Grek *Abundantia*, verimlilik kişileştirmesi) (Lev.3, No.6), *Nilus* (No.7) ve Serapis (Lev.3, No.8) büstleri ile timsah (Lev.3, No.9), su aygırı (Lev.3, No.10) gibi tasvirler sikkelerde görülmeye başlamıştır[3].

Flavius Hanedanı imparatorları zamanında ise hem Grek hem de Mısır tanrı ve mitolojik figürleri daha sık görülmeye başlamıştır. Traianus ve Hadrianus zamanında İskenderiye sikkelerinde tiplerde sayı ve çeşitlilik artmıştır. Bu dönemde

[1] R.S.Poole, *BMC The Ptolemies, Kings of Egypt*, London, 1883, s.848-854.
[2] A.F.Mansel, 1999, s.515.
[3] R.S.Poole, *BMC Alexandria and the Nomes*, London, 1892, s.4, 11, 19, 20, 32, 39.

Grek tanrıları daha çok tasvir edilmiş, aynı zamanda sanatçıların repertuarı Mısır tanrıları ve mitolojik figürleri sayesinde çokça zenginleşmiştir. Mısır'a özgü konular, stil ve ele alınış şekli bakımından Grek özellikleri göstermektedir[1].

Aegyptos'un idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmelerini de, *Achaia*'da olduğu gibi sadece Hadrianus sikkelerinde görmekteyiz. Hadrianus'un Tivoli'de yer alan Villa'sındaki sanat eserleri ve gezi anıları, *Aegyptos*'un, onun sanatsal zevklerini etkilemede *Achaia*'dan hemen sonra geldiğini gösterir. M.S. 2. yüzyıla kadar olan dönemdeki Mısır kültleri ve Grek sanatının kombinasyonu, Hadrianus döneminde tasarlanan ve *provincia* (eyalet) sikke serileri arasında yer alan *Aegyptos*[2] kişileştirmesine karakterini vermiştir. Grek tarzı khiton ve himation giyen kadın şeklinde kişileştirilen *Aegyptos*, geniş bir sepetin karşısında *Tellus* (Toprak Ana) gibi uzanmış olup İsis'in atribülerini taşımaktadır. Figür sağ elinde Tanrıça İsis'in *sistrum*unu[3], sol elinde ise bir asma dalı tutmaktadır. Bu ise, Mısır tanrıçasının atribülerinin, *Aegyptos* personifikasyonunu şekillendirmede etkili olduğunu göstermektedir. Sepet etrafında İsis'in kutsal yılanı *uraeus* bulunabildiği gibi (Lev.3, No.11), ağız kısmına kadar buğday başağı ve meyve (Lev.3, No.12) ile dolu olarak da tasvir edilebilmektedir. Kutsal *uraeus*un içinde bulunduğu sepet, Nil nehrinin kutsal suyunu taşımada kullanılan *situla*yı da betimliyor olabilir. Genellikle balıkçıl familyasından bir çeşit kuş olan ve bu ülkeye özgü olan *ibis*, eyaletin karşısında, ya yerde ayakta (Lev.3, No.13-14), ya da *cippus* (ya da *cista*) denilen sütuna (Lev.3,

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.29.
[2] Aegyptos kullanımı Grek çekimidir ve Hadrianus'un Hellenizm merakını gösterir, fakat Berlin'deki 3 *denarii*de Latin çekimi –us kullanılmıştır. J.M.C.Toynbee, 1967, s.29, not.1.
[3] Sistrum, eskiden Mısır'da ibadet esnasında kullanılan ve ortasından geçirilmiş madeni çubuklar sarsılınca ses çıkaran saplı kasnak şeklinde bir çalgı olup Isis'in atribüsüdür.

No.11-12) konmuş halde betimlenmiştir. Sık sık *aurei*de, *Aegyptos*'un alnının üstünde bir lotus çiçeği (Lev.3-4, No.15-16) bulunmaktadır[1].

Cicero, Mısırlıların bazı hayvanları kutsallaştırdıklarını, örneğin uzun bir kuş olan *ibis*'in Libya çölünden gelen yılanları öldürdüğünü, böylece Mısır halkını salgın hastalıktan koruduğunu yazar[2]. Yaşlı Plinius (M.S.23-79) *Naturalis Historia*'sında Mısır halkının yılanlarla baş edebilmek için *ibis*'e başvurduklarına değinir[3]. Bu nedenle, sepetteki yılan ya Mısır'da bulunan sıradan bir yılan ya da İsis'in kutsal yılanıdır. Mısır'ın, imparatorluğun büyük tahıl deposu olarak önemi ise sepetten çıkan buğday başaklarından anlaşılır. Bu verimliğin ana kaynağı *Aegyptos*'ta bulunan Nil nehrinden kaynaklanmaktadır. Nil nehrinin kişileştirildiği *Nilus* tipi de (Lev.4, No.17), stil, tarih ve atribüleri açısından *Aegyptos*'un *provincia* sikkeleri ile yakından alakalıdır. *Cornucopiae* ve buğday başakları, Nil'in ve *Aegyptos*'un verimliliğini gösterir[4]. *Aegyptos* eyaletinin merkezi *Alexandria*, Roma'nın ana buğday kaynağıdır. Aşağı Mısır'da bulunan *Marea* ya da *Mareota* şehrinin verimli üzüm bağları da sikkelerde sepetteki üzüm salkımları ile sembolize olur. Yaşlı Plinius, *Mareota*'nın üzüm bağlarından bahseder[5]. Yani sanatçı, atribüleri seçerken bir Romalı'ya tanıdık gelen özellikleri göz önünde bulundurmuştur. Mısır kültleri ve bu bereketli bölgenin ekonomik özellikleri Roma için büyük önem taşımaktaydı[6].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.29; H.Mattingly, 1966, s.341, 374, 379, 506.
[2] Cic., *nat*., H.Rackham (çev.), Cambridge, 1994, 36.101.
[3] Plin. *nat.*, 10.75.
[4] Grek ve Roma dünyasında nehir kişileştirmeleri hakkında genel bilgi için bkz. J.A.Ostrowski, *Personifications of Rivers in Greek and Roman Art*, Krakow, 1991; *Nilus* tasvirleri ve daha fazla bilgi için bkz. J.M.C.Toynbee, 1967, s.30-33.
[5] Plin. *nat.*, 14.39.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.30.

Sikkeler dışında *Aegyptos*'un alegorik bir kadın şeklindeki kişileştirmesi bazı rölyef ve mozaiklerde de görülmektedir. J.M.C. Toynbee tarafından *Aegyptos* olarak tanımlanan ve bir kadını betimleyen bir rölyef (Lev.4, No.18) Roma'daki *Hadrianeum*'a (Hadrianus Tapınağı) aittir. Önceleri bu yapının Neptün Bazilikası olduğu ve Hadrianus zamanında yapıldığı düşünülüyordu. Fakat temellerde ele geçirilen Antoninus Pius tarihli tuğlalar, bu yapının *templum Hadriani* ya da *Hadrianeum* (Lev.4, No.19) olduğunu kanıtlamıştır. Antoninus Pius M.S. 145'te, tanrılaştırılmış Hadrianus'a bu tapınağı adamış ve tapınağa ait, dört tanesi günümüze ulaşmamış olan toplam yirmi adet rölyefte eyaletler kişileştirilmiştir. Bunlar günümüzde değişik müzelerde sergilenmektedir. Büyük çoğunluğu Capitoline Müzesi avlusunda bulunur (Lev.4, No.20)[1]. Hadrianus ve Antoninus Pius sikke serilerinde eyalet kişileştirmelerinde kullanılan geleneksel metod, yani figürlerin "idealize edilmiş" ve "alegorik" olarak betimlenmesi, Pius'un geç dönemlerinde yerini kısmen Roma realizmine bırakmıştır. Bu eğilimi *Hadrianeum*'daki rölyeflerin saçlarında gözlemlemek mümkündür. İtina ile toplanmış Grek-Roma tarzı saç yerine, figürlerin çoğunun saçı açık bırakılmış ve değişik tarzlarda tasvir edilmiştir. Tonynbee'nin *Aegyptos* olarak tanımladığı kadın figür de kısa, kalın ve dalgalı saçlara sahiptir. İsis'in puanlı giysisi içinde ve yarı çıplak olarak betimlenmiştir. Fakat bu figürlerdeki realizm eğilimine rağmen, temelde yatan fikir, sikke serileri ile aynıdır. Sikkelerdeki gibi, bu rölyeflerde de eyaletler, ele geçirilen ve direnen eyaletler olmaktan çok barışçı, zengin ve Roma dünyasının bir parçası olarak betimlenmişlerdir[2]. Yine *Hadrianeum*'a ait başka bir rölyefteki kadın figür (Lev.4, No.21), elindeki zeytin ve nar gibi bereket sembollerine bakılarak *Aegyptos* olarak

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.153.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.156-157.

tanımlanmıştır. Fakat elindeki atribüleri modern olduğu için tanımlama kesinlik arz etmez[1].

Augustus'un *Ara Pacis* rölyeflerinden birinde çocuklar, çiçekler, meyveler ve hayvanlarla çevrilmiş olan kadın figür, *Tellus, Italia* ve *Pax* gibi çeşitli şekillerde tanımlanmış olup, genelde *Tellus* (Toprak Ana) olarak kabul edilmektedir (Lev.5, No.22). Fakat *Tellus* tanımlaması kesinlik arz etmemektedir. Örneğin sikkelerden tanıdığımız *Fecunditas* da çocuklarla tasvir edilmektedir[2]. Ayrıca eyaletler gibi bölge kişileştirmeleri de bereket sembolleri ile tasvir edilebilmektedir. Nitekim, Boscoreale'den gelen gümüş bir *patera*da, *cornucopiae*, çiçekler, meyveler, aslan ve panter arasında betimlenen kadın figürü *Aegyptos*, *Africa* ya da *Alexandria* olarak çeşitli şekillerde tanımlanmıştır[3]. Bu örnek, Ara Pacis rölyefindeki kadın figürün de coğrafi bir personifikasyon, belki de *Aegyptos*, olarak tanımlanabileceğini gösterir[4]. *Ara Pacis Augustae*'ın güneydoğu köşesinde bulunan bu rölyef ve Kartaca rölyefi birbirine ikonografik açıdan çok benzer. Kartaca rölyefindeki (Lev.5, No.23) merkezi figür de taç takar, kayalık tahta oturur, kucağında iki çocuk ve meyve tutar. İnek ve otlayan koyun da, benzer şekilde yakınında bulunmaktadır. Çocuklardan biri *Ara Pacis*'teki gibi kadın figüre bir şey uzatır. Bu figürün de *Tellus*, Venüs ve *Pax*, ya da coğrafik bir kişileştirme olabileceği düşünülmektedir[5]. Bu iki figür de de *Africa*

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.157; A.Strong, 1907, s.389.
[2] *Fecunditas*, verimlilik ve bereketin kişileştirmesidir. Tek çocuk veya çocuklarla birlikte betimlenir. Bu tipteki diğer kişileştirmelerin karşılaştırmalı analizi için bkz., S.Solway, 1985, s.359-368; Ayrıca eyalet kişileştirmelerinde yer alan diğer çocuk tasvirleri için bkz. *Iudaea,*s143-144. *Italia*, s.69, *Dacia,* s.104.
[3] Boscoreale paterası *Africa* bölümünde ayrıntılı olarak anlatılmaktadır, bkz. s.41.
[4] A.W.Van Buren, "The Ara Pacis Augustae", *JRS*, 3, 1, 1913, s.135.
[5] B.S.Spaeth, "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief", *AJA*, 98, 1, 1994, s.65-67.

personifikasyonunun belirgin atribüsü olan fil postundan başlık görülmediği için *Aegyptos*'u kişileştirdiği akla daha yakın gelmektedir.

Ostia'da Flavius Hanedanı dönemine ait *Thermae* alanında, siyah ve beyaz renklerle yapılan taban mozaiklerinden birinde (Lev.4, No.24) merkezde kare bölmeler içinde dört çift büst tasviri bulunmaktadır. Bunlardan erkek başları rüzgârı, kadın başları ise eyaletleri tasvir etmektedir. Bu eyaletlerden her biri, karakteristik atribüleri ile tasvir edilmişlerdir. *Sicilia* gorgon başı, *Hispania* zeytin dalından çelenk, *Africa* fil postundan başlık ve *Aegyptos* timsah ile betimlenmiştir[1].

II.A.3. ***Africa*** (Lev. 6-9)

Africa'nın idealize edilen kadın formundaki personifikasyonunun temelleri de yine Grek dönemine dayanmaktadır. Bu personifikasyonun en belirgin özelliği olan fil postundan başlık, M.Ö. 4. yüzyıldan önce Grek sikke tasarımcıları tarafından *Africa* sembolü olarak tasarlanmıştır[2]. Fil postundan başlık ilk olarak I. Ptolemaios (M.Ö. 323-285) sikkelerinin ön yüzünde bulunan Büyük İskender başı üzerinde betimlenmiştir (Bkz. Lev.3, No.1-2)[3]. Daha sonra *Numidia* krallarının sikkelerinde, yine fil postundan başlık *Africa'*yı simgelemekte kullanılmıştır. *Numidia* krallarından I. *Iuba* (M.Ö. 60-48)'ya ait bir sikkenin ön yüzünde bir kadın başı *Numidia* personifikasyonudur ve fil postundan başlık takmıştır[4]. *Mauretania* krallarından II.

[1] T.Ashby, "Recent Discoveries at Ostia", *JRS*, 2, 1912, s.170-174.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.35.
[3] R.S.Poole, 1883, s.848-854.
[4] Head, *HN*, 1911, s.885.

Iuba, M.Ö. 25-M.S. 23 yılları arasında Augustus tarafından kral seçilmiştir ve gümüş sikkelerinde *Africa* başı bulunmaktadır[1].

Roma döneminde fil postundan başlık takan idealize edilmiş kadın figür, *Africa*'nın standart personifikasyonu haline gelmiştir ve bu tip, orta çağlara kadar devam eden favori bir tip olmuştur. Roma döneminde bu çeşit *Africa* kişileştirmelerini, sikke, resim, heykel ve mozaik gibi çeşitli alanlarda izlemek mümkündür[2]. Fil postundan başlık, filin dişi, hortumu ve kulakları ile betimlenmiştir. *Africa* figürü zamanla büst şeklinden tam figüre doğru gelişmiş ve farklı atribüler eklenmiştir[3].

Quintus Curtius Rufus, çok iyi bilinen bir hikâyesinde, erken 2. yüzyılda edebiyatta *Africa*'yı kadın şeklinde kişileştirmiştir. Genç Plinius'un versiyonuna göre *Africa* Rufus'a "*mulieris figura humana grandior pulchriorque*" olarak görünmüştür[4]. Yani burada *Africa*'nın idealize edilen personifikasyonunu görmekteyiz. *Africa*'nın insanüstü bir güzellik ve endama sahip olduğu vurgulanmıştır. Fakat ne yazık ki burada *Africa*'nın atribülerine değinilmemiştir[5]. Roma Cumhuriyet dönemine ait sikkelere bakıldığında ise fil postundan başlığın *Africa* kişileştirmeleri için öne çıkan bir atribü olduğu görülür. Bu dönemde Pompeius Magnus (Lev.6, No.1), Quintus Metellus Pius Scipio ve Marcus Eppius (Lev.6, No.2), Quintus Cornuficius (No.3), Lucius Cestius ve Casius Norbanus

[1] Head, *HN*, 1911, s.888.
[2] J.A.Maritz, "Putting Africa on the Map", *Acta Classica*, 47, 2004, s.87.
[3] J.A.Maritz, "From Pompey to Plymouth: The Personification of Africa in the Art of Europe", *Scholia*, 11, 2002, s.77.
[4] Plin. *epist*., Betty Radice (çev.), Cambridge, 1969, vii.27.2.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.35.

(Lev.6, No.4) sikkelerinin ön yüzlerinde kadın formundaki *Africa* personifikasyonu fil postundan başlık takmıştır[1]. Erken imparatorluk döneminde ise Clodius Macer'e ait sikkelerde yine aynı tarzda *Africa* kişileştirmeleri bulunmaktadır[2].

İdealize edilmiş kadın formundaki *Africa* kişileştirmesinin atribüleri ve ona eşlik eden figürler, en iyi şekilde Hadrianus'un sikke serilerinde izlenebilmektedir. Hadrianus, imparatorlukta birliği sağlamak ve dünyayı tanımak için Roma dışına çıkıp eyaletleri ziyaret etmiştir ve sikke serileri bu gezilerle ilgilidir[3]. *Africa*'ya ziyareti M.S. 128'de gerçekleşmiş ve dört ay sürmüştür Hadrianus'un hayatının anlatıldığı *Historia Augustae*'da imparatorun *Africa* halkına birçok yarar sağladığı ve bu sebeple yerli halk arasında popüler olduğu, ayrıca imparatorun eyalete varışının hayırlı olduğunun beş yıllık kıtlık döneminden sonra yağan yağmurdan anlaşıldığı ifade edilmiştir. *Africa*'da uygulamaya geçirdiği iki arazi kanununda da, "*Africa* restoratörü" ünvanını görmek mümkündür[4]. Hadrianus'un lejant ile tasvir edilen sikkeleri *provincia, restitutor ve adventus* tipli sikkeler olarak üç gruba ayrılmaktadır.

Hadrianus zamanında basılan *provincia* tipli sikkeler, eyaletlerin yardımcı figür olduğu *adventus* ve *restitutor* serilerinden farklıdır. *Provincia* tipinde bütün alan, kadın şeklindeki personifikasyona ait olup tasvirler daha net görülür (Lev.6, No.5-12). Ayrıca *adventus* ve *restitutor* serilerinde ayakta ve diz çökmüş şekilde tasvirlerin yerini uzanmış bir kadın figür alır. *Africa,* kompozisyon açısından

[1] E.A.Sydenham, *CRR*, London, 1952, s.171, 174, 187, 212; J.A.Maritz, 2004, s.90.
[2] C.H.V.Sutherland, *RIC I, From 31 BC. to AD. 69*, London, 1999, s.194
[3] N.Baydur, *Roma Sikkeleri*, İstanbul, 1998, s.50-51.
[4] SHA *Hadr*., 13.4-6; J.M.C.Toynbee, 1967, s.33-34.

Aegyptos'a benzer, yani uzun khiton ve himation giymiş *Tellus* tipindedir. Tipleri zengin ve ilginçtir, ancak fil postundan başlık hepsinde görülür. Bazı sikkelerde sol elinde bereket simgesi olan *cornucopiae* taşımaktadır ve yanındaki sepet, meyve ve buğday başakları ile doludur. Sağ elinde ise buğday başağı ya da akrep tutmaktadır. Bazı sikkelerde yarı çıplak halde, bir aslanla birlikte tasvir edilmiştir. Burada sanatçının vurgulamaya çalıştığı *Africa*'nın aşırı sıcak iklimi olabilir. Akrep ve aslan tasvirleri, bölgenin faunasından örnekler verir ki, bu vahşi hayvanlar antik dönemde Roma halkında büyük ilgi uyandırmıştır[1]. Hadrianus'un bu *Africa* tipinin etkileri orta çağlara kadar devam etmiştir. Örneğin İtalyan Rönesansı'nda Correggio, *Tellus* figürünü (Lev.6, No.13) 1518'de resmetmiş ve Hadrianus'un *Africa provincia* serilerinden ilham almıştır[2]. Ayrıca birçok Rönesans sanatçısı da bu kişileştirmenin özelliklerini kullanmışlardır (Lev.6, No.14). Bu betimlerde Roma halkını beslemede önemli olan Kuzey Afrika arazilerinde yetişen buğday başaklarının yerine *cornucopiae* görülmektedir. Roma sikkelerinde bulunan aslanlar ve sürüngenler gibi vahşi hayvanlar da bu dönemde tasvir edilmiştir. Antik dönemden alınan diğer bir özellik ise *Africa*'nın egzotik yönünü yansıtan fil postundan başlıktır[3].

İmparatorun M.S. 128'de *Africa*'ya varışında yapılan adağın anlatıldığı *adventus* serisinde (Lev.6-7, No.15-19) Hadrianus, toga giymiş, sağda ayakta eyalet kişileştirmesine dönmüştür. Fil postundan başlık takan kadın şeklindeki *Africa* ise önünde bulunan sunağa, elindeki *patera'*dan libasyon yapmaktadır. Sahnede ayrıca kurbanlık hayvan da görülür. Lejanttan da imparatorun *Africa*'ya varışının tasvir

[1] H.Mattingly, 1966, s.343, 374, 506, 507; J.M.C.Toynbee, 1967, s.34; J.A.Maritz, 2004, s.98-100; J.A.Maritz, 2002, s.67.
[2] J.A.Maritz, 2002, s.69.
[3] C.Le Corbeiller, "Miss America and Her Sisters: Personifications of the Four Parts of the World", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 19, 8, 1961, s.217.

edildiği anlaşılır[1]. *Adventus* tiplerinde *Africa* uzun khiton ve himation giyer, sol elinde ya iki geniş buğday başağı ya da bir *cornucopiae* tutar. Hadrianus'un *Africa*'daki askeri işleri ile alakalı farklı bir *adventus* tipinde ise, *Africa* kısa askeri khiton giyer ve sol elinde bir *vexillum* taşır (Lev.7, No.20). Burada *Africa* figürü, başkumandanını selamlayan *Africa* ordusunu ya da eyaletin güneyindeki göçebe kavimleri sembolize ediyor olabilir[2].

Restitutor tiplerinde (Lev.7, No.21-24) kadın formundaki *Africa*, uzun khiton ve himation giyer ve sol elinde buğday başağı tutar. İmparator *Africa*'yı ayağa kaldırmaktadır. Eyalet kişileştirmesi ve imparator arasında iki ya da daha fazla uzun buğday başağı toprakta büyümektedir ve bununla Hadrianus'un tarım reformlarına atıf yapılmıştır. Yukarıda değinilen Hadrianus'un "*Africa* Restoratörü" unvanı da bu tarım reformlarından kaynaklanmaktadır[3].

Hadrianus'un kadın formundaki *Africa* ile betimlenen sikke tiplerini Hadrianus sonrası sanatta da görmek mümkündür. Öncelikle Antoninus Pius dönemindeki sikkelerde *Africa* kişileştirmeleri görülmektedir. Antoninus Pius, M.S. 138 yılında Hadrianus'tan sonra Roma tahtına geçmiştir. Hadrianus'u Tanrılaştırarak, Pius sanını almıştır ve buna layık olduğunu, hem Tanrılara hem de insanlara saygılı davranarak göstermiş, barış yanlısı bir politika izlemiştir. Bu nedenle imparator olduğu zaman *Africa, Asia, Cappadocia, Parthia, Phoenicia, Syria, Mauretania, Dacia* ve *Sicilia* gibi çeşitli eyaletlerden kendisine altın taçlar

[1] N.Baydur, 1998, s.51.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, *RIC II: Vespasian to Hadrian,* London, 1926, s.451; J.M.C.Toynbee, 1967, s.34.
[3] H.Mattingly, 1966, s.349, 518; J.M.C.Toynbee, 1967, s.34-35.

gönderilmiştir. Bu taçların verilişi, sikkelerde canlandırılmıştır[1]. Antoninus Pius'un M.S. 139'da bastırdığı sikkelerindeki *Africa* figürleri, Hadrianus'un *adventus* tipli sikkeleri gibi iki ana tiptedir. İlk tipte (Lev.7, No.25) kadın formundaki eyalet kişileştirmesi fil postundan başlık takar, uzun khiton ile himation giyer ve sol elinde *cornucopiae* tutar. Fakat bu tip içinde bazı detaylar değişebilmektedir. Eyaletin sağ elinde, bazen çok süslü bir *diadema* (kral tacı), *stephanos* (çelenk), ya da *fiscus* (para çantası) ve solunda, ayağınının dibinde, çenesini kocaman açmış bir aslan başı bulunmaktadır. Bir diğer versiyonda ise sağ elinde bir çelenk ile *taeniae* (saç bandı) tutar ve ayağının dibinde bu sefer büyük bir akrep görülür[2]. İkinci *Africa* tipinde de (Lev.7, No.26) fil postundan başlık vardır, ancak burada kadın figür kısa askeri khiton giyer. Sol elinde iki geniş buğday başağı ve sağ elinde çelenk ile *taeniae* taşır. *Aurum coronarium* (altın taç) tasviri dışında *Africa*'nın diğer bütün atribüleri Hadrianus tiplerinden alınmıştır[3].

Septimus Severus'un doğum yeri, Kuzey Afrika'da Leptis Magna olduğundan, onun sikkelerinde de *Africa* kişileştirmeleri görülmesi doğaldır[4]. Septimus Severus'un kadın formundaki iki *Africa* sikke tipi, öncekilerle benzer özellikler göstermektedir. Birinci tipin iki basımı vardır. M.S. 194-195'te bronz sikkeler, M.S. 201'de de gümüş sikkeler basılmıştır. Bronz sikkelerde (Lev.7, No.27) *Africa* ayakta durur, fil postundan başlık takar, uzun khiton ve himation giyer. Himationun ön kısmında bulunan kese içinde buğday vardır ve bir aslan yerde kıvrılmıştır. Gümüş sikkelerdeki *Africa* (Lev.7, No.28), Hadrianus'un uzanmış *Africa*

[1] N.Baydur, 1998, s.54.
[2] H.Mattingly, *BMC IV: Antoninus Pius to Commodus*, London, 1968, s.186; J.M.C.Toynbee, 1967, s.147.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.147.
[4] N.Baydur, 1998, s.63.

tipleri ile çok benzer. Sağ elinde akrep ve sol elinde *cornucopiae* bulunur. Ayrıca yanında geniş bir buğday sepeti durur[1].

Commodus'un M.S. 191-192'de basılan sikkelerinin arka yüzünde de idealize edilmiş kadın formundaki *Africa* kişileştirmesi yer alır (Lev.7, No.29). Commodus, Herakles şeklinde ayakta durur ve *Africa*'nın elini sıkmaktadır. *Africa*, uzun khiton ve himation giymiştir ve fil postundan başlık takmıştır. Sol elinde *sistrum* ve sağ elinde buğday başakları, yanında ise bir aslan bulunmaktadır[2].

Africa personifikasyonunu aynı zamanda alegorik ve idealize edilmiş bir kadın şeklinde, birçok geç dönem imparatorluk sikkelerinde de görmek mümkündür. Caracalla (Lev.7, No.30) sikkesinde *Africa*'nın fil postundan başlığı yoktur ve buğday başağı ve *sistrum*, atribülerini oluşturmaktadır. Ayrıca imparator, bir timsah figürüne ayağını basmış halde betimlenmiştir. Diocletianus'un Kartaca basımı bir sikkesinde (Lev.7, No.31) ise uzun bir elbise giyen *Africa* ayakta durur ve başında fil postundan başlık vardır. Sağ elinde sancak, sol elinde fildişi ve ayağında aslan ile boğa tasvirleri yer alır[3]. Maximianus Herculius (Lev.7, No.32) sikkesinde fil postundan başlık takar ve elinde sancak ve fildişi bulunur. Constantius Chlorus (Lev.7, No.33), Galerius (Lev.7, No.34), Maxentius (Lev.8, No.35-36), Alexander (Lev.8, No.37) ve I. Constantinus (Lev.8, No.38) sikkelerinde ise Hadrianus zamanına özgü olmayan atribüler yer almıştır. Bu geç dönem sikkelerinde ve Caracalla sikkelerinde bulunan *sistrum* ve *Africa*'nın elinde tuttuğu fildişi Hadrinaus

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.123, 184; J.M.C.Toynbee, 1967, s.37.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, *RIC III: Antoninus Pius to Commodus*, London, 1930, s.396.
[3] C.H.V.Sutherland, *RIC VI, From Diocletian's Reform to the Death of Maximinus*, London, 1967, s.423.

dönemi betimlerinden farklıdır. *Sistrum Africa* için alışılmadık bir atribüdür, fakat Isis'in *Mauretania*'da da tapınım gördüğü, II. Iuba ve Kleopatra'nın sikkelerinden (M.Ö. 23-M.S. 23) bilinmektedir[1].

Hadrianus sonrası dönemde kadın şeklindeki *Africa* kişileştirmeli madalyonlar da basılmış olup, sikkelerdeki tasvirlerle benzer özellikler taşımaktadırlar. İlk olarak Antoninus Pius madalyonlarında yer alan *Africa* kişileştirmesi, Hadrianus'un *provincia* tipli *Africa* sikkeleri model alınarak tasarlanmıştır. Bu madalyonların (Lev.8, No.39) arka yüz dizaynında, sağda uzanmış olan *Africa* kişileştirmesi, fil postundan başlık takmıştır, himation vücudunun alt kısmına sarılmıştır ve aynı zamanda khiton giymektedir. Sağ elinde akrep ve sol elinde *cornucopiae*, ya da sol elinde iki buğday başağı ve yanında aslan ile tasvir edilmiştir. İmparator solda ayakta durur ve onun yanında betimlenen *Victoria*, merkeze *tropaion* (zafer sancağı) yerleştirmektedir[2]. Bu madalyonlar büyük ihtimalle Pius döneminde *Mauretania*'da çıkan ayaklanmaların bastırılması anısına yapılmıştır[3]. Commodus'a ait bir madalyon ise (Lev.8, No.40) M.S. 190-191'de basılmıştır ve Pius'un *Africa* madalyonundaki figür grubu burada da karşımıza çıkar. Yani, *Victoria tropaion* ile birlikte, imparator ayakta ve *Africa* uzanmış halde, yanında aslan ve buğday başakları ile tasvir edilmiştir[4]. Bu madalyon da Afrika'da çıkan bir ayaklanmanın bastırılması anısına yapılmıştır[5]. I. Constantinus

[1] C.H.V.Sutherland, 1967, s.401, 422, 423, 425, 432, 433; J.M.C.Toynbee, 1967, s.37-38.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.36-37.
[3] SHA *Pius*, D.Magie (çev.), London, 1991, 5.4.
[4] H.A.Grueber, *Roman Medallions in the British Museum*, London, 1874, s.27.
[5] Bu ayaklanmaya Historia Augustae'da değinilmiştir. SHA *Comm*., D.Magie (çev.), London, 1991, 13.5.

madalyonunda da *Africa* figürü ile imparator beraber tasvir edilmişlerdir (Lev.8, No.41). Bu madalyonda da *Africa* fil postundan başlık takmıştır.

Sikke ve madalyonlar dışındaki çeşitli eserler üzerinde betimlenen rölyeflerde de kadın şeklinde *Africa* kişileştirmelerini görmek mümkündür. Öncelikle Villa Belletti'de bulunan ve *Africa* tasvirli bir rölyef, erken dönem eyalet kişileştirmeleri ikonografisini anlamada önemlidir (Lev.8, No.42). Bu tip personifikasyonlar "Roma realizmi" ve "Grek idealizmi" arasındaki geçişi yansıtırlar. Boscoreale kupası üzerindeki ve bu rölyefteki *Africa*'nın gerçek dışı ve sembolik saç şekline karşılık, tavırları *Gemma Augustae*'daki yabancı esirlere benzemektedir. Bu da bize sanatçının Roma sokaklarında gördüğü esirlerden ilham aldığını gösterir[1]. Villa Belletti rölyefinde, ayakta duran Augustus'un karşısında yenilmiş bir şekilde oturan *Africa*, kadın giysisi içinde betimlenmiştir ve fil postundan başlığı dışında atribüsü yoktur[2].

Kadın formu kullanılarak kişileştirilen *Africa*, yukarıda değinilen Boscoreale'den gelen gümüş kupalardan birinin üstünde de tasvir edilmiştir. Bu kupalar, 1895'te Vezüv dağı eteklerindeki modern Boscoreale kasabası yakınında gömülü olarak bulunmuş olup, 109 parça altın ve gümüş tabaklar ile sikkelerden oluşmaktadır. M.S. 79 yılı, bunların üretimi için bir *terminus ante quem*dir. Augustus ve Tiberius dönemine tarihlenen bu eserler 1990'dan sonra Louvre'da sergilenmeye başlamış ve P. Heron de Villefosse tarafından 1899'da çok iyi levhalar ile birlikte tüm kapların fiziksel açıklaması yapılarak yayımlanmıştır. Özellikle sonraki

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.36.
[2] A.L.Kuttner, *Dynasty and Empire in the age of Augustus: The Case of the Boscoreale Cups*, Berkeley, 1995, s.72; J.A.Maritz, 2002, s.67.

dönemlerde hasar gören Augustus kupası için bu tasvirler faydalı olmuştur[1]. Söz konusu Augustus kupasında, kadın şeklinde tasvir edilen yedi eyalet kişileştirmesi, Mars tarafından Augustus'a takdim edilmektedir. Bu grup içindekilerden biri fil postundan başlık takmıştır ve *Africa*'yı kişileştirmektedir (Lev.8-9, No.43a-b-c-d)[2]. Bu figür Mars'ın omuzundan direkt imparatora bakmaktadır. Sadece dört figürün detayları, onların atribülerini anlamaya yardımcı olur. Dolayısıyla sanatçı bu dört eyaleti vurgulamak istemiştir. Augustus merkezde tahtta oturur vaziyette, sol elinde bir rulo ve sağ elinde bir evren ile betimlenmiştir. Augustus'un dünya hâkimiyeti, Mars, *Africa, Asia, Gallia, Hispania* ve diğer eyaletlerle vurgulanmak istenmiştir. Bu kupa ikonografik açıdan zengin olması, politik ve tarihi sahnelerle donatılmış olması yanında, asıl önemi Cumhuriyet ve Erken İmparatorluk dönemi etnik personifikasyonlarının ikonografisini vermesidir[3].

Augustus dönemine ait yine Boscoreale hazinesinden bir gümüş *patera* ise kakma tekniği ile yapılmış olup, buradaki idealize edilmiş kadın figürün de *Africa*'yı (Lev.9, No.44a-44b) simgeliyor olabileceği düşünülmektedir. Bu kadın figür ağır başlı görünmektedir ve geniş yüzü, kalın dalgalı saçı ve fil postundan başlığı vardır. Sol elinde *cornucopiae* ve sağ elinde buğday başakları ile çeşitli meyveler bulunmaktadır. Deniz birkaç dalga ve yunusla tasvir edilmiştir. Sanatçı ayrıca Afrika inancının her özelliğini göstermeye çalışmış ve çalışmasını dini sembollerle süslemiştir. *Africa* sağ elinde İsis'in *uraeus*u ile aynı tanrıçanın hilâlini tutmaktadır. Sol elindeki *cornucopiae*nın dış kısmında Helios büstü ve Zeus-Ammon'un kartalı gibi tasvirler yer alır. Solda yine İsis'in sembolü *sistrum* bulunmaktadır. Dolayısıyla

[1] Boscoreale hazinesinin tarihi için geniş bilgi için bkz. A.L.Kuttner, 1995, s.6-9.
[2] J.Maritz, 2004, s.91.
[3] A.L.Kuttner, 1995, s.73.

figür büyük bir teknik hüner ile gösterilmiştir. Sembol ve atribüler iyi bir şekilde birleştirilmiştir[1]. Bu figürün bir portre mi, yoksa idealize edilmiş bir kadın figür mü olduğu konusunda ise sorular akla gelmektedir. Fil postundan başlığa bakıldığında bu büstün *Africa* ya da *Alexandria*'nın kişileştirmesi olduğu düşünülür. Fakat bu kadın figürün saçı ve bireysel özellikleri, sanatçının burada bir portre de tasarlamış olabileceğini akla getirir. Figürün tacındaki *uraeus*, Mısır'ın ilahi gücünün ve kraliyetinin sembolüdür ve bu sebeple VII. Kleopatra'nın özelliklerini taşır. Ayrıca Kleopatra'nın ölümünün de yılandan olduğu bilinmektedir. Bereket boynuzundaki hilâl ise Kleopatra'nın kızı Kleopatra Selena'ya işaret eder. Dolayısıyla, bu figür Kleopatra veya kızının portresi olabilir[2]. Heron de Villefosse ise, bu figürü *Africa* olarak tanımlamıştır. Ancak bunun *Alexandria* da olabileceğine ilişkin ipuçları bulunmaktadır. Başlıktaki fil postu Büyük İskender'in belli portrelerinin karakteristik özelliğidir ve bu, sonradan Ptolemaiosların güç sembolü olarak kullanılmıştır. Ayrıca figür, Mısır tanrılarının koruması altındadır. Diğer semboller ise *Alexandria*'nın gelişen deniz ticareti ve endüstrisini, sağlıklı şartlarını simgediğinden figürün *Alexandria* da olabileceği düşünülmektedir[3].

Hadrianus'un 2. yüzyıl sikkelerindeki *adventus* tipli *Africa* kişileştirmeleri etkisi ise Roma'da, Museo dele Terme'de bulunan (Lev.9, No.45a-45b) 3. yüzyıla ait, evlilik sahnesi ile dekore edilmiş bir lahitin ön yüzündeki rölyefte izlenebilir. Kadın formunda kişileştirilen *Africa*, seyirciye dönük olarak, fil postundan başlık,

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.36-37.
[2] M.B.Astier, *Boscoreale Treasure, Emblema Dish*, www.louvre.fr (10.08.2008).
[3] M.Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire I*, Oxford, 1957, s.277; *Alexandria* hakkında daha fazla bilgi için bkz., Toynbee, 1967, s.39-47.

uzun khiton, himationla ve sağ elinde buğday başakları ile tasvir edilmiştir[1]. Merkezi grupta evlenecek çift tasvir edilmiştir ve bu grup sembolik figürlerle çevrilmiştir. Sol köşede Roma'nın büyük limanının (*Portus)* personifikasyonu, sağ elinde ünlü fener kulesini tutmaktadır. Karşısında *Liberalitas* personifikasyonu vardır. Sağdaki sembolik figürlerden *Annona*, *cornucopiae*, kürek, kucağında buğday başakları ve yanında başak dolu bir *modius* (buğday ölçüm kabı) ile betimlenmiştir. Yazıttan da anlaşıldığı gibi *Africa*'nın yanında da buğday başakları ile betimlenen bir *modius* vardır. Bu tip figürler imparatorluk sikkelerinde görülür. Evlenen adam muhtemelen Afrika'dan gelen buğdayın dağıtımı ile görevli *annona* memurudur[2].

Romalılar *Africa*'yı genelde Romalı bir kadın formunda, klasik dönem giysisi ile tasvir etmişlerdir. Sadece *Africa* eyaletlerinde üretilen kandillerde (Lev.9, No.46-47) ve birkaç heykelde, yüz özellikleri değişik etnik grup özelliği göstermektedir[3]. Fakat bu eserlerde de *Africa* yine fil postundan başlık takmaktadır.

Africa'nın fil postundan başlık ile tasvir edildiği büyük imparatorluk sanat eserleri arasında mozaikler de bulunmaktadır. Ostia'da *Thermae* alanında bulunan Flavius Hanedanlığı'na ait bir mozaikte *Africa* dört eyalet başından biri olarak, fil postundan başlıkla tasvir edilmiştir[4]. Ayrıca Maximianus Herculius'un, Sicilya'da M.S. 2. yüzyılda av partileri için inşa edilen villasının büyük av sahneli koridorunun iki ucu apsislidir ve her bir apsisteki mozaiklerde eyaletlerin kadın şekilli personifikasyonları bulunmaktadır. Sağdaki apsiste gri, çizgili bir fil, kaplan,

[1] M.Rostovtzeff, 1957, s.161.
[2] *annona* sistemi ve *annona* memuru hakkında bilgi için bkz. M.Rostovtzeff, 1957, s.145.
[3] J.A.Maritz, 2002, s.65-79.
[4] Bkz. Aegyptos bölümü, s.32; T.Ashby, 1912, s.170-174.

yuvasından havalanan zümrüdüanka kuşuna ek olarak siyahi bir kadın figür (Lev.9, No.48) bulunmaktadır ve bu figürün, *Africa, Aegyptos* ya da *Arabia'*yı kişileştirdiği düşünülmektedir[1].

II.A.4. *Arabia* (Lev.10)

Traianus zamanında, M.S. 106 yılında, Suriye valisi A.Cornelius Palma'nın Nabati krallığından aldığı topraklar üzerinde *Arabia* eyaleti kurulmuştur. Bunu yansıtan sikkelerde kadın olarak betimlenen *Arabia*, uzun khiton ve himation giyer ve sol elinde *calami odorati,* yani sazdan yapılan bir bohça tutar (Lev.10, No.1-7). Bazı örneklerde bu bohçanın, birbirine bağlanmak üzere duran bağımsız sap ve iplerini de görmek mümkündür[2]. Sağ elinde bulunan dal ise muhtemelen *Arabia*'nın en önemli ürünlerinden biri olan ve Yaşlı Plinius'un bahsettiği tütsü ağacının dalıdır[3]. *Arabia*'nın yanında bir deve figürü bulunmaktadır[4]. Deve, ticaret, ulaşım ve lüks sembolü olup, Romalılarca sikkelerde *Arabia* kişileştirmesinin atribüsü olarak kullanılmıştır[5].

Hadrianus'un kadın şekilli *Arabia* figürleri, Traianus'un *Arabia* fethini kutlamak için bastırdığı sikke tiplerine benzer. Hadrianus'unkilerle karşılaştırıldığında, Traianus dönemine ait *Arabia* tiplerine katılık ve kuruluk hakim

[1] G.V.Gentili, *The Imperial Villa of Piazza Armerina*, Roma, 1970, s.10, 26; sol apsiste bulunan *Armenia* figürü için bkz. *Armenia* bölümü, s.97.
[2] H.Mattingly, A.Sydenham, 1926; s.253; H.Mattingly, 1966, s.72, 96, 194, 214, 277; J.M.C.Toynbee, 1967, s.47-48.
[3] Plin. *nat.*, 6.104; 6.154; 12.52.
[4] N.Baydur, 1998, s.47.
[5] C.Le Corbeiller, 1961, s.209-223.

olduğu gözlemlenir. Hadrianus sanatçıları Traianus'un *Arabia* kişileştirmesini *adventus* ve *restitutor* tipli sikkelerle geliştirmişlerdir.

Hadrianus döneminde *Arabia*'nın kadın şeklindeki kişileştirmelerinin *adventus* tipli sikkelerde yer aldığı görülür. Hadrianus'un *Arabia*'ya yaptığı gezi, antik yazarlarca çok fazla dikkate alınmamıştır. Cassius Dio bu geziye hiç değinmemiştir. *Historia Augustae*'de ise M.S. 129-131 yılları arasında *Syria* ve *Aegyptos* arasında yapılan önemsiz bir ziyaret olarak bahsi geçer[1]. Fakat "*adventus*" ve "*restitutor*" sikke tipleri, *Arabia* seyahatinin önemini vurgulamaktadır[2]. *Adventus* tipinde (Lev.10, No.8) kadın formundaki *Arabia* uzun khiton ve himation giyer ve sol elinde, uzun, düz bir obje tutar. Bu büyük bir ihtimalle, yukarıda da değinilen, içine eyalete özgü ürünleri koymakta kullanılan ve Yaşlı Plinius'un da bahsettiği *calami odorati*dir[3].

Hadrianus'un *restitutor* tipli sikkeleri ise (Lev.10, No.9) *adventus* tipli sikkelerine benzemektedir. Bu sikkelerde yer alan kadın formundaki *Arabia*, sol elinde *calami odorati* tutar[4]. İmparator ve *Arabia* arasında, *Arabia* eyaletine özgü tek hörgüçlü deve yer almaktadır ve bu deve ile ilgili bilgiyi de yine Yaşlı Plinius'tan öğreniriz[5]. *Restitutor* tipinden, Hadrianus'un *Arabia*'nın Roma eyaleti olması için bir takım faaliyetlerde bulunduğu anlaşılır. Askeri yolların yapımı, eski kervan yollarının restorasyonu ve inşai faaliyetler bu eyaleti dışarıya açmak ve kaynaklarını kullanmak için yapılmıştır. Hadrianus, *Arabia Petraea* eyaletinin başkenti Petra'ya

[1] SHA *Hadr*., 14.4.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.47.
[3] Plin. *nat.*, 12.104; H.Mattingly, 1966, s.489.
[4] H.Mattingly, 1966, s.519.
[5] Plin. *nat*., 8.67.

bağış yaptığından, *restitutor* ünvanını almıştır ve sikkelerde de bu yüzden *RESTITVTORI ARABIAE, SC* lejantı bulunur. Hadrianus bu eyaleti sadece restore etmekle kalmamış, daha iyiye götürüp, Roma dünyası ile eşit hale getirmiştir[1].

Africa bölümlerinde bahsedilen Maximianus Herculius'un imparatorluk villasının, büyük av sahneli koridorunun mozaikli apsisindeki siyahi kadın figürün *Arabia*'yı da tasvir ediyor olabileceği öne sürülmüştür[2]. Örneğin Neutsch, Piazza Armerina'daki tahtta oturan bu figürü *Arabia* olarak tanımlamaktadır[3].

II.A.5. ***Asia*** (Lev. 11)

Asia'nın idealize edilmiş alegorik bir kadın figürle kişileştirilmesi fikrinin temelleri Roma öncesi dönemde atılmıştır. Darius Vazosu'nun üst bölümünde *ΑΣΙΑ* lejantlı olarak betimlenen bir figür bulunmaktadır (Lev.11, No.1). Burada *Asia* tahtta oturmaktadır. Uzun khiton, himation, Pers ayakkabıları ve üstünde palmetle küçük üçgen sıraları bulunan geniş bir taç ile tasvir edilmiştir. Sağ elinde tuttuğu asa, aynı vazoda tasvir edilen Darius'un elindeki asa ile aynıdır. Böylece Darius'un *Asia*'daki hâkimiyeti sembolize edilmiştir[4]. Taç geleneksel güç simgesidir ve asa geçici gücü sembolize etmektedir[5].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.47-48.
[2] G.V.Gentili, 1970, s.32; bkz ayrıca *Africa* bölümü, s.43.
[3] B.Neutsch, "Archaologische Grabungen und Funde In Sizilien Von 1949-1954", *Jahrbuch Des Deutschen Archaologischen Instituts, mit dem beiblatt AA*, 1954, s.578.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.51; Darius vazosu için bkz. *Achaia* bölümü, s.23.
[5] C.Le Corbeiller, 1961, s.209-223.

M.Ö. 43-42 yılları arasında basılan, L. Statius Murcus'a ait bir Cumhuriyet *denarius*unun arka yüzünde, (Lev.11, No.2) Murcus, *tropaion* yanındaki bir kadın figürü ayağa kaldırmaktadır[1]. Bu figür muhtemelen *Asia*'yı kişileştirmektedir. Fakat Darius Vazosu'ndaki tasvirin aksine burada *Asia* uzun saçlı olarak betimlenmiş olup, öne çıkan atribüleri de bulunmamaktadır. Dolayısıyla *Asia* kişileştirmesi, Roma Dönemi'nde Hadrianus sikkelerinde esas şeklini almıştır[2]. M.S. 2. yüzyılda *Asia* eyaleti imparatorluk için yeni bir anlam kazanmış, Hadrianus *Asia* eyaletine iki kere gitmiştir. İlk ziyareti M.S. 123-124 yılları arasında gerçekleşmiş ve daha uzun sürmüştür. M.S. 129'daki ziyaretini ise *Cappadocia* ve *Syria*'ya gittiğinde yapmıştır[3]. Fronto, Hadrianus'un *Asia*'daki aktivitelerini kaydetmiş ve *Asia*'yı *Europa* ile bir saymıştır[4]. Ayrıca birçok yazıt, unvan ve heykel, onun *Asia*'nın materyal kültürü ve dini hayatına verdiği önemi anlatır[5]. Hadrianus *Asia* eyaletinde şehir gelişimine önem vermiştir. Ayrıca *Asia* kıyısındaki zengin şehirlerin ticari önemi *Asia* arka yüz tiplerine yansımıştır. Özellikle Ephesus, rakipleri Smyrna ve Miletus'la beraber, deniz kıyısında olması ve verimliliği sebebiyle, *Asia*'nın Roma için ekonomik yönden ön plana çıkmasını sağlamıştır[6]. Bu dönemde sikke tasarımcıları, *Asia* atribülerini belirlerken erken dönemden asayı ve kıyafeti kullanmışlardır. Hadrianus dönemine ait *Asia* kişileştirmesinin bulunduğu sikkeler *Africa*'da olduğu gibi yine *provincia*, *adventus* ve *restitutor* tiplerine ayrılmaktadırlar.

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.205.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.51.
[3] SHA *Hadr*., 13.1; 13.6.
[4] Fronto, *Epistulae*, II, C.R.Haines (çev.), Cambridge, 1982, s.206.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.49.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.50.

Hadrianus zamanında *Asia*, *provincia* sikke serilerinde, idealize edilmiş bir kadın olarak, deniz ve tarım atribüleri ile (Lev.11, No.3-5) betimlenmiştir. *Asia,* uzun khiton ve himation giyer, sağ elinde kanca, sol elinde dümen taşır ve sağ ayağı bir geminin pruvasındadır. Kanca, *Asia*'da bağcılıkta kullanılan tarım aletini simgeler. *Asia* figürü, sol elinde *cornucopiae*, sağ elinde kanca taşıyan ve *modius* ile tasvir edilen *Annona* figürüne benzemektedir[1].

Asia, Hadrianus'un *adventus* tipinde (Lev.11, No.6) uzun khiton ve himation giyer ve *provincia* tipine benzer. Fakat buradaki kuleli başlık ve sol elinde tuttuğu asa, *Asia* şehirlerinin saygınlığını ve kendi yerel işlerindeki bağımsızlığını ifade eder[2].

Hadrianus sikkelerinde görülen *RESTITVTORI ASIAE* lejantı, Hadrianus'un şehirleri ve tapınakları restore edip onarmasından kaynaklanır. Kadın formundaki *Asia,* bu serilerde (Lev.11, No.7), khiton, himation ve *corona muralis*i, yani kuleli tacı betimlenmiştir. Fakat bir tipte, sol tarafa doğru diz çöker ve elinde asa tutmaktadır. Diğer bir tipte ise sağ tarafa yönelmiştir, elinde dümen tutar ve arkada gemi pruvası görünür[3]. *Corona muralis* ve dümenin kombinasyonu, hem Hellenistik, hem İmparatorluk döneminde sıkça rastlanan *Tyche* figürlerini anımsatır. *Asia* sol elinde geniş bir çapa, sağ elinde *diadema,* bazen de *fiscus* tutar. Dolayısıyla bu, eyaletin büyük limanlarını yansıtır[4].

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.360.
[2] H.Mattingly, 1966, s.490; J.M.C.Toynbee, 1967, s.50.
[3] H.Mattingly, 1966, s.519.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.50.

Ayrıca Pius'un sikke serilerindeki eyalet kişileştirmeleri içinde de kadın formundaki *Asia* betimi bulunmaktadır. Antoninus Pius imparator olduğu zaman çeşitli eyaletlerden kendisine altın taçlar gönderilmiştir ve *Asia* (Lev.11, No.8-9) sikkelerinde de eyalet figürü elinde altın taç tutmaktadır[1].

İdealize edilmiş kadın formundaki *Asia* kişileştirmesi bazı rölyeflerde de betimlenmiştir. Boscoreale kaplarından Augustus kupasında Mars'ın imparatora takdim ettiği eyaletlerden biri de *Asia*'dır ve alnında hilâl ile betimlenmiştir. Hilâl motifi, Roma halkına *Asia* kültlerini çağrıştırır[2]. Bu sebeple *Aegyptos* ve *Alexandria*'nın İsis atribüleri ile karakterize olması gibi, *Asia* kişileştirmesinde de bu bölgedeki kültlere gönderme yapılmıştır. Geç Cumhuriyet ya da erken İmparatorluk döneminde bir Romalı müşteri için yapılan ve muhtemelen bir Hellenistik dönem eserini kopyalayan rölyefte de kadın şekilli *Europa* ve *Asia*, yazıtla belirtilmiştir (Lev.11, No.10). Romalılar bu tip personifikasyonların bulunduğu eserleri, Doğu Akdeniz'deki önceki medeniyetlerden görüp kopyalarını yapmışlardır. Bu iki figür, üzerinde Büyük İskender ve Darius savaşının (Gugamela) betimlendiği bir kalkanı kaldırmaktadırlar. Kadın figürlerin arkaik kıyafetleri, geç Cumhuriyet ve Augustus dönemine işaret etmektedir. Chigi rölyefi olarak adlandırılan bu eser Hellenistik hâkimiyeti fikrini yansıtmaktadır[3].

Boscoreale'de M.Ö. 3. yüzyıla ait bir Hellenistik sarayı freskolarının replikalarının bulunduğu P.Fannius Synistor Villası'nda, bir panelde *Macedonia* ve *Asia* (ya da *Persia)*'nın da idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeleri bulunur

[1] N.Baydur, 1998, s.54.
[2] A.L.Kuttner, 1995, s.72-73.
[3] A.L.Kuttner, 1995, s.74.

(Lev.11, No.11). *Macedonia* oturur halde, askeri giysisi içinde ve başında kraliyet *diadema*sı, elinde mızrak ile altın kalkanla betimlenmiştir. Kalkanda *Macedonia*'nın kraliyet yıldızı bulunur. *Asia* ise daha aşağıda yer alır ve çenesini eline dayamıştır. Bu ise yenilmiş olduğunu vurgulamaktadır. *Macedonia* gibi, *Asia* da khiton ile himation giymektedir ve başında Pers *tiara*sı vardır. Dolayısıyla burada da Chigi rölyefinde olduğu gibi *Asia*'daki Hellenistik hâkimiyeti vurgulanmıştır[1]. Bu figürün başlığı onun *Persia*'nın kişileştirmesi de olabileceğini gösterir. Karşı duvardaki kraliyet çiftinin evliliği de bu iki eyaletin birleşmesini sembolize eder. Büyük İskender'in *Macedonia* ile *Persia*'yı birleştirmek için adamlarını Pers saray kızları ile evlendirdiğini biliyoruz. Dolayısıyla Boscoreale resimleri bu evlilik sahnesinin sembolik bir tasviri olabilir[2].

II.A.6. *Bithynia* (Lev.12)

En erken *Bithynia* personifikasyonu I. Nicomedes'in (M.Ö. 280-210) bir gümüş sikkesinde görülmektedir. Bu sikkede kısa khiton giyen idealize edilmiş kadın figür bir kaya üstünde oturmaktadır. Sağ elinde iki mızrak ve bir kılıç, sol elinde sadak vardır. Yuvarlak kalkanı kayaya yaslanmıştır ve kadın figürün arkasında, budanmış dallara sahip bir ağaç yer almaktadır (Lev.12, No.1). Figür *Aetolia* sikkelerindeki personifikasyon ile benzediğinden, *Bithynia* personifikasyonu olarak düşünülmektedir[3].

[1] A.L.Kuttner, 1995, s.74.
[2] M.Robertson, "The Boscoreale Figure-Paintings", *JRS*, 45, 1995, s.58-67.
[3] Head, *HN*, 1911, s.519; J.M.C.Toynbee, 1967, s.52.

Yukarıda değinilen bu figürün oturuş tarzı Vespasianus'un bazı sikkelerindeki kadın formundaki *Bithynia* figürüne benzemektedir. Fakat atribüleri birbirine benzememektedir. Vespasianus zamanında *Bithynia*'da basılan Grek sikkelerinin arka yüzlerinde *BIΘYNIA* lejantı vardır ve kadın figür uzun khiton, himation, sağ elinde *patera,* sol elinde *cornucopiae* ile oturur vaziyette tasvir edilebildiği gibi (Lev.12, No.2), ayakta, sol elinde dümen ve sağ elinde saban ile de tasvir edilebilmektedir (Lev.12, No.3)[1].

Hadrianus sikkelerindeki kadın şekilli *Bithynia* personifikasyonu Vespasianus sikkelerindeki tasvirlere benzemektedir. Hadrianus M.S. 123-124 yıllarında Anadolu'yu ziyareti sırasında *Bithynia*'yı da ziyaret etmiştir. Bu eyalet Antinous'un doğum yeri olması sebebiyle onun için popülerdir. Fakat *Bithynia* sikkelerinde, Antinous'a ilişkin izleri göremeyiz. *Bithynia* deniz kenarındaki şehirleri ve meşgul limanı *Nicomedia* ile *Asia* eyaletinin özelliklerine sahiptir. Hadrianus'un *Asia* figürünün atribülerinin ticaret ve şehir yaşamını yansıtması *Bithynia* personifikasyonlarında da tekrar ettirilmiştir[2]. Bu dönem sikkelerindeki *Bithynia* kişileştirmeleri *adventus* ve *restitutor* tiplerindedir.

Hadrianus'un *adventus* sikkelerinde bir sunağın yanında duran *Bithynia* personifikasyonu (Lev.12, No.4), kuleli başlık takar, uzun khiton ile himation giyer ve elinde bir dümen tutar. Sunağın öbür tarafında ise imparator togalı olarak ayakta durmaktadır. British Museum'daki bir *sestertius*ta *Bithynia*'nın elbisesinde çok az bir farklılık görülür. Khitonun bel kısmında bir kemer bulunmaktadır, himation ise kalın

[1] W.W.Wroth, *BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosporus*, 1889, London, lev..xxiv, 1,2.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.51.

katlar halinde arkaya doğru sarkmaktadır. *Adventus* tipinin diğer bir versiyonunda ise *Bithynia*'nın kuleli başlığı bulunmamaktadır ve sol elinde *acrostolium* tutmaktadır[1].

Bithynia'nın restitutor tipinde (Lev.12, No.5-7) imparatorun ayağa kaldırdığı kadın figür, kuleli başlık takar, uzun khiton ile himation giyer ve bir omuzunda dümen tutar. Bazı örneklerde ise kuleli başlık yoktur ve sol elinde *acrostolium* tutar, sağ ayağı gemi pruvasında yer alır ve himation yerine *sagum* (yün pelerin) giyer[2]. Eusebius, Hadrianus'un *Nicomedia* ve *Nicaea*'da, imparatorun ziyaretinden bir sene önce deprem olduğunu ve imparatorun buradaki hasarı tamir ettiğini yazar[3]. *Restitutor* sikkeleri de bu sebeple basılmış olmalıdır.

II.A.7. ***Britannia*** (lev.13-14)

Britannia'nın idealize edilmiş kadın şeklindeki en erken kişileştirmesi Aphrodisias'ta bulunan *Sebasteion* rölyeflerinden birinde tasvir edilmiştir (Lev.13, No.1). Claudius'un *Britannia* fethini sembolize eden bu tasvir oluşturulurken Hellenistik dönemin piramid kompozisyon biçimi kullanılmıştır. *Claudius* ve *Britannia* yazıtla tanımlanmıştır. *Britannia* bu tasvirde alegorik bir kadın figürle kişileştirilmiştir. Ancak bazı tavırları esir şeklindeki kişileştirmeleri andırmaktadır. İmparatorun, sol eliyle saçından yakaladığı *Britannia* kişileştirmesi, Amazon'a benzer şekilde ve cepheden resmedilmiştir. Claudius'un acımasız ifadesine karşılık onun ifadesinde acı vardır. Ayrıca, sağ elini yalvarır gibi havaya kaldırmış olup, sol

[1] H.Mattingly, 1966, s.490; J.M.C.Toynbee, 1967, s.51.
[2] H.Mattingly, 1966, s.520-521.
[3] Eus., *Chronicon*, s.280-281, http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_06_latin_part2.htm (30.08.2008).

eliyle de giysisinin omuzundan düşmesini engellemeye çalışmaktadır. *Britannia* kısa bot ile khiton giymiştir ve tek göğsü açıktadır. Uzun ve ortadan ayrılmış saçı onun barbar olduğuna işaret eder. Claudius miğferli, kalkan ve kılıcı ile birlikte, kahraman gibi çıplak, vücudu cepheden ve başı profilden betimlenmiştir. Portresine büyük itina gösterilmiştir ve başının vücuduna oranla çok büyük yapıldığı gözlemlenir. *Chlamys*i (pelerin) sağ omuzundan *fibula* ile tutturulmuş ve olayın haşinliğini belirtmek için uçuşur şekilde gösterilmiştir. Claudius'un taktığı miğfer, gerçekçi değil, idealize edilmiş Korint tipindedir. Kısa pelerini ise, Roma *paludamentum*undan çok Grek *chlamys*ine benzemektedir. Kalkanın çok küçük olması da idealize edilmiş bir atribüdür. Ayrıca Claudius'un çıplak vücudu ve aksiyon durumunda olması da klasik devir örneklerini çağrıştırır[1].

Yukarıda bahsi geçen sahne Roma heykelleri ile paralellik göstermez. Aynı zamanda *Britannia* tasviri de uniktir ve muhtemelen antik sanatta görülen tek *Britannia* rölyefi örneğidir. Paneldeki aksiyon, idealize edilmiş Grek savaş kompozisyonlarını andırmaktadır. Claudius'un uçuşan pelerini, geç klasik devir savaş frizlerine ve kompakt piramid kompozisyon ise Hellenistik dönem heykel gruplarına benzemektedir. Roma'daki imparatorluk ideolojisi ve sanatında imparator yenilen eyaletler ile milletleri öldürmemekte, aksine onları kendine bağlayıp merhamet etmektedir. Dolayısıyla bu tasvir gerçek bir öldürme sahnesi olarak algılanmamalıdır. Bu gibi tasvirler, zafer anında düşmanın acı durumunu yansıtmak

[1] K.T.Erim, "A New Relief Showing Claudius and Britannia from Aphrodisias", *Britannia*, 13, 1982, s.277-281.

için yapılmıştır. Öldürme sahnesinin kullanılması, bu duyguyu yansıtmada başarılı olunmasını sağlamıştır[1].

Hadrianus döneminden itibaren *Britannia* kişileştirilirken yukarıda değinilen unik sahnenin aksine yeni tasvir biçimlerinin araştırılmaya başlandığı görülür. Güney ve Doğu Akdeniz'de bulunan eyalet ve kentlerin personifikasyonu oluşturulurken erken dönem sanatından ilham alınmıştır. Fakat *Britannia*, Hellenistik dünyanın yeni ulaştığı bir bölge olduğundan, personifikasyonunun ne şekilde tasvir edileceği konusunda sikke tasarımcıları problemle karşılaşmıştır. Yani Grek modelleri yerine burada orijinal bir tasvir biçimi gerekiyordu[2]. Hadrianus zamanında *Britannia* tarihi ile ilgili antik yazarlardan sadece kısa bilgiler edinebilmekteyiz. *Historia Augustae*'da, hükümranlığının başında gelişen bunalımdan bahsedilmektedir[3]. Fakat imparatorun eyaletteki aktivitelerine çok fazla değinilmediği görülmektedir. Örneğin Sur'un inşası, barışın sağlanması ve eyaletin organizasyonu sadece iki kısa not şeklinde belirtilmiştir[4]. Fronto ise *Britannia*lıların, Hadrianus başa geçtiğinde isyan ettiklerini ve bu yüzden Roma birliklerinin kayıp verdiğini yazar[5]. Dolayısıyla bu kaynaklar bilgi vermede yetersiz kalır. Bu sebeple imparatorun M.S. 121'deki *Britannia* ziyareti ve ondan sonra gelişen olaylar için sikkelere bakmak gerekir[6]. Hadrianus dönemindeki *Britannia* sikkeleri *provincia* ve *adventus* tiplerinde tasvir edilmiştir.

[1] R.R.R.Smith, "The Imperial Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS*, 77, 1987, s.117; benzer bir tasvir için bkz. Armenia bölümü, s.93-94.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.53.
[3] SHA *Hadr*., 5.2.
[4] SHA *Hadr*., 2.2; 12.1; 11.2
[5] Fronto, *Epistulae*, s.22.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.53.

M.S. 119'da Hadrianus, *provincia* tipli *Britannia* sikkeleri bastırmıştır. *Historia Augustae* ve Fronto tarafından Hadrianus'un göreve başlamasına karşı *Britannia*'da başlatılan isyanların bastırılamadığı belirtilmiştir. Bu karışıklık ise M.S. 119'da sona ermiştir ve bu sikke tipi, imparatorun göreve başlamasının anısına yapılmış olmalıdır. Bu isyanlar yüzünden yeni bir sınır politikası oluşturulmuş ve ünlü Sur'un inşasına başlanmıştır (Lev.13, No.2)[1]. *Provincia* serisinde (Lev.13, No.3-5) idealize edilmiş bir kadın görünümündeki *Britannia,* milli kıyafeti içinde, mızrak ve ucu sivri bir kalkanla tasvir edilmiştir. Kısa tunik, *braccae*, kısa botlar ve alt kısmı püsküllerle dekore edilmiş bol bir pelerini vardır. *Britannia*'nın sağ ayağını bastığı kaya muhtemelen kuzey *Britannia*'nın engebeli manzarasını belirtmek içindir. Mattingly ise bunun, inşa edilen savunma duvarını betimlediğini iddia etmiştir[2]. Yanındaki kalkanın kenarı dekorasyonludur ve ortasında büyük bir çivi vardır. Bu tip çivili kalkanlar *Britannia'*ya özgüdür. Nitekim 1789'da North Wales'de bulunmuş, Caerleon Koleksiyonu'na ait, Roma dönemine tarihlenen yuvarlak bir kalkan da bu özellikleri taşımaktadır. Dolayısıyla buna benzer kalkanlar bu bölgede Ortaçağ'a kadar kullanılmıştır[3].

Provincia tipli sikkelerde *Britannia* yenilmiş barbar bir esir şeklinde değil, idealize edilmiş Grek tarzında kişileştirilmiştir. *Britannia* kederli değil, ihtiyatlıdır[4]. Dolayısıyla bu figür, *Britannia capta* tipinde değildir. Diğer personifikasyonlar gibi silahlıdır, çünkü imparatorluk sınırlarının savunmasında görev alan ileri bir karakoldur. Bu tip, ayrıca yeni inşa edilmeye başlanan Büyük Sur'un sembolik

[1] J.M.C.Toynbee "Britannia on Roman Coins of the Second Century A.D.", *JRS,* 14, 1924, s.144.
[2] H.Mattingly, "Some Historical Coins of Hadrian", *JRS,* 15, 1925, s.214; H.Mattingly, 1966, s.clxxviii, clxxix.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.56.
[4] H.Mattingly, *Britannia* figürünü *Securitas*'ın tavırları ile karşılaştırır, bkz. H.Mattingly, 1925, s.214.

gözlemlenmesi olarak da düşünülebilir[1]. *Britannia'*nın saçı Hadrianus'un diğer personifikasyonlarından farklı olarak tasvir edilmiştir. *Britannia'*nın saçında, *Dacia, Thracia* ve *Noricum*'da bile görülen saç bandı yoktur. Dolayısıyla saçı arkada bağlanmamış ve kalın dalgalı katlar halinde açık bırakılmıştır. Bu, sanatçının daha az hünerli olmasından ya da *Britannia*'nın bazı özelliklerinin realistik bir şekilde betimlenmek istenmesinden kaynaklanıyor olabilir[2].

Hadrianus'un *adventus* tipi (Lev.13, No.6) M.S. 134-5 yıllarında basılmıştır ve kadın görünümündeki *Britannia,* bir *adventus* sikkesindeki olağan tavırlara sahiptir. İmparator, sunağın diğer tarafında onu selamlamaktadır. *Britannia* figüründe askeri bir yön bulunmamaktadır. Ayağına kadar uzanan uzun bir khiton ve himation giyer ve giysisinin başlığı vardır. Dolayısıyla burada *Britannia'*nın sivil bölgesi kişileştirilmiştir. *Britannia,* Hadrianus'u, sivil hayatının patronu olarak karşılar. Hadrianus askeri sınırı güçlendirirken, aynı zamanda sivil hayatla da ilgilenmiştir. Onun döneminde *Britannia'*da sivil halk zengindir ve *Britannia'*nın bundan duyduğu minnettarlık bu sikkelere yansımıştır. *Britannia*'da bir Roma şehri olan Viroconium'daki, modern Wroxeter, kazılardan elde edilen bilgiler bunu kanıtlar. Burada yerli bir kabile tarafından M.S. 130'da inşa edilen büyük bir kamu yapısının girişine, İmparator'a adanan bir yazıt yerleştirilmiştir[3]. Wroxeter yazıtı, Hadrianus döneminde *Britannia'*da sivil bölgeden ele geçen tek yazıt olması bakımından önemlidir[4].

[1] J.M.C.Toynbee, 1924, s.146.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.56.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.57.
[4] J.M.C.Toynbee, 1924, s.147.

Hadrianus'un *Britannia* sikke tiplerinden sonra kadın formundaki *Britannia* personifikasyonu, bu bölgedeki Roma hâkimiyeti boyunca tasvir edilmeye devam etmiştir. Öncelikle Antoninus Pius döneminde *Britannia* sikkeleri iki grup halinde incelenebilir. Daha erken tarihlerde basılan sikkelerde tamamen idealize edilmiş kadın figürler *Britannia*'yı kişileştirirken, sonraki basımlardaki figürlerde realizm eğiliminin de yer yer ortaya çıktığı görülür[1]. Pius'un *Britannia* sikkeleri ilk olarak M.S. 140-3 yılları arasında basılmış olup, idealize edilmiş kadın formunun kullanıldığı bu tipin üç versiyonu vardır. Bunlardan ilkinin (Lev.13, No.7) tavır ve atribüleri Hadrianus'un *Britannia*'sına benzer. Burada da *Britannia*'nın üzerinde oturduğu nesnenin ne olduğu ve figürün otururken dengesini nasıl sağladığı anlaşılamamaktadır. Sağ elinde mızrak tutar, sol eli ise desenli ve ortası çivili geniş bir kalkanın üstünde durur. Bazı noktalardan ise Hadrianus dönemi betimlerinden ayrılır. Örneğin Pius'un *Britannia*'sı başını sol eliyle desteklememekte ve bu eliyle mızrak tutmaktadır. Başı cepheden değil profilden gösterilmiştir ve himationunda ise püsküllü bordür yoktur. Ayrıca *Britannia*'nın miğferli tasvir edilmesi uniktir. Fakat bu farklılıklara karşın, figürün genel fikri Hadrianus *Britannia*'sı ile aynıdır. Pius'un *Britannia*'sı da aynı ihtiyatlı tavırlara sahiptir. Bu nedenle, bu dönemde de *Britannia*, fethedilmiş insanların ülkesi olarak değil, imparatorluğun sınır bölgesini koruyan, Roma uygarlığının kuzeydeki bir uzantısı olarak görülmektedir[2].

Pius'un tamamen idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirildiği ikinci sikke tipi detaylar bakımından Hadrianus'un *Britannia'*sından farklılık gösterse de ruhu aynıdır. İkinci tipte (Lev.13, No.8) *Britannia* dalgalara hükmetmektedir. Solda bir

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.57.
[2] J.M.C.Toynbee, 1924, s.148-149.

evren figürü üstünde kararsız bir şekilde oturmaktadır. Evrenin, denizin üstünde yüzmesi, *Britannia*'nın bir ada olduğuna işaret eder. Kısa botlar, *braccae*, kısa khiton ve sağ omuzda tutturulan bir pelerin giymiştir. Yuvarlak kalkan, mızrak ve sağ elinde lejyoner sancağı tutmaktadır. Fakat Hadrianus'un bütün *Britannia* tiplerinde ve Pius'un diğer bütün tiplerinde standart atribü *vexillum*dur. Bu tipte lejyoner sancağının kullanılması muhtemelen bir denemedir ve sonra terk edilmiştir, çünkü *vexillum* Pius'un M.S. 155'teki *Britannia* tipinde tekrar ortaya çıkmıştır[1]. Evrenin ne anlam ifade ettiği kesin değildir. Bu figür, Traianus'un *Italia*'sında da görülür. Ayrıca Pius'un *Italia*'sının tahtı da evren motifinden oluşmuştur. Evren tasvirini *Italia*'da görmek şaşırtıcı değildir. Fakat *Britannia*'ya bu hâkimiyet sembolünün verilmesini anlamak kolay değildir. Pius'un aynı döneme ait bazı sikkelerinde *Victoria*, aynı şekilde evren üstünde oturmaktadır. Bu nedenle, söz konusu *Victoria* betimli sikkeler, *Britannia*'ya model olmuş olabilir[2]. Ayrıca, bu tasvir, Vergilius'un değindiği gibi *Britannia*'nın uzak bir eyalet olmasını da anlatıyor olabilir[3].

Pius'un tamamen idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirildiği üçüncü sikke tipi, M.S. 139-144 yılları arasında *Britannia*'nın Roma yöneticisi olan Lollius Urbicus'la alakalıdır[4]. Onun yardımı sayesinde, ayaklanan *Britannia*lılar yenilgiye uğratılmıştır. Pius'un biografisinin de anlatıldığı *Historia Augustae*'da, onun sayesinde *Britannia*lıların yenildiği ve adanın kuzeyine bir duvar inşa edildiği anlatılmaktadır[5]. Antoninus sanatçıları, sükûnet içindeki *Britannia*'yı üç tipte tasvir etmişlerdir. Bunlarda da Hadrianus sikkelerinde olduğu gibi, inşa edilen Surların

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.61-62.
[2] J.M.C.Toynbee, 1924, s.149.
[3] Verg. *ecl.*, G.Lee (çev.), Harmondsworth, 1984, i.66.
[4] D.Atkinson, The Governors of Britain from Claudius to Diocleitian**,** *JRS*, 12, 1922, s.66.
[5] SHA *Pius*, 5.4.

sembolik olarak gözlemlenmesi tasvir edilmiştir. Yeni detaylar eklense de, bölge kişileştirmelerinin ana karakteri olan "idealize edilmiş" ve "evrensel" olma özelliği korunmuştur[1].

Pius'un M.S. 155 yılı sonrasında basılan sikkelerinde idealize edilmiş kadın şeklindeki *Britannia* kişileştirmelerinde realizm eğilimlerinin ortaya çıktığı gözlemlenir. Yukarıda değinilen ciddi ayaklanmanın bastırılmasının ardından sikkelerde yine *Britannia* tipi tasvir edilmiştir (Lev.13-14, No.9-10). Burada *Britannia*'nın, imparatorluğun bir ünitesi olarak, evrensel yönünü vurgulayan tam bir soyutlama yoktur. Bu tip, Roma ordularının baş ettiği belli bir isyanı anlattığından, erken dönem betimlerinden farklı olarak burada *Britannia capta*'ya benzer bir tasvir vardır. Figürün tavırları kederli ve yenilmiştir. Aşağıya bakması ve dağınık saçı, Hadrianus öncesi dönemde eyaletlerin kişileştirilmesinde sık kullanılan esir portrelerini andırmaktadır. Pius'un erken tiplerinde *Britannia,* silahlarını medeniyet için her an savaşa hazırmış gibi elinde tutmaktaydı. Fakat Pius'un ikinci basım sikkelerinde *Britannia'nın* kalkanı ve *vexillum*u yanında durmaktadır. Dolayısıyla *Britannia* silahsız ve askeri donanımdan yoksun bırakılmıştır. Bunun sebebi ise bu silahların Roma'ya karşı yapılan isyanda kullanılmasıdır. Sonuç olarak bu tip, *provincia capta* figürlerine benzediğinden erken *Britannia* sikkelerinden farklıdır[2].

M.S. 210-211 yıllarında Septimus Severus, Caracalla ve Geta tarafından, *Britannia* seferlerinin anısına çok sayıda sikke basılmıştır. Bu gruptaki sikkelerin arka yüzlerinin hemen hepsinde kadın formundaki *Britannia* kişileştirmesi,

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.59-60.
[2] J.M.C.Toynbee, 1924, s.151.

geleneksel *Victoria* tipleri ile birlikte betimlenmiştir[1]. Severus sikkelerinde ayakta duran, elleri arkadan bağlı kadın figür, kuleli başlık taktığı ve yerdeki erkek esirden daha büyük tasvir edildiği için büyük ihtimalle *Britannia*'nın personifikasyonudur (Lev.14, No.11). Bu tip, Caracalla ve Geta'nın sikkelerindeki (Lev.14, No.12-13) *Victoria*'nın *tropaion* diktiği, karşısında *Britannia*'nın uzun khiton giydiği ve ellerinin arkadan bağlandığı tiplere benzemektedir. *Britannia*'nın ellerinin arkadan bağlı olarak gösterilmesi, bunun *Britannia capta* ile idealize edilmiş kadın personifikasyonlar arasında bir ara tip olduğunu gösterir. Severus, Caracalla ve Geta'nın sikkelerinde *Britannia*'nın, M.S. 2. yüzyıl tiplerinin aksine artık merkezi figür olmadığı ve daha küçük boyutlarda betimlendiği gözlemlenir[2].

Sonraki dönemlerde sikkelerde *Britannia* kişileştirmesini sadece Carausius'un M.S. 286'da *Britannia*'yı ele geçirmesi ve on yıl sonra I. Constantius Chlorus tarafından adanın geri alınması döneminde görebiliyoruz. Carausius tarafından basılan sikkelerde (Lev.14, No.14) darbeci Carausius, uzun khiton giymiş, saçı arkadan bağlı ve elinde *vexillum* tutan kadın şeklindeki *Britannia* ile el sıkışmaktadır[3].

Britannia, Commodus ve Contantius Chlorus dönemlerine ait madalyonlarda da tasvir edilmiştir. M.S. 185'de Commodus (Lev.14, No.15), *Britannia* tasvirli iyi kalite bronz bir madalyon bastırmıştır. Cassius Dio ve *Historia Augustae*'da, Commodus döneminde *Britannia*'da ciddi ayaklanmaların olduğundan ve bu

[1] J.M.C.Toynbee, 1924, s.154.
[2] J.M.C.Toynbee, 1924, s.156.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.64.

olayların bastırıldığından bahsedilmektedir[1]. Commodus dönemi sanatçıları, Pius'un erken dönem sikkelerinin dizaynını kullanmışlardır. Burada da *Britannia*, barışçıl, dikkatli ve Grek tarzındadır. Saçı itinalı yapılmıştır ve Roma medeniyetini korumak için hazır vaziyettedir. Sükûneti ise kuzeyin vahşi kabileleri ile tezat teşkil etmektedir[2]. 1922'de Arras yakınında bulunan altın madalyonlar arasında iki tanesi I. Constantius Chlorus (Lev.14, No.16) tarafından basılmış ve arka yüzlerinde Carausius'un yenilgisi vurgulanmıştır. Burada Constantius, *Victoria* tarafından taçlandırılır ve diz çökmüş *Britannia* figürünü ayağa kaldırır. *Britannia* uzun khiton giymiş ve sol elinde uzun lejyoner kalkanı ve sağ elinde mızrak ile palmiye dalı tutmaktadır[3].

Zeugma Belkıs kökenli, yazıtlı bir taban mozaiğinde de (Lev.14, No.17) *Britannia* idealize edilmiş kadın görünümünde kişileştirilmiştir. Bu eser şu anda Berlin'de Staatliche Museen'da bulunmaktadır. Belkıs'ta bulunan Severus dönemine ait taban mozaikleri günümüzde değişik koleksiyonlara dağılmıştır. Bu madalyonlarda *Britannia, Gallia, Hispania, Macedonia* ve *Mauretania* tasvirleri bulunmaktadır[4].

II.A.8. *Cappadocia* (Lev. 15)

Roma Dönemi'nde Hadrianus ve Pius sikkelerinde kadın formunda kişileştirilen *Cappadocia* ve atribüleri de Grek izleri taşımaktadır. Örneğin bu

[1] Cass. Dio, *Rhomaika*, E.Cary(çev.), Cambrige, 1995, 73.8; SHA *Comm*., 13.
[2] J.M.C.Toynbee, 1924, s.153.
[3] J.M.C.Toynbee, 1924, s.156.
[4] J.Balty, 1981, s.347-387.

imparatorların sikkelerinde tasvir edilen dağ motifi Grek döneminden alınmıştır. Dağ kültü bu bölgede çok yaygındı ve Roma döneminde de bu özelliği devam etmiştir. *Caesarea*'nın Grek sikkelerinde de bu dağ favori bir betimdir[1]. M.Ö. 36-17 yılları arasında *Cappadocia* kralı olan Archelaus'un sikkelerinde görülmektedir (No.1). Daha sonra Tiberius'tan itibaren doğu basımı imparatorluk sikkelerinde görülür (No.2)[2]. Ayrıca doğu basımı ve lejanttan M.S. 125-128 tarihli olduğu anlaşılan küçük bir Hadrianus bronz sikkesinde de görülür[3]. Kutsal *Mons Argaeus* Hadrianus'a ait bir bronz madalyonda da karşımıza çıkar (Lev.15, No.3). Arka yüzün tamamı büyük bir dağ motifi ile kaplanmıştır ve COS III lejantı bulunmaktadır[4]. Kutsal *Mons Argaeus*'a ek olarak kuleli tacın tasviri, muhtemelen bu bölgede tapınım gören Kybele'den alınmıştır. Bu da bölge insanlarının dini karakterini yansıtır[5]. Fakat bu atribünün seçilmesinde, sanatçı belki de iki erken *Cappadocia* Grek sikke tiplerinden etkilenmiştir. Archelaus'un sikkelerinin ön yüzünde kuleli taç vardır. *Tyana*'nın *Tyche*'sinin kuleli başlığı Traianus zamanında basılan, bu şehrin sikkelerinin arka yüzünde görülür[6].

Cappadocia M.S. 18'de Tiberius zamanında alınarak, *Galatia* eyaletinden ayrılmış ve ayrı bir Roma eyaleti yapılmıştır. *Syria* ve *Armenia*'nın Roma topraklarına katılmasıyla birlikte ise imparatorluğun sınırları genişlemiştir. Bu eyaletler imparatorluğun savunmasında önemli rol oynamışlardır. Burada ilkel bir yaşam süren insanlar için Roma döneminde oluşturulan garnizonlar bölgeye

[1] S.A.Cook, F.E.Adcock, M.P.Charlesworth(ed.), *CAH XI: The Imperial Peace*, Cambridge, 1923, s.606-613.
[2] Head, *HN*, 1911, s.633.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.428.
[4] Gnecchi, *Medaglioni* III**,** Milano, 1912, s.23.
[5] H.Mattingly, 1966, s.clxxix.
[6] W.W.Wroth, *BMC Galatia, Cappadocia and Syria***,** London, 1899, s.45, 96.

zenginlik getirmişlerdir. *Cappadoci*a'nın önemli şehirleri *Caesarea* ve *Tyana* gibi şehirler ticaretle birlikte gelişmiştir. Ancak yine de bölgenin kırsal karakteri devam etmiştir. Bunda *Cappadocia*'nın dağlarla çevrili olması ve ulaşımının güç olmasının etkisi büyüktür[1]. *Cappadocia*'nın imparatorluk savunmasındaki önemini yazılı kaynaklardan öğrenmek mümkündür. *Nicomedia*'lı Arrian, M.S. 131-138 yılları arasında *Cappadocia*'nın Grek yöneticisi olarak görevlendirilmiştir. Arrian'ın yönetici olduğu zamanda askeri taktiklerle ilgili yaptığı çalışmalar arasında yer alan "Alan Seferi" ve "Taktikler Üzerine İnceleme" eserlerinde, sınırdaki bir eyalette uygulanması gereken metodları anlatmıştır[2]. Ayrıca *Historia Agustae*'da Hadrianus'un Atina ve *Asia* ziyaretinden sonra *Cappadocia*'yı ziyaret ettiği ve *Cappadocia* garnizonunu geliştirmek için çevre halkların yerli yöneticilerini buraya davet ettiği belirtilmiştir[3]. Dolayısıyla bunlar *Cappadocia*'nın ve garnizonunun imparatorluğun savunmasındaki önemini gösterir[4].

Yazılı kaynakların, eyaletin askeri önemi için sağladığı kanıtı, sikkeler de doğrular. Hadrianus dönemi *provincia* serilerinde alegorik bir kadın figür şeklindeki *Cappadocia,* arka yüzde yer alır ve eyaletin hem askeri, hem de diğer önemli yönlerini vurgular. *Cappadocia* (Lev.15, No.4-5) kısa askeri khitona ek olarak, hayvan postundan yapılmış ve önde göğüs hizasında tutturulan bir *chlamys* giyer. Örneklerin çoğunda bu pelerinden, hayvanın kürklü bacakları iki taraftan sarkar şekilde görülebilir. *Cappadocia* aynı zamanda uzun avcı botları giyer ve kuleli taç

[1] S.A.Cook, F.E.Adcock, M.P.Charlesworth (ed.), 1923, s.606-613.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.66.
[3] SHA *Hadr*., 13.7-9.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.66.

takar, bir elinde *vexillum* (sancak) ve diğer elinde kayalık bir dağın stilize edilmiş tasvirini taşır[1].

Cappadocia'nın kıyafeti ve atribüleri kolayca açıklanabilir. Askeri khiton ve *vexillum* yukarıda da değinildiği üzere, buradaki sınır gücünün kişileştirilmesine işaret eder. Kayalık dağ ise, bölgenin en yüksek dağı olan *Mons Argaeus* (Erciyes Dağı)'tur ve bu dağın eteklerinde *Cappadocia* metropolisi, *Caesarea* bulunmaktadır. Bu motif yine yukarıda değinildiği gibi Grek Dönemi sikkelerine dayanmaktadır[2]. Hayvan postundan *chlamys* ve avcı botları, *Cappadocia* dağlarında yaşayan halkın henüz medenileşemediğine işarettir. Genel olarak bakıldığında bu tip, Hadrianus zamanındaki *Cappadocia*'nın tarihi ve karakteri için mükemmel bir özet niteliğindedir. Barışçıl, tamamen alegorik olan bu figür, *Cappadocia*'yı imparatorluğun sadık bir ünitesi olarak kişileştirir. Kıyafet ve atribüleri ise onun askeri önemini ve ayrıca halkının hem dağ kabileleri, hem Grek şehirlerinde yaşayan insanlardan oluştuğunu gösterir[3].

Hadrianus'un *Cappadocia* tipi Pius'un *Cappadocia*'sı üzerinde etkili olmuştur. Pius'un *Cappadocia* sikke tipindeki (Lev.15, No.6-7) tek önemli fark, Hadrianus'un *Cappadocia*'sının sağ elinde tuttuğu *Mons Argaeus* tasviri, Pius *Cappadocia*'sının solunda ya da sağında yerde bulunur. Figür sağ elinde *fiscus* (eyaletlerden toplanan gelir) ya da *diadema,* sol elinde ise *vexillum* tutmaktadır.

[1] H.Mattingly, 1966, s.509.
[2] S.A.Cook, F.E.Adcock, M.P.Charlesworth (ed.), 1923, s.606-613.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.67.

Ayrıca, Hadrianus *Cappadocia*'sında görülen kuleli taç, kısa khiton, uzun botlar ve hayvan postundan yapılan pelerini de görmek mümkündür[1].

Villa Hadriana'dan gelen ve şu anda Ince Blundell Hall'da bulunan büyük bir mermer heykel (Lev.15, No.8), Hadrianus'un *Cappadocia* sikke tipi ile alakalıdır. Bu heykel kısa bir khiton, göğüste tutturulan bir pelerin giyer ve ayrıca kuleli taç takar. Michaelis, Ince Blundell figürünün, *tympanum*un varlığından yola çıkarak Anadolu'da Kybele kültü ile alakalı *Phrygia* ya da *Bithynia* eyaletlerini kişileştirdiğini düşünür. Ayrıca Kybele'nin ayağına kadar uzanan khiton giymesi ve asla kısa khiton, yarı askeri pelerin ve uzun botlarla tasvir edilmemesi, bu figürün Kybele'yi değil, bir eyaleti tasvir ettiği yorumuna neden olmuştur[2]. Fakat Toynbee'ye göre bu figürün, *Phrygia* ya da *Bithynia* olması şart değildir. *Cappadocia*'nın yakınındaki *Galatia* eyaletindeki Pessinus'da da önemli bir Kybele tapınım merkezi vardı. Ayrıca *Cappadocia*'da da bu tanrıçanın kültü popülerdi. "*provincia*" serilerindeki *Phrygia* figürü kısa khiton giyer fakat kuleli taç yerine, kendine özgü *Phrygia* kepi takar ve *pedum* (çoban değneği) taşır. *Bithynia*, sikkelerde kuleli taç takar fakat kıyafeti tamamen farklıdır, uzun khiton ve bol bir himation giyer[3]. Toynbee, Ince Blundell heykeline en yakın olanının *Cappadocia sikke* tipi olduğunu düşünür. *Cappadocia,* heykeldeki gibi kısa khiton giyer ve pelerini aynı şekilde önde göğüs ortasında tutturulur. Deriden yapılmış avcı botları, kuleli taç ve boyna uzanan uzun bukleleri vardır. Tabiî ki bazı farklılıkları da görmek mümkündür. Heykeldeki pelerin, hayvan postundan yapılmamıştır. Fakat Vatikan'daki bir *sestertius*'ta da *Cappadocia* sıradan bir pelerin giymiştir. Heykelin

[1] H.Mattingly, *BMC IV: Antoninus Pius to Commodus*, London, 1968, s.188, 189.
[2] A.Michaelis, *Ancient Marbles in Great Britain*, Cambridge, 1882, s.350.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.68.

khitonu, sikkedekinden biraz uzundur. Ayrıca heykelde *Mons Argaeus* ya da *vexillum* yoktur. Fakat heykelin orijinal sağ kolu olmadığı için, orijinal atribü olarak belki de *vexillum* taşıyordu. *Tympanum*'un gösterdiği gibi, heykel *Cappadocia*'yı dini özelliği ile betimlemektedir. Ayrıca kuleli taç da Kybele'nin atribüsüdür ve bu atribü, *Cappadocia*'nın şehirlerine atıf olduğu gibi, Anadolu'da ve tüm imparatorlukta yayılan büyük tanrıçanın kültüne de aittir[1].

II.A.9. ***Cilicia*** (Lev. 16)

Ayakta, oturan ya da büst şeklinde Athena tipleri, *Cilicia* şehirlerinin Grek sikkelerinde (Lev.16, No.1) her dönem popüler olmuştur[2]. Athena'ya benzeyen figür tipinin Hadrianus döneminde *Cilicia* eyaletini tasvir etmek için seçilmesi, M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllardan, Roma dönemine uzanan bir geleneğin burada kullanıldığını gösterir[3].

Cilicia'nın kadın formundaki kişileştirmesi sadece Hadrianus'un nadir olan *adventus* sikkelerinde görülür. *Cilicia*'ya Hadrianus'un yaptığı ziyaret için *adventus* sikke tipi tek kanıtımızdır. Antik yazarlar bu geziden bahsetmezler fakat gezinin muhtemelen M.S. 129'da Hadrianus'un ikinci büyük turu sırasında *Asia*'ya hareket ettiğinde gerçekleştiğini varsayabiliriz[4]. *Adventus* sikkesinde (Lev.16, No.2) Hadrianus togalı değildir. Kısa khiton ve sağ omuzda tutturulan bir pelerin vardır üzerinde. *Cilicia* ise ayağına kadar uzanan uzun bir khiton giymiştir ve ibikli bir miğferi vardır. Elinde tuttuğu *vexillum* ise onun silahlı bir tanrıça, Athena, tipinde

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.68-69.
[2] G.F.Hill, *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia*, London, s.248-249.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.69.
[4] SHA *Hadr*., 13-6,7.

betimlendiğini gösterir[1]. Hadrianus zamanında, *Cilicia* ayrı bir imparatorluk eyaleti olmuştur. *Vexillum* da muhtemelen yeni eyalet hükümeti tarafından oluşturulan yerli birliklere işaret ediyor olmalıdır. Aynı zamanda imparatorun askeri kıyafeti de muhtemelen bununla bağlantılıdır[2]. Toynbee tarafından tasvir edilen iyi korunamamış bir *adventui Aug. Ciliciae* sikkesindeki (Lev.16, No.3) figürlerin ise farklı bir şekilde betimlendiği gözlemlenmektedir. Hadrianus kısa khiton yerine toga giymiştir, *Cilicia*'nın da başında miğferi yoktur ve *vexillum* taşımamaktadır. Ayrıca khitona ek olarak himationu da vardır. Bu *Cilicia* tipi *adventui Aug.Britanniae* tipleri ile çok benzer. Dolayısıyla bu tip, eyaletin medeni yönünü kişileştirmektedir[3].

II.A.10. ***Italia*** (lev.17-18)

M.Ö. üçüncü yüzyıl başında Roma Cumhuriyeti orduları *Italia* yarımadasındaki fetihlerini tamamlamış ve bundan sonra *Italia*, Roma ile daha çok ilişkilendirilmeye başlamıştır. *Italia* toprakları kuzeyden güneye Roma vatandaşları ile kaplandığından artık Roma ile farklı değildir. *Italia*'nın Roma'dan ayrı gösterildiği istisnaları M.Ö. 91-88 yılları arasındaki İç Savaş (Müttefikler Savaşı) sikkelerinde görürüz. Bu zamanda *Italia* milliyetçiliği ve vatanseverliği düşünceleri ortaya atılmıştır ve böylece *Italia* konfederasyonları, üzerlerinde Roma başı yerine idealize edilmiş bir kadın görünümündeki *Italia* başının yer aldığı sikkeler bastırmışlardır[4]. Söz konusu sikkelerde *Italia* kişileştirmesi, müttefikler tarafından *ITALIA* lejantı ile basılmıştır. *Italia* ön yüzde kadın başı ya da büstü şeklinde çelenkli

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.69.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.69.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.69.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.106.

olarak tasvir edilmiştir. Değişik versiyonları arasında *Italia*'nın, küpeli, kolyeli, saçı arkadan bağlı; küpeli, kolyeli, dağınık saçlı ve *ITALIA* yazılı ya da lejantsız; küpeli, kolyeli, saçı arkadan bağlı ve *ITALIA* ya da *VITELIV* lejantlı; kolyeli, *diadema*lı ve saçı arkadan bağlanmış ya da miğferli olarak tasvir edildiği örnekler (Lev.17, No.1-4) bulunmaktadır[1].

Cumhuriyet döneminde, M.Ö. 72 yılında Q.Fufius Calenus tarafından Roma'da basılan *denarii*de, yukarıda bahsi geçen Müttefikler Savaşı dönemine atıf yapılmıştır (Lev.17, No.5). Arka yüzde Roma, kadın şeklindeki *Italia*'nın elini sıkmakta ve *Italia* sol elinde bereket sembolü olan bir *cornucopiae* tutmaktadır. Roma figürünün altında *RO.*, *Italia*'nın altında *ITAL* lejantı vardır ve sahnenin altında *CORDI* yazılıdır. *Pax*'ın bilindik atribüsü olan kanatlı *caduceus* tasvir edilmiştir. Bu sahne alegorik olarak, *Italia*'nın etkisiz hale getirilişini ve İç Savaş'tan sonra Roma ile tekrar birleşmesini tasvir eder[2].

Augustus döneminde *Italia* bir eyalet değil, Roma'nın bir parçası olarak görülüyordu ve birinci yüzyıldaki ardıllarının da bu fikri takip ettiği gözlemlenir. Fakat bu dönemden sonra, diğer eyaletlerin ekonomik ve kültürel açılardan *Italia*'yı geride bırakması sebebiyle bu düşünceyi devam ettirmek zorlaşmıştır. Ayrıca, *Italia*'nın yönetimi için yapılan anayollar, su tesisatı gibi kamu işleri imparatorluğun vermesi gereken hizmetler olarak görülüyordu ve bu da imparatorluğa fazladan bir

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.107-108.
[2] E.A.Sydenham, 1952, s.131.

yük getiriyordu. Yukarıda değinilen bu düşüncelerin ise sikkelere yansıdığı görülmektedir[1].

Italia yarımadasında limanlar, su kemerleri ve yollar yaptıran Nerva ve Traianus, önceki imparatorların yaptıklarını devam ettirirken, yönetim açısından bir yenilik yapmışlardır. Nerva zamanında düşünülen ve Traianus'un kurup geliştirdiği *alimenta* sistemi, fakirlere, yetimlere ve çiftçilere belediyeler vasıtasıyla destek vermiştir. Öncelik ise çocuklara veriliyordu. Böylece tüm Romalıların zenginlikten istifade etmesi sağlanmış ve bu sistem çok uzun süre devam etmiştir[2]. Genç Plinius bu sistemi, nüfusu arttırmak için uygulanan bir siyaset olarak görmekteydi ve *Panegyricus* adlı eserinde *alimenta* sistemine üç bölüm ayırmıştır. Bu eseri İç Savaş sonrası yapılan ilk *Italia* kişileştirmelerine ilham olmuştur[3]. Henderson ise bu sistemi Roma'nın cömertlik anlayışının bir sonucu olarak görmektedir[4].

Alimenta sisteminin anısı için Nerva bir *sestertius* bastırmıştır. Sikkenin arka yüzünde (No.6) lejantta *TVTELA ITALIAE S.C.* yazılıdır ve Nerva tahtta oturmaktadır. Sağ elini *Italia*'nın kadın şeklindeki kişileştirmesine uzatır. *Italia*, imparatorun önünde, bir yanında bir kız, diğer yanında ise bir erkek çocuk ile ayakta durmaktadır[5]. Traianus'un *alimenta* anısına, M.S. 104 ve 111'de *ALIM.ITAL.* lejantlı olarak bastırdığı *sestertii, dupondii* ve *ases*in arka yüzünde (Lev.17, No.7) *Italia*, çocuklarını imparatora takdim ederken resmedilmiştir. Traianus resmi koltuğunda

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.107.
[2] Nerva ve Traianus'un *alimenta* sistemi hakkında daha fazla bilgi için bkz. M.Rostovtzeff, 1957, s.182, 358-364.
[3] Plin. *paneg*., B.Radice(çev.), Cambridge, 1989, 26, 3; 28, 6-7.
[4] B.W.Henderson, *Five Roman Emperors: Titus, Domitian, Nerva, Trajan, A.D. 69-117*, Roma: L'erma di bretschneider, 1968, s.220.
[5] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.229.

oturur ve *Italia stephanos*, uzun khiton ve himation giymiştir. *Italia*'nın sol kolunda tuttuğu çocuk, kollarını imparatora doğru uzatır ve yanında daha büyük bir çocuk ayakta durmaktadır[1]. *Italia* anneliğinin bu sembolik figürü, Hristiyan sanatındaki *"Caritas"* figürüne (Lev.17, No.8) model olmuştur[2]. Traianus'un M.S. 104-111 yılları arasında basılan *aurei*, *sestertii* ve *dupondii*nin arka yüzlerinde *Italia*, kuleli başlık takar (Lev.17, No.9) ve bu başlık eyalette uzun süreden beri devam eden şehir yaşamını sembolize eder. Lejantta *REST. ITAL.*, *ITALIA*, ya da *ITALIA REST.* Yazılıdır. Bu ise Traianus'un *Italia*'da yaptığı restorasyon işlerinin başında çocuklara yaptığı yardımların geldiğini anlatır. Dizayn bilindik *restitutor* tipindedir. Yani Traianus diz çöken *Italia* figürünü ayağa kaldırmaktadır. *Italia* ve imparator arasındaki iki çocuk ellerini imparatora uzatmıştır[3]. *Italia* sol elinde bir evren motifi taşır ve bu motif, *Italia*'nın kendi hâkimiyetini elinde bulunduran bir eyalet olduğu iddiasını ortaya koyar[4].

Hadrianus, Traianus'un *alimenta* sistemini takip etmiş, hatta Traianus'tan da cömert davranmıştır[5]. M.S. 119 basımı sikkelerinden birinin arka yüz dizaynı, Traianus'un *ALIM. ITAL.* sikke stilinin bütün özelliklerini aynen yansıtır (Lev.17, No.10). İmparator tahtta otururken, önünde bir kadın ayakta durur ve sol kolunda duran küçük bir çocuk kollarını Hadrianus'a uzatmıştır. *Italia*'nın yanında bir çocuk daha vardır[6]. Traianus'un *alimenta* sikke tipine benzemese, bu dizaynın *alimenta* olduğu ve figürün de *Italia* olduğunu anlamak zorlaşırdı. Lejantta *LIBERTAS*

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.278.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.109; Roma sikkelerinde görülen çocuk tasvirlerinin "Meryem ve Çocuk İsa" tasvirine model olmasına ilişkin tartışma için bkz. S.Solway, "A Numismatic Source of the Madonna of Mercy", *ArtBull***,** 67, 3, 1985, s.359-368.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.251, 278.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.109.
[5] SHA *Hadr.*, 7.
[6] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.411.

RESTITVTA yazılı olsa da Mattingly bu kadın figürün *Libertas* değil, *Italia* olduğunu söyler[1]. Ayrıca Genç Plinius sikke lejantındaki *libertas*'ın *securitas* olarak düşünülmesi gerektiğini söylemiştir[2]. Dolayısıyla *Libertas restituta*, *Italia* halkının *alimenta*dan gelen cömert hediyeler sayesinde özgür, fakirlikten uzak ve güvende olduğu anlamını taşır[3].

Hadrianus her ne kadar üvey babasının ve *alimenta*nın anısına saygı gösterdiği için bazı kamu yapılarında ve sikkelerde bu tasvirlere yer vermiş olsa da onun ana ilgi alanları *Italia* ile ilgili değildir. O daha çok eyaletler ve imparatorluk turlarına yönelmiştir. *Senatus*, Hadrianus'un, Roma ve *Italia*'yı dünyanın merkezi olarak görmemesi sebebiyle onun *divi* arasına girmemesi için uğraşmıştır. Hadrianus döneminde *Italia* lejantlı tipler, *provincia, adventus ve restitutor* sikkelerinde görülür ve bu sikkelerde Hadrianus'un *Italia*'yı diğer eyaletlerden farklı bir yere koyduğuna dair bir kanıt yoktur. Hadrianus'un *Italia* tipleri, diğer eyalet ve şehirlerle benzer şekilde tasvir edilmiştir.[4].

Hadrianus'un *provincia* tipli Roma basımı *denarii*sinde (Lev.17, No.11-12) kadın formundaki *Italia* ayakta durur ve lejantta *ITALIA* yazılıdır. Doğuda basılanlarda *ITALIA FELIX* lejantı vardır. *Italia*'nın, diğer eyaletlerden farklı ve ayırt edici bir atribüsü yoktur. Sol elinde tuttuğu *cornucopiae* verimli arazilerin genel sembolüdür ve *felix* de bu manada kullanılmıştır. Sağ elinde *Asia*'nın da *adventus* ve *restitutor* sikkelerinde görülen bir asa bulunmaktadır. Fakat Hadrianus'un

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.322.
[2] Plin. *paneg*., 27.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.110.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.110-111.

Italia'sında hâkimiyeti simgeleyen bir evren motifi yoktur. Ayrıca Traianus'un *REST.ITALIA* tipindeki kuleli tacın da tasvirlerde bulunmadığı görülür[1]. *Adventui Aug.Italiae* tipi *aurei* ve *aes*te görülür (Lev.17, No.13-15). *Italia* sol elinde *cornucopiae* tutar. Bu tip muhtemelen Hadrianus'un *Italia*'ya yaptığı gerçek bir geziyi anlatmaktadır. *Historia Augustae*'da değinilen *beneficia* ve *largitiones*, buradaki yol, tapınak, su kemerleri ve limanların inşası ile ilgilidir[2]. Bu da imparatorun burayı ziyaret etmiş olabileceğini gösterir. Buradaki inşai faaliyetler ise *restitutori* (Lev.17, No.16-17) tiplerinde *cornucopiae* sembolü ile tasvir edilmiştir[3].

Antoninus Pius, Hadrianus'un aksine eyaletlere tur düzenlememiş ve sikkelerinde *Italia* sevgisini yansıtmıştır. *Italia*'nın, eskiden Roma dünyasının hâkim eyaleti olma özelliğini tekrar canlandırmak istemiştir. Hükümranlığının ilk yıllarında bastırdığı, üzerlerinde on üç eyaletin kişileştirmesi bulunan sikkelerinde kendi imge ve ünvanı yer alsa da, bunlar daha çok Hadrianus'un anısına yapılmışlardır. Pius'a özgü olan tek eyalet kişileştirmesi, *aurei*, *denarii*, *sestertii* ve *dupondii*de sürekli tekrarlanan ve geniş bir bronz madalyonda da görülen *Italia* tipidir[4]. Bu tip, ilk olarak Pius'un ikinci konsüllüğüne denk gelen M.S. 139 yılında basılmıştır (Lev.17, No.18). Arka yüzde *TR.POT.COS.II* ve *ITALIA* yazıtı vardır. Kuleli taç takan *Italia*, üzerinde yıldız motifleri bulunan büyük bir evren üzerinde oturur. Üzerinde uzun bir khiton ve himation vardır. Sol elinde asa ve sağ elinde *cornucopiae* tutar. Pius'un *Italia*'sı, Hadrianus'un *Italia* tiplerinden asa ve *cornucopiae* ile Traianus'un

[1] H.Mattingly, 1966, s.347; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.375; J.M.C.Toynbee, 1967, s.111.
[2] SHA *Hadr*., 9.6; H.Mattingly, 1966, s.340, 492; J.M.C.Toynbee, 1967, s.111.
[3] H.Mattingly, 1966, s.523.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.112.

REST.ITALIA'sından hakimiyet sembolü evren ve kuleli tacı almıştır[1]. Bu *Italia* tipi M.S. 140-144'te *aurei*, *denarii* ve *sestertii*de (Lev.18, No.19-23) tekrar basılmıştır. Bu tipte görülen yazıtlar arasında *ITALIA, TR.POT.COS.III.*, *ITALIA* ile sadece *TR.POT.COS.III* lejantı bulunmaktadır. *Ayrıca* M.S. 145-161 yılları arasında da *Italia* tipli *sestertii* basılmıştır (Lev.18, No.24). Lejantta *TR.POT.COS.IIII*, *ITALIA* yazılıdır[2]. Bu *Italia* sikkeleri, muhtemelen Pius'un orduya, Roma ve *Italia* halkına dağıttığı *liberalitates* ya da *congiaria*lardan sonra basılmıştır *Liberalitates* sikkelerinin *Italia* sikkeleri ile aynı zamanlarda basılması da bunu kanıtlar[3].

Sonraki dönemlerde *Italia* sikke tipleri, Traianus, Hadrianus ve Pius'un *Italia* tiplerinden esinlenerek yapılmıştır. M.S. 173'te Marcus Aurelius'un bastırdığı *sestertii*nin arka yüzünde *Italia*'nın kadın şeklindeki kişileştirmesi vardır (Lev.18, No.26). Lejantta Hadrianus'un serilerindeki gibi *RESTITVTORI ITALIAE IMP.VI.COS.III.S.C.* yazılıdır. Dizayn ise Traianus'un *REST.ITALIA* sikkelerinden alınmıştır. *Italia* kuleli başlık takar ve elinde bir evren motifi tutar. Dolayısıyla burada da *Italia*'nın bir takım otoriteye sahip olduğu vurgulanmıştır. Tek fark Marcus Aurelius'un, Traianus'un aksine togalı değil, askeri kıyafet giymiş olmasıdır[4]. Bu *restitutor* sikkelerinin basılma sebebi *Historia Augustae*'da Marcus'un yaşamı ile ilgili anlatılanlarla netlik kazanır. Bu eserde, kıtlık zamanında imparatorun *Italia* şehirlerine Roma'dan mısır getirttiği belirtilmiştir. Ayrıca bu

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.37.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.126; H.Mattingly, 1968, s.32, 36, 38, 265, 277.
[3] SHA *Pius*, 4.9; 8.1; J.M.C.Toynbee, 1967, s.112-113.
[4] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.299.

eserde birçok yerde bahsi geçen "*congiarium populo dedit*" ya da "*divisit*" cümleleri de bu sikkelerin, bu olayı anmak için basılmış olabileceğini gösterir[1].

Commodus'un, M.S. 184-185 yılları arasında bastırdığı *sestertii* ve *ases*i Antoninus Pius'un *Italia* sikke ve madalyon tiplerini model almıştır. Lejantta *P.M.TR.P.VIIII.IMP.VII.COS.IIII.P.P.* ve *S.C.* ve *ITALIA* yazılıdır (Lev.18, No.27-28). Kadın formundaki *Italia* kişileştirmesi büyük bir evren üstünde oturur, kuleli başlık takar ve sol elinde asa ile sağ elinde *cornucopiae* tutar[2]. Bu sikkeler de *Historia Augustae*'da bahsedilen, Commodus'un dağıttığı *congiaria* ve *donativa*yı anmak için basılmış olmalıdır[3].

Sikkelerdeki son *Italia* tipleri ise M.S. 201 ve 203 yıllarında basılan Septimus Severus ve Caracalla'ya ait *denarii*nin arka yüzlerinde görülmektedir (Lev.18, No.29). Lejantta *INDVLGENTIA AVGG. IN ITALIAM* yazılıdır ve *Italia* figürü Commodus ve Antoninus Pius sikkelerindekilere benzer. Yani M.S. 3. yüzyıl başında da *Italia* hala belli bir otoriteye sahip bir eyalet olarak düşünülmektedir. Ayrıca Geta'nın *sestertii*si üzerinde *cornucopiae* motifi bulunmaktadır (No.30)[4].

Kadın formundaki *Italia* kişileştirmesi sikkeler dışındaki diğer eserlerde de yer almıştır. Öncelikle Pius'un bir madalyonunda *Italia* kişileştirmesi görülmektedir. Pius, Roma'nın doğumunun 900. yıldönümünde erken Roma tarihini anlatan bronz madalyonlar bastırmıştır. Ayrıca Milano'da Brera Koleksiyonunda bulunan bronz bir

[1] SHA *Aur*., 2.3; 22.12; 27.5; 27.8; J.M.C.Toynbee, 1967, s.115.
[2] H.Mattingly, 1968, s.796, 799.
[3] SHA *Comm*., 16.8.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.116.

madalyonunda (No.31), sikkelerindeki ile aynı *Italia* tipi yer alır ve üzerinde *TR.POT.COS.III* ve *ITALIA* yazıtı vardır[1]. Ayrıca Traianus'un Beneventum'daki Kemeri'ndeki *alimenta* rölyefinde, uzun khiton ve himation giyen, kuleli başlıklı kadın figür (Lev.18, No.34a-34b) *Italia*'yı kişileştirmektedir. Bu sahne muhtemelen *Tabula Ligurum Baebianorum*'da kaydedilen M.S. 101 yılındaki bağışları anlatmaktadır. İmparator bu sahnede tahtında oturur ve *Italia*'yı kişileştiren kadın figür kollarında bir çocukla onun önünde durur. Bu sahne Traianus'un *ALIM ITAL.* lejantlı sikkelerindeki grubu bire bir kopyalamaktadır. Tek fark sikkelerde Italia'nın sağ elini yanındaki diğer çocuğun başına koymasıdır[2]. 4. yüzyılda *Italia* son kez Claudian'ın *De Consulatu Stilichonis* eserinde, *Hispania, Gallia, Britannia* ve *Africa* gibi sıradan bir eyalet olarak tasvir edilmiştir. Atribüleri hâkimiyetini değil, zenginliğini ve verimli arazilerini betimlemektedir[3].

II.A.11. *Libya* (Lev. 19)

Cyrene'nin Grek sikkelerinde *Libya* uzun başlı ve dalgalı saçlı (Lev.19, No.1) bir kadın olarak tasvir edilmiştir[4]. Fakat Hadrianus döneminde *Libya*'nın kişileştirildiği sikkelerde bu özellikler görülmez. Hadrianus sonrası döneme tarihlenen bir rölyefte ise bu özellikler gözlemlenmektedir.

Hadrianus'un *Libya* sikkeleri sadece *restitutor* tipindedir. İmparatorun bu eyaletteki aktivitelerine ilişkin bilgimiz ise yetersizdir. Eusebius, Hadrianus'un

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.112.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.109.
[3] Claud., *De Consulatu Stilichonis*, M.Platnauer(çev.), Cambridge, 1990, ii.262-264.
[4] E.S.G.Robinson, *BMC Cyrenaica*, London, 1927, lev.30-32.

burada koloniler kurduğundan bahseder[1]. Muhtemelen, eyaletin şehir yaşamına yaptığı katkılar yüzünden ona *restitutor Libyae* ünvanı verilmiştir. Ayrıca burada muhtemelen eyaletin Yahudi tehditinden Hadrianus zamanında kurtulmasına atıf vardır[2]. *Restitutor* tipli bu sikkelerde *Libya* bilindik idealize edilmiş alegorik bir kadın figür olarak kişileştirilmiş olup, uzun khiton ve himation giymektedir (Lev.19, No.2). Bu sikkeler M.S. 134-138 yılları arasına tarihlenmektedir ve lejantta *RESTITVTORI LIBYAE SC*. yazılıdır. *Libya*'nın karakteristik özelliği olan dalgalı saçı burada belirtilmemiştir ve bu sebeple tasvir realistik değildir[3].

British Museum'da bulunan bir rölyefteki *Libya* figüründe ise yukarıda değinilen *Cyrene* sikkelerindeki dalgalı saçları görmek mümkündür. Burada kadın formunda kişileştirilmiş *Libya,* su perisi *Cyrene'*yi taçlandırmaktadır ve su perisi de bir aslanla savaşmaktadır (Lev.19, No.3). *Libya* uzun bir khiton giyer ve başında halka şeklinde baş süsü vardır. Ayrıca uzun spiral lüleleri görünmektedir. Tekniğine dayanarak bu rölyef Antoninus'lar hanedanı dönemine tarihlenir ve saçındaki realizm, Hadrianus'un idealizm anlayışı ile tezat oluşturmaktadır. Rölyefin formu, onun bir metope olabileceğini düşündürür[4]. Rölyefin anlamı için Pindarus tarafından anlatılan bir efsaneye değinmek faydalı olabilir. Bu efsaneye göre, Tesselya kralının kardeşi olan ve bu bölgede onun sürülerini vahşi hayvanlara karşı koruyan *Cyrene,* birgün bir aslanı öldürürken Apollo onu görür ve ondan çok etkilenip, *Libya*'nın sonradan onun ismini alacak bir bölgesine götürür[5]. *Hadrianeum*a ait bir başka rölyef

[1] Eus., *Chronicon,* 280.28.
[2] Oros., *Historiarum adversus paganos*, I.W.Raymond(çev.), New York, 1936, 7.12; Cass. Dio, 68.32.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.466.
[4] Smith, *BMSculpture,* I, London, 1892, s.363.
[5] Pind. *P*., W.H.Race(çev.), Cambridge, 1997, ix.26.

de Toynbee tarafından dalgalı saçına bakılarak *Libya* ya da *Numidia* olarak tanımlanmıştır (Lev.19, No.4)[1].

II.A.12. *Macedonia* (Lev. 20)

Roma dönemi *Macedonia* kişileştirmelerinde ön plana çıkan bir atribü olan *Macedonia* başlığı *(causia)*, ilk olarak M.Ö. 158-146 yıllarında basılan *Macedonia* basımı gümüş sikkelerin arka yüz tiplerinde ortaya çıkmıştır (Lev.20, No.1)[2]. Bu başlık daha sonra Roma döneminde sikkelerde betimlenmeye başlamıştır. Örneğin, C.Antonius'un M.Ö. 43 yılına ait doğu basımı sikkelerinde (Lev.20, No.2) *Macedonia*'nın *genius*unun başında *causia* bulunmaktadır[3].

Causia takan kadın şeklindeki *Macedonia* kişileştirmeleri, *Macedonia*'nın Roma'nın ilgisinin merkezi olduğu Cumhuriyet döneminde ve daha sonra ikinci ve üçüncü yüzyıllarda *Macedonia*lıların şanlı geçmişine ilginin canlanması zamanında görülmektedir[4]. Cn. Plancius'a ait, Roma basımı ve M.Ö. 55 yılına tarihlenen bir d*enarius*un ön yüzünde *Macedonia* (No.3)**,** başı sağa dönük, kolyeli ve *causia* giymiş olarak tasvir edilmiştir[5]. C. Antonius'un bir *denarius*u (No.4) ise M.Ö. 43 yılına aittir ve ön yüzde *Macedonia* büstü sağa dönüktür ve *causia* giymiştir, arka yüzde ise balta tasviri vardır[6].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.121.
[2] Gaebler, *Makedonia*, Berlin, 1906, s.27.
[3] E.A.Sydenham, 1952, s.42.
[4] Touratsoglou, I. (1992), "Makedonia", *LIMC* VI/1 içinde, Zürich, s.345.
[5] Touratsoglou, I. (1992), s.345.
[6] Touratsoglou, I. (1992), s.345.

İmparatorluk döneminde Hadrianus zamanından itibaren *Macedonia* kişileştirmelerini sikkelerde görmek mümkündür. *Macedonia* tipi yaratılırken yine önceki dönemlerden ilham alındığı görülmektedir. Örneğin bir erken imparatorluk anıtı, Hadrianus sikke tasarımcısının *Macedonia* tipini tamamen kendisinin yaratmadığını gösterir. Puteoli'de bulunmuş olan ve Napoli Müzesi'ndeki Tiberius dönemine ait ünlü bir kaide, M.S. 17'deki depremde zarar gören *Asia*'nın on iki şehrini kişileştiren alegorik kadın figürlerle dekore edilmiştir. En sağ tarafta *Hyrcania*'yı tasvir eden kadın figür (Lev.20, No.5) *causia,* kısa khiton*, chlamys* ve uzun botlar giymiştir. Bu figür ile Hadrianus *Macedonia*'sı birbirine çok benzer[1]. *Hyrcania* bölgesi, *Macedonia*lılar tarafından yerleşilmiştir ve Yaşlı Plinius *Macedones Hyrcani*'den bahseder[2]. Muhtemelen Tiberius'un sikkelerindeki *Hyrcania* (No.6) ile Hadrianus sikkelerindeki *Macedonia* aynı prototipten yapılmıştır[3]. Hadrianus'un *Macedonia* ziyaretinin tarihi kesin değildir, muhtemelen bu ziyaret M.S. 125 yılında, imparatorun *Achaia*'daki ilk geçici ikameti sırasında gerçekleşmiştir. Bu eyalete yapılan ziyaretin kesin kanıtı ise *Macedonia*'nın *adventus* sikke tipinden anlaşılır. *Restitutor* tipleri ise muhtemelen imparatorun *Macedonia* şehirlerine sağladığı faydalardan kaynaklanıyor olmalıdır. Fakat antik yazarlar Hadrianus'un bu eyaletteki aktivitelerine ilişkin bilgi vermezler[4].

Hadrianus'un *adventus* sikkeleri Roma basımıdır ve M.S. 134-138 yılları arasına tarihlenir. Sikkelerin arka yüzünde kadın görünümündeki eyalet kişileştirmesi kısa khiton, *Macedonia'*nın milli başlığı olan *causia* ve bot giymektedir (Lev.20,

[1] G.De Petra, A.Sogliano(ed.), *Illustrated Guide to the National Museum in Naples*, Naples, 1897, s.10-11, no.82.
[2] Plin. *nat*., 5.120.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.123.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.122; B.W.Henderson, 1968, s.288-289.

No.7). Sağ elinde *patera* ve sol elinde bir kamçı tutar. Hadrianus ise togalıdır ve ayakta durur. Sağ elini havaya kaldırmıştır ve sol elinde bir rulo tutmaktadır. Sağında *Macedonia* ayaktadır, ona dönüktür ve sağ elindeki *patera*dan sunağın üstüne libasyon yapmaktadır. Sunağın arkasında kurbanlık bir sığır durmaktadır ve lejantta *ADVENTVI AVG MACEDONIAE SC.* yazılıdır[1]. Hadrianus'un *restitutor* tipli sikkeleri de bulunmaktadır. Roma basımı bir d*enarius*u (Lev.20, No.8) M.S. 134-138 yıllarına tarihlenir. Arka yüzde Hadrianus togalıdır, sağda ayakta durur, sol elinde rulo tutar ve sağ elini diz çöken *Makedonia*'yı ayağa kaldırmak için uzatmıştır. *Macedonia causia* ve uzun khiton giyer ve sol elinde kamçı tutar, lejantta *RESTITVTORI MACEDONIAE* yazılıdır[2]. Hadrianus'un Roma basımı *sestertius, dupondius* ve *as*'lerinin (Lev.20, No.9) arka yüzlerinde Hadrianus togalıdır, solda ayakta durur ve sol elinde rulo vardır. Sağ eliyle diz çöken *Macedonia*'yı ayağa kaldırmaktadır. *Macedonia* ise yine *causia*, uzun khiton giyer ve sol elinde kamçı taşır. Lejantta *RESTITVTORI MACEDONIAE S.C.* yazılıdır[3].

Yukarıda değinilen sikkelerde görülen kamçı muhtemelen çobanın ya da saban süren köylünün kamçısıdır. *Makedonia* krallığının gücü, *Makedonia* köylülerinden kaynaklanıyordu. Roma imparatorluğunun bir eyaleti olan *Macedonia*, genel olarak köylü karakterini korumuş ve çok fazla şehirleşememiştir. Ülkenin ekonomisinin temelini köylüler ve çobanlar oluşturuyordu. *Restitutor* tipinin gösterdiği gibi Hadrianus burada ilkel tarım yaşamını organize etmiştir[4].

[1] H.Mattingly, 1966, s.494.
[2] H.Mattingly, 1966, s.352.
[3] H.Mattingly, 1966, s.524.
[4] M.Rostovtzeff, 1957, s.253.

Macedonia'nın İmparatorluk dönemine ait Grek basımı sikkelerinde de kaın şeklindeki *Macedonia* kişileştirmeleri görülmektedir. Fakat bunlarda Roma basımı sikkelerdekinden farklı atribüler tercih edilmiştir. Antoninus Pius dönemine ait bir *aes*in arka yüzünde (No.10)**,** *Macedonia* giyiniktir ve tahtta oturmaktadır. Kuleli başlık takmıştır, sol elinde *cornucopiae* ve sağ elinde buğday tutmaktadır. Lejantta *KOINON MAKEΔONΩN* yazmaktadır[1]. Dolayısıyla burada da eyaletin tarımsal karakteri vurgulanmaktadır. Septimus Severus'un bir *aes*inin arka yüzünde (Lev.20, No.11) ise *Macedonia* solda oturur, *kalathos (uzun başlık)* giymiştir, sağ omzunda mızrak vardır, sol kolu kalkanına dayanmıştır. Lejantta *KOINON MAKEΔONΩN* yazmaktadır[2]. Severus Alexander dönemine ait bir *aes*in arka yüzünde (No.12) *Macedonia* solda oturur, *kalathos* giymiştir, sol omzunda mızrak vardır ve sağ kolu kalkanına dayanmıştır. Nike ona doğru uçmaktadır. Lejantta *KOINON MAKEΔONΩN, OMONOIA* yazmaktadır. Söz konusu silahlarla *Macedonia*'nın imparatorluk için askeri bakımdan da önemli olduğu vurgulanmıştır. Diğer bir sikkesinin arka yüzünde (Lev.20, No.13) *Macedonia* yine *kalathos* giymiştir, sol eliyle *cornucopiae* tutar ve sağ elinde *Kaberios* vardır. Tüten bir sunağın önünde ayakta durur ve sunağın üstünde Nike libasyon yapmaktadır. Lejantta *KOINON MAKEΔONΩN, OMONOIA* yazmaktadır[3].

Sikkeler dışında *Macedonia*, bir mozaik madalyonda ve bir freskoda da karşımıza çıkmaktadır. Berlin'de bulunan ve Birecik kökenli olan mozaikli tabanda tasvir edilen Roma eyaletlerine ait madalyonlardan biri *Macedonia*'yı kişileştirir (Lev.20, No.14). M.S. 256 yılı öncesine tarihlenen bu madalyonda, *Makedonia*'nın

[1] Gaebler, *Makedonia*, Berlin, 1906, s.82.
[2] Gaebler, *Makedonia*, 1906, s.87.
[3] Gaebler, *Makedonia*, 1906, s.95.

hafif sağa dönük büstü, kuleli başlıklıdır ve yazıtta *MAKEΔONIA* yazılıdır. Bu tasvirdeki kuleli başlık yukarıda bahsi geçen Grek basımı sikkelerde de görülmektedir[1]. Daha önce *Asia* bölümünde değinilen Boscoreale Villası'nda bulunan freskodaki *Makedonia* kişileştirmesi *causia*, khiton ve himation giymiştir. Bir sofada sağda oturmaktadır ve iki eliyle bir mızrağa dayanmıştır. Önünde bir *Makedonia* kalkanı durmaktadır. Söz konusu silah betimleri de yine yukarıda bahsi geçen Grek sikkelerindeki tasvirleri andırmaktadır[2].

II.A.13. *Pannonia* (Lev.21)

Pannonia'nın idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmesi ilk olarak L.Aelius Verus'un M.S. 137'de basılan sikkelerinin arka yüzlerinde betimlenmiştir. Bu sikkeler onun iki *Pannonia* eyaletinde yönetici olarak görevlendirilmesi anısına yapılmıştır. Verus, Hadrianus tarafından evlat edinildikten sonra bu göreve getirilmiştir. Hadrianus, *Pannonia*'ya Trainaus zamanında, M.S. 107'de hizmet etmiştir[3]. Şimdi ise bu görevi evlatlığına vermiştir. Sikkelerin stil ve karakteri, Hadrianus'un eyalet serilerine çok benzer ve Hadrianus sikkelerini tamamlar (Lev.21, No.1-7). *Pannonia*'nın uzun khitonu, himationu, kuleli tacı ve *vexillum*u vardır. *Pannonia*'nın kuleli tacı ve uzun khitonu onun medenileşmiş bir eyalet olduğunu gösterir. *Vexillum* ise *Pannonia*'nın imparatorluk savunmasında oynadığı rolü vurgular[4].

---

[1] J.Balty, "La Mosaique Antique au Proche-Orient", *ANRW* II, H.Temporini(ed.), New York, 1981, s.347-387.
[2] M.Robertson, 1995, s.58-67.
[3] SHA *Hadr*., 23.13; 3.9; SHA *Ael*., 3.2.
[4] H.Mattingly, 1966**,** s.544, 547; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.481; Houghtalin, L. (1994), "Pannonia, Pannoniae", *LIMC* VII/1 içinde, Zürich, s.170.

M.S. 3. yüzyılda tekrar karşımıza çıkan Traianus Decius'un *Pannonia* sikke tipleri üç grupta incelenir. İlk gruptaki sikkelerde (Lev.21, No.8) *PANNONIAE* lejantı vardır ve burada *Pannonia* uzun khiton ile başını örten bir himation giymektedir. Sol elinde lejyoner sancağı tutar ve sağ elini havaya kaldırmıştır. Decius'un ikinci grup *Pannonia* sikkeleri, *Pannonia*'nın M.S. 2. yüzyılda yukarı ve aşağı olmak üzere iki eyalete ayrılmasını simgeler (Lev.21, No.9). Bu sikkelerde *PANNONIAE* lejantı vardır ve iki kadın figür, yukarıda bahsedilen *Pannonia* eyaletlerini tasvir etmektedir. Birbirlerine dönük olan figürler uzun khiton ve himation giyerler, saçları itinalı bir şekilde toplanmıştır, sağ elleriyle birbirlerinin elini sıkarlar ve aralarında bir lejyoner sancağı bulunur[1]. Üçüncü gruptaki sikkelerde de *PANNONIAE* yazısı görülür (Lev.21, No.10). Ayrıca iki eyalet kişileştirmesi burada da betimlenmiştir. Kadın figürler khiton ve başı örten bir himation giyerler, ellerinde lejyoner sancağı taşırlar ve sağ ellerini havaya kaldırırlar[2]. Dolayısıyla Decius'un *Pannonia* tipleri, Hadrianus döneminde basılan Verus sikke tiplerinin idealize edilmiş karakterini taşır, fakat Aelius Verus sikkelerinde görülen kuleli başlık burada kaybolmuştur. Ancak Verus sikkelerindeki askeri özellikler, burada da görülmeye devam eder[3].

Herennius ve Hostilianus'un sikkelerinin arka yüzlerinde de benzer özellikler gözlemlenmektedir. Bu sikkelerde *PANNONIAE* lejantı ile birlikte lejyoner sancağı taşıyan *Pannonia* kişileştirmesi (Lev.21, No.11-12) betimlenmiştir[4]. Aynı arka yüz

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, *RIC IV.III: Gordion III to Uranius Antoninus*, London, 1949, s.120, 124. *Gallia*'nın da birden fazla figürle kişileştirildiği örnekler bulunmaktadır, örnekler için bkz. *Gallia* bölümü, s.114.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.122.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.134-135.
[4] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.143, 245.

tipi ve lejantını Quintillus'un ve Aurelian'ın *Pannonia* sikkelerinde de (Lev.21, No.13-14) görürüz[1]. Son olarak Iulianus sikkelerinde betimlenen *Pannonia* tipi, iki figürlüdür ve *PANNONIAE* lejantı vardır (No.15)[2].

Pannonia kişileştirmesine bir taban mozaiğinde de rastlanır. Aleppo'da, Dr. Adolphe Poche Koleksiyonu'nda bulunan bu mozaik madalyon, Belkıs kökenlidir ve M.S. 256 yılı öncesine tarihlenmektedir. Madalyonda bulunan kadın büstü daire içindedir, örtülü başı sola dönüktür ve kuleli taç takmaktadır. Lejantta *ΠANNONIA* yazılıdır (No.16)[3]**.** Söz konusu mozaik madalyon, günümüzde on tanesinin korunduğu birçok madalyondan oluşan geniş bir mozaiğin bir parçasıdır. Bu madalyonlarda tasvir edilen eyaletler birbirlerinden yazıtları ile ayrılmaktadır.

II.A.14. *Phoenice* (Lev. 22)

Phoenice'nin sikkelerde yer alan kişileştirmelerinin atribüleri de Grek döneminden izler taşımaktadır. Pius sikkelerinde kişileştirilen *Phoenice* ile birlikte tasvir edilen palmiye, pruva, kuleli başlık ve asa sembolleri *Phoenice* şehirlerinin Grek sikkelerinde (Lev.22, No.1-2) sıklıkla yer alan betimlerdir[4].

Phoenice, sadece Pius sikkelerinde kişileştirilen bir eyalettir. *Phoenice*'nin *Syria*'dan ayrılması ve bağımsız bir eyalet olması, aslında Septimus Severus zamanında olmuştur ve M.S. 2. yüzyılın sonuna kadar tamamlanamamıştır. Fakat bu

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.278.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.245, 278.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, *RIC*, V.II, London, 1933, s.593; Houghtalin, L. (1994), "Pannonia, Pannoniae", *LIMC* VII/1 içinde, Zürich, s.170.
[4] Head, *HN*, 1911, s.788-789.

fikrin Hadrianus'tan da önceye dayandığını *Historia Augustae*'dan öğreniriz[1]. Bu eyaletlerin ayrılması ve *Phoenice*'nin tam bir eyalet olması hedeflenen bir şey olduğu için, Pius'un eyalet serilerinde *Phoenice* tasvirlerini görürüz[2]. Pius sikkelerinde *Phoenice* kısa tunik, küçük bir pelerin giyer ve pelerini sağ omuzda tutturulmuştur. Ayrıca uzun botları ve kuleli tacı vardır (Lev.22, No.3). Sol elinde mızrak ya da asa, sağ elinde *fiscus* ya da *diadema* taşır. Ayağının dibinde gemi pruvası ve sağında uzun bir palmiye ağacı vardır[3]. Bu atribülerin çoğunu yorumlamak kolaydır. Palmiye bu eyaletin karakteristik ağacıdır. Pruva *Phoenice*'nin ticareti ve denizciliğine işaret eder. Kuleli başlık ve asa *Phoenice*'nin denizle alakalı büyük şehirlerine atıf yapmaktadır. Askeri kıyafet ve mızrak ise muhtemelen *Phoenice* sahillerinde konuçlanan birliklere işaret eder[4].

II.A.15. *Phrygia* (Lev. 23)

Roma döneminde sikke ve rölyeflerde karşımıza çıkan *Phrygia* kişileştirmesinin birçok özelliği Grek dönemi tasvirlerinden alınmıştır. Hadrianus sikkelerinde *Phrygia*'nın kepinin üstündeki hilâl motifi, bu bölgenin ay tanrısı Men'e özgüdür. Bu tanrı, *Phrygia* şehirlerinin Grek sikkelerinde tasvir edilmiştir. Söz konusu sikkelerde Men (Lev.23, No.1a-1b) ayrıca, *Phrygia* kişileştirmesi ile benzer bir kostüm giymiştir. Bu kostümde *Phrygia* kepi, kısa khiton ile *chlamys* bulunmaktadır ve omuzlarının arkasında da yukarıda değinilen hilâl motifi bulunur[5]. Hadrianus sikkelerinde *Phrygia*'nın elinde bulunan *pedum* (çoban değneği) ise bu

[1] SHA *Hadr*., 14.1.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.150.
[3] H.Mattingly, 1966, s.191.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.150.
[5] B.V.Head, *BMC Phrygia*, London, 1906, lev.6-5,7.

eyalette Kybele kültü ve ayrıca onun genç aşığı *Phrygia*lı çoban Attis'in önemini göstermektedir. Attis sanatta *Phrygia* kepi, kısa tunik, *chlamys*, *braccae* ve *pedum* ile tasvir edilmektedir (Lev.23, No.2). Dolayısıyla bu özellik, İsis ve Serapis kültünün *Aegyptos* tiplerine yansımasına benzemektedir[1]. Kybele ve Attis kültü, Mısır tanrıları gibi Roma'da eskiden beri varolmuştur. Romalı şair *Catullus*'un şiiri "Attis" örneğinden bu kültün uzun süredir Roma'da varolduğunu anlarız[2]. Ayrıca efsanelere bakıldığında *Phrygia*, Roma ırkının Truvalı kökeni olarak kabul edilir. "*Phrygia*" terimi, Roma şairlerince Truva'nın karşılığı olarak kullanılmıştır. "*Phrygia*lı" terimi ise "Truvalı" demektir[3]. "*Phrygius Pastor*" ise Truvalı Paris'e tekabül eder[4]. *Phrygia* kostümü ve *pedum*u, imparatorluk sanatında Paris'in de giydiği görülür (Lev.23, No.3). Bu ise *Phrygia*'nın Roma halkına yaptığı önemli katkıyı anlatır[5].

Kadın formunda kişileştirilen *Phrygia*, Hadrianus sikkelerinde *adventus* ve *restitutor* tipli sikkelerde tasvir edilmiştir. Hadrianus *Phrygia'*yı muhtemelen M.S. 125'te ziyaret etmiştir. *Phrygia*'nın *adventus* sikkeleri, imparatorun ziyareti anısına yapılmıştır. İmparatorun eyaletteki inşai ve diğer aktiviteleri hakkında bilgiyi ise hem yazıtlar, hem de *restitutori Phrygiae* sikke tipi gösterir[6]. *Phrygia*, *restitutor* sikkelerinde kısa khiton, *braccae* ile *chlamys* giyer (Lev.23, No.4) ve *Phrygia* kepi takar. Bu kepin tepesinde bazen bir hilâl motifi bulunmaktadır. Elinde tuttuğu atribüyü Mattingly kıvrık kılıç olarak tanımlar[7]. Fakat Toynbee bu yorumu doğru bulmaz. Kıvrık kılıcın *Thraco-Phrygia* ırkının milli amblemi olduğunu, fakat

[1] H.Mattingly, 1966, s.clxxx; J.M.C.Toynbee, 1967, s.127.
[2] S.Dill, *Roman Society from Nero to Marcus Aurelius*, London, 1919, s.547.
[3] Verg. *Aen.*, H.R.Fairclough(çev.), Cambridge, 1999, ix.599.
[4] Verg. *Aen,* vii.363.
[5] H.Mattingly, 1966, s.clxxx.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.127.
[7] H.Mattingly, 1966, s.525.

Hadrianus'un *Dacia*'sının elindeki kıvrık kılıç ile karşılaştırıldığında, bunun aynı obje olmadığını ve *peduma* benzediğini söyler.

Mattingly, burada *Phrygia* kişileştirmesinin *Phrygia* tanrısı şeklinde tasvir edilmesinin, eyalet kişileştirmelerinde genelde kadın model kullanılması kuralını bozmuş olacağını düşünmektedir[1]. *Phrygia*'da çok önemli olan ve Attis'in partneri *Magna Mater*'in kişileştirme için seçilmemesi ilginçtir. Kybele'nin karakteristik atribüsü olan kuleli taç, *Nicomedia* şehrinin ve çok fazla şehirleşmenin görüldüğü *Asia* ve *Bithynia*'nın sikkelerinde sıkça görülür. Dolayısıyla *Phrygia* için Attis modelinin seçilmesi yukarıda da bahsedildiği gibi Roma'nın *Phrygia* kökenini vurgulamak amaçlı olmalıdır[2].

Hadrianeum'dan ele geçen ve şu anda Napoli Müzesi'nde yer alan mermer bir rölyefte *Phrygia* kepi takan, khiton ve *braccae* giyen kadın figür, Hadrianus'un sikke serilerindeki *Phrygia*'ya benzemektedir. Bu sebeple bu figür Toynbee tarafından *Phrygia* olarak tanımlanmıştır. Elindeki savaş baltası ise *Phrygia*'da Men'in tapınımında kullanıldığı için bu figürün *Phrygia* olma ihtimali güçlenmektedir (Lev.23, No.5)[3]. Ayrıca *Cappadocia* bölümünde değinilen, Ince Blundell Hall'da bulunan ve kısa khiton ve pelerin giyen mermer heykelin *Phrygia*'nın kişileştirmesi olabileceği de önerilmiştir[4].

[1] H.Mattingly, 1966, s.clxxx.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.128.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[4] A.Michaelis, 1882, s.350.

II.A.16. *Scythia* (Lev. 24)

Münih'te bulunan Euthymides imzalı kırmızı figürlü bir *Attika* amphorası, *Scythia* kişileştirmesinde görülen atribülerin temellerinin M.Ö. 510-500 yıllarına kadar uzandığını göstermektedir (Lev.24, No.1). Söz konusu amphorada merkezde genç bir savaşçı silahlarını kuşanmaktadır ve iki yanında bulunan *Scythia*'lı okçuların giydiği *braccae* ve uzun kep, Pius'un sikkelerindeki *Scythia* figürünün kıyafetlerine benzemektedir. Dolayısıyla bu milli kostüm Roma döneminde de benzer şekilde tasvir edilmiştir[1]. Ayrıca yine Pius sikkelerinde yer alan kılıç tasviri muhtemelen Herodotus'un bahsettiği, *Scythia*lılar arasında yaygın olan kılıç tapınımına işarettir[2]. Bu kült imparatorluk döneminde de devam ettirilmiştir. Dolayısıyla *Scythia*, milli dininin amblemleri ile gösterilmiştir.

Scythia'nın en erken tasviri Antoninus Pius'un "Altın Taç" sikke serilerinde görülür. *Parthia* gibi, *Scythia*'nın da Pius sikke serilerinde gösterilmesi, *Vita'*da bahsedilen Hadrianus'un *Scythia* kabileleri ile olan samimi ilişkileri neticesinde olmuştur. Bu ilişkiler Pius döneminde de devam ettirilmiştir[3]. Söz konusu sikke serilerinde kadın şekilli *Scythia*, imparatora *aurum coronarium* (altın taç) sunarken gösterilmiştir (Lev.24, No.2). *Scythia* kısa khiton, uzun konik şeklinde kep, *braccae* ve bot giyer. Sağ elinde büyük bir altın taç taşır ve sol elinde kıvrık kılıç vardır. Lejantta *SCYTHIA* yazmaktadır[4]. Ok ve yay, *Parthia* gibi *Scythia*'nın da karakteristik

[1] http://en.wikipedia.org/wiki/File:Arming_warrior_Staatliche_Antikensammlungen_2308.jpg (01.09.2008).
[2] Hdt., *Historiai***,** A.D.Godley(çev.), Cambridge, 1999, iv.62.
[3] SHA *Hadr*., 21.13; J.M.C.Toynbee, 1967, s.151.
[4] H.Mattingly, 1968, s.191.

silahları olmasına rağmen bu sikkelerde milli dinin simgesi olan kıvrık kılıç tasviri tercih edilmiştir.

*Scythia'nın ayrıca Hadrianeum'*a ait mermer bir rölyefte (Lev.24, No.3) de kişileştirildiği görülmektedir. Söz konusu rölyefteki kadın figür cepheden tasvir edilmiştir ve başı hafifçe sağa dönüktür. Pelerin, kısa tunik, pantolon ile ayakkabı giyer ve sol elinde de kıvrık kılıç bulunmaktadır. Toynbee bu figürü sikkelerdeki pantolon ve kılıç benzerliğine dayanarak *Scythia* olarak tanımlamıştır[1].

II.A.17. *Sicilia* (Lev. 25-26)

Roma dönemi *Sicilia* kişileştirmelerinin en belirgin atribüsü olan *triquetra* (üç köşeli), ya da *triskeli*s, üç köşeli bir ada olan *Sicilia*'nın alametidir[2]. *Triquetra*yı ilk defa M.Ö. 317'de *Sicilia*'da Medusa başı ile alakalı olarak *Syracuse*'lu *Sicilia* kralı Agathokles'in sikkelerinde görüyoruz. Agathokles bu sembolü, büyük ihtimalle *Sicilia* adasının kendi hakimiyetindeki bağımsızlığını belirtmek için benimsemiştir (Lev.25, No.1-4)[3]. Önceleri Agathokles'in özel nişanı olarak gördüğümüz bu sembol, daha sonra tüm ada için kullanılan bir ambleme dönüşmüştür. Örneğin Hellenistik dönemde, ortasında Gorgon başı olan *triskelis* motifini *Panormus*'un (Palermo) sikkelerinde görürüz ve Roma dönemi sikkelerinde de bu motif kullanılmaya devam etmiştir (Lev.25, No.5)[4]. Roma döneminde bu sembol M.Ö. 49'da Lentulus ve Marcellus'un *Sicilia* basımı sikkelerinde (Lev.25, No.6), M.Ö. 47'de Allienus'un

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[2] G.F.Hill, 1903, s.155-156.
[3] B.V.Head, 1911, s.181; G.F.Hill, 1903, s.154-155.
[4] G.F.Hill, *Coins of Ancient Sicily*, Westminster, 1903, s.208, 210; Head, *HN*, 1911, s.115, 122.

sikkelerinde (Lev.25, No.7) ve Clodius Macer'in Kartaca basımı sikkelerinde (Lev.25, No.8) *SICILIA* lejantı ile karşımıza çıkmaktadır[1]. Hadrianus'un *sestertii*sinde ise bu motifi mitolojideki deniz canavarı *Scylla* ile beraber ve *SICILIA* lejantı ile görmekteyiz[2]. Hadrianus'a ait bronz bir madalyonda da *triskelis Sicilia* ile alakalı olarak tasvir edilmiştir (Lev.25, No.9)[3]. Ostia'daki Flavius Hamamlarındaki bir mozaikte de görülen *triskelis* motifi *Sicilia* ile alakalı olarak tasvir edilmiştir[4].

Sicilia kişileştirmeleri ise idealize edilmiş ve alegorik bir kadın şeklinde Grek dönemi sikkelerinde karşımıza çıkar. Bu sikkelerde *Sicilia* büst şeklinde betimlenmiştir. *Sicilia* şehirlerinin Grek dönemi sikkelerinin bir ön yüz tipinde (Lev.25, No.10) *Sicilia'*yı kişileştiren kadın figür, başında çelenk ya da *sphendone* ile tasvir edilmiştir. Benzer bir *Sicilia* başı, küpeli, kolyeli ve s*phendone*'lu olarak M.Ö. 340'ta Timoleon'un sikkesinin ön yüzünde görülür (Lev.25, No.11-12)[5].

Roma Cumhuriyet dönemine geldiğimizde bu adanın tam figür kişileştirmesini ilk defa M.Ö. 72 yılında *Sicilia* yöneticisi olan Manius Aquillius'un *denarius*unun arka yüzünde görmekteyiz (Lev.26, No.13). Sikkesinde kendisinden önce M.Ö. 110'da *Sicilia* konsülü olan ve onunla aynı ismi taşıyan dedesinin, *Sicilia*'da çıkan esir isyanını bastırmasına atıf vardır. M. Aquillius, yarı çıplak ve yere batmış kadın şeklindeki *Sicilia* figürünü ayağa kaldırmaktadır. Bunun anlamı ise M. Aquillius'un savaştan sonra adayı restore etmesidir. Lejantta *SICIL.* yazısı

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.170-171; H.V.Sutherland, 1999, s.195.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.450, no.811.
[3] Gnecchi, *Medaglioni*, 1912, s.19
[4] T.Ashby, 1912, s.173.
[5] G.F.Hill, 1903, s.175-176, 180.

bulunmaktadır[1]. Aynı tip L. Aquillius Florus'un M.Ö. 14 yılına tarihlenen bir *denarius*unun arka yüzünde lejantta (Lev.26, No.14) *L.AQUILLIUS FLORUS IIIVIR* ve *SICIL.* yazısı ile birlikte görülmektedir[2].

İmparatorluk döneminde *Sicilia* tasvirlerini Hadrianus'tan itibaren görmeye başlarız ve bu dönemdeki idealize edilmiş kadın figürler yaratılırken gelenekten faydalanılmıştır[3]. *Sicilia* kişileştirmeleri sadece *adventus* ve *restitutor* tiplerindedir. Hadrianus'un *Sicilia*'ya yaptığı ziyaret *adventus* sikkeleri ile anılmıştır. İmparator bu ziyareti, *Achaia*'dan Roma'ya dönerken M.S. 126'da gerçekleşmiştir. İmparator toga yerine askeri kıyafetli olarak tasvir edilmiştir. Bu belki de Hadrianus'un burada yaptığı gezi sırasındaki dağcılık faaliyeti ile ilgilidir[4]. *Adventus* sikkelerinde, *Sicilia* uzun khiton giyer ve elinde iki tane buğday başağı tutar (Lev.26, No.15). Başının arkasında *triskelis* vardır[5]. *Sicilia*'da barbar kavimler ya da organize edilecek askeri birlikler olmadığından atribüler de buna göre seçilmiştir. *Restitutori Siciliae* tipi muhtemelen burada imparator tarafından bazı restorasyon faaliyetlerinin gerçekleştirildiğini göstermektedir. Fakat söz konusu faaliyetlere ilişkin yazılı kaynaklarda bilgi mevcut değildir. *Restitutor* sikkelerinde de (Lev.26, No.16) *Sicilia*, himationu dışında aynı kıyafet ve atribülere sahiptir[6]. Elinde tuttuğu buğday başakları, *Sicilia*'nın Roma eyaleti olması ile birlikte Roma dünyasının ana buğday deposu görevi görmesi nedeniyle tercih edilmiştir. Cicero'nun *Sicilia*'yı *Ceres*'in

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.132.
[2] H.V.Sutherland, 1999, s.63.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.130.
[4] *SHA Hadr.*, 13.3.
[5] H.Mattingly, 1966, s.496.
[6] H.Mattingly, 1966, s.526.

adası olarak tanımladığını biliyoruz[1]. M. S. 2. yüzyıl'ın ilk yarısında da imparatorluğun başkentine buğday sağlamaktadır[2].

Pius'un *Sicilia*'sı Hadrianus sikke tiplerini takip eder (Lev.26, No.17). *Sicilia* uzun khiton ve himation giyer ve başında *triskelis* bulunur. Sağ elinde *diadema*, sol elinde buğday başakları yerine küçük, yassı, kare şekilli bir obje tutar[3]. Bu obje *tessera* (bilet)'ya benzemektedir. Bu bilet imparatorluk buğdayını almaya hakkı olan vatandaşların göstermesi gereken bilettir. Dolayısıyla hem Pius hem de Hadrianus'un *Sicilia*'sında, adanın imparatorluğun ana buğday kaynaklarından olduğuna atıf yapılmıştır[4].

II.A.18. ***Syria*** (Lev.27)

Kadın formunda kişileştirilen *Syria*, Hadrianus sikke serisinde yoktur. Antoninus Pius döneminde görülür. Bu sikkelerde *Syria*, uzun khiton, bol bir himation giyer ve kuleli başlık takar. Sağ ayağı Orontes nehir figürü üstündedir. Sağ elinde *fiscus* tutar, sol elinde ise büyük bir *cornucopiae* vardır ve bu ülkenin zenginliğine işaret eder (Lev.27, No.1-2)[5].

[1] Cic. *Verr 1. 2*., L.H.G.Greenwood(çev.), Cambridge, 1989, ii.v.99.
[2] M.Rostovtzeff, 1957, s.67, 201.
[3] H.Mattingly, 1968, s.192.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.151.
[5] H.Mattingly, 1968, s.192.

II.B. Esir ya da İdealize Edilmiş Kadın Şeklindeki Eyalet Kişileştirmeleri

İlk bölümde yalnızca idealize edilmiş kadın şeklinde kişileştirilen eyaletler incelenmiştir. Fakat Roma döneminde bazı eyaletler hem idealize edilmiş kadın formundaki, hem de esirler şeklindeki kişileştirmelerle betimlenmişlerdir. Dolayısıyla bu bölümde, bu iki anlayışın yan yana görüldüğü eyalet kişileştirmeleri ele alınmaktadır. İdealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler Roma bakış açısına göre medeni olan özelliklerin propagandasını yaparken, esir şeklindeki kişileştirmeler ise Roma medeniyetinden uzaklaşınca ortaya çıkan olumsuz durumları vurgulamaktadır. Dolayısıyla birbirine zıt iki anlayışı yansıtan bu kişileştirme yöntemleri incelenerek, yapılan bu tercihleri etkileyen faktörler, taşıdıkları anlamlar, verdikleri mesajlar ve bu betimler arasındaki farkların ortaya konulmasına çalışılmıştır.

II.B.1. *Armenia* (lev.28-31)

Erkek esir formları kullanılarak yapılan *Armenia* kişileştirmeleri ilk olarak Augustus'un sikkelerinde görülmektedir. Arka yüz tiplerinden birinde *CAESAR DIVI F. ARME. CAPT.* lejantı vardır ve *tiara*lı ve uzun kaftanlı *Armenia*, diz çökmüş ve iki elini teslim olmuş şekilde uzatmıştır (Lev.28, No.1). Diğer bir arka yüzde ise *CAESAR DIVI F.ARMENIA CAPTA* lejantı ile *tiara*, uzun pelerin ve *braccae* giyen bir *Armenia* (Lev.28, No.2) tasviri yapılmıştır. *Tiara* ya da uzun başlık *Armenia*'nın belirleyici özelliğidir. Diğer bir Augustus sikkesinde ise erkek esir şeklindeki

Armenia kişileştirmesi mızrak ve yay tutar ve bunlar da *Armenia*'nın yaygın silahlarıdır (Lev.28, No.3)[1].

Armenia'lı erkek bir esir ile eyaletin kişileştirildiği örnekler, Lucius Verus'un bronz madalyonlarında da (Lev.28, No.4) görülmektedir. Marcus Aurelius ve Lucius Verus, ellerinde defne dalı ve asa ile zafer q*uadriga*sında tasvir edilmişlerdir. *Roma*'nın elinde kalkan ve *vexillum* bulunur. Önünde esir kral şeklinde kişileştirilen *Armenia*, *tiara* giymiştir. Atlı araba rölyeflerle dekore edilmiştir. Arka planda bir *tropaion,* dört esir tarafından taşınmaktadır ve *tropaion*un kaidesinde sırt sırta otururan iki esirin elleri arkadan bağlanmıştır[2].

Traianus'un *Armenia et Mesopotamia* sikkelerinde ise *Armenia* eyaletinin idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmelerini bulmak mümkündür (Lev.28, No.5-8). Ayrıca Marcus Aurelius'un sikkelerinde *ARMENIA* lejantı ile ya da lejantsız olarak tasvir edilmiştir (Lev.28, No.9-11). Bu tasvirlerde *Armenia* oturmaktadır ve elini düşünceli bir şekilde çenesine koymuştur. Ayrıca Lucius Verus'un sikkelerinde (Lev.28-29, No.12-16) *ARMENIA* lejantlı ya da lejantsız olarak karşımıza çıkmaktadır[3].

Armenia'nın idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmesi Karia'da bulunan Aphrodisias'taki bir rölyefte de (Lev.29, No.17a) betimlenmiştir. Bu şehirde Aphrodit ve Roma imparatorlarına adanan geniş bir tapınak ve kült merkezinde

[1] H.Ingholt, "The Prima Porta Statue of Augustus", *Archaeology*, 22, 4, 1969, s.304-318; J.M.C.Toynbee, 1967, s.7; C.H.V.Sutherland, 1999, s.83.
[2] H.A.Grueber, 1874, s.18.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.289; H.Mattingly, 1968, s.416, 417, 423, 425, 434; H.Mattingly, 1966, s.221; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, lev.152.86.

yüzlerce rölyef paneli vardır. Burada bulunan bir yazıttan bu yapı topluluğunun muhtemelen *Sebasteion* olarak tanımlandığını öğreniyoruz. Mitolojik paneller, Helenistik ikonografisinin Romalılarca kullanıldığını göstermektedir. Alegorik ve imparatorluk panelleri ise doğu Grek bölgesinde imparator ve Roma'nın görüntüsünü anlamada önem taşır. Arşitravdaki yazıtlardan bu tapınak merkezinin muhtemelen Tiberius zamanında başlanıp Nero zamanında bitirildiği anlaşılır. Ciddi bir depremden sonra, Claudius zamanında merkez yeniden inşa edilmiştir. Üç katlı portikolarda (Lev.29-30, No.17d-e) çok çeşitli rölyef panelleri mevcuttur[1]. Nero ve *Armenia* rölyefi, kaidedeki yazıtla (Lev.29, No.17b) tanımlanmıştır. Bu rölyef, muhtemelen Nero'nun M.S. 54 yılındaki *Armenia* fethini betimlemektedir. Kadın figürün *Armenia*'yı kişileştirdiği doğulu ikonografisinden de anlaşılmaktadır. Nero, kendini bırakmış, yere doğru bakan *Armenia*'yı sol kolundan tutmaktadır. *Armenia* kısa, sade botlar giymiştir ve pelerini sağ omuzda tutturulmuştur. *Phrygia* tarzı, alçak ve yuvarlak bir kep giymiştir. Saçları ise barbarlara özgü şekilde, yani uzun, dalgalı ve açık tasvir edilmiştir. Ok ve sadak, *Armenia* ikonografisine uymaktadır ve bunlar arka planda alçak rölyef olarak tasvir edilmiştir. İmparatorun kısa pelerini yuvarlak bir broşla tutturulmuştur ve figür kaslı ve idealize edilmiş bir vücuda sahiptir. Bu panel, Claudius ve *Britannia* panelini kompozisyon olarak daha da geliştirmiştir. Bu piramid şekilli kompozisyon da, *Britannia* gibi Hellenistik karakterde yapılmıştır[2].

Nero, *Armenia'*yı yenmiştir, fakat aynı zamanda onu kalkındırıp, Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirmiştir. Dolayısıyla burada, yenilen düşmanın gerçekten öldürülmesi tasvir edilmemektedir. Ayrıca bu figür grubu, çok

[1] R.R.R.Smith, 1987, s.88-93.
[2] R.R.R.Smith, 1987, s.117-120.

iyi bilinen Hellenistik döneme ait Achilleus ve Penthesilea grubunu (Lev.29, No.17c) adapte etmiştir. Achilleus ve Penthesilea'da, yere düşen Amazon kraliçesi, aynı *Armenia* gibi kolundan yakalanmıştır. Bu Hellenistik dönem mitolojik grup, Roma İmparatorluk alegorisine adapte edilmiştir. Claudius ve *Britannia*'daki Claudius başı gibi, Nero'nun da başı vücuduna göre büyüktür ve miğferi eski Korint tipinin bir adaptasyonudur. İmparatorun çıplaklığı, onun idealize edildiğini gösterir[1].

Kadın şekilli *Armenia* kişileştirmesi, Traianus'un Selanik'teki Galerius kemerinin rölyeflerinden birinde de tasvir edilmiştir (Lev.30, No.18a-18b). *Armenia* bu rölyefte *Mesopotamia*'yı simgeleyen Fırat ve Dicle kişileştirmeleri ile beraber betimlenmiştir. Yukarıda da bahsedilen, Traianus sikkelerinde *ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P.R.REDACTAE* lejantı ile tasvir edilen iki nehir tanrısı da Fırat ve Dicle'nin kişileştirmeleridir ve *Mesopotamia*'yı simgelemektedirler. Bu sikkelere kısa khiton giyen, uzun başlık takan ve yerde oturan alegorik kadın figür *Armenia* olarak tanımlanmaktadır, çünkü karakteristik *Armenia* atribülerine sahiptir. Galerius Kemeri'nde benzer şekilde tasvir edilen figürün de *Armenia* olduğu anlaşılır[2].

Prima Porta Augustus heykelinin zırhında yerde oturan idealize edilmiş kadın şeklinde iki personifikasyon bulunmaktadır. Bunlardan soldaki figür (Lev.30, No.19) yenilmiş halde, eliyle başını tutmaktadır. Bu figür *Hispania* ya da *Germania* olarak tanımlanmıştır. Ancak Ingholt, atribü olarak sayılacak pek özelliği olmadığından bu tanımlamaların çok yeterli olmadığını ve bu noktada elbisedeki detayın tanımlamada

[1] R.R.R.Smith, 1987, s.119-120.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.16.

önemli olduğunu düşünmektedir. Khitonun katlı kesim şekli, *Armenia*'da kadınların giydiği kostümlerin tipik özelliğidir. Bunu Augustus zamanında yapılan ve aşağıda açıklanan Tübingen'deki Arretine kâsesinden biliyoruz. Tübingen'deki personifikasyon uzun başlığı dikkate alınarak *Armenia* olarak tanımlanmıştır ve bunda da khitonun benzer katlarını görürüz. Ayrıca *Hadrianeum*'daki rölyeflerden birinin (Lev.30, No.20) kostüm detayı da Arretine kâsesindekine benzemektedir. Böylece *Hadrianeum*'daki rölyef de *Armenia* olarak tanımlanabilir[1]. Ancak Prima Porta Augustus heykeline ait diğer rölyef figür, atribüleri dikkate alınarak *Gallia* olarak tanımlandığından ve sikkelerde *Gallia* ile *Hispania*'nın beraber tasvir edildiği birçok örnek bulunduğundan buradaki figürün *Hispania* olması daha muhtemel görünmektedir[2].

Strong, yukarıda değinilen *Hadrianeum* rölyefinin (Lev.30, No.20) kısa khiton, *tiara*, ok ve yay tasvirlerinin *Armenia* sikkelerindeki ile benzerliğinden yola çıkarak, *Armenia* olarak tanımlandığından bahsetmektedir[3]. Fakat Toynbee *Hadrianeum*'daki bu rölyefi *Parthia* olarak tanımlamıştır. Figürün uzun başlığının Traianus'un *REX PARTHIS DATVS* lejantlı *sestertius* serisinde görüldüğünü, ayrıca Pius'un kısa khiton, pelerin, *braccae,* ok ve yay taşıyan *Parthia* figürüne benzediğini belirtir[4].

Augustus dönemine tarihlenen bazı pişmiş toprak Arretine kaplarında da, Boscoreale gümüş kupalarındaki gibi politik alegoriler vardır. Bu kaplar, değerli

[1] H.Ingholt, 1969, s.317.
[2] Prima Porta Augustus heykelindeki diğer rölyef için bknz. *Gallia* bölümü, s.117; ayrıca *Gallia* ve *Hispania*'nın beraber tasvir edildiği sikke örnekleri için bakınız *Gallia* bölümü, s.110-112.
[3] A.Strong, 1907, s.388.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.159.

metal eserlerin şekillerini ve dekorasyonunu taklit ederler. Bunlardan Berlin'de Staatliche Museen'da bulunan bir kap, iki sahne ile dekore edilmiştir (Lev.30, No.21). İlk sahnede *Germania,* ikinci sahnede ise *Armenia* çıplak tasvir edilen imparatoru karşılamaktadır. Bir diğer kaseye ait parçalar (Lev.31, No.22a-22b) Tübingen'de bulunmaktadır[1]. Burada yine *Armenia* çıplak imparatoru karşılamaktadır. Arka planda çelenk ve *bucrania* yer alır. Burada *Armenia* iki kere tasvir edilmiştir. Bu kaplar muhtemelen Drusus'un M.Ö. 10 yılındaki *Germania* seferi, Tiberius'un M.Ö. 19 yılındaki *Armenia*'yı fethi ve ilk *Armenia* yerleşmesinin anısına yapılmıştır. Arretine çömlekleri, seri üretim kapları olduğundan, etnik personifikasyon ikonografisinin ne kadar geniş bir alana yayıldığını izleyebilmede yardım eder. İyi kalitedeki bu çömlekler, resmi kamu heykel ve rölyeflerindeki imgeler hakkında bilgimizi genişletir. Ayrıca bunlar, Boscoreale kupalarını, Augustus'un fetihlerini tasvir eden tek örnek olmaktan çıkarır. Arretine kaplarının sınırlı kompozisyonları ise Boscoreale kupalarının anıtsal hikâyeci rölyefleri ile tezat oluşturur[2].

Maximianus Herculius'un *Aegyptos, Africa* ve *Arabia* bölümlerinde değinilen imparatorluk ailesinin villasına ait başka bir apsiste, altın işlemeli kıyafet giyen, mücevherli kuşağı olan ve iki yanında hayvanlar bulunan kadın figür muhtemelen *Armenia*'yı sembolize etmektedir[3].

[1] H.Dragendorff, *Arretinische Reliefkeramik mit Beschreibung der Sammlung in Tübingen*, Reutlingen, 1948, s.227.
[2] A.L.Kuttner, 1995, s.85.
[3] G.V.Gentili, 1970, s.32.

II.B.2. *Dacia* (Lev.32-34)

Dacia ilk defa M.S. 2. yüzyılda Roma dünyasının bir parçası olarak tanınmıştır. Bu dönem öncesinde *Dacia*'nın kişileştirmelerine rastlanmadığından ve ayrıca erken sanatta da *Dacia* tipini oluşturmak için bir örnek bulunmadığından, Traianus döneminden itibaren sikke tasarımcıları *Dacia* kişileştirmesini kendileri oluşturmuşlardır[1]. *Dacia* sikke tiplerinde, *Dacia*, bazen erkek esir figürleriyle, bazen de alegorik ve idealize edilen bir kadın figür ile kişileştirilmiştir. Bu yönüyle sikkelerdeki tasvirler, Trainaus Sütunu rölyeflerini anımsatır. Traianus Sütunu'nda da alegorik fügürler yanında gerçekçi sahneler de bulunmaktadır[2]. Traianus sikkelerindeki *Dacia* figürleri, hem geleneksel (idealize edilen) hem de Roma metodunda (realize edilen) yapılanlar, Traianus Sütunu'nda örneklerini gördüğümüz yerli *Dacia*'lı erkeklerin giydiği kıyafeti giyerler (Lev.32, No.1). Bu kıyafetin belirgin özelliği *pileus* (kep), uzun kollu gömlek, kısa tunik, pelerin ve *braccae* (pantolon)'dan oluşmasıdır. Bunlar çeşitli şekillerde kombine edilebilmektedir. Bu sikkelerdeki kadın şeklinde betimlenen *Dacia* kişileştirmeleri, Traianus Sütunu'nda *Dacia*lı kadınların giydiği uzun, kat kat ve başlıklı kıyafet yerine, yukarıda değinilen milli erkek kostümünü giymektedir. Yani burada idealize edilen bir figür vardır ve kıyafeti sembolik ve niteleyicidir. Doğayı olduğu gibi tasvir etmek yerine, kişileştirilen eyaletin belli başlı özellikleri tasvir edilmiştir. Sikkelerde *Dacia*'yı kişileştiren tasvir edilen erkek esir figürleri ise, Roma prensibindeki gerçek *Dacia*'lı esirlerin görünümündedir[3]. Traianus'un sikke basımları ise; M.S. 101-105 yılları arasında (ilk *Dacia* savaşı) basılanlar, M.S. 106-111 yılları arasında basılanlar (ikinci

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.70.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.70.
[3] H.Mattingly, 1966.

Dacia savaşı) ve M.S. 112-114 yılları arasında basılanlar (*Dacia*'nın Roma eyaleti olması) olmak üzere üç ana gruptadır.

Öncelikle Roma metodunda olan ve İlk *Dacia* Savaşı dönemine tarihlenen, *Dacia*'nın erkek bir esir ile kişileştirildiği iki *denarius* ve bir *dupondius* tipi vardır. İlk *denarius* tipinde *Dacia*lı bir erkek esir figürünün elleri önde bağlanmıştır (Lev.32, No.2). Cinsiyeti konusunda şüphe yoktur çünkü sakalı görünmektedir. Yerli kıyafeti giymiştir ve yerli silahlarla çevrilmiştir. Roma sokaklarında görülen *Dacia*lı esirler bu tasvire model olmuş olabilir. Erkek esirlerde görülen ellerin bu şekilde bağlanmasını kadın *Dacia* kişileştirmelerinde görmeyiz. İkinci *denarius* tipinde ise *Dacia*lı esir figürü kalkanların üstünde oturur, iki mızrak önde durur ve arkada iki eğri kılıç yer alır (Lev.32, No.3). Elleri arkada bağlanmıştır ve sakalına dair ipuçları vardır. *Dupondius* tipindekinin erkek bir *Dacia*lı esir olduğu kesindir, çünkü sakallıdır ve elleri arkadan bağlanmış, silah yığınının üstünde diz çökmüştür (Lev.32, No.4)[1].

Dacia'nın esir bir kadın görünümünde kişileştirildiği bir örnek ise sikkelerde değil, Palazzo dei Conservatori'de bulunan bir rölyefte bulunur (Lev.32, No.5). Burada bir kadın figür oval *Dacia* kalkanları üstünde yas tutar şekilde oturur ve sol eliyle başını destekler. Kalın mantosunun başlığı vardır. Başı, sol alt kolu ve sağ dirseği günümüzde eklenmiştir. Figürün sağında *Dacia* kalkanları, bir trompet ve bir savaş baltası arka planda alçak rölyef olarak yapılmıştır[2]. Figürün pozu, Traianus'un sikkelerinde yas tutan *Dacia* tiplerini andırsa da, kıyafeti *Dacia*lı erkeklerin giydiği

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.250, 251, 288.
[2] Stuart Jones, *SculptPalCons*, Oxford, 1926, s.17, no.6, lev.8.

karakteristik kostüm değildir. Traianus Sütunu'ndaki *Dacia*'lı kadınların giydiği kostümdür. Yani bu figür, *Dacia*lı bir esir kadının realistik bir portresidir[1].

İdealize edilmiş ve alegorik bir kadın figürle kişileştirilen ve Traianus'un ilk *Dacia* Savaşı döneminde basılan *aurei*de (Lev.32, No.6) Traianus bir *tropaion* diker, *Dacia* figürü yerde otururur ve bir elini yalvarır gibi kaldırır. Beline kadar çıplaktır ve *braccae* giyer[2]. Toynbee bu figürün, yenilen *Dacia* halkını kişileştiren idealize edilmiş bir kadın figür olduğunu düşünür[3]. Aes'te görülen iki *Dacia* tipinden birinde *Dacia* (No.7) Traianus'a bir kalkan sunar ve bu Domitianus'un *Germania* tipine benzer. İkincisinde (No.8) Roma oturur ve diz çöken *Dacia* figürüne elini uzatır. Traianus'un elinde ise mızrak vardır[4]. İlk *Dacia* Savaşını anan son *Dacia* tipi ise *aurei* ve *denarii*de görülür. Bir örnekte (No.9) merkezde bir *tropaion* bulunur, bunun dibinde *Dacia* sol dizi bükülmüş ve başını sol eline dayamış olarak durmaktadır[5]. Toynbee, figürün çok küçük olduğunu, fakat kıyafetin belli detaylarının seçilebildiğini ve bu duruş biçiminin kadın *Dacia* figürlerinin karakteristik özelliği olduğundan bu figürün kesinlikle bir kadın olduğunu belirtir[6]. İkinci örnekte (Lev.32, No.10) *Dacia* bağdaş kurmuştur ve yas tavırları içinde bir kalkanın üstünde oturmaktadır. Sahnenin altında eğri bir kılıç yer alır. Göğüslerine bakarak bu figürün de kadın olduğu anlaşılır[7].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.77-78.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.249.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.71.
[4] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.276.
[5] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.250.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.72.
[7] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.249, 250.

İkinci *Dacia* savaşının anısına basılan *Dacia* sikkelerinden üç tanesi, ilk gruptaki tipleri tekrarlar. Bu sikkelerde kadın şeklindeki *Dacia* Traianus'a bir kalkan sunar (No.11), *tropaion* dibinde oturur (Lev.32, No.12) ya da aşağısında eğri kılıcın bulunduğu bir kalkan üstünde yas tutar şekilde oturur (No.13)[1]. Diğer tüm tipler yenidir ve çok çeşitlidir. En yaygın olanında *Dacia* yuvarlak bir yığının ve altıgen kalkanların üstünde yas tutar şekilde oturur (No.14). İyi korunmuş *sestertii* büyük boyutlu olduğundan özellikler kolayca seçilir ve böylece bu figürün de kadın olduğu ayırt edilebilir[2]. *Denarii*de *Dacia* figürü tüm alanı kaplar (Lev.33, No.15). İki mızrak dikey olarak eyalet kişileştirmesinin arkasında, iki eğri kılıç ise önünde durur. En yaygın *aes* tipinde, *Dacia*, yine silah yığını üstünde oturur ve karşısında *Dacia* silahlarından oluşan bir *tropaion* ile beraber gösterilmiştir (Lev.33, No.16)[3].

Traianus'a kalkan sunan *Dacia* figürünü saymazsak, İkinci *Dacia* Savaşı anısına basılan ve yukarıda incelenen sikkelerde kadın şeklindeki *Dacia* figürü ve atribülerinin tüm alanı kapladığı görülmektedir. Bu gruptaki diğer tiplerde ise *Dacia* diğer figür ya da figürlerle beraber gösterilmektedir. Ayrıca dizaynda ikincil bir rol oynar. Bu tiplerden birinde Traianus ata biner ve mızrağını *Dacia*'yı temsil eden bir figüre doğru yöneltir. Bazen küçük bir figür şeklinde tasvir edilen *Dacia* atın altındadır ve bir kolu yalvarır gibi ileriye uzanmıştır. Cinsiyeti konusunda şüphe yoktur, çünkü vücudunun üst kısmı çıplaktır ve göğüsleri görünmektedir (Lev.33, No.17-18). Kıyafeti ve duruşu ise *Dacia*lı erkeklere benzer ve Traianus Sütunu buna ilişkin ipuçları verir[4]. Diğer tipler arasında *Dacia*, *Pax* (Lev.33, No.21), *Felicitas* ve

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.258; H.Mattingly, 1966, s.58.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, 72.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.251, 283-284.
[4] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.282, 258.

Roma (Lev.33, No.22) örneklerinin hepsinde diz çökmüş ve yalvarır şekilde gösterilmiştir. Ayrıca *Pax*'ın ya da imparatorun sağ ayağı altında da tasvir edildiği örnekler mevcuttur (Lev.33, No.23)[1]. Sadece *aurei*de görülen diğer bir tipte Traianus, diz çöken kadın şeklindeki *Dacia*'yı togalı erkek bir figüre takdim etmektedir (Lev.33, No.19) ve bu erkek figür *Senatus*un kişileştirmesi olabilir[2]. Dio'dan öğrendiğimize göre M.S. 104 yılında İkinci *Dacia* Savaşı başladığında *Senatus*, Decebalus'u halk düşmanı ilan eden bir bildiri yayınlamıştır[3]. Decebalus'un ölümünden sonra muhtemelen İkinci *Dacia* Savaşı'nı da *Senatus* sonlandırmıştır ve yazılı kaynaklarda yer almayan bu konuyu bu *aureus* tipi kaydetmiştir. İmparator burada yenilen *Dacia* halkını *Senatus* tarafından kabul edilmesi için takdim etmektedir. Traianus'un senatör hakları ve itibarı konusunda rol oynaması ve altın ve gümüş sikkelerindeki senatörlük formülü olan *S.P.Q.R.* buna örnek teşkil eder[4].

Dacia'nın ikincil pozisyonda betimlendiği bu grupta incelenmesi gereken bir tip daha bulunmaktadır ve bu sadece *sestertii*de görülür. *Dacia* tipleri içinde unik (Lev.33, No.20) olan bu sahnede kadın şeklindeki *Dacia* yerli kıyafeti içindedir ve sakallı bir nehir tanrısı tarafından yere itilmektedir. Himation giyen ve güçlü bir figür şeklinde betimlenen bu nehir tanrısı sol elinde bir kamış parçası tutar. Mattingly ve Sydenham bu nehir tanrısını Tiber olarak tanımlarlar[5]. Bu sahne ikinci *Dacia* savaşında *Dacia*'nın Roma tarafından ele geçirilmesi olarak yorumlanabilir. Fakat sanatçının Roma'yı tanıdık bir *Roma* figürü ile kişileştirmemesinin sebebi merak konusudur. *Danuvius* (Tuna) nehri incelendiğinde belki bu soruya bir cevap

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s. 257, 258, 279, 280.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.258; J.M.C.Toynbee, 1967, s.74.
[3] Cass. Dio, 68.10-4.
[4] H.Mattingly, 1966.
[5] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.282.

bulunabilir. Tuna Nehri üzerine yapılan taş köprü sayesinde *Dacia*'nın boyun eğmesi sağlanmıştır ve böylece bu nehir Roma'nın düşmanı olmaktan çıkmıştır. Bu sebeple Mattingly ve Sydenham'ın aksine Toynbee bu figürü *Tuna* olarak tanımlamaktadır. Roma'nın dostu olan ve ayrıca savunmada da büyük önem taşıyan bu nehir, *Dacia*'yı ele geçirmede Roma ile ortak hareket etmiş ve böylece bu eyalete kolayca girilebilmiştir[1].

Traianus'un üçüncü *Dacia* Savaşı döneminde basılan sikkelerinde de *Dacia* idealize edilmiş bir kadın figür ile kişileştirilmiştir. Edebi ve epigrafik kaynaklardan, bu savaştan sonra bu eyaletin Romalılaştırılması ve doğal kaynaklarının geliştirilmesi için çaba harcandığı kaydedilmiştir. İmparator bu yeni eyalette şehir yaşamını geliştirmek için burada koloniler ve *municipia*[2] kurmuştur. Dünyanın her tarafından koloniciler Traianus tarafından, tarımı geliştirmek ve yeni kurulan şehirlerin nüfusunu arttırmak için *Dacia*'ya yerleştirilmiştir. Bu insanlara ise Roma vatandaşlığı verilmiştir. *Dalmatia*lılar, madenleri işlemek için bu bölgeye getirtilmiştir fakat yazıtlardan kolonicilerin büyük kısmının doğudan, *Commagene*, *Palmyra* ve *Syria*'dan geldiği anlaşılır. Bu kadar çok sayıda insanın buraya yerleştirilmesinin sebebi, savaşta birçok *Dacia*lının öldürüldüğünü akla getirir, ya da imparator milli duyguları bastırmak için kozmopolit bir halk oluşturmaya çalışmıştır. Bunu da tarımı, ticareti ve zenginliği geliştirerek yapmaya çalışmıştır[3].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.75.
[2] *Municipium*, Roma kenti ve yurttaşlığı statüsü verilerek Roma'nın koruması altına alınan fakat iç işlerinde özgür (otonom) olan İtalya'daki kent devletlerine ya da bu şekilde tesis edilmiş kentlere ve kapsadıkları topluma verilen isimdir. Bir görüşe göre *municipium*ların oy verme hakkı bulunmuyordu.
[3] Eutr., *Breviarium ab urbe condita*, viii, 6, http://www.intratext.com/IXT/LAT0115/_PV.HTM (08.10.2008); J.M.C.Toynbee, 1967, s.76.

Yeni Roma eyaleti olan *Dacia*'da bu geliştirme ve medenileştirme çabalarının izlerini üçüncü gruptaki ilk *Dacia* sikke tipinde görürüz. Lejantta *DACIA AVGVST.PROVINCIA* yazılıdır ve eyalet, kadın bir alegorik figürle kişileştirilmiştir. *Dacia*, kaya üstünde oturur, milli erkek kıyafeti (kep, uzun kollu gömlek, kısa tunik, pelerin ve *braccae)* giyer ve sol elinde tepesinde kartal olan bir lejyoner sancağı taşır (Lev.33, No.24). Solunda bulunan ve bir kaya üstünde oturan iki çocuktan biri iki buğday başağı, diğeri ise üzüm salkımı tutmaktadır[1]. Bu tipte, yeni eyaletin hemen hemen her özelliği vurgulanmıştır. Kaya, vahşiliği ve bu bölgenin dağlık bir alan olduğunu gösterir. *Dacia* kıyafeti, yerli *Dacia* halkını temsil eder. Lejyoner sancağı, Legio XIII Gemina'nın eyaletteki karargâhını gösterir. İki çocuk, kolonicilerin ve ailelerinin yeni şehirlere yerleştiğini simgeler[2]. Buğday başakları, tarıma işaret eder, üzüm salkımları ise *Transylvania*'ya (Romanya'nın kuzeyinde üzüm bağları ile ünlü dağlık bölge) atıftır. Aslında bu tipte ilk defa, yenilmiş bir ülke veya Roma'nın bir askeri başarısı olarak değil, Roma'nın medeni ve zengin bir parçası olarak *Dacia* düşüncesini görmek mümkündür[3]. Bu *DACIA AVGVST.PROVINCIA* tipi ve ilk ve ikinci grup *Dacia* tipleri arasındaki fark, kronolojik açıdan incelendiğinde doğaldır. İlk ve ikinci grup tipleri, Roma *Dacia* ile savaşırken, üçüncü gruptaki tipler ise savaş sona erdiğinde ve *Dacia* bir eyalet olarak organize olduğunda yapılmıştır[4].

Traianus'un üçüncü *Dacia* Savaşı döneminde basılan diğer bir *sestertius* tipinde ise değişik bir hikâye anlatılır. Bu tip (No.25) ikinci grupta *Pax*'ın ayağı

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.288.
[2] Buna benzer sikke tipleri için bkz. *Iudaea,* s.143-144, *Italia*, s.69.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.76-77.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.77.

dibinde duran *Dacia*'yı taklit eder[1]. Dolayısıyla *Dacia'*nın yenilen insanların toprağı olması düşüncesi, İkinci *Dacia* Savaşı sona erdikten yıllar sonra tekrarlanmıştır. Yani, *DACIA AVGVST.PROVINCIA* tipindeki yeni düşünce, sadece yeni şartlarla ortaya çıkan bir tip değildir. Otoritenin eyalete karşı yeni bakış açısını yansıtır. Bu yeni bakış açısı Hadrianus'un *Dacia* tipine ilham vermiştir[2].

Hadrianus'un kadın şeklinde kişileştirilen *Britannia*'sında sanatçı kıyafet ve atribülerde kendi çizgisini oluştururken, figürün genel fikri ise erken geleneğe bağlı kalmıştır[3]. Aynı şey hem Traianus'un *Dacia*'sı, hem de Hadrianus'un *Dacia*'sı için geçerlidir. Traianus ve Hadrianus'un *Arabia* tiplerindeki benzerlik ve sanatsal devamlılık da *Dacia* tipinde kendini gösterir. Hadrianus'un *Dacia* ile bağlantıları hakkında edebi ve epigrafik kaynaklardan bilgi ediniriz. *Historia Augustae*'da, Hadrianus'un, *Dacia* seferlerinde Traianus'a eşlik ettiği yazılıdır[4]. Yazıtlardan eyaletin Hadrianus zamanında yukarı ve aşağı *Dacia* olarak ikiye bölündüğünü öğreniriz. Fakat, ne antik yazarlar ne de yazıtlar *Dacia*'nın, Hadrianus'un büyük imparatorluk turunun bir parçası olduğuna dair ipucu vermez. Ayrıca *Dacia* için *adventus* ve *restitutor* sikkelerinin basılmaması da bunu kanıtlar[5].

İyi kalite *provincia* serileri, Hadrianus'un *Dacia'*ya sömürgeleri arasında önem verdiğini göstermektedir. Traianus'un *DACIA AVGVST.PROVINCIA* tipi gibi, kadın formunda betimlenen *Dacia* kaya üstünde oturur (Lev.33, No.26), uzun kollu gömlek, kısa tunik, pelerin ve *braccae* giyer, fakat kepi yoktur. Sol elinde kıvrık bir

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.286.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.77.
[3] Bkz. Britannia bölümü, s.54.
[4] SHA *Hadr*., 3.2.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.78.

kılıç ve tepesinde kartal bulunan lejyoner sancağı vardır. Sağ topuğu muhtemelen evren olan küçük yuvarlak bir obje üstünde durur[1]. Kıvrık kılıç, ya da *scimitar*, kuzeybatı Anadolu ve kuzeydoğu Avrupalı *Thraco-Phrygia* halkının karakteristik silahıdır. Bu silah Traianus Sütunu (Lev.33, No.27) ve *Dacia* sikkelerinden tanınmaktadır. İmparatorluk döneminde bu kıvrık kılıca, Newcastle-on-Tyne'deki Blackgate Müzesi'nde bulunan ve *Britannia*'daki Hadrianus Suru'na (No.28) ait bir taşta bulunan rölyefte rastlarız. Evren ise *Dacia*'nın imparatorluğun sınır bölgelerinde ve merkeze uzak olmasını temsil eder. Bu evren tasviri, Pius dönemi (M.S.140-143) basımı *Britannia* sikkelerindeki büyük evren motifi ile paralellik gösterir[2].

Hadrianus'un *Dacia* tipini, Traianus'un *DACIA AVGVST.PROVINCIA* tipi ile karşılaştıracak olursak, Hadrianus'unkinin kompozisyon açısından daha basit ve figürün daha hünerli oluşturulduğu görülür. Ayrıca *Dacia*'nın yerel özellikleri daha fazla vurgulanmıştır. Traianus tipinden farklı olarak yabancı kolonicilere gönderme yapılmamıştır ve *Dacia* kılıcı eklenerek daha belirginleştirilmiştir. Bu değişiklikler, Hadrianus'un, eyaletlerde vatanseverlik ve yerel özellikleri teşvik etme politikasından kaynaklanıyor olmalıdır[3]. Bu tipteki tek yerel olmayan özellik ise lejyoner sancağıdır. Fakat bu, eyalette varolan lejyonlara işaret ederken, aynı zamanda Hadrianus zamanında imparatorluk ordusuna asker toplama sistemini de simgelemektedir. Ayrıca *exercitus* sikke serileri de (No.29) Hadrianus'un imparatorluk orduları anlayışını gösterir. Bu anlayışta her eyalet Roma dünyasının savunmasında rol oynamaktadır. Traianus ve Hadrianus'un *Dacia* tiplerindeki ortak

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.447.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.78-79; bkz. *Britannia* bölümü, s.58.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.79.

yön ise Romalılaşmış *Dacia* fikridir. İki tipte de *Dacia* tamamen "idealize edilmiş" alegorik bir kadın figürle kişileştirilmiştir[1].

Dacia'nın idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeleri Hadrianus döneminden sonra da görülmeye devam etmiştir. Antoninus Pius sikkelerinde *Dacia*, Hadrianus'unki ile aynı kıyafete (kısa pelerin ve *braccae*) sahiptir (Lev.34, No.30). Fakat atribülerde farklılıklar gözlemlenmektedir. Bu sikkelerde *Dacia* sağ elinde *fiscus* tutar. Bazı örneklerde Hadrianus'unki gibi sol elinde kıvrık kılıç tutmasına rağmen, diğer örneklerde sol elinde tepesinde hayvan başı bulunan bir sancak taşır. Bu obje *draco*, ya da ejderha sancağıdır ve Traianus Sütunu'nda *Dacia*'nın milli simgesi olarak betimlenmiştir (Lev.34, No.31). İkinci yüzyılda *draco*, *Dacia* ırkının karakteristik amblemi olarak görünürken, geç İmparatorluk döneminde bu sancaklar Roma ordusuna alınmıştır[2]. M.S. M.S. 4. yüzyılda Vegetius da bu sancaklardan bahsetmiştir[3].

Traianus Decius'un M.S. 249-251 yılları arasında Roma'da basılan ve M.S. 246-256 yılları arasında *Dacia*'da basılan sikkelerinde de kadın şeklinde *Dacia* tipleri görülmektedir. *Dacia* basımı sikkeler bu eyaletin özgürlüğünün anısına basılmıştır. Roma basımı sikkeler ise muhtemelen M.S. 249-251 yılları arasında kuzeydoğu sınırına yapılan operasyonlara atıftır. Bunlar iki tiptedir, birinde *DACIA* (Lev.34, No.32), diğerinde *DACIA FELIX* (Lev.34, No.33) yazıtı bulunmaktadır[4]. İdealize edilmiş ve alegorik bir kadın şeklinde tasvir edilmesinin yanında Traianus

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.458-459; J.M.C.Toynbee, 1967, s.79.
[2] Mattingly, 1966, s.105.
[3] Vegetius, *Epitoma Rei Militaris*, ii.7, http://www.thelatinlibrary.com/vegetius.html (01.02.2009).
[4] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.120, 124; J.M.C.Toynbee, 1967, s.79.

Decius'un *Dacia*'sının M.S. 2. yüzyıldaki tiplerle çok ortak yönü yoktur. *Dacia*lı erkeklerin kıyafeti yerine, bütün tiplerde ayağına kadar uzanan bir elbise ve geniş bir pelerin giyer. Bu giysi muhtemelen *Dacia*lı kadınların kostümünü temsil etmektedir. Bazı sikkelerde lejyoner sancağı taşırken, diğerlerinde tepesinde eşek olan ve milli bir sancak olması muhtemel bir sancak taşır[1]. *DACIA FELIX* lejantlı ve tepesinde eşek başı bulunan bu tip sancaklar Claudius Gothicus (No.34) ve Aurelian'ın (Lev.34, No.35) *antoninianis*inde de karşımıza çıkar[2].

Roma döneminde *Dacia*'da basılan sikkelerde ise tahmin edebileceğimiz gibi yerel özelliklerin yeniden doğuşu gözlemlenir. *Dacia*, bir aslan ve kartal arasında ayakta ya da oturur halde betimlenmiştir. Genelde bir ya da iki *vexilla* sahnede yer alır (Lev.34, No.36-37). Uzun, ayağına kadar uzanan geleneksel bir kıyafet ile sağ omzundan tutturulan bir manto giyer. Fakat milli özelliğine iki belirgin atribü (*Phrygia* ya da *Dacia* kepi ve kıvrık kılıç) eklenmiştir. Diğer atribüleri arasında *parazonium*, zeytin dalı ve asa yer alır[3].

Hadrianeum kökenli bir rölyef, Toynbee ve başka yazarlarca *Dacia* olarak tanımlanmıştır (Lev.34, No.38). Bu dalgalı saçlı idealize edilmiş kadın figür *Phrygia* kepi takar, uzun kollu khiton ve kalın pelerin giyer. Fakat elindeki atribüleri kayıptır[4].

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.80.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, *RIC V.I***,** London, 1927, s.222, 227.
[3] B.Pick, *Antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin, 1898, s.1-20.
[4] A.Strong, 1907, s.390; J.M.C.Toynbee, 1967, s.157.

II.B.3. *Gallia* (Lev.35-37)

Barbar kökenli bir bölge olan *Gallia* sonradan medenileşmiş ve Romalı olmuştur. İmparator Honorius zamanında yaşamış olan Romalı şair Claudian'ın, eyaletleri kişileştirdiği *De Consulatu Stilichonis* adlı eserinde *Gallia*'nın da tasviri yapılmıştır. Bu eserde *Gallia*'nın barbar niteliği ve savaşçı erdemleri vurgulansa da, bu niteliklerinin sonradan Roma'nın hizmetine sunulduğu anlatılmaktadır[1].

Roma'nın erken dönem sikkelerinde *Gallia*, kadın ve erkek esir figürleri ile kişileştirilmiştir. Öncelikle Titus Cloulius'un M.Ö. 101'de basılan *quinarii*sinin arka yüzünde (Lev.35, No.1) *T.CLOVLI* lejantı ile birlikte bir *tropaion*a çelenk yerleştiren *Victoria* betimi vardır. Bu *tropaion* ise yerde oturan erkek bir esirin başının üstünde durmaktadır ve esir figürünün arkasında bulunan *carnyx*e[2] bakıldığında bu figür *Gallia*lı olarak ayırt edilir. Buna çok benzeyen bir arka yüz dizaynı Caius Fundaniuas'un M.Ö. 89'a tarihlenen *quinarii*sinde (Lev.35, No.2) *C.FVNDA* lejantı ile görülür. Fakat bu sefer *Gallia*'lı erkek esir formundaki *Gallia* kişileştirmesi, *tropaion*un yanında diz çökmüştür. Dolayısıyla bu tiplerin hepsinde *Gallia*'nın erkek bir esir ile kişileştirildiği gözlemlenir[3].

Iulius Caesar'ın M.Ö. 49 yılına tarihlenen bir *denarius*unda (Lev.35, No.3) *Gallia*'ya özgü silahlardan oluşan bir *tropaion*un dibinde oturan sıradan, kısa sakallı *Gallia*lı bir esir, önceki örneklere göre daha realistik şekilde tasvir edilmiştir. Aynı

[1] Claud., *De Consulatu Stilichonis*, 2.241.
[2] *carnyx*, trompete benzeyen, tepesinde hayvan başı bulunan ve daha çok savaşlarda kullanılan milli bir enstrümandır.
[3] E.A.Sydenham, 1952, s.81.

tarihli diğer bir örnekte de (Lev.35, No.4) erkek bir esir şeklindeki *Gallia* kişileştirmesi, *Galllia tropaion*u dibinde oturmaktadır[1]. Bu esirin büyük başlı, gür, dağınık saçlı ve uzun sakallı oluşu, onun bir Vercingetorix portresi olduğunu ve onun ülkesi *Gallia*'yı kişileştirdiğini düşündürür[2]. *Gallia* için önemli birinin portresi kullanılarak yapılan bu kişileştirme metodu Romalılara özgüdür. Romalılar realistik tasvirlerde ve portre sanatında gelişmişlerdir. Vercingetorix Roma'da esir olarak kaldığında, muhtemelen sikke tasarımcılarına poz vermek zorunda bırakılmıştır[3]. Vercingetorix'i Iulius Caesar'ın M.Ö. 45 tarihli İspanya basımı *denarii*sinde de görürüz (Lev.35, No.5). Arka yüzde *Gallia* ve *Hispania* silahlarından oluşan bir *tropaion* merkezde durmaktadır. *Hispania* bu *tropaion*un sağ tarafında durur ve solda diz çöken *Gallia*lı esir figür yine aynı büyük baş, uzun saç ve sakala sahiptir. İkinci bir tipte (Lev.35, No.6) *Hispania tropaion*un solunda oturur ve Vercingetorix şeklindeki *Gallia* kişileştirmesi ise sağdadır[4].

M.Ö. 48'de Roma'da basılan L.Hostilius Saserna'nın iki d*enarii*sinin ön ve arka yüz tiplerinde ise *Gallia* hem erkek hem de kadın esir figürleri ile kişileştirilmiştir. Bunlardan ilkinin ön yüzünde Vercingetorix'in uzun saç ve sakallı olarak tasvir edildiği iyi kalite bir portresi (Lev.35, No.7) bulunmaktadır. İki tarafı sivri ve uzun bir *Gallia* kalkanı ise arkasında durmaktadır. Bu sikkenin arka yüzünde Vercingetorix'in yenilmesi realistik bir şekilde betimlenmiştir. Kabile şefi, savaş

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.167, 168; J.M.C.Toynbee, 1967, s.81.
[2] Vercingetorix M.Ö.52 yılında Roma lejyonlarına karşı direniş göstermiştir.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.81.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.81; E.A.Sydenham ise Gallialı esirle tasvir edilen kişilştirmeleri, idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler olarak tanımlamıştır. E.A.Sydenham, 1952, s.168, not.1014.

arabası içindedir ve mızrağını savurmaktadır[1]. L.Hostilius Saserna'nın ikinci tipinde ise ön yüzde (Lev.35, No.8) üzgün bir ifadeye sahip bir kadın başı vardır. Bu kadın başı da realistik olarak tasvir edilmiştir. Saçları uzun ve dağınıktır, arkasında da *Gallia carnyx*i bulunur. Saçındaki ve bireysel özelliklerindeki realizm, *Gallia*'lı esir bir kadının model alındığını gösterir. Yenilen kabile şefleri ve savaşçıları yerine, eyaletin esir bir kadın figür ile kişileştirilmesi daha soyut ve evrenseldir. Cumhuriyet dönemi esir tipleri ve imparatorluk döneminin tamamen idealize edilmiş kadın kişileştirmeleri arasında bir geçiş tipi olarak nitelendirilebilir[2]. Sikkenin arka yüzünde ise Ephesus Artemis figürü vardır ve bu tanrıçaya *Massilia*'da (Marsilya) tapınılıyordu. Dolayısıyla bu sikke, Caesar'ın M.Ö. 49'daki *Massilia* zaferine işaret ediyor olabilir. Eğer bu doğruysa *Gallia*'lı bir esir kadın şeklindeki kişileştirme ve *Gallia* şehir tanrıçası bu eyaleti birlikte tasvir etmektedirler[3].

İmparatorluk dönemine ait L.Caninius Gallus'un M.Ö. 12'de basılan *denarii*sinde yine bir erkek esir figürü *Gallia*'yı kişileştirmektedir (Lev.35, No.9). *Gallia*'lı esir uzun, dağınık saçlı ve sakallı, elinde de bir *vexillum* ile diz çökmüş halde betimlenmiştir. Bu, Saserna ve Caesar'ın Vercingetorix tiplerini andıran bir barbar şeklinde tasvir edilmiştir. Bu tip, muhtemelen Tiberius ve Drusus'un M.Ö. 12'de Ren bölgesindeki zaferlerine işaret eder[4].

Gallia'nın erkek şeklindeki esir figürler ile kişileştirilmesini ayrıca geç döneme ait bir madalyonda da görülmektedir. I. Constantinus ve I. Licinus'a ait bir

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.159-160; J.M.C.Toynbee, 1967, s.81; Henig, M. (1997), "Gallia, Galliae", *LIMC* VIII/1 içinde, Zürich, s.595.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.81-82.
[3] E.A.Sydenham, 1952, s.160.
[4] C.H.V.Sutherland, 1999, s.74.

madalyonda *Gallia* (Lev.35, No.11), *GAVDIVM ROMANORVM, FRANC ET ALAM* yazıtı ile tasvir edilmiştir. Sahnede *Francia*lı ve *Allamania*lı iki esir şeklindeki eyalet kişileştirmeleri bir *tropaion* dibinde oturmaktadırlar[1].

Gallia'nın idealize edilmiş erkek şeklinde kişileştirildiği iki istisna da mevcuttur. Bu tasvirler, erkek esirler şeklindeki kişileştirmeler ile idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmeler arasında geçiş figürleri olarak nitelendirilebilir. M.S. 68-69 yıllarındaki İç Savaşlar[2] dönemine ait Evans Koleksiyonunda bulunan bir İspanya basımı d*enarius*un (Lev.35, No.10) ön yüzünde *CONCORDIA HISPANIARVM ET GALLIARVM* lejantı vardır. Burada idealize edilmiş kadın şeklindeki *Hispania* ve idealize edilmiş erkek şeklindeki *Gallia* büstleri birbirlerine bakmaktadır. Aralarındaki güneş, ay ve *Victoria*, bir evren betimi üstündedir. Sağda duran *Gallia* genç görünümlüdür ve saçı kısa ve düz olarak tasvir edilmiştir. Büstün altında altıgen bir kalkan vardır[3]. Saçı bu figürün bir erkek başı olduğunu gösterir. Eğer bu figür kadın olsaydı, *Gallia*lı esir kadınlarınki gibi uzun, ya da idealize edilmiş kadın figürlerinki gibi itinalı bir şekilde toplanmış bir saça sahip olması gerekirdi. Dolayısıyla bu *Gallia* kişileştirmesi, esir figürleri ve idealize edilmiş kadın kişileştirmeler arasında bir geçiş tipi niteliğindedir. Burada *Gallia*'nın savaşma kapasitesi geleneksel silahlarla ve bu geçiş tipiyle kişileştirilmiştir[4]. Galba'nın M.S. 68-69'daki *denarii*sinin arka yüzünde görülen *Gallia* tipi de esir figürleri ve kadın formundaki kişileştirmeler arasında bir geçiş tipi niteliğindedir (Lev.35, No.12).

[1] C.H.V.Sutherland, 1966, s.363.
[2] İmparator Nero zamanında Gallia Lugdunensis valisi Iulius Vindex M.S.68'de ayaklanmış, *Hispania Tarraconensis* valisi Servius Sulpicius Galba da Vindex'e destek vermiştir. Ayrıca Senatus da Nero'yu vatan haini ilan etmiştir. Nitekim tüm bu isyan hareketleri bu dönemde bir iç savaş halini almıştır. Sikkelerde ise *Gallia* ve *Hispania*'nın bu birlikteliği vurgulanmaktadır. O.Tekin, 2008.
[3] C.H.V.Sutherland, 1999, 204.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.82-83.

Lejantta *GALLIA HISPANIA* yazılıdır. *Gallia* solda, *Hispania* ise sağda ayakta birbirlerine bakarlar ve el sıkışırlar. *Gallia* kısa tunik giyer ve sol elinde hayvan başlı bir mızrak tutar[1]. British Museum Kataloğu'nda bu figür kadın olarak tanımlanmıştır. Fakat Toynbee, bu figürün kısa ve düz saçının yukarıda değinilen Evans Koleksiyonu'na ait d*enarius*daki *Gallia* büstünün saçını andırdığını ve bu sebeple burada da *Gallia'*nın askeri gücünün erkek şeklinde idealize edilmiş bir figür ile kişileştirildiğini belirtir[2].

Gallia idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmelerle de tasvir edilmiştir. M.S. 69-70 yıllarına tarihlenen ve *Gallia* (*Civilis*) İsyanına[3] ait bir *denarius*un ön yüzünde (Lev.35, No.13) *GALLIA* lejantı ile birlikte idealize edilmiş bir kadın büstü, giyinik, *diadema*lı ve saçı arkadan toplanmış halde betimlenmiştir. Büstün arkasında bulunan *Gallia*'nın milli trompeti (*carnyx*) de bu isyan için anlamlı bir tasvir olmuştur[4].

Galba dönemine ait sikkelerde de kadın şeklindeki *Gallia* kişileştirmeleri yer alır. M.S. 68'de *Gallia*'da basılan *denarii*nin ilkinde (Lev.35, No.14) ön yüzde *Gallia* büstünün başı açıktır ve saçı itinalı bir biçimde toplanmıştır. Arkasında iki mızrak, önde iki buğday başağı ve altta küçük yuvarlak bir kalkan vardır[5]. Buğday başakları *Gallia*'nın tahıl, sebze ve meyve açısından zengin olduğunu ve

[1] C.H.V.Sutherland, 1999, s.233.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.83.
[3] M.S. 69 yılında Vespasianus zamanında German kabilelerinden Batavialıların lideri Iulius Civilis Gallia'da isyan etmiş ve Gallia halkı Civilis'e tam destek vermiştir. Romalı askerler öldürülmüştür. Bu ağır kayıplar Romalıları harekete geçirmiş ve Ren sınırı boyunca Roma egemenliği tekrar kurularak sükun sağlanmıştır. O.Tekin, 2008.
[4] C.H.V.Sutherland, 1999, s.214.
[5] C.H.V.Sutherland, 1999, s.236.

imparatorluk zamanında daha da zenginleştiğini gösterir[1]. Bu tip, Galba'nın *Hispania* tipinin bir kopyasıdır ve bu atribüler *Hispania*'nın atribüleridir[2]. Galba'nın diğer bir *denarii*sinde (Lev.36, No.15) arka yüzde *Tres Galliae* tipi yer alır. Üç küçük kadın büstü, çıplak ya da giyinik halde sıralanmışlardır. Saçları itinalı bir şekilde toplanmıştır. Her büstün ucunda küçük bir evren motifi yer alır. Üç *Gallia* kişileştirmesi, *Aquitania*, *Lugdunensis* ve *Belgica* adındaki üç *Gallia* eyaletine işaret eder. Evren motifi, imparatorun *Gallia* eyaletlerine yayılan hâkimiyetini simgelediği için burada *Vindex* İsyanı'na atıf yapıldığı anlaşılır[3]. Sözü edilen *Gallia* İsyanı M.S. 70'de sona ermiştir ve bundan sonra *Gallia* eyaletlerinde milli hareketler görmeyiz. Sikkelerde de milli hareketi yansıtan genç savaşçı figürü, evren motifi, *Gallia* trompeti, hayvan başlı mızrak ve altıgen kalkanın izleri görülmez[4].

Gallia kişileştirmeleri idealize edilmiş kadın şeklinde Hadrianus dönemi sikkelerinde görülmektedir. M.S. 134-138'de Hadrianus sanatçısı, isyanın bastırılmasının ardından uzun süredir barışçıl bir bölge olan ve imparatorluğun sınır eyaleti de olmayan *Gallia*'yı kişileştirirken, onun savaşçıl yönlerini yansıtan tasvirleri tercih etmemiştir. Zaten bu tasvirler de Hadrianus'un barış politikasına terstir. Dolayısıyla *adventus* ve *restitutor* sikkelerinde huzur, barış ve zenginlik tasvir edilmiş, önceki semboller ise çıkartılmıştır[5]. Hadrianus batı eyaletlerine ilk gezisini *Gallia'*dan başlatmıştır ve bunu yansıtan *adventus* sikkelerinde *Gallia*'nın saçı itinalı olarak toplanmıştır. Ayağına kadar uzanan bir khiton ile *sagum* (Roma askerlerinin giydiği askeri manto) giymiştir. Hadrianus'u karşılar ve sağ elinde, sunağın üstünde

[1] M.Rostovtzeff, 1957, s.218-219.
[2] Bkz.Hispania bölümü.
[3] C.H.V.Sutherland, 1999, s.237.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.84.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.84.

bir *patera* tutar (Lev.36, No.16-17). Lejantta da *ADVENTVI AVG GALLIA* yazılıdır[1]. *Sagum*, önceleri *Gallia*'ya özgü olmasına rağmen, M.S. 2. yüzyıl başlarında *Gallia*'ya özgü olmaktan çıkmıştır. Örneğin Livius, *Hispania* tarafından Roma ordusuna vergi olarak verilen *Hispanum sagulum*dan bahseder[2]. Bu giysinin ayrıca *Africa* ve *Aegyptos*'ta da varolduğundan Yaşlı Plinius bahsetmiştir[3]. Dolayısıyla sanatçı, *Gallia*'ya özgü atribüleri kullanmayarak *Gallia* eyaletlerinin Roma medeniyeti içine tamamen alındığını vurgulamak istemiştir[4]. *Restitutor* tipinde (Lev.36, No.18-20) *Gallia, adventus* sikkelerindekiyle aynı kostümü giyer ve yine karakteristik bir atribüsü yoktur[5]. Hadrianus'un *restitutor* tipi, imparatorların barbar akınlarını durdurmaya çalıştığı dönem olan M.S. 3. yüzyıl *Gallia* sikke serilerinin öncüsüdür. *Gallia*, merkezi yönetimin üstesinden gelemediği kriz zamanında medeniyeti kurtarmada rol oynamıştır[6].

M.S. üçüncü yüzyıldaki *Gallia* sikkelerinde, *Dacia* sikkelerinde görülen milli atribülerin yeniden canlanması olgusu görülmez. Hadrianus geleneği olan *Gallia*'nın tamamen Romalı olarak ve atribüsüz tasviri hala devam etmektedir. Sadece Roma İmparatorları Gallienus (M.S.253-268) ve Valerianus sikkelerinde (Lev.36, No.21) değil, aynı zamanda milli ruhun betimlenmesinin beklendiği *Gallia* imparatorları olan Postumus (M.S.260-268) (Lev.36, No.22) ve Victorinus (268-270) (Lev.36, No.23) sikkelerinde de milli atribüler görülmez[7]. Bu sikkeler *restitutor* sikkeleridir

[1] H.Mattingly, 1966, s.491.
[2] Liv., *Ab Urbe Condita*, B.O.Foster(çev.), Cambridge, 1998, xxvii.19; xxix.3.
[3] Plin. *nat*., 8.54; sagum için bakınız ayrıca Bithynia ve Germania bölümleri.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.85.
[5] Mattingly, 1966, s.350, 521, 522.
[6] J.M.C.Toynbee, 1967, s.85.
[7] Postumus, imparator Vespasianus zamanında, Ren lejyonları komutanlığına atanmış, daha sonra Gallienus'un döneminde Gallia'da M.S.260'da imparatorluğunu ilan etmiştir. Böylece Gal kökenli Postumus, Gallia, Hispania ve Britannia'yı kapsayan bir coğrafyada Roma İmparatorluğu içinde ayrı

ve imparator diz çöken ve "Üç *Gallia*"yı kişileştiren bir kadın figürü ayağa kaldırmaktadır. Örneklerin çoğunda *Gallia* figürü kuleli başlık takar, uzun khiton ile himation giyer ve elinde *cornucopiae* tutar. Diğer örneklerde kuleli başlık, mızrak ya da kılıç ile kombine edilmiştir. *Gallia*'nın kuleli başlık yerine miğfer taktığı örnekler de bulunmaktadır. Bu silahlar yerli silahlar değildir ve bu sebeple eyalette bulunan birliklerin Roma ile olan işbirliğini vurgulamaktadır[1]. Postumus'un bir *sestertius* tipinde ise (Lev.36, No.24) *Gallia*, lideri önünde diz çökmüştür ve sol elinde bulunan zeytin dalı, imparatorun barış getirici olduğuna işaret eder. Serileri genel olarak ele aldığımızda bu imparatorların *Gallia*'yı restore ettiğinin ve ortak medeniyeti buraya taşıdıklarının düşünüldüğü ortaya çıkar. M.S. 271-274 yılları arasına tarihlenen bir Tetricus sikkesinin arka yüzünde ise (No.25) *Gallia* solda mızrakla oturur ve imparatorla el sıkışır. İmparator ise karşısında ayakta durmaktadır[2].

4. yüzyıl imparatorlarına ait sikkelerde kadın görünümündeki *Gallia* kişileştirmeleri *FRANCIA* lejantlı olarak karşımıza çıkar. *Britannia* ve *Gallia*'nın kuzeyinde görev yapan I. Constantius Chlorus dönemine ait bir sikkede *Francia* yerde üzgün şekilde oturmaktadır (No.26). Başında sivri bir kep bulunur ve sağda *tropaion* yer alır. Lejantta ise *GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA* yazmaktadır[3]. I. Constantinus (M.S. 307-337) ve oğlu Crispus'un sikkelerinin arka yüzlerinde (Lev.36, No.27) zafer lejantı olarak *GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA* yazısı

---

bir bağımsız imparatorluk oluşturmuştur. O.Tekin, 2008; Sikkeler için bkz. H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.70, 243; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.343.

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.85; Gallia'nın kuleli başlık taktığı mozaik madalyonu örneği için bkz s.118.

[2] Postumus'un kurduğu Gallia İmparatorluğunda yeniden güç kazanan Tetricus, Aurelianus'un M.S.274'te Gallia gitmesiyle yenilmiş ve böylece Gallia İmparatorluğu tamamen son bulmuştur. O.Tekin, 2008.; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.350, 412; J.M.C.Toynbee, 1967, s.86.; Henig, M. (1997), "Gallia, Galliae", *LIMC* VIII/1 içinde, Zürich, s.596.

[3] C.H.V.Sutherland, 1967, s.223.

okunur ve imparatorun işgalci göçebe aşiretlere (Gothlar, Alamannlar ve Sarmatlar) karşı kazandığı zafer kaydedilmiştir. İmparatorluğun medenileşmemiş birimi olan *Francia*'nın portresi vardır. İdealize edilmiş kadın şeklinde kişileştirilen *Francia*, esir kadınlarda görülen tavırlara sahiptir. Dolayısıyla bir *tropaion*un dibinde yas tutar şekilde oturmaktadır. Yani üzgün ve yenilmiş *Gallia* kişileştirmesi, I. Constantius Chlorus ve I. Constantinus sikkelerinde *FRANCIA* yazıtlı olarak çıkar karşımıza (No.28)[1].

I. Constantinus ve Crispus'a ait bir altın madalyonda sikkelerdekine benzer tasvirler yer almıştır. *GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA* lejantı bulunur (No.29)[2]. *Francia* oturur ve arkasında mızrak uçlarıyla donatılmış bir *tropaion*, ayrıca yay ve kalkan yer alır. Gnecchi tarafından tasvir edilen ve Gallienus'a ait *RESTIT GALLIAR* lejantlı bir madalyonda ise Gallienus askeri bir kıyafet giymiştir, elinde mızrak bulunur ve *Gallia*'yı kişileştiren kadın bir figürü ayağa kaldırmaktadır (No.30)[3].

Rölyeflerde betimlenen idealize edilmiş kadın şeklindeki *Gallia* kişileştirmelerinden ilki Augustus'un Vatikan'da bulunan Prima Porta Heykeli'nde görülmektedir. (Lev.36, No.31). Bu rölyefte *Gallia devicta* şeklinde tasvir edilen genç ve üzgün kadın figür bir pelerin, uzun tunik ve *braccae* giymiştir. Bir kaya üstünde oturmaktadır. Çapraz duran ayakları bir platform üstündedir. Elinde *carnyx* ve önünde yaban domuzu sancağı bulunmaktadır[4]. *Hadrianeum* kökenli mermer bir rölyefte de, (Lev.36, No.32a) *Gallia* kişileştirmesi görülmektedir. *Gallia*'yı

[1] C.H.V.Sutherland, RIC *VII, From Constantine to Licinius*, London, 1966; *Francia* tiplerine benzeyen *Alamannia* tipleri için için bkz. *Germania* bölümü; J.M.C.Toynbee, 1967, s.86.
[2] C.H.V.Sutherland, 1966, s.185, 363.
[3] Gnecchi, *Medaglioni*, 1912, s.53.
[4] H.Ingholt, 1969, s.314-315.

kişileştiren kadın figür, uzun saçlıdır ve uzun kollu, kalın bir tunik (*sagum*) giymiştir. M.S. 2. yüzyıla ait olan bu rölyefte *Gallia*'nın savaşçıl yapısı hala gözlemlenmektedir. Hadrianus döneminden itibaren ise *Gallia*'nın barışçıl olarak tasvir edildiğine yukarıda değinilmiştir. Hadrianus'un *Gallia* sikke tiplerine benzediği için Toynbee bu figürü *Gallia* olarak tanımlar. Ayrıca bu figürün başka araştırmacılarca *Germania* olarak tanımlandığı da görülmektedir[1]. Fakat bu rölyefin yanında *Hispania*'nın tasvir edilmiş olması ve ayrıca *Gallia* ve *Hispania* sikkelerinde bu iki eyaletin beraber tasvir edildiği göz önüne alındığında, bu kadın figürün *Gallia* olma ihtimali daha yüksektir (Lev.37, No.32b).

Gallia'nın kadın şeklinde kişileştirildiği diğer eserler arasında, Saint-Bertrand-de-Comminges'de bulunan mermer bir heykel bulunmaktadır. Bu heykel M.Ö. 25-20 yılları arasına tarihlenir (Lev.37, No.33). *Tropaion* ile birlikte, *Gallia devicta* şeklinde tasvir edilen genç kadın figür uzun saçlı ve gerdanlıklıdır[2]. *Africa* bölümünde değinilen Boscoreale kökenli Augustus kupasında *Gallia* kişileştirmesi de yer almaktadır. Bu kupada *Gallia* olarak tanımlanan kadın figür Keltlerin giydiği, *braccae*, bot ve kısa tunik giymiştir. Bu tasvirle büyük ihtimalle Augustus'un M.Ö. 13 yılında *Gallia* ve *Hispania*'dan dönüşünü ve Drusus'un *Gallia*'daki aktivitelerine atıf yapılmıştır[3]. Bazı sikkelerde görülen kuleli başlık, Birecik kökenli *Gallia* mozaik madalyonunda (No.34) da görülmektedir. Bu madalyon Berlin'de Staatliche

[1] A.Strong, *Roman Sculpture from Augustus to Constantine*, London, 1907, s.390; J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[2] Henig, M. (1997), s.595.
[3] A.L.Kuttner, 1995, s.71.

Museen'de bulunur ve Severus dönemine tarihlenir. *Gallia*'yı kişileştiren kadın büstü, başı örtülü, haleli ve kuleli taçlıdır. Yazıtta *ΓΑΛ ΛΙΑ* yazılıdır[1].

II.B.4. *Germania* (Lev.38-41)

Germania ile Roma arasındaki ilişkiler Augustus'un son yıllarında şekillenmeye başlamış ve "*Variana clades*" (Varus felaketi) adı verilen olay yaşanmıştır. Üç Roma lejyonunu yöneten Varus, *Germania* kabilelerine yenilmiş ve böylece bu lejyonlar bozguna uğratılmıştır. Savaş sonunda Roma ordusu Ren nehrinin doğusuna çekilmiştir. Augustus bu yenilgiyi duyunca "*Varus, lejyonlarımı (kartallarımı) geri ver*" demiştir. Augustus'un üvey oğlu Tiberius zamanında kontrol sağlanmıştır. Tiberius'un kuzeni Germanicus M.S. 14-16 yılları arasında bu bölgeye iki sefer düzenleyip üç lejyon kartalından ikisini geri almıştır. Tiberius ise bunu Roma'nın öcünün alınması olarak değerlendirmiştir[2]. Üçüncü sancak M.S. 47'de Claudius döneminde Frisii ve Chauci'ye yapılan seferde geri alınmış ve bu olay Roma imparatorluk *aurei* ve d*enarii*sinde, iki *tropaion* arasında tepesinde atlı heykelli zafer kemeri üzerinde *DE GERM* ya da *DE GERMANIS* lejantı ile anılmıştır (Lev.38, No.1)[3].

Germania ile yaşanan bu ilişkiler neticesinde bu eyaletin sikkelerde sıklıkla Roma prensibine dayalı olarak, realistik biçimdeki esir figürleri ile kişileştirildiği gözlemlenmektedir. Dolayısıyla burada Roma ordularının *Germania* kabilelerine karşı kazandığı gerçek zaferlere vurgu yapılmıştır. Öncelikle Claudius zamanında,

[1] J.Balty, 1981, s.384-386, no.227, lev.21,1; J.M.C.Toynbee, 1967, s.85; Henig, M. (1997), s.594.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967.
[3] C.H.V.Sutherland, 1999, s.123.

Tiberius'un kardeşi ve Germanicus'un babası Nero Claudius Drusus'un yaptıklarını anlatan bir *sestertius*un arka yüz tipinde *Germania* erkek esir figürleri ile kişileştirilmiştir. Lejantta *NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMAN.IMP.* yazılıdır ve sahnede tepesinde atlı asker ile *tropaion* bulunan bir zafer kemeri vardır. Bu *tropaion*un yanında *Germania*lı iki erkek esir ayaklarından bağlanmış halde oturmaktadırlar. Diğer bir seri *aurei* ve *denarii*nin ön yüzünde Drusus'un portresi ve lejantta *DE GERM.* ya da *DE GERMANIS* yazısı ile benzer esir tasvirleri yer alır (Lev.38, No.2). Ayrıca bir *aurei*de *Germania* silahları betimlenmiştir (Lev.38, No.3)[1].

Germania'nın esir figürleri ile kişileştirildiği diğer sikke örnekleri Domitianus zamanında görülmektedir. Vespasianus, Ren nehri sınırının ötesine geçmeyi başarmış, *Agri Decumates* (güneybatı *Germania*) topraklarını M.S. 73-74'te Roma'ya katmış, M.S. 77'de Ren'e akın düzenlemiş ve *Veleda'*yı ele geçirmiştir. Fakat Vespasianus'un sikkelerinde bu olayın direk referansını göremiyoruz çünkü *Germania*'nın yeni ve bağımsız bir eyalet olarak Roma'ya eklenmesi Domitianus'a maledilir. Domitianus, Roma *Germania*'sını yaratmış ve böylece Frontinus'un değindiği gibi *Germanicus* sanını almayı haketmiştir Ren nehri artık Roma İmparatorluğunun sınırı değil bir Roma nehri olmuştur[2]. Domitianus'un M.S. 85-87 basımı bir *sestertius*unun arka yüzünde (Lev.38, No.4) imparator ayaktadır, Ren tanrısı elinde bir sazla imparatorun ayağının altında uzanmıştır[3]. Frontinus bunu, eyaletlerin iyiliği için çalışan Domitianus'un, *Germania* kabilelerinin vahşiliğini ezdiği şeklinde yorumlamıştır. Domitianus'un üç gruba ayrılan sikkelerindeki

[1].H.V.Sutherland, 1999, s.125.
[2] Frontinus, *Strategemata*, C.E.Bennett(çev.), Cambridge, 1997, ii.11.7; J.M.C.Toynbee, 1967, s.87.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.187.

Germania tiplerinin temelinde de barbarlığın yokedilmesi ve medeniyetin getirilmesi fikri yatmaktadır[1].

Domitianus'un *Germania*'yı esir figürleriyle kişileştiren sikke gruplarından ilki M.S. 85-89 yılları arasında basılan *sestertii*dir (Lev.38, No.5). Sahnede *Victoria*, bir *tropaio*un üstündeki kalkana *DE GER.* yazarken, bu *tropaion*un dibinde kadın bir esir oturmaktadır. Bu kadın figür ise *Germania*'yı kişileştirir[2]. Söz konusu prensibe dayalı ikinci tip M.S. 85-87 yılları arasında basılan sikkelerde (Lev.38, No.6) *GERMANIA CAPTA* lejantı ile karşımıza çıkar. Sahnede uzun saçlı, vücudunun üst kısmı çıplak, *Germania*'lı esir bir kadın, bir *tropaion*un solunda düşünceli bir şekilde oturmaktadır. Aynı *tropaion*un sağında ise sakallı bir *Germania*lı erkek esir bulunmaktadır ve elleri arkadan bağlanmıştır. Bu figür *braccae* ve *sagum* giymiştir. Kompozisyonda *Germania* halkına özgü geniş kalkanlar dikkat çekmektedir ve bu kalkanlar Domitianus'tan itibaren tasvirlerde uzun süre görülecektir. Bunlar büyük boyutlu, dikdörtgen veya altıgen şekillidir ve merkezinde büyük ihtimalle metal olan bir topuzu vardır. Ayrıca bu topuzdan kalkan etrafına yayılan doğrusal ve eğri çizgiler ile dekore edilmiştir[3]. *Germania* sikke tipleri ve benzer anıtlarda görülen bu kalkanlar, Tacitus'un *Germania scuta* (büyük kalkan) tasvirleri ile uyum sağlar. Tacitus, *Annales* eserinde bu kalkanların hasırdan ya da boyalı ince tahtalardan yapıldığını ve demir veya deri ile güçlendirildiklerini yazar. *Germania* eserinde de yine renkli dekorasyona değinir[4].

[1] Frontinus, i.1.8; J.M.C.Toynbee, 1967, s.88-89.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.186.
[3] H.Mattingly, E.A.Sydenham,1926, s.186.
[4] Tac. *Germ*., M.Hutton(çev.), Cambridge, 1996, 6.2; Tac. *ann*., J.Jackson(çev.), Cambridge, 1992, 14. 4.

Domitianus'un üçüncü *Germania* tipi de esir formu kullanılarak kişileştirilmiştir (Lev.38, No.7). Bu tip M.S. 85-88 tarihleri arasında basılan *sestertii*de yer alır ve tasvirlerde at sırtındaki Domitianus, eyaleti kişileştiren yere düşmüş *Germania*'lı erkek bir esire mızrağı ile vurmaktadır. Bu *Germania*'lı esir büyük bir altıgen kalkanın arkasına saklanmıştır. İmparatorun elindeki kalkanın, düşmanınki ile aynı şekilde olması ilginçtir[1]. Domitianus'un sikkelerinde ve anıtlarında, altıgen kalkan hep *Germania* ile alakalıdır. Örneğin M.S. 85 yılı basımı bir *sestertii*de (Lev.38, No.8) *Pax*'ın ateşe verdiği silahlar arasında altıgen kalkanlar da vardır ve bunlar *Germania* Savaşı'nın sona ermesi anısına tasvir edilmiştir[2]. Fakat altıgen kalkanlar sadece *Germania* sikkelerinde görülmez. Örneğin Evans Koleksiyonu'ndaki İspanya basımı bir *denarius*ta da *Gallia* büstünün altında bir altıgen kalkanın yer aldığına *Gallia* bölümünde değinilmiştir[3]. Altıgen kalkanın *Dacia* ile alakasını ise Traianus'un *Dacia* sikke tiplerinde görmek mümkündür[4]. Fakat Traianus Sütunu'nda *Dacia*lıların kalkanı daireseldir. Mutemelen Traianus sikke tasarımcıları *Germania* ve *Dacia*'nın kalkan tipleri arasındaki ayrımı bilmezken Sütun'u yapan sanatçılar bu ayrımı biliyordu[5]. Ayrıca Marcus Aurelius ile Lucius Verus'un *Armenia* sikke ve madalyon tiplerinin bazılarında *Germania* altıgen kalkanı kullanılmıştır[6].

Esir figürleri ile yapılan *Germania* kişileştirmeleri Domitianus'tan sonra Marcus Aurelius ve Commodus sikkelerinde betimlenmiştir. Marcus Aurelius

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s..187.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.186.
[3] Bkz.*Gallia* bölümü.
[4] Bkz.*Dacia* bölümü.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.91.
[6] Bkz. *Armenia* bölümü.

zamanında barış ortamı tekrar bozulmuş ve *Germania* kabileleri güneye ve batıya doğru ilerlemeye başlamıştır. Marcus döneminin sonlarına doğru *Sarmatia*lıların da ilerlediği görülür. Dolayısıyla *Germania* artık dost ve barışçıl bir eyalet olmadığı için yine savaşçıl, barbar ve Roma ile medeniyetin düşmanı olarak tasvir edilmeye başlamıştır[1]. Domitianus'un sikkelerindeki eski tipler, Marcus ve oğlu Commodus'un sikkelerinde *DE GERMANIS* ve *GERMANIA SVBACTA* lejantı ile tekrar ortaya çıkar. Arka yüz dizaynlarında merkezde *tropaion* ile onun iki yanında *Germania*lı kadın ve erkek esirler *Germania*'yı kişileştirmektedir. Erkek figür ayaktadır ve elleri arkadan bağlıdır, kadın solda oturur ve başı üzgün şekilde öne eğilmiştir (Lev.38, No.9). Bir başka tipte ise *tropaion* etrafında kadın ve erkek esirlerin ikisi de yerde oturmaktadır (Lev.38, No.10). Bir diğer örnekte kadın esir yalnız bir şekilde (Lev.38, No.11) ya da *tropaion* yanında, uzun dağınık saçlı ve başı eğik tasvir edilmiştir (Lev.38-39, No.12-14)[2].

Domitianus ve Marcus tarafından *Germania*lı esirler şeklinde kişileştirmelerin olduğu madalyonlar da basılmıştır. Domitianus'un bir madalyonunda, *Germania*, erkek bir esir şeklinde kişileştirilmiştir. İmparator *paladumentum* giymiştir ve bir tepenin üstünde oturmaktadır. Elinde bir *Victoria* taşır. Dirseğini bir kalkana dayamıştır ve kalkanın altında da *Germania*lı erkek bir esir oturmaktadır. Kalkanın üstünde ise iki tapınağın önünde dört gladyatör tasviri yer alır (Lev.39, No.15)[3]. Marcus madalyonları ise sikkelerindeki tiplere benzemektedir (Lev.39, No.16). Sol elinde palmiye tutan *Victoria*, sağ eliyle

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.96.
[2] H.Mattingly, 1968, s.622, 626, 627, 634; Marcus ve Commodus'un *Sarmatia* tipleri buna çok benzer, yine *tropaion* yanında kadın ve erkeğin üzgün oturduğu örnekler yer alır. Daha fazla bilgi için bkz. *Sarmatia* bölümü.
[3] Gnecchi, *Medaglioni* III, Milano, 1912, s.13.

tropaion üzerinde bulunan bir kalkana yazı yazar. *Tropaion*un sağında *paladumentum* ve zırh giyen imparator ayakta durur. İmparatorun sol elinde bir mızrak vardır. *Tropaion*un kaidesinde *Germania*lı iki esir sırt sırta oturmuştur ve solda elleri önünde bağlanmış kadın esir ağlamaktadır. Sağdaki erkek esirin elleri ise arkadan bağlanmıştır[1].

I. Constantinus, Crispus ve II. Constantinus'un *Alamannia* sikkelerinde, *Gallia* bölümünde de değinilen bir örnekte ise *Alamannia*lı esir kadın *tropaion*un sağında oturur ve karşısında *Francia* yer alır[2]. Ayrıca *ALAMANNIA DEVICTA* lejantlı sikkelerde (No.29) bir erkek esir, elleri arkadan bağlıdır ve *Victoria* figürü onun üstüne basar[3].

Germania bu esir figürlerinin yanında alegorik anlamlar taşıyan ve *Germania* eyaletinin bütününü tasvir eden idealize edilmiş kadın figürlerle de kişileştirilmiştir. Bu ise Roma İmparatorlarının *Germania*'yı sadece ele geçirmekle yetinmeyip, burayı organize etmeye çalıştıklarını da gösterir. Dolayısıyla *Germania* toprakları, Roma'nın tam gelişmiş eyaletleri arasında yer almaya başlamıştır[4]. Öncelikle Domitianus'un üç grupta incelenen *Germania* sikke tiplerinden biri M.S. 85-96 yılları arasında basılan *aurei* ve *denarii*de görülür (Lev.39, No.17). *Germania* merkezi topuzu ve süslemeleri olan büyük bir altıgen kalkan üzerinde üzgün şekilde oturur, alt bölümde ise kırık bir mızrak vardır. Dolayısıyla *Germania* silahsız

[1] H.A.Grueber, 1874, s.15
[2] C.H.V.Sutherland, *RIC VI, From Diocletian's Reform to the Death of Maximinus*, London, 1967, s.223; C.H.V.Sutherland, 1966, s.185; Francia ve Allamania'nın beraber tasvir edildiği örnek için bkz.Gallia bölümü.
[3] C.H.V.Sutherland, 1966, s.475; aynı imparatorların buna benzer Sarmatia tipleri de bulunmaktadır bkz Sarmatia bölümü.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.91.

kalmıştır. Uzun, dağınık saçları vardır ve *braccae* giyer. Vücudunun üst kısmı çıplaktır ve göğüsleri görünmektedir[1]. Domitianus'un idealize edilmiş bir kadın şeklinde kişileştirildiği ikinci *Germania* tipi M.S. 85 ve 86'da *sestertii* üzerine basılmıştır (Lev.39, No.18). İmparator sağda askeri kıyafeti içinde ayakta durmaktadır. Uzun ve dağınık saçlı, *braccae* giyen *Germania* solda, imparatorun önünde eğilmiştir. Vücudunun üst kısmı çıplaktır ve iki eliyle büyük altıgen bir kalkanı imparatora takdim etmektedir. *Germania* artık üzgün değildir ve yenilgiyi kabul etmiştir. *Germania* imparator ile sembolize edilen Roma'ya ve adaletine saygı duymakta, ayrıca Roma'ya karşı kullandığı silahları ona teslim etmektedir. İmparator sağ elini, eyaleti kalkındırmak, restore etmek ya da barış ve medeniyet getirmek için kadın formundaki *Germania* kişileştirmesine uzatmıştır[2]. *Germania*'nın kadın şeklinde kişileştirildiği üçüncü örnek M.S. 85'e tarihlenen Domitianus'un bir Grek basımı bronz sikkesinde karşımıza çıkar (Lev.39, No.19). Sikkenin ön yüzünde Domitianus başı vardır. Arka yüzde kadın şeklindeki *Germania* figürü ayakta, elleri arkadan bağlı olarak tasvir edilmiştir. Figürün kadın olduğu, uzun ve dağınık saçından anlaşılır. Fakat kıyafeti realistik kadın kostümü yerine *Germania*'lıların erkek kostümü olan *braccae*dır. Lejantta Grekçe (*Germania capta)* yazmaktadır[3].

Traianus'un kadın şeklinde kişileştirilen *Germania* sikke tipinde *Germania*'nın ele geçirilmiş bir ülkeden, Roma imparatorluğunun pasifize olmuş bir eyaleti haline dönüşmesinin aşaması görülmektedir. M.S. 96'da Traianus, Nerva tarafından yukarı *Germania*'yı yönetmesi için gönderildi. M.S. 98'de Nerva'nın ölüm haberini alınca Aşağı *Germania* üzerinde de bir takım kontrol sağladı. Fakat

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.163.
[2] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.190.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.92.

burada askeri bir aktivite izine rastlanmaz. Traianus'un methiyecisi Genç Plinius bile, *Germania*'da kazanılan bir zafere değinmez. M.S. 97'de Nerva'nın ve daha sonra Traianus'un kazandığı *Germanicus* ünvanı muhtemelen daha doğuda *Pannonia* bölgesinde kazanılan başarı yüzünden verilmiştir. Traianus yönetiminin öne çıkan özelliği savaş ya da Roma topraklarının genişletilmesi değil, varolan arazilerin Romalılaştırılması ve medenileştirilmesidir[1]. Eutropius, Traianus'un kabile kasabalarını Greko-Roma çizgisinde ve organize şehir yaşamı olan bölgeler haline getirdiğini yazar[2]. *Colonia Traiana*, yıkılan *Castra Vetera* (aşağı Ren bölgesindeki Roma lejyoner bölgesi)'nın yerini almıştır ve bir sivil kasaba olan *Civitas Ulpia Sueborum Nicretum*, *Lopodunum*'un yerine kurulmuştur. Diğer Traianus kuruluşları arasında *Civitas Mattiacorum*, *Civitas Taunensium* gibi şehirler yer almaktadır[3].

Traianus'un M.S. 98-100 yılları arasında basılan *aurei* ve *denarii*deki kadın formundaki *Germania* kişileştirmeleri onun yukarıda değinilen, *Germania*'da yaptığı faaliyetlerle alakalıdır (Lev.39, No.20-22). Bu sikkelerde *Germania*'yı kişileştiren kadın figür bir silah kümesi üstünde oturur ve bu silahlar arasında büyük altıgen *Germania* kalkanları da vardır. Domitianus'un *Germania*'sı gibi *braccae* giymiştir. Vücudunun alt kısmına sardığı bir pelerini vardır ve üst kısmı çıplaktır[4]. Fakat Traianus *Germania*'sının taşıdığı anlam Domitianus'unkinden farklıdır. Burada *Germania* üzgün, başı eğik değil, dik bir şekilde oturmaktadır. Ayrıca imparatora itaat eder şekilde diz çökmemiştir. Saçı dağınık değil, itinalı bir şekilde toplanmıştır. Ayrıca burada silahsız ve küçük düşürülen *Germania*'nın ne kırık mızrağı, ne de

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.92-93.
[2] Eutr., viii.2
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.93; T.Mommsen, *The Provinces of the Roman Empire: From Caesar to Diocletian*, London, 1886, s.
[4] H.Mattingly, 1966, s.32, 40; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.246.

Domitianus'a teslim ettiği kalkanı vardır. Silahları üstünde oturabilmesi, artık bu silahları Roma'ya karşı kullanma tehlikesinin ortadan kalkmış olmasından kaynaklanır. Barış, eyaletin sağ elinde tuttuğu zeytin dalından anlaşılır. *Germania capta* yerine artık *Germania pacata* ya da *Romana* tasvir edilmeye başlar[1].

Traianus zamanında Roma hükümeti ve *Germania* arasındaki arkadaşça tutum Tacitus'un *Germania*'sında da yer alır. Bu arkadaşça tutuma diğer bir kanıt ise Traianus Sütunu'nda yer alır. Altıgen kalkanlar, İkinci *Dacia* Savaşı'nın ilk seferlerini gösteren sahnelerde, ağaç kesen erkeklerle birlikte görülür (Lev.40, No.23). Burada *Germania* kalkanlarının varlığı, ağaç kesenlerin *Germania* ulusuna mensup olduğunu gösterir. Ayrıca Romalı askerlerin ağaç keserken zırh giydikleri bilinmektedir. Dolayısıyla bunlar Roma vatandaşı olmayan, eyalet askeri birliğine mensup, *classiarii*dir. *Classiarii*nin görevlerinden biri de ordunun ilerlemesi için yolları temizlemektir. Traianus Sütunu'nda tasvir edilen *Germania classiarii*, Roma ordusunda *Dacia*lılara karşı savaşmıştır[2].

Domitianus dönemi sikkelerinde görülmeye başlayan ve Traianus sikkelerinde devam eden *Germania'nın* Romalılaştırılması fikri, Hadrianus sikkelerinde gelişimini tamamlamıştır. Hadrianus imparatorluk genelinde sınırları genişletmekten ziyade, sınırları belirleme yoluna gitmiştir. Roma dünyasının sınırları boyunca taştan ya da topraktan savunma duvarları inşa ettirmiştir. Domitianus'un belirlediği *limes Germanicus* sınırında da taştan yapılan savunma duvarlarını

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.93.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.93-94.

yenilemiştir ve böylece Roma ile barbarlık arasında bir hudut oluşturmuştur[1]. Hadrianus, kuzeybatıda medeni hayatın sınırlarını tam belirledikten sonra, onu savunma işine girişti. "Barış istiyorsan, savaşa hazır ol" cümlesini benimsiyordu[2]. Böylece M.S. 120-121'de bir seri ordu reformları yaptı. Bu siyasete kanıt *Germania*'nın idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği *provincia* tipidir (Lev.40, No.24). *Germania* ayaktadır ve bir elinde büyük bir mızrak ile durmaktadır. Diğer elinde ise merkezde topuzu bulunan büyük bir altıgen kalkan vardır. Kıyafeti, Tacitus'un tanımladığı *Germania*'lı kadınların giydikleri kostüme uyar. Uzun tuniği ayağına kadar uzanmaktadır ve Tacitus'un erkek ve kadın için tarif ettiği taytı vardır. Kolsuz tunikten bir omuzu ve göğsü görünmektedir. Ancak bu Tacitus'un tanımladığı *Germania*'da giyilen kadın giysisine uymamaktadır. Bazı örneklerde *Germania*, ek olarak geniş bir pelerin ya da *sagum* giyer (Lev.40, No.25-26). *Sagum* da *Tacitus* tarafından erkek ve kadınların giydiği bir kıyafet olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla Hadrianus sikkelerinde *Germania*lı kadın kostümü iyi bir şekilde tasvir edilmiştir[3].

Hadrianus'un sikkelerindeki *Germania*, Hadrianus'un bir sınır eyaletinden beklediği şekilde barışçıl ve memnun gösterilmiştir. Yerli özelliklerinden bazılarını korurken, aynı zamanda Greko-Roma kültürünün medeni unsurlarına da açıktır ve bunu korumak için silahlanmıştır. Burada Domitianus'un *Germania*'sı gibi silahlı ya da silahını teslim eden, ya da Traianus'un *Germania*'sı gibi sadece barışçıl ve aktif

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.94.
[2] SHA *Hadr.*, 10.2.
[3] Tac., *Germ.*, 17.1; J.M.C.Toynbee, 1967, s.95; Mattingly, 1966, s.345-346; H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.374.

olmayan bir kadın figür yoktur. Burada *Germania*, imparatorluk aktivitelerinde tam olarak yerini alan bir eyalet olarak gösterilmiştir[1].

Geç dönem imparatorlarının sikkelerinde de idealize edilmiş kadın şeklindeki *Germania* tipleri görülmeye devam etmiştir. I. Constantinus, Crispus ve II. Constantinus'un *Alamannia* sikkelerinde, *GAVDIVM ROMANORVM* lejantı vardır. *Alamannia*, kep giyen ve bir *tropaion* yanında üzgün şekilde oturan bir kadın figür ile kişileştirilmiştir (Lev.40, No.27-28).

Germania'nın kadın şeklindeki kişileştirmesini Domitianus ve Crispus madalyonlarında da görürüz. Domitianus'un M.S. 81-86 yılları arasına tarihlenen bir madalyonunda *Germania* alegorik bir kadın görünümündedir. Dağınık saçlı tasvir edilen *Germania*, *braccae* ve pelerinle altıgen ve süslü bir kalkan üstünde yas tutar şekilde oturmaktadır. Sağ elini bir kalkan üstüne koymuştur ve sol eli ile başını destekler. Kalkanın altında kırık bir mızrak yer alır (Lev.41, No.30)[2]. Crispus'a ait bir madalyon ise sikkelerindeki tasviri tekrarlar (No.31). Kadın görünümündeki *Alamannia*, mızrak uçları, yay ve kalkanla donatılmış bir *tropaion* önünde oturmaktadır. Lejantta benzer şekilde *GAVDIVM ROMANORVM*, *ALAMANNIA* yazılıdır[3].

Germania idealize edilmiş kadın formunda bazı rölyeflerde de kişileştirilmiştir. Lidya bölgesinde Kula'da bulunan bir mermer adak rölyefinde (Lev.41, No.32) uzun dağınık saçlı kadın figür sağda, ayakta, elleri arkadan bağlı

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.95-96.
[2] H.A.Grueber, 1874, s.1
[3] C.H.V.Sutherland, 1966, s.185.

şekilde durmaktadır. Sikkelerdeki gibi kısa kollu, uzun ve sağ göğsünü açıkta bırakan bir tunik giymiştir. Solunda atlı bir adam vardır. Figürün altında Grekçe *Germania* yazılıdır[1]. *Hadrianeum*'dan ele geçen mermer bir rölyef ise (Lev.41, No.33) şu anda Villa Pamfili-Doria'nın duvarında bulunmaktadır. Rölyefte saçı açık, sağ göğsünü açıkta bırakan uzun khiton ve kalın manto giyen kadın figür Hadrianus'un *Germania* sikke tipi ile benzerliğinden dolayı *Germania* olarak tanımlanmıştır[2]. Dresden'de bulunan bir Arretine kupasının kulbunda (Lev.41, No.36), dağınık saçlı bir kadın figür ayakta seyirciye dönük tasvir edilmiştir. Sağ göğsünü açıkta bırakan uzun, kollu bir tunik giymiştir. Sağ elinde uzun bir mızrak vardır ve sol eli ile tuniğini tutmaktadır. Figürün altında *GERMANIAS* yazılıdır[3].

Muhtemelen Domitianus'un M.S. 83-89 yıllarındaki zaferi anısına mermerden bir "*Tropaion* ve *Germania*" heykeli yapılmıştır. İdealize kadın şeklinde kişileştirilen *Germania* uzun elbiseli ve mantoludur (Lev.41, No.34)[4]. Floransa'da bulunan ve imparatorluk öncesi döneme tarihlenen diğer bir heykelde (Lev.41, No.35) de kadın şeklinde kişileştirilen *Germania* ayakta durmaktadır[5].

II.B.5. *Hispania* (lev.42-44)

Hispania Romalılarca Cumhuriyet döneminden itibaren medenileşmiş bir eyalet olarak görülmüştür. Yani göçebe ve barbar bir kabilenin değil, medeni dünyanın bir parçasıdır. Bu sebeple *Hispania* bir istisna dışında idealize edilmiş

[1] Künzl, E. (1988), "Germania", *LIMC* IV/1 içinde, Zürich, s.183.
[2] Künzl, E. (1988), s.183; J.M.C.Toynbee, 1967. s.158.
[3] A.L.Kuttner, 1995, s.85; Künzl, E. (1988), s.183.
[4] Künzl, E. (1988), s.184.
[5] Künzl, E. (1988), s.183.

alegorik kadın figürler ile kişileştirilmiştir[1]. Augustus'un yöneticisi (*legatus propraetore*) Publius Carisius'un, M.Ö. 25-22 yıllarına tarihlenen *Hispania* basımı *denarius*u, *Hispania*'nın alegorik bir kadın figürle kişileştirilmesine tek istisnayı oluşturur (Lev.42, No.6). Augustus'un M.Ö. 29-24 yılları arasındaki seferleri, kuzeybatının vahşi *Cantabrian* ve *Asturian* kabilelerine karşı yapılmıştır ve bu kabileler *Hispania* yarımadasının diğer barışçıl yerlileri ile çok büyük tezat oluşturuyordu. Dolayısıyla Carisius'un bu sikke tipi, bu seferlerle ilgilidir. Lejantta *P. CARISIVS LEG. PRO PR* yazar. *Hispania*, diz çökmüş, elleri arkadan bağlı ve başında bir *tropaion* bulunan bir esir figürü ile kişileştirilmiştir[2]. Bu kuzey batı seferleri sonucunda Augustus *Hispania*'yı üç eyalet olarak tekrar organize etmiştir. Bunlar, senatoryal eyalet *Baetica* ve iki imparatorluk eyaleti *Lusitania* ve *Tarraconensis*'tir.

Hispania'nın idealize edilmiş kadın şeklindeki en erken personifikasyonu ise Aulus Postumius Albinus'un M.Ö. 82 yılında Roma'da basılan bir sikkesi üstünde görülür (Lev.42, No.1). Ön yüzde başı örtülü *Hispania* ile lejantta *HISPAN.* yazısı bulunmaktadır. Bu idealize edilmiş kişileştirmenin sadece uzun ve dağınık saçında, kuzey ve batı kabileleri ile *Hispania* yarımadasının Kartaca'dan fetih yoluyla alınması sırasında yaşanan zorluklara atıf vardır[3].

Hispania'nın bir sonraki tamamen idealize edilmiş alegorik kadın figürü, Pompeius ve Caesar partileri arasında yaşanan M.Ö. 46-44 yıllarındaki İç Savaş sırasında *Hispania*'da basılan bir sikke (No.2) üzerinde görülür. Pompeius'un burada

[1] Bkz. Gallia bölümü
[2] H.V.Sutherland, 1999, s.82, 293.
[3] E.A.Sydenham, 1952, s.120; J.M.C.Toybee, 1924, s.142-157.

görevli bir yöneticisi olan Marcus Poblicius tarafından basılan bu sikkenin arka yüzünde *Hispania* uzun khiton giymiştir ve saçı itinalı bir şekilde toplanmıştır. Sol elinde iki mızrak tutar ve bunlardan birinin yanında yuvarlak bir kalkan vardır. Sağ eliyle ise Pompeius'a bir palmiye dalı sunar. Pompeius kılıçlıdır ve gemi pruvasında ayakta durmaktadır. Lejantta *CN.MAGNVS IMP.* yazılıdır ve sahne Pompeius'un *Hispania*'ya varışını ve eyaleti alışını tasvir eder[1]. Diodorus Siculus mızraklar ve küçük yuvarlak kalkanı *Hispania* kentlerinin milli silahları olarak tanımlamıştır[2].

Pompeius'un diğer bir yöneticisi Marcus Minatius Sabinus'un üç *denarius* tipi, Marcus Poblicius'un kdın şeklindeki *Hispania*'sı ile benzer özelliklere sahiptir. İlkinde *Hispania* uzun khiton giyer ve kuleli taç takar (Lev.42, No.3). Bu kuleli taç, Roma *Hispania'*sının zengin ve hayli medeni şehirlerini sembolize etmektedir[3]. *Hispania* silahların üstünde ayakta durur, sol eliyle mızrak tutar ve sağ eliyle Gnaeus Pompeius'un elini sıkar. Lejantta ise *M.MINAT.SABIN.* yazılıdır[4]. İkinci tipte Pompeius (Lev.42, No.4) *Hispania* yarımadasının tamamı tarafından değil, iki *Hispania* eyaleti olan *Hispania Citerior* ve *Hispania Ulterior*'u kişileştiren iki alegorik kadın figür tarafından selamlanmaktadır. Her ikisi de uzun khiton ve kuleli taç takar. Biri Pompeius'u sağ eliyle selamlar, diğeri diz çöker ve ona bir kalkan sunar. Lejantta yine *M.MINAT.SABIN.* yazılıdır[5]. Sabinus'un üçüncü tipinde (Lev.42, No.5) Pompeius merkezde yer alır ve aynı şekilde iki *Hispania* eyaleti, kuleli başlıklı kadın figürler olarak başarısı için onu tebrik ederler. Soldaki kadın figür kısa khiton

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.172; M.Ö. 46-44 yıllarında yaşanan İç Savaş hakkında bilgi için bkz. O.Tekin, 2008.
[2] Diod., *Bibliotheke***,** C.H.Oldfather(çev.), Cambridge, 1933, v.34.
[3] Kuleli taç için ayrıca bkz. s.139-140.
[4] E.A.Sydenham, 1952, s.173.
[5] E.A.Sydenham, 1952, s.173.

giyer, sol eliyle *caduceus* tutar, sağ eliyle hem Pompeius'a defne dalı sunar hem de onun elini tutar. Sağdaki figür ise uzun khiton giyer, bir *tropaion* tutar ve generalin başına çelenk koyar. Lejantta *M.MINAT.SABI.* ya da *SABIN.* yazılıdır[1].

Iulius Caesar tarafından M.Ö. 45 yılında basılan *Hispania denarii*si, onun Munda'daki zaferinin anısına yapılmıştır. Bu dönemde *Gallia* ve *Hispania* eyaletleri arasındaki medenileşmişlik farkı bu sikkelere çok iyi yansımıştır[2]. *Gallia* bölümünde değinilen bu sikkelerde Caesar, *Hispania* zaferinde görev alan birliklerin, önceden onun için *Gallia* zaferinde de görev aldığını hatırlatmıştır. Lejantta *CAESAR* yazısı ile birlikte arka yüzde merkezde silahlarla kaplı bir *tropaion* yer alır. Bir kenarda *Gallia* sikkelerindeki Vercingetorix portrelerine benzeyen *Gallia*lı bir esir şeklindeki kişileştirme yer alır. Bu figür çıplaktır, uzun bir sakalı vardır ve elleri arkadan bağlıdır. *Gallia* ve *Hispania* silahlarından oluşan *tropaion*un diğer tarafında ise dağınık saçlı ve idealize edilmiş kadın şeklindeki *Hispania* kişileştirmesi yerde üzgün şekilde oturmaktadır[3]. Burada yenilmiş *Gallia*'yı kişileştiren erkek esir ile bütün *Hispania*'yı kişileştiren alegorik kadın figür tezat oluşturmaktadır. *Hispania*'nın dağınık saçlı ve üzgün olması ise onun Caesar'a karşı ayaklananlara yardım etmesinden dolayı duyduğu pişmanlığı yansıtır. İkinci bir tipte kadın şeklindeki *Hispania tropaion*un solunda ve *Gallia*'yı kişileştiren Vercingetorix figürü sağında oturur[4].

[1] E.A.Sydenham, 1952, s.173.
[2] Bkz *Gallia* bölümü.
[3] E.A.Sydenham, 1952,
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.99.

M.S. 68-70 yılları arasında *Hispania* eyaletlerinin oynadığı önemli rol, *Gallia* gibi yeni *Hispania* sikke tiplerinin basılmasını sağlamıştır. Bu serilerin ilkinde yani M.S. 68-69 yıllarındaki İç Savaşlar dönemi sikkelerinde bazı *denarii*nin ön yüzünde imparator portresinin yerine kadın şeklindeki *Hispania* büstü yer almıştır. *Hispania* ve *Africa* basımı *denarii*de (Lev.42, No.7) *HISPANIA* lejantı yer alır ve *Hispania* büstünün saçı itina ile toplanmıştır. Arkasında iki mızrak, altta yuvarlak bir kalkan ve önde iki buğday başağı yer alır[1]. Bu figür, *Hispania* yarımadası ile onun doğal kaynaklarının ve savaş malzemelerinin tamamen idealize edilmiş kadın şeklindeki alegorik kişileştirmesidir[2]. Evans Koleksiyonundaki *Hispania* basımı bir *denarius*ta lejantta *CONCORDIA HISPANIARVM ET GALLIARVM* yazılıdır ve *Hispania*'nın benzer bir büstü, *Gallia* büstünün karşısında yer alır. Sahnedeki *cornucopiae* verimliliği sembolize eder[3].

Galba'nın *Hispania* ve *Gallia* basımı *denarii*sinin arka yüzünde ve ayrıca *Africa* basımı *denarii*nin arka ve ön yüzlerinde, bahsi geçen *Hispania* büstlerine benzer *HISPANIA* yazıtlı tipler yer almıştır. Bu tiplerde (Lev.42, No.8-10) kadın şeklindeki *Hispania* büstünün saçı aynı şekilde özenle toplanmıştır, arkasında iki mızrak ve bir yuvarlak kalkan ve önünde iki buğday başağı yer alır. Bazı örneklerde *Hispania*'nın başında defne ya da buğday başaklarından yapılmış bir çelenk vardır[4].

Galba döneminde, İç Savaş dönemi *Hispania* büstlerinin taklit edildiği örnekler yanında, üç yeni *Hispania* sikke tipi de basılmıştır. Bunlarda *Hispania*'nın

[1] H.V.Sutherland, 1999, s.187.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.100; benzer tipler için bkz Gallia bölümü.
[3] H.V.Sutherland, 1999, s.293 not.
[4] H.V.Sutherland, 1999, s.232, 257.

kadın şeklinde tam boy alegorik kişileştirmeleri yer almıştır. İlk tip Gnaeus Pompeius'un *Hispania* figürüne benzemektedir. Roma ve *Hispania* basımı *aurei* ve *denarii*de (Lev.42, No.11) lejantta *HISPANIA* yazılıdır. *Hispania* uzun khitonu ile ayakta durur, sağ elinde haşhaş çiçeği ile iki buğday başağı vardır ve sol elinde çapraz duran iki mızrak ile küçük yuvarlak bir kalkan tutar[1]. Burada da *Hispania* halkının savaşma kapasitesi ve eyaletin tarımsal zenginliğine atıf vardır[2]. İkinci tipte *GALLIA HISPANIA* yazılıdır ve bu tip *Hispania* ve *Gallia* basımı *aurei* ve *denarii*de görülür. Burada *Hispania*'nın savaşlardaki rolüne vurgu yapılmıştır. *Hispania* sağda ayakta durur ve kardeş eyaleti *Gallia* ile el sıkışır. Kısa khiton giyer, kemerinde kılıç ya da hançeri bulunur ve sol elinde küçük yuvarlak bir kalkan ile çapraz duran bir mızrak vardır. *Gallia* ise erkek bir savaşçı şeklinde kişileştirilmiştir[3]. Galba'nın üçüncü tam figür tipi *sestertii*de görülür ve lejantta *HISPANIA CLVNIA SVL.S.C.* yazılıdır (Lev.42, No.12). Galba, resmi koltuğunda oturur ve sağ elini *Hispania*'ya doğru uzatmıştır. *Hispania* uzun khiton ile himation giyer ve sol elinde *cornucopiae* tutar. Sağ eliyle ise Galba'ya *palladium* (imparatorluk hâkimiyetinin sembolü) verir. Bu tip Galba'nın başa geçmesini sembolize etmektedir[4].

Bu dönemin kadın şeklindeki diğer *Hispania* tipleri Vitellius ve Vespasianus'un sikkelerinde görülür. Vitellius'un M.S. 69'da *Tarraco*'da basılan bir arka yüz tipinde (Lev.42, No.13) lejantta *CONSENSVS HISPANIARVM S.C.* yazılıdır. *Hispania* ayaktadır ve sol elinde kalkan, iki mızrak ve buğday başakları

[1] H.V.Sutherland, 1999.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.101.
[3] H.V.Sutherland, 1999, lev.53, no.6.
[4] H.V.Sutherland, 1999, s.254.

tutmaktadır[1]. M.S. 69-70 basımı ve Vespasianus'a ait olduğu düşünülen bir sikkenin arka yüzünde (Lev.42, No.14) lejantta *HISPANIA* yazılıdır ve kısa khiton giyen *Hispania* ayakta durmaktadır. Sağ elinde iki buğday başağı ve sol elinde iki mızrak ile büyük bir kalkan bulunmaktadır. Bu tip, Galba'nın sikke tipine benzemektedir, fakat burada *Hispania* kısa khiton giymiştir ve kalkanın pozisyonu ve boyutu farklıdır[2].

Hadrianus dönemi *Hispania* sikkeleri *provincia*, *adventus* ve *restitutor* tiplerinde yapılmıştır. Hadrianus'un *provincia* sikkelerinde *Hispania* (Lev.43, No.15-19), *Aegyptos* ve *Africa* gibi yerde uzanmıştır. Bu dizaynda simetri ve dengeye çok önem verilmiştir. *Hispania*'nın sol kolu bir kayanın üstündedir ve bu, *Hispania*'daki Gibraltar Kayası'nın bulunduğu Kalpe'ye atıftır. Uzun khiton, ya da *sagum* (*aes*te) ve himation (*aurei* ve *denarii*de) giyer. Atribülerde ise yenilikler gözlemlenir[3]. İç Savaş'ta kullanılan askeri atribüler Hadrianus'a çekici gelmemiştir. Bunların yerine atribü olarak buğday başakları, zeytin dalı ve tavşan seçilmiştir. Buğday başakları, *Hispania*'nın verimliliği ve tarımsal zenginliğinin sembolü olarak M.S. 68-70 sikke tiplerinde görülür. Ayrıca *Hispania*'nın sağ elinde tuttuğu geniş zeytin dalı, onun *Aegyptos*, *Africa* ve *Sicilia* ile buğdayda yarışamasa da zeytinyağı üretiminde Roma'nın en önde gelen eyaleti olduğunu gösterir[4]. Yaşlı Plinius *Hispania*'nın zeytin açısından zengin olduğunu, Strabo en iyi zeytinyağının *Hispania*'dan ithal edildiğini ve Statius, *Baetica*'nın yağının Atina yağı ile yarıştığını yazar. Şair Claudian, kişileştirilmiş eyaletlerin tasvirini yaparken *Hispania*'yı zeytin dalından çelenk ile

[1] H.V.Sutherland, 1999, s.270.
[2] H.V.Sutherland, 1999, lev.10, no.18.
[3] H.Mattingly, 1966.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.102-103; M.Rostovtzeff, 1957, s.93, 202, 213. Ostia mozaiği için bkz.s.139.

ayırt eder[1]. Hadrianus'un sikkelerinde *Hispania*'nın ikinci atribüsü olan tavşan, *Hispania*'nın ayağı dibinde ya da arkasında durur. Strabon *Hispania* yarımadasında tavşanların yayıldığını anlatır. Yaşlı Plinius, *Hispania* tavşanlarının bolluğundan**,** ayrıca burada aşırı yayılan tavşanları kovmak için Augustus'un askeri güce başvurduğundan bahseder. Ayrıca, Varro zamanında, *Hispania*'nın bir şehrinin tamamının tavşan istilasına uğradığını yazar[2]. Tavşanlar imparatorluğun diğer bölgelerine kürkü ve eti için ihraç ediliyordu ama bu ürünleri örneğin *Africa* ve *Sicilia*'nın mısırı, *Alexandria*'nın şarabı ve *Arabia*'nın baharatları ile karşılaştırmak mümkün değildir[3]. Sikke tasarımcısı tavşanı resmederek başka bir şeyi de anlatmaya çalışmıştır. Tavşan manasına gelen *cuniculus* kelimesi aynı zamanda maden anlamına da gelir. Tavşan çukuru, madencinin maden çukuru kazmasının alegorisidir ve *Hispania*'nın ünlü madencilerine ve maden zenginliğine işaret eder[4].

Hadrianus'un *Hispania*'yı ziyareti *adventui Aug.Hispaniae* sikkelerinde anılmıştır. Bu olay muhtemelen M.S. 122-123 yılları arasında gerçekleşmiştir[5]. *Adventus* tipinde (Lev.43, No.20) kadın şeklindeki *Hispania,* khiton ile *sagum* giyer ve *provincia* sikkesindeki gibi zeytin dalı tutar. Burada da eyaletin askeri yaşamına atıf yoktur[6]. *Restitutori Hispaniae* tipinde de (Lev.43, No.21-23), *provincia* ve *adventus* tiplerindeki aynı kıyafet ve atribüler vardır. Tavşan figürü, diz çöken eyalet ve imparator arasında yer alır[7].

[1] Plin. *nat*., 17.31; Strab., *Geographika*, H.L.Jones(çev.), Cambridge, 1997, 144; Stat. *silv*., ii.7, 28-29; Claud., ii.218.
[2] Strab., *Geographika*, 144; Plin. *nat*., 8.217; 8.104.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.103-104; M**.**Rostovtzeff, 1957, s.67.
[4] Plin. *nat*., 3.30; 4.112; J.M.C.Toynbee, 1967, s.104.
[5] SHA *Hadr*., 12.3.
[6] H.Mattingly, 1966, s.491.
[7] H.Mattingly, 1966, s.351, 522.

Antoninus Pius'un *Hispania* tipi (Lev.43, No.24), Hadrianus'un sikkelerini model almıştır. *Hispania* bilindik uzun khiton ve himation giyer, sağ eliyle *taeniae* ile birlikte bir çelenk tutar. Sol elinde büyük bir zeytin dalı ve ayağının dibinde bir tavşan vardır[1]. Fakat Hadrianus'un *Hispania*'sının aksine kuleli taç takar ve bu da Pompeius'in *denarii*sindeki ve Biregik mozaiğindeki *Hispania*'yı anımsatır[2].

Sikkelerdeki diğer *Hispania* kişileştirmeleri L.Aelius Verus'un ve Laelianus'un döneminde betimlenmiştir. L.Aelius Verus'un bir *sestertius*unun (Lev.43, No.25) arka yüzünde lejantta *HISPANIA S.C.* yazılıdır ve kadın şeklinde uzanmış eyalet kişileştirmesi uzun khiton ve himation giymiştir. Elinde zeytin dalı vardır ve bir kayaya yaslanmıştır[3]. Roma sikkelerinde görülen diğer tek *Hispania* tipi, Laelianus'un M.S. 267 basımı *aureus*unda görülür (Lev.43, No.26). Lejantta *TEMPORVM FELICITAS* yazılıdır, *Hispania* kayaya yaslanmıştır, kayanın önünde tavşan vardır ve elinde zeytin dalı tutmaktadır[4].

Kadın şeklindeki *Hispania* kişileştirmesi sikkeler dışındaki bazı rölyef, heykel ve mozaik eserlerde de tasvir edilmiştir. *Hadrianeum*'daki bir rölyefte (Lev.44, No.27) botlar, *braccae* ve kalın bir pelerin giyen kadın figürün khitonu dizlerinin altına uzanır ve zengin bir şekilde dekore edilen bir göğüs zırhı vardır. Toynbee bu figürün, göğüs zırhının metal işine bakılarak *Hispania* olduğunun önerildiğini, ancak *braccae*ın doğulu bir atribü olduğunu yazar[5]. *Gallia* gibi, *Hispania* da Augustus'un Prima Porta heykelinde yerini almıştır (Lev.44, No.28).

[1] H.Mattingly, 1968, s.190.
[2] Bkz.s.139.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.105.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.105.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.157-158; Salcedo, F. (1997), "Hispania", *LIMC* VIII/1 içinde, Zürich, s.639.

Augustus'un *Hispania*'sı medeni ve barışçıl bir eyalet olarak bir kaya üstünde oturur, sakindir ve eğilmiş başını sol eli destekler. Saçı itinalı bir şekilde arkadan bağlanmıştır ve bu haliyle kadın bir esir şeklinde kişileştirilen diğer figür *Gallia* ile kontrast oluşturur[1]. Fakat *Hispania* aynı zamanda savaşçı kabilelerin de bulunduğu bir eyalet olduğundan kısa giysi içinde ve çevresinde silahlarla tasvir edilmiştir. Bu silahlar Diodorus Siculus tarafından *Celtiberian* ırkının karakteristik silahları olarak tarif edilmiştir. *Hispania*'nın ayakkabıları vardır, kısa khitonu kolsuzdur, uzun, püsküllü ve sağ omuzda tutturulan bir *sagum* giyer. Sağ elinde kını içinde bir kılıç tutar ve arkasında göğüslüklerle kaplı bir *tropaion, carnyx* ve miğfer vardır[2].

British Museum'da bulunan, M.S. 2. yüzyıla ait bir mermer heykel grubunda da muhtemelen *Hispania* kadın şeklinde kişileştirilmiştir (Lev.44, Res.29). Burada Hadrianus'un sikke tipi model alınmıştır. *Hispania* uzun khiton ve himation giymiştir ve bu himation başını da örtmektedir. Sola doğru uzanmıştır, sağ elini bir tavşana dayamıştır ve bu tavşan bir sepetin üstünde durmaktadır. Küçük bir oğlan çocuğu da *braccae* ve uzun kollu bir tunik giymiştir. *Hispania* ile yüzyüzedir ve elinde bir sepet tutar[3].

Ayrıca Ostia'nın birinci yüzyıla ait hamamlarının, kadın şeklinde dört eyaletin kişileştirildiği mozaik yer döşemelerinde *Hispania*, zeytin dalından çelenk

[1] diğer figür Gallia yada Germania olarak tanımlanmıştır, bknz. Gallia bölümü, s.117.
[2] Diod., *Bibliotheke*, C.H.Oldfather(çev.), Cambridge, 1933, 5, 33.
[3] A.H.Smith, 1904, no.1764.

ile taçlandırılmıştır[1]. Zeugma Belkıs kökenli, yazıtlı bir taban mozaiğinde (Lev.43, No.30) ise *Hispania* kuleli başlıklı olarak tasvir edilmiştir[2].

II.B.6. *Iudaea* (Lev.45-46)

Iudaea eyaleti düşünüldüğünde öncelikle Vespasianus ve Titus'un Yahudi zaferleri akla gelir. Bu zaferlerden sonra Kudüs yıkılmış ve Yahudi halkının soykırımı olmuştur. Fakat Flavius sikke dizaynlarının prototipi için, daha önceki olaylara bakılmalıdır. Cumhuriyet döneminde C. Sosius'un başarıları adına basılan doğu basımı bir sikkenin arka yüzünde (Lev.45, No.1) *C.SOSIVS IMP* yazılıdır. İki esir bir *tropaion*un dibinde oturmaktadır. Solda başı eğik olan figür, uzun elbiseli ve dağınık saçlı bir kadındır. Sağdaki elleri arkadan bağlı esir ise muhtemelen Yahudi kralı Antigonus görünümündeki bir esirdir[3]. Sosius'un sikke tasarımcısı esir figürleriyle bir eyaleti kişileştirme yöntemini, yani Roma yöntemini kullanmışlardır.

C. Sosius'un sikkelerinde görülen, esir figürleri ile *Iudaea*'nın kişileştirilmesi yöntemi, Vespasianus ve Titus'un Yahudi Savaşı'nı anan sikke tiplerinde de uygulanmıştır. Vespasianus'un bastırdığı *asses*de (Lev.45, No.2) Yahudi erkek bir esir şeklinde kişileştirilen *Iudaea*, *Victoria*'nın diktiği bir *tropaion*un dibinde oturmaktadır. Vespasianus'un *sestertii*sinde (Lev.45, No.3) arka yüz tipi olarak Yahudi kadın ve erkek esirler, imparatorun ayağı dibinde ve arkalarında bir palmiye ağacı ile tasvir edilmiştir. Benzer *sestertii*de Vespasianus yerine Titus yer alır ve bu

[1] bkz.Africa bölümü, s.43.
[2] J.Balty, 1981, s.347-387.
[3] E.A.Sydenham, 1952, s.199.

sikkeler Titus tarafından, babasının zamanında basılmıştır (Lev.45, No.4)[1]. Yahudi esirlerin görüldüğü diğer bir tip, Vespasianus ve Titus'un *sestertius* tipinde (Lev.45, No.5-8) *IVDAEA CAPTA* yazısı ile birlikte betimlenmiştir. Merkezde bir palmiye ağacı ve yanında oturan Yahudi bir esir kadın ile ayakta duran Yahudi bir erkek esir bulunur. Eli ile başını destekleyen Yahudi kadın kat kat giyinmiştir ve pelerini başını örter. Erkek figürün elleri arkadan bağlıdır, sakallıdır ve üstüne sadece pelerin giymiştir. Bu kompozisyon Domitianus'un *Germania capta* tipine model olmuştur[2].

Yahudi kadın ve erkek esir figürleri birlikte tasvir edildiğinde, buradaki kadın figürün, bir esiri tasvir ettiği anlaşılır. Flavius tiplerinde tek başına görülen Yahudi kadın ise *Iudaea*'yı daha soyut ve evrensel bir şekilde kişileştirir. Dolayısıyla yenilen Yahudi halkını değil, eyaletin bütününü soyut bir şekilde kişileştirmektedir. Bu farkı Domitianus'un *Germania* tiplerinde de görmüştük. Fakat *Iudaea*'da, kostümündeki gerçek detaylara bakıldığında, Yahudi kadın esir ile idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmeler arasında fark olmadığı görülür[3]. *Iudaea*'nın idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmelerinin birçok değişik betimi vardır. Öncelikle *aurei* ve *denarii*de (Lev.45, No.9) *IVDAEA* yazıtı vardır ve kadın şeklindeki *Iudaea* yerde yas tutar şekilde bir *tropaion* önünde oturur. Diğer örnekler arasında *asses* üzerine basılan (Lev.45, No.10-11) *IVDAEA CAPTA* lejantlı ve yas tutan eyaletin bir palmiye ağacı dibinde oturduğu örnekler vardır[4]. Diğer versiyonlar yine *IVDAEA* lejantlıdır ve yenilen eyalet yerde elleri bağlı olarak bir palmiye ağacı dibinde (Lev.45, No.12) ya da bir *tropaion* dibinde oturmaktadır. Bir Flavius *Iudaea* tipi ise *denarii* üzerine

[1] E.A.Sydenham, 1926, s.58, 74, 77.
[2] E.A.Sydenham, 1926;
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.117-118.
[4] E.A.Sydenham, 1926, s.44, 73, 133.

basılmıştır, lejantta *IVDAEA DEVICTA* yazılıdır ve burada diğerlerinden farklı olarak *Iudaea* palmiyenin yanında ayakta durur ve elleri de önde bağlanmıştır (Lev.45, No.13)[1]. Eyalet kişileştirmesi ile imparatorun birlikte yer aldığı *aurei* ve *denarii*de (Lev.45, No.14) lejant yoktur, *sestertii*de ise (Lev.45, No.15) *IUDAEA CAPTA* lejantı vardır. Bu sikkelerde imparator yerine kalkana yazı yazan *Victoria* bulunabilmektedir ve *VICTORIA AVGVSTI* ya da *IVDAEA DEVICTA* lejantı bulunmaktadır (Lev.45, No.16-17)[2].

Hadrianus dönemi sikkelerinde de kadın şeklindeki *Iudaea* kişileştirmeleri betimlenmiştir. Bu dönemdeki olaylara baktığımızda M.S. 132-135 yıllarında *Pax Hadriana*'ya karşı yapılan bir Yahudi isyanı ile karşılaşırız. Hadrianus, dolaştığı bütün sömürgelerine barış, memnuniyet ve zenginlik götürmüştür fakat *Iudaea*'da bu barış ortamı sağlanamamıştır. Fakat yine de önceki dönemlere ait sikkelerde görülen *Iudeae capta* tipi Hadrianus'un genel tavır ve siyasetine terstir. Bu yüzden Yahudi isyanı, bunun sonuçları ve imparatorun bunu nasıl gördüğüne bakmak gerekir[3]. Hadrianus M.S. 130 yılında bu eyaleti ziyaret ettiğinde, Roma dünyasının belki de en görkemli şehirlerinden biri olan Kutsal Şehri (Kudüs) terk edilmiş bir harabe halinde bulmuştur ve bu durum imparatorluğun mimarının tahammül edemeyeceği bir durumdu. Bu sebeple hemen Kudüs şehir yaşamını canlandırma planları yapmış ve burada *Aelia Capitolina* ismini verdiği bir Roma kolonisi kurmuştur. Bir zamanlar Tanrı'nın Tapınağı'nın bulunduğu yere bir Zeus tapınağı yaptırmış ve bu yüzden de büyük ve uzun sürecek bir savaşı alevlendirmiştir[4]. Dolayısıyla Hadrianus'un yapı

[1] E.A.Sydenham, 1926, s.16, 49.
[2] E.A.Sydenham, 1926, s.58, 63, 67, 427.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.119.
[4] Cass. Dio, 69.12.

yapma tutkusunun Yahudi savaşını doğurduğu söylenebilir, fakat bu durum yine de onun şehirleştirme politikasını engellememiştir[1]. İsyan bir kere bastırıldığında, yeni koloninin kurulması daha da hızlanmış ve Yahudilerin bu koloniye girmesine yılda sadece bir kere izin verilmiştir. Böylece *Iudaea*'da bir milliyetçi isyan için kurulan bütün umutlar sona ermiş ve dağılan ülke, bundan sonra imparatorluk barışı için bir tehdit olmaktan çıkmıştır. Hadrianus bu savaştan sonra *Iudaea*'ya barış getirdiği için sikkelerde *Iudaea capta* ya da *Iudaea devicta* tipleri yerine barışçı, memnun ve şehirleşmiş bir *Iudaea* görmek mümkündür[2].

Hadrianus'un *Iudaea* sikkeleri, yazıtlarına göre *provincia*, *adventus* ve *restitutor* olarak sınıflandırılır. Fakat dizayn ve kompozisyonlarına bakıldığında arka yüz tiplerinde çok bir fark görülmez. Mattingly'nin de belirttiği gibi *Iudaea*'nın *provincia* tipi bir istisnadır ve buradaki yerel direniş, yerel imgeleri göstermeyi imkânsız kılmıştır[3]. Diğer eyaletlere ait *provincia* sikkelerinde her eyaletin imparatorluğa yaptığı katkıların sembolleri görülüyordu. *Iudaea*'nın *provincia* sikkelerinde onun imparatorluğa olan hediyesinin, *Aelia Capitolina* kolonisini ve Roma medeniyetinden kaynaklanan konforu kabul etmesi olarak gösterildiğini görüyoruz. Bu da *provincia* sınıfındaki *Iudaea* sikkelerinin, *adventus* dizaynında olmasını açıklar[4]. *Provincia* sikkelerinde (Lev.45-46, No.18-19) *adventus* sikkelerinde olduğu gibi, kadın şeklindeki *Iudaea* Greko-Roma kıyafeti içindedir, aynı zamanda başı örtülüdür ve sol elinde küçük bir kutu tutmaktadır. Yanında çocuklar vardır. Çocuklar sanatta Roma kolonisinin sembolüdür. Merkezde tasvir

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.119.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.119.
[3] E.A.Sydenham, 1926, s.332; H.Mattingly, 1966, s.clxxii, clxxix.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.120.

edilen iki tıknaz çıplak çocuğun biri diğerinin arkasında durmaktadır, ellerinde uzun palmiye dalları vardır ve imparatoru selamlarlar. Daha küçük olan üçüncü çocuk ise imparatorun varlığından çekinip *Iudaea* figürünün arkasına saklanmıştır ve onu koruması için khitonunun eteklerine tutunmuştur[1]. *Adventus* sikkelerinde (Lev.46, No.20-22), *provincia* sikkelerindeki aynı imgeler tekrarlanır, fakat detaylarda farklılıklar vardır. İmparatorun eyaleti ziyareti ve bunun için yapılan seramoniler daha ön plandadır. *Iudaea*'nın himationu başını örter ve burada daha küçük boyutlu betimlenen çıplak çocuklar imparatora yine palmiye dalı sunarlar. Ayrıca merkezde sunak ve kurbanlık bulunmaktadır[2]. Toynbee, Hadrianus'un *Iudaea* sikkelerinde imparatoru palmiye dalı ile karşılayan çocuklarla İsa'nın Kudüs'e girerken çocukların onu palmiye dalı ile karşılamasının birbirine benzediğini düşünmektedir (Lev.46, No.23). Ayrıca Hadrianus'un ünvanları olan "Yardımsever", "Kurtarıcı" ve "Yeni Kudüs'ün Kurucusu" ünvanlarının da İsa ile benzediği yorumunu yapar[3]. *Restitutor* sikkeleri (Lev.46, No.24)'nde de genel şema aynıdır. İmparator diğer *restitutor* sikkelerinde olduğu gibi eyalet kişileştirmesini ayağa kaldırmaktadır. Sahnede ise *provincia* ve *adventus* sikkelerinde görülen çocuk tasvirleri bulunmaktadır[4].

Sikkeler dışındaki eserlere baktığımızda Titus Kemeri'nde bulunan rölyeflerde *Iudaea* eyaletinin kadın şeklindeki kişileştirmesini bulmayı bekleriz. Fakat bu eserde *Jordan* (Ürdün) nehrinin kişileştirmesinin, yenilen halkı temsil ettiği

[1] H.Mattingly, 1966; E.A.Sydenham, 1926, s.448.
[2] H.Mattingly, 1966; E.A.Sydenham, 1926, s.454.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.120-121.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, lev.5.4.

görülmektedir (Lev.46, No.25)[1]. *Iudaea* kişileştirmesini başka bir rölyefte görmek mümkündür. Toynbee Villa Pamfili-Doria'da bulunan başı örtülü bir *Hadrianeum* rölyefini *Iudaea* olarak tanımlamıştır. Sikkelerde de *Iudaea*'nın başı örtülü tasvir edildiği örnekler mevcut olması sebebiyle bu tanımlama yapılmıştır (Lev.46, No.26)[2].

II.B.7. *Mauretania* (Lev.47-48)

Mauretania'nın hem esirler, hem de idealize edilmiş kadın kişileştirmelerle tasvir edildiği sikke örnekleri Hadrianus döneminden itibaren görülmeye başlar. Bu dönemdeki *Mauretania* sikke tipleri, Hadrianus'un bir takım savaşlar sonunda elde ettiği barışı yansıtır. *Historia Augustae*'da, Hadrianus başa geçince imparatorlukta meydana gelen olaylar arasında *Mauretania*'lıların saldırıları ve Hadrianus'un Marcius Turbo'yu *Mauretania*'daki ayaklanmayı bastırması için görevlendirdiği ve en sonunda Hadrianus tarafından eyaletin pasifize edildiği anlatılmaktadır[3]. Hem *provincia* hem de *adventus* sikkelerinde eyalet genelde kadın bir alegorik figür ile tasvir edilse de, bazı örneklerde sakallı bir erkek esir figürünün de *Mauretania*'yı kişileştirdiği görülür. Dolayısıyla, *Mauretania*'nın medeni olmayan yönleri, Hadrianus'un kişileştirme metodu yerine, yerli bir *Mauretania*'lı esir ile tasvir edilmiştir (No.1)[4]. Commodus'un *sestertii*sinde de *Mauretania*lı bir erkek şeklindeki

[1] J.M.C.Toynbee, 1967, s.118-119.
[2] J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[3] SHA *Hadr*., 5.2; 5.8; 12.7
[4] H.Mattingly, 1966; J.M.C.Toynbee, 1967, s.123.

eyalet kişileştirmesi bir atın önünde durmaktadır ve lejantta *MAVRETANIA* yazılıdır (No.18)[1].

Mauretania'nın idealize kadın şeklindeki kişileştirmeleri öncelikle Hadrianus'un *provincia* ve *adventus* tipli sikkelerde yer almıştır. *Provincia* tiplerinde Hadrianus dönemindeki ayaklanmalar ve bu ayaklanmaların bastırılmasına atıf yoktur. *Mauretania* burada tam şehirleşmiş olmasa da, özgür, kuvvetli ve Roma'nın güney sınırının savunmasında rol oynayan bir eyalet olarak tasvir edilmiştir. *Provincia* tipinde birkaç tane versiyon vardır fakat ana özellikler hepsinde aynıdır (Lev.47, No.2-7). Kadın şeklindeki *Mauretania* her zaman yanında bir at ile tasvir edilir ve elinde bir ya da iki mızrak tutar. Üzerinde askeri bir kıyafet olarak nitelenebilecek kısa khiton, kısa botlar ve *chlamys* vardır. *Mauretania*'nın lüleli saçını realistik olarak gösterme çabası yerine, daha çok kompozisyonda simetri, denge ve atın iyi betimlenmesine önem verilmiştir[2]. Askeri kıyafet, *Mauretania*lıların askeri ününe ve onların Roma ordusunda destek kuvveti olarak hizmet vermelerine atıftır[3]. Strabon *Mauretania*lı mızrakçılardan ve ayrıca *Mauretania* atçılığından bahsetmiştir. *Mauretania* krallarının sikkelerindeki at ve atlı birliklere (Lev.47, No.8) atıfta bulunmuştur. Traianus *Mauretania*lı atlı birlikleri *Dacia*lılara karşı kullanmıştır ve onlar Traianus'un Sütunu'ndaki rölyeflerde, spiral saçları ile tasvir edilmişlerdir (Lev.47, No.9)[4].

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.438; H.Mattingly, 1968, s.848.
[2] H.Mattingly, 1966, s.clxxx.; J.M.C.Toynbee, 1967, s.124.
[3] Tac. *hist.*, C.H.Moore(çev.), Cambridge, 1992, ii.58; iv.50.
[4] Strab., 728, 828.

Hadranus'un *adventus* tipinin üç versiyonu vardır ve bu farklılıklar *Mauretania*'nın elbisesi ve atribülerindedir. Birinci tipte (Lev.48, No.10) kadın görünümündeki *Mauretania* kısa askeri khiton, *chlamys* ile kısa botlar giyer ve elinde de *vexillum* tutar. Bazı örneklerde Hadrianus'un toga giydiği görülür. İkinci tipteki *Mauretania* (Lev.48, No.11-12) birinci tipe benzer, fakat burada *Mauretania* fil postundan başlık takmıştır. Üçüncü tip ise bu ikisinden farklıdır (Lev.48, No.13). *Mauretania* fil postundan başlık takar ve askeri kıyafet ve atribüsü yoktur. Barışçıl bir kuzey eyaleti olarak uzun khiton ve himation giyer, elinde ise iki buğday başağı tutar[1]. *Vexillum, Mauretania*'nın atlı birliğine atıftır. Strabo, *Mauretania* fillerinin ününü anlatır ve bunu *Mauretania* krallarının sikkelerindeki fil postundan başlık ile tasvir edilmiş görürüz (No.14)[2]. Buğday başakları, ülkenin verimli topraklarını simgeler ve bu özelliğe de yine Strabo değinmiştir. Ayrıca buğday başakları *Mauretania*'nın yerel sikkelerinin arka yüzlerinde de görülür (No.15)[3]. Yani ikinci ve üçüncü *adventus* tipleri, *Mauretania*'nın sadece askeri birlikleri ile değil, aynı zamanda doğal kaynakları ile de imparatorluğa katkı sağladığını gösterir[4].

Hadrianus sikkelerinden sonra idealize edilmiş kadın şeklindeki *Mauretania* betimleri Antoninus Pius sikkelerinde görülmektedir. Antoninus Pius'un sikkelerde betimlenen *Mauretania* kişileştirmesi Hadrianus'unkine benzer. Fakat burada eyalet kişileştirmesinin yanında at figürü yoktur (Lev.48, No.16). Kısa khiton, uzun botlar giyer ve bazı örneklerde sol kolunda küçük bir *chlamys* durur. Sol elinde bir ya da iki

[1] H.Mattingly, 1966, lev.92,5; Ganschow, T. (1997), "Mauretania", *LIMC* VIII/1, Zürich, s.817.
[2] Strab., 826; B.V.Head, 1911, s.888, 889, 890; fil postundan başlığın tasvirindeki Grek temelleri için bkz. Africa bölümü, s.32-33.
[3] Strab., 826; Head, *HN*, 1911, s.888-890.
[4] J.M.C.Toynbee, 1967, s.125.

mızrak ve sağ elinde büyük bir *fiscus* tutar. Pius'un diğer *sestertii*sinde *Mauretania*'nın solunda *vexillum* vardır ve lejantta *MAVRETANIA* yazılıdır (No.17)[1].

Sikkeler dışında kadın formundaki *Mauretania*, madalyon, rölyef ve mozaik gibi diğer eserlerde de tasvir edilmiştir. Öncelikle Hadrianus'un *Mauretania* madalyonlarında (Lev.48, No.19), *Mauretania* kişileştirmesi bir atla beraber tasvir edilmiştir ve lejantta *MAVRETANIA* yazısı bulunur[2]. *Hadrianeum* kökenli bir rölyef elindeki *vexilluma* ve dalgalı saçına dayanarak *Mauretania* olarak tanımlanmıştır (Lev.48, No.20)[3]. Kudüste'ki, Birecik kökenli mozaik madalyonunda da *Mauretania* kişileştirmesi yer alır. Bu madalyon M.S. 256 yılı öncesine tarihlenmektedir ve üstünde *MAYPHTANIA* yazısı bulunmaktadır (No.21)[4]. Piazza Armerina'nın apsisinde bulunan ve *Africa* bölümünde incelediğimiz kişileştirmenin *Mauretania* da olabileceği düşünülmektedir[5].

II.B.8. *Moesia* (Lev.49)

Moesia'nın erkek bir esir ile kişileştirildiği sikke örnekleri mevcuttur (Lev.49, No.1). *Moesia*'nın idealize kadın şeklindeki kişileştirmesi ise sadece Hadrianus sikkelerinde, *adventus* ve *provincia* tipli olarak karşımıza çıkar. Hadrianus'un *Moesia*'ya yaptığı gezi hakkında kayıt yoktur ama *adventus* sikke tipi imparatorun burayı ziyaret ettiğini kanıtlar. *Historia Augustae*'da onun gençken, Domitianus'un zamanında bu eyalette hizmet verdiği ve ayrıca M.S. 118 yıllarında başa geçtiğinde

[1] H.Mattingly, 1968.
[2] Gnecchi, 1912, s.18.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[4] J.Balty, 1981, s.384-386; Ganschow, T. (1997), s.817.
[5] Ganschow, T. (1997), s.817.

de buraya gittiği anlatılır[1]. Muhtemelen bu ikinci gidişi *adventus* sikkelerine yansımıştır. Bu sikkelerde Hadrianus askeri kıyafeti içindedir (Lev.49, No.2) ve burada *Moesia*'yı barbar akınlarına karşı korumaktadır[2]. *Provincia* sikkelerinde *Moesia* (Lev.49, No.3)'yı kişileştiren kadın figür kısa tunik ile pelerin giyer ve saçı arkadan bağlıdır. Belirleyici atribüleri yay ve oklarla dolu sadaktır. Bu silahlar *Moesia*'nın imparatorluğa esas katkısının askeri alanda olduğunu gösterir[3]. Plinius *Moesia*'nın *Scythia*lılarca yerleşildiğini yazar. *Scythia*lılar çoğunlukla okçuydu ve bu da *Moesia* birliklerinin çoğunlukla okçulardan oluştuğunu gösterir. *Moesia* tamamen Romalılaşamamış bir sınır eyaletidir, fakat sınır savunmasında rol almaktadır[4].

Hadrianeum kökenli bir rölyef, saçının arkadan bağlanmasının sikkelerdeki tasvirlere benzemesine dayanarak Toynbee tarafından *Moesia* olarak tanımlanmıştır (Lev.49, No.4)[5].

II.B.9. *Noricum* (Lev.50)

Kısmen medenileşmiş bir eyalet olan *Noricum* bazen erkek bir esir figürü ile kişileştirilir (No.1)[6]. Hadrianus dönemine gelindiğinde ise *adventui Aug. Norici* sikkelerinde eyaletin idealize edilen kadın figürlerle kişileştirildiği görülmektedir (Lev.50, No.2). Fakat Hadrianus'un *Noricum*'u ziyaretine ilişkin yazılı kaynaklar bilgi vermemektedir. *Moesia* sikkelerinde olduğu gibi, imparator askeri kıyafet

[1] SHA *Hadr*., 2.3; E.A.Sydenham, 1926, s.455.
[2] E.A.Sydenham, 1926, s.455; J.M.C.Toynbee, 1967, s.125.
[3] Popovic, I. (1992), "Moesia", *LIMC* VI/1, Zürich, s.635.
[4] Plin. *nat*., 3.149.
[5] J.M.C.Toynbee, 1967, s.158.
[6] E.A.Sydenham, 1926, s.456.

içinde tasvir edilmiştir. Bu durum imparatorun eyalete yaptığı aktif hizmeti ve eyaletin imparatora borçlu olduğu askeri sorumlulukları akla getirir. *Noricum* kişileştirmesinin başı açıktır ve askeri kıyafet ve atribülere sahiptir. Dolayısıyla kısa tunik, askeri pelerin ve *vexillum*u vardır ve bu da *Noricum*'da bulunan atlı asker birliğine işaret eder[1].

II.B.10. *Parthia* (Lev.51)

Parthia Traianus'un bir grup sikkesinde esir figürleri ile kişileştirilmiştir. Traianus'un *PARTHIA CAPTA* lejantlı *aurei* ve *denarii*sinde *Parthia*lı iki esir figürü arasında bir *tropaion* bulunmaktadır (Lev.51, No.1). Biri sakallı, diğeri genç esir figürleri yerde oturmaktadır ve ikisinin de ellerinde oklar vardır.

İdealize edilmiş kadın şeklindeki *Parthia* kişileştirmeleri de Traianus döneminden itibaren tasvir edilmeye başlamıştır. Traianus'un M.S. 114-117 yılları arasında Roma'da basılan *sestertii*sinde Traianus sağda bir platformda oturmaktadır. İmparator, diz çöken *Parthia* kişileştirmesine kral Partamaspates'i takdim etmektedir ve *"Rex Parthis datus"* yazıtı vardır (Lev.51, No.2). *Parthia*, idealize edilmiş khiton ve himation ile uzun bir başlık giymiştir[2].

Traianus döneminden sonra da *Parthia* kişileştirmeleri sikkelerde betimlenmeye devam etmiştir. Öncelikle Pius'un sikkelerinde *Parthia*'yı kişileştiren kadın figür milli kostümü içindedir ve karakteristik atribüleri vardır (Lev.51, No.3).

[1] E.A.Sydenham, 1926, s.456.
[2] E.A.Sydenham, 1926, s.267, 291.

Belinde kemeri olan kısa khiton, geniş pelerin, *braccae* ve bot giyer. Sol eliyle içi ok ve yay dolu bir sadak taşır ve bu atribüler, *Parthia*lı ünlü okçulara atıf yapmaktadır. İleriye uzattığı sağ elinde ise geniş bir taç tutar[1]. Lucius Verus'un *denarii*sinde (Lev.51, No.4-5) ise *Parthia,* dizine kadar gelen bir pantolon giymiştir ve başında sivri bir kepi vardır. Sahnenin sağında yerde, elleri arkadan bağlı olarak oturmaktadır. Önünde sadak, ok ve altıgen kalkan vardır. *Sestertii* ve *dupondii*sinde (Lev.51, No.6-9) ise *Parthia* yine *tiara* ve pantolon giymiştir, elleri de yine arkadan bağlıdır. Fakat bunlarda farklı olarak bir *tropaion*un sağında ya da solunda, kalkanların üstünde oturmaktadır. Bazılarında önünde altıgen bir kalkan vardır[2].

Kadın şeklindeki *Parthia* kişileştirmeleri madalyon ve rölyeflerde de tasvir edilmiştir. Uzun başlıklı *Parthia* figürleri Marcus Aurelius ve Lucius Verus'un bronz madalyonlarında görülür (Lev.51, No.10)[3]. Uzun başlık takan *Hadrianeum* rölyefini Toynbee *Parthia* olarak tanımlamaktadır[4].

II.B.11. *Thracia* (Lev.52)

Thracia'nın bazı sikkelerde erkek esirler şeklinde kişileştirilmesi (No.1) bu eyaletin yarı barbar bir kökeninin olduğunu, medenileşme ve şehirleşme aşamalarının henüz tamamlanmadığını gösterir. Dolayısıyla *Thracia*'nın Roma İmparatorluğu'na katkısı, barışına yaptığı katkıdır[5].

[1] H.Mattingly, 1968.
[2] H.Mattingly, 1968, s.190, 437, 442, 588.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, lev.9-25.
[4] Bu figür ayrıca Armenia olarak da tanımlanmıştır. Daha fazla bilgi için bkz.Armenia bölümü, s.96.
[5] E.A.Sydenham, 1926, s.456.

Thracia'nın idealize edilmiş kadın şeklindeki kişileştirmesi öncelikle Hadrianus sikkelerinde görülmektedir. Hadrianus'un *Hadrianopolis* şehrini kurması dışında, *Thracia*'daki faaliyetleri hakkında çok fazla bilgi yoktur. Ayrıca *Thracia*'nın *adventus* sikke tipleri (Lev.52, No.2) de çok fazla bilgi sağlamaz çünkü belirleyici özellikleri yoktur. Kadın görünümünde kişileştirilen *Thracia*'nın kısa tunik ve geniş bir pelerini vardır[1]. Antoninus Pius'un *Thracia*'sı (Lev.52, No.3) Hadrianus'unkilere çok benzer, fakat bunda bazı atribüler de eklenmiştir. Kısa khiton ve alt kısmında püskül bulunan bir pelerin giyer. Sağ elinde *fiscus* bulunur ve sol elinde kıvrık kılıç vardır. *Thracia* ve *Dacia*, *Thraco-Dacia* kökenli oldukları için kıvrık kılıç atribüleri ortaktır[2].

Hadrianeum kökenli bir rölyefteki kadın figür, elinde tuttuğu kıvrık kılıcın ve püsküllü pelerininin Pius sikkeleri ile benzerliğine dayanarak Toynbee tarafından *Thracia*'nın kişileştirmesi olarak tanımlanmıştır (Lev.52, No.4)[3].

II.B.12. *Sarmatia* (Lev.53)

Sarmatia hem esir figürleri hem de idealize edilmiş kadın figürlerle kişileştirilmiştir. Öncelikle Marcus ve Commodus'un *Sarmatia* kişileştirmeleri *Germania* sikke tiplerine benzer. Lejantta *DE SARMATIS* yazar ve *tropaion*un yanında esir bir kadın ve elleri arkadan bağlı *Sarmatia*lı bir erkek esir bu eyaleti kişileştirmektedir (Lev.53, No.4-5). *Germania* tiplerinde olduğu gibi altıgen kalkana ek olarak yuvarlak kalkanlar da vardır. *Sarmatia*lı birlikler Traianus Sütunu'nda

[1] H.Mattingly, 1966.
[2] E.A.Sydenham, 1926, s.106; eğri kılıç için bknz. ayrıca *Dacia* bölümü, s.100-101.
[3] J.M.C.Toynbee, 1967, s.159.

betimlenmiştir (Lev.53, No.6). Marcus Aurelius ve Commodus'un *DE GERMANIS* sikkelerinde olduğu gibi, burada da *DE SARMATIS* lejantı ile silah yığını yer alır[1].

I. Constantinus, Crispus ve II. Constantinus'un *Sarmatia* sikkelerinde de, *Sarmatia*lı erkek esir formatındaki kişileştirmeler görülür. Bu sikkelerde *Victoria* da sahnede yer almaktadır (Lev.53, No.1a-1b). Ayrıca II. Constantinus'un bir madalyonunda, *Sarmatia*lı bir esir ile betimlenen eyalet kişileştirmesi, zafer kazanan imparator ile birlikte sahnede yer alır (Lev.53, No.2-3). İmparator askeri kıyafet giymiştir ve sağ elinde bir evren motifi tutar, sol eli ile de bir mızrağa dayanır. Sağ ayağı ile *Sarmatia*lı bir esirin sol dizine basar ve esir imparatora yalvarmaktadır[2].

Sarmatia ayrıca idealize kadın şeklindeki kişileştirmelerle de betimlenmiştir. II. Constantinus'un bir sikkesinde *Sarmatia*'yı kişileştiren kadın bir alegorik figür (Lev.53, No.7) bir *tropaion* yanında tek başına üzgün şekilde oturmaktadır ve lejantta *GAVDIVM ROMANORVM, SARMATIA* yazılıdır. Bu figürlere benzeyen *Gallia* ve *Germania* tasvirleri de bulunmaktadır[3].

[1] H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.239, 645; *De Germanis* lejantlı sikkeler için bkz.*Germania* bölümü.
[2] H.A.Grueber, 1874, s.87.
[3] Bunlar *Gavdium Romanorum, Francia* ve *Gavdium Romanorum, Allamania* lejantlı sikke tasvirlerine benzemektedir, bkz. *Germania* ve ayrıca *Gallia* bölümleri.

SONUÇ

Grek döneminden itibaren edebiyat ve sanatın değişik alanlarında nesneler ya da soyut fikirler yaşayan bir varlığa, genellikle de kadın formuna dönüştürülmüştür. Personifikasyonların didaktik kullanımlarının gelişiminde klasik dönem sanatçıları, kadın şeklindeki personifikasyonlara anlamlı giysiler, atribüler ve ifadeler vermeye başlamışlardır. Böylelikle bu personifikasyonlar medeni bir hayat için gerekli olan yararlı fikirlerin propagandasını yapmışlardır. Yine bu dönemden itibaren kentler ve ülkeler gibi yerleşim birimlerinin de çoğunlukla idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği görülmektedir. Kent, ülke ve eyalet kişileştirmeleri de esasen toplumsal veya politik mesajlar taşır ve insan davranışlarıyla ilgili dersler verirler.

Romalılar eyaletlere kişilik verirken Greklerce yaratılan kişileştirme yöntemini benimseyip tarihleri boyunca kullanmaya devam etmişlerdir. Greklerin yöntemi olan idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler yanında esir figürleri ile kişileştirme yöntemini de geliştirmişlerdir. Bu iki yöntemi yan yana kullanmışlardır. Dolayısıyla eyaletler kişileştirilirken, birbirine zıt iki anlayış olan "idealizm" (idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler) ve "realizm" (realistik kadın ve erkek esirler şekindeki kişileştirmeler) eğilimlerinin birlikte görüldüğü anlaşılır. Roma döneminde kullanılan bu iki tasvir biçiminin taşıdıkları anlamlar ile verdikleri mesajlar da farklılık göstermektedir.

Roma döneminde özellikle sikkelerin arka yüzlerinde ve rölyefler gibi çeşitli eserlerde eyaletlerin genellikle idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği

görülmektedir. İmparatorların ideolojilerini, o dönemde yapılanlar, başarılar, elde edilenler ve umut edilenleri çok güzel yansıttıkları görülmektedir. Eyaletlerin kişileştirilmesinde çoğunlukla idealize edilmiş kadın formunun tercih edilmesinin çeşitli sebepleri vardır. İlk olarak eyaletlerin kadın formunda kişileştirilmesinin erkek bakış açısını yansıttığı düşünülür. Erkeklerin önem verdiği, arzu ettiği, elde etmek istediği ve ulaşılması zor şeyler kadın ile özdeşleştirilmektedir. İngilizce'deki "virgin territory", yani bakire topraklar ifadesi de bu bakış açısına bir örnektir. Burada fethedilen kentler, fethedilmiş bakireler olarak nitelendirilmektedir. Kadın, fethedilmesi gereken, aşılması gereken duvarları olan, yabancı ve vahşi topraklarla bir düşünülmektedir[1]. İkinci olarak bu özelliğin bir bakıma Grek dilindeki cinsiyet sisteminden kaynaklandığı düşünülür. Erken Grek sanatında kadın şeklinde kişileştirilen, erdemler gibi arzu edilen ve ideal olduğu düşünülen özelliklerin Grek dilinde de cinsiyeti kadındır. Bu kapsamda Roma bakış açısına göre ideal ve medeni özelliklere sahip olduğu düşünülen eyaletler de kadın formunda kişileştirilmiştir[2]. Üçüncü olarak kadın formunun duyulara hitap eden, ikna edici ve taşıdığı mesajı kabul ettirmek için daha etkili bir araç olduğu düşünülür. Bizler güzelliği ve iyi özellikleri genelde kadın formu ile bir tutarız. Eyaletlerle ilgili mesajların daha etkili olması için de bu form tercih edilmiş olmalıdır[3].

Yukarıda değinilen genel yargılar ışığında ve bu tezde verilen örnekler incelendiğinde Roma bakış açısına göre ideal özelliklere sahip ve Roma medeniyetini tam olarak benimsemiş, ya da yerel özelliklerini devam ettirmekle

[1] S.Romaine, "Gender, Grammar, and The Space in Between", 1997, http://users.ox.ac.u/romaine/gendergrammar.pdf.
[2] H.A.Shapiro, *Personifications in Grek Art. The Representation of Abstract Concepts. 600-400 B.C.* Zurich, 1993.
[3] M.Warner, *Monuments and Maidens: The Allegory of the Female Form*, Londra, 1985, s.xix.

birlikte bu ortak medeniyete katkı sağlayan veya Roma'nın medenileşme adına katkı sağladığı eyaletlerin idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği anlaşılmaktadır. Bu eyaletler yerel ayaklanmalarla uğraşmaz, aksine gelişmeye bakarlar. Her biri ekonomik, askeri, ruhani ve entelektüel kaynaklarını imparatorluk için kullanırlar. Aynı şekilde Roma imparatorları bu eyaletleri ekonomik, ticari, tarımsal, askeri, sosyal ve mimari yönlerden geliştirmektedir. İmparatorlar bu eyaletleri sadece ele geçirmekle kalmayıp Roma İmparatorluğu'nun bir parçası haline getirmektedirler. Dolayısıyla çok çeşitli etnik grupları ellerinde tutabilmek ve başkaldırmalarını önlemek için ortak Roma medeniyetininin eyaletlere sağladığı refah, zenginlik, barış gibi özellikleri idealize edilmiş kadın figürlerle betimlemişlerdir. Böylece bu eyaletler bir askeri başarı olarak değil, Roma'nın medeni ve zengin bir parçası olarak tasvir edilmişlerdir.

Yukarıda bahsi geçen tüm bu özellikler vurgulanırken idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler uygun atribüler, kıyafetler ve diğer figürlerle birleştirilmiştir. Öncelikle eyaletlere kişilik verirken kullandıkları bazı motif ve düşünceler Grek edebiyat ve sanatından ilham alınarak tasarlanmıştır. Çoğu zaman eyaletlerin yerel özellikleri, stil ve ele alınış bakımından Grek özellikleri göstermektedir. Ayrıca eyaletlerin yerel özellikleri, kültleri, tanrıları, tanrıçaları, flora ve faunası da betimleri etkilemeye başlamıştır. Fakat bazı eyaletler Roma dünyasına yakın zamanda dahil olduğundan ve erken dönem sanatında bu tipleri oluşturmak için örnek bulunmadığından yeni betimlerin de oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

Romalılar eyaletleri genellikle anılan Grek yöntemini kullanarak, idealize edilmiş kadın formunda kişileştirmişlerdir. Fakat aynı zamanda eyaletleri kişileştirmede kendi yöntemlerini de oluşturmuşlar ve realistik tarzda yapılan esir figürlerini kullanarak da bazı eyaletleri kişileştirmişlerdir. İdealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler Roma bakış açısına göre medeni olan özelliklerin propagandasını yaparken, esir şeklindeki kişileştirmeler isyanlar nedeniyle Roma medeniyetinden uzaklaşınca ortaya çıkan olumsuz durumları vurgulamaktadır. Bu betimlerin ardında ise esasen barbarlığın yok edilmesi ve medeniyetin getirilmesi fikri yatmaktadır. Nitekim söz konusu isyanlar bastırıldıktan ve barış ortamı sağlandıktan sonra bu eyaletler tekrar idealize edilmiş kadın formunda kişileştirilmişlerdir. Bu ise Roma imparatorlarının bu bölgeleri sadece ele geçirmekle yetinmeyip, organize etmeye de çalıştıklarını gösterir. Ele geçirilmiş bir eyaletin, Roma İmparatorluğu'nun pasivize olmuş bir eyaleti haline dönüşmesinin aşamaları bu tasvirlerde görülmektedir.

Bu betimlerde kadın ve erkek esirler yalnız olarak, ya da birlikte tasvir edilebilmektedirler. Roma sokaklarında teşhir edilen gerçek esirler, kabile şefleri ve savaşçıları bu betimlere model olmuştur. Yine bu betimler oluşturulurken eyaletlere özgü kıyafetler ve yapılan isyanları vurgulamak için daha çok yerel silahlar kullanılmıştır. Bu figürler yenilmiş, genelde elleri bağlı, yalvarır ya da yas tutar şekilde betimlenmişlerdir. Bir nevi kınayıcı ve küçük düşürücü şekilde tasvir edilmişlerdir. Söz konusu eyaletler artık dost ve barışçıl olmadığı için Roma ile medeniyetin düşmanı olarak tasvir edilmeye başlamışlardır. Fakat bu tiplerin

yaratılmasının temelinde esasen barbarlığın yokedilmesi ve medeniyetin getirilmesi fikri yatmaktadır.

Sonuç olarak Roma döneminde eyaletler Grek yöntemi olan idealize edilmiş kadın figürlerle ya da Roma yöntemi olan realistik esir figürleri ile kişileştirilmişlerdir. Birbirine zıt iki anlayış olan idealizm ve realizm eğilimlerinin görüldüğü bu iki tasvir biçiminin taşıdıkları anlamlar ile verdikleri mesajlar farklılık göstermektedir. İdealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler Roma medeniyetinden kaynaklanan bolluk ve zenginliğin propagandasını yaparken, realistik esir figürleriyle yapılan kişileştirmeler Roma medeniyetinden uzaklaşınca ortaya çıkan olumsuz durumları betimlemektedirler. Böylelikle Roma İmparatorluğu'nda yer alan çeşitli etnik grupların bir arada tutulmaya çalışıldığı söylenebilir.

ÖZET

Kişileştirmeler karmaşık duygu ve düşünceleri ifade edebilme, aynı zamanda topluma aktarmadaki etkinlikleri sebebiyle Grek döneminden günümüze kadar sıklıkla kullanılmıştır. Kişileştirmeler esasen toplumsal veya politik mesajlar taşımakta ve insan davranışlarıyla ilgili dersler vermektedirler. Grek döneminde soyut kavramlar yanında ülkeler ve kentler gibi yerleşim birimlerinin çoğunlukla idealize edilmiş kadın formunda kişileştirildiği gözlemlenir. Bunlar aracılığıyla da topluma bazı mesajlar verildiği, çeşitli düşünceler ve ideolojilerin aktarıldığı görülür. Romalılar da Greklerce yaratılan kişileştirme yöntemini benimseyip tarihleri boyunca kullanmaya devam etmişlerdir. Greklerin yöntemi olan idealize edilmiş kadın formundaki kişileştirmeler yanında realistik şekilde betimlenen esir figürleri ile eyaletleri kişileştirme yöntemini de geliştirmişlerdir. Roma döneminde farklı yöntemlerle kişileştirilen eyaletleri ve bu betimlerin yapılma nedenlerini anlamak o dönemin duygu, düşünce ve ideolojisini anlamak açısından önem taşır.

Bu kapsamda tezin konusunu, Roma Dönemi'nde betimlenen eyalet kişileştirmelerinin başta sikkeler olmak üzere çeşitli eserlerde belirlenmesi ve tarihsel veriler ile antik kaynaklardan elde edilen bilgiler ışığında ikonografik açıdan incelenmesi oluşturmaktadır. Bu inceleme ile eyalet kişileştirmelerinin belirlenmesi ve sınıflandırılmasının yanında, bu tasvirlerin yapılmasının ardında yatan etkenleri, duyguları ve düşünceleri de anlamak amaçlanmıştır.

ABSTRACT

Personifications have been used from Greek period onwards due to their effectiveness in expressing complex feelings and ideas to society. In fact, personifications strongly carry social and political messages. In addition to abstract concepts, settlements like countries and cities are personified in the form of idealized woman in Greek period. By means of them important messages, various ideas and ideologies are transferred to society. Romans adopted this Greek method of personification and used them throughout their times. In addition to this Greek method of personifiying with the form of idealized woman, Romans also created the method of personifiying with the form of realistic slave. The knowledge of the reasons of using these two different kinds of methods in the personification of provinces will provide better understanding of emotions, thoughts and ideologies of the Roman period.

In this concept, the purpose of this thesis is to identify the personifications of Roman provinces on coins and various other works of art and examine them iconographically in the light of the information gained from historical databasis and ancient sources. With this analysis, in addition to identify and classify the personification of provinces, it is also aimed to understand the factors, emotions and ideas hidden behind these imageries.

KAYNAKÇA

I. Antik Kaynaklar

Aischyl. *Pers.* — *Persae*, I-II, H.W. Smyth(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1996.

Cass. Dio — *Rhomaika*, I-VI, E. Cary(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1995.

Cic. *Verr. 1. 2* — *In Verem,* I-II, L.H.G. Greenwood(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1989.

Cic. *nat.* — *De natura deorum***,** I-XXVIII**,** H. Rackham(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1994.

Claud. — *De Consulatu Stilichonis,* II, M. Platnauer(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1990.

Diod. — *Bibliotheke***,** I-XII, C.H. Oldfather(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1933.

Eus. — *Chronicon*, http://www.tertullian.org/fathers/jerome_chronicle_06_latin_part2.htm (30.08.2008).

Eus. — *Ekklesiastike historia,* I-II, K. Laker(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1992.

Eutr. — *Breviarium ab urbe condita*, http://www.intratext.com/IXT/LAT0115/_PV.HTM (08.10.2008).

Frontinus	*Strategemata*, C.E. Bennett(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1997.
Fronto	*Epistulae*, I-II, C.R.Haines(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1982.
Hdt.	*Historiai,* I-IV, A.D.Godley(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1999.
Liv.	*Ab urbe condita*, I-XIV, B.O Foster(çev.), Cambridge: Harvard University Pres, 1998.
Oros.	*Historiarum adversus paganos libri,* I.W. Raymond(çev.), New York: Columbia University Press, 1936.
Paus.	*Perihegesis tes Hellados*, I-V, W.H.S.Jones(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1918-1998.
Pind. *P.*	*Pythia*, I-II, W.H. Race(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1997.
Plin. *epist.*& *paneg.*	*Epistulae*& *Panegyricus,* I-II, B.B.Radice(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1989.
Plin. *nat.*	*Naturalis Historia,* I-X, H. Rackham(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1997.
SHA	*Scriptores historiae Augustae*, I-III, D. Magie(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1991.
Stat. *silv*.	*Silvae,* J.H.Mozley(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1982.

Strab.	*Geographika*, I-VIII, H.L. Jones(çev.), Cambridge, Harvard University Press, 1997.
Tac. *ann*.	*Annales,* II-IV, J. Jackson(çev.)**,** Cambridge: Harvard University Press, 1992.
Tac. *Germ*.	*Germania***,** M. Hutton(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1996.
Tac. *hist*.	*Historiae,* I-II, C.H. Moore(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1992.
Vegetius	*Epitoma Rei Militaris*, ii.7. http://www.thelatinlibrary.com/vegetius.html (01.02.2009).
Verg. *Aen*.	*Aeneis*, H.Ruston Fairclough(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1999.
Verg. *ecl*.	*Eclogae*, H.Ruston Fairclough(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1999.
Verg. *georg*.	*Georgica*, H.Ruston Fairclough(çev.), Cambridge: Harvard University Press, 1999.

II. Modern Kaynaklar

ASHBY, T.

1912 "Recent Discoveries at Ostia", *JRS*, 2, 153-194.

ATKINSON, D.

1922 "The Governors of Britain from Claudius to Diocletian", *JRS*, 12, 60-73.

BALTY, J.

1981 "La Mosaique Antique au Proche-Orient", *ANRW, II*, H.Temporini(ed.), New York: Walter De Gruyter, 347-387.

BAYDUR, N.

1998 *Roma Sikkeleri*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

BIEBER, M.

1945 "Honos and Virtus", *AJA,* 49, 1, 25-34.

BURKE, P.

2003 Afişten Heykele Minyatürden Fotoğrafa Tarihin Görgü Tanıkları, İstanbul.

COOK, S. A., ADCOCK, F. E., CHARLESWORTH, M. P.(ed.)

1923 *CHA* XI*: The Imperial Peace*, Cambridge: Cambridge University Press.

CLARKE, J. R.

1994 "Mosaic Workshops at Pompeii and Ostia Antica", *Fifth International Colloquium on Anceint Mosaics*, Ann Arbor, 89-101.

CRAWFORD, M. H.

1974 *RRC*, Cambridge: Cambridge University Press.

CRAWFORD, M.H.

1985 *Coinage and Money Under the Roman Republic*: London

DILL, S.

1919 *Roman Society from Nero to Marcus Aurelius*, London: Macmillan.

DRAGENDORFF, H.

1948 *Arretinische Reliefkeramik mit Beschreibung der Sammlung in Tübingen,* Reutlingen: Gryphius-Verlag.

ERİM, K. T.

1982 "A New Relief Showing Claudius and Britannia from Aphrodisias", *Britannia*, 13, s.277-281.

FULFORD, M.

1992 "Territorial Expansian and the Roman Empire", *World Archaeology*, 23, 3, s.294-305.

GAEBLER, H.

1906 *Makedonia*, Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimar.

GAGARIN, M.

1973 "Dike in the Works and Days" in *Classical Philology,* 68, 2, 81-94.

GANSCHOW, T.

1997 "Mauretania", *LIMC* VIII/1, Zürich: Artemis Verlag, s.816-818.

GARDNER, P.

1887 *BMC, Peloponnesus*, London: Trustees**.**

1888 "Countries and Cities in Ancient Art", *JHS*, 9, 47-81.

GENTILI, G. V.

1970 *The Imperial Villa of Piazza Armerina*, Roma: Instituto Poligrafico Dello Stato.

GNECCHI, F.

1912 *Medaglioni III*, Milano: Ulrico Hoepli.

GRUEBER, H.A.

1874 *Roman Medallions in the British Museum*, London: Trustees.

HEAD, B. V.

1879 *BMC Macedonia*, London: Trustees.

1888 *BMC Attica-Megaris-Aegina*, London: Trustees

1906 *BMC Phrygia*, London: Trustees.

1911 *HN*, Oxford: Clarendon Press.

HENDERSON, B. W.

1968 *Five Roman Emperors*, *Titus, Domitian, Nerva, Trajan, A.D. 69-117*, Roma: L'erma di bretschneider.

HENIG, M.

1997 "Gallia, Galliae", *LIMC* VIII/1 içinde, Zürich: Artemis Verlag, s.594-596.

HILL, G. F.

1900 *BMC Lycaonia, Isauria and Cilicia***,** London: Trustees.

1903 *Coins of Ancient Sicily*, Westminster: Archibald Constable&Co.Ltd.

HORNBOSTEL, W.

1973 *Sarapis*, Leiden: E. J. Brill.

HOUGHTALIN, L.

1994 "Pannonia, Pannoniae", *LIMC* VII/1 içinde, Zürich: Artemis Verlag, s.170-171.

INGHOLT, H.

1969 "The Prima Porta Statue of Augustus", *Archaeology*, 22, 4, 304-318.

JONES, H. S.

1912 *SculptMusCap*, Oxford: Clarendon Press.

JONES, H. S.

1926 *SculptPalCons*, Oxford: Clarendon Press.

KUTTNER, A. L.

1995 *Dynasty and Empire in the age of Augustus: The Case of the Boscoreale Cups*, Berkeley: University of California Press.

KÜNZL, E.

1988 "Germania", *LIMC* IV/1 içinde, Zürich: Artemis Verlag, s.182-185.

LE CORBEILLER, C.

1961 "Miss America and Her Sisters: Personifications of the Four Parts of the World", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, 19, 8, 209-223.

MANSEL, A. F.

1999 *Ege ve Yunan Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

MARITZ, J. A.

2002 "From Pompey to Plymouth: The Personification of Africa in the Art of Europe", *Scholia*, 11, s.65-79.

2004 "Putting Africa on the Map", *Acta Classica*, 47, 87-100.

MATTINGLY, H.

1925 "Some Historical Coins of Hadrian", *JRS,* 15, s.209-222.

1936 *RIC IV: Pertinax to Geta*, London: Spink and Son.

1966 *BMC III: Nerva to Hadrian*, London: British Museum Publications.

1968 *BMC IV: Antoninus Pius to Commodus*, London: British Museum Publications.

MATTINGLY, H., SYDENHAM, E. A.

1926 *RIC II: Vespasian to Hadrian*, London: Spink and Son.

1927 *RIC V.I*, London: Spink and Son.

1930 *RIC III: Antoninus Pius to Commodus*, London: Spink and Son.

1933 *RIC V.II*, London: Spink and Son.

1949 *RIC IV.III: Gordian III to Uranius Antoninus*, London: Spink and Son.

MEIGGS, R.

1960 *Roman Ostia*, Oxford: Clarendon Press.

MICHAELIS, A.

1882 *Ancient Marbles in Great Britain*, Cambridge: Cambridge University Press.

MOMMSEN, T.

1886 *The Provinces of the Roman Empire: From Caesar to Diocletian*, London: Richard Bentley&Son.

NEUTSCH, B.

1954 "Archaologische Grabungen und Funde In Sizilien Von 1949-1954", *Jahrbuch Des Deutschen Archaologischen Instituts, mit dem beiblatt AA*, 69, 554-578.

NORENA, C.F

2001 "The Communication of the Emperor's Virtues", *JRS,* 91, 146-168.

OSTROWSKI, J.A.

1991 *Personifications of Rivers in Greek and Roman Art*, Krakow.

PETRA, G.De, SOGLIANO, A.(ed.),

1897 Illustrated Guide to the National Museum in Naples, Naples, 1897.

PICK, B.

1898 *Antiken Münzen von Dacien und Moesien*, Berlin: Druck und Verlag von Georg Reimar.

POOLE, R. S.

1883 *BMC The Ptolemies, Kings of Egypt*, London: Trustees

1892 *BMC Alexandria and the Nomes*, London: Trustees of the British Museum.

POPOVIC, I.

1992, "Moesia", *LIMC* VI/1, Zürich: Artemis Verlag, s.635-636.

RAMAGE, N.H., RAMAGE, A.

1995 *Roman Art Romulus To Constantine*, London: Laurence King.

ROBERTSON, M.

1955 "The Boscoreale Figure-Paintings", *JRS,* 45, 58-67.

ROBINSON, E. S. G.

1927 *BMC Cyrenaica***,** London: Trustees.

ROMAINE, S.

1997 "Gender, Grammar, and The Space in Between", http://users.ox.ac.u/romaine/gendergrammar.pdf.

ROSTOVTZEFF, M.

1957 *The Social and Economic History of the Roman Empire I, II*, Oxford: Clarendon Press.

SALCEDO, F.

1997 "Hispania", *LIMC* VIII/1 içinde, Zürich: Artemis Verlag, s.638-640.

SHAPIRO, H.A.

1986 "The Origins of Allegory in Grek Art", *Boreas,* 9, pp 4-23

1993 *Personifications in Grek Art. The Representation of Abstract Concepts. 600-400 B.C.,* Zurich.

SHELTON, K. J.

1979 "Imperial Tyches", *Gesta*, 18, 1, 27-38.

SMITH, A. C.

1999 "Eurymedon and The Evolution of Political Personifications In The Early Classical Period", *JHS*, 119, 128-41.

2003 "Athenian Political Art from the Fifth and Fourth Centuries BCE: Images of Political Personifications", *Dēmos*: *Classical Athenian Democracy,* C.W.Blackwell(ed.), s.1-26.

2005 "The Politics of Weddings At Athens: An Iconographic Assessment" in *Leeds International Classical Studies 4.01 2005,* http://www.leeds.ac.uk/classics/lics/

SMITH, A. H.

1892 *BMSculpture I*, London: William Clowes and Sons.

1900 *BMSculpture II*, London: William Clowes and Sons.

1904 *BMSculpture III*, London: Longmans and Co.

SMITH, R. R. R.

1987 "The Imperial Reliefs from the Sebasteion at Aphrodisias", *JRS*, 77, 88-138.

SOLWAY, S.

1985 "A Numismatic Source of the Madonna of Mercy", *ArtBull,* 67, 3, 359-368.

SÖZEN, M., TANYELİ, U.

2003 *Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi.

SPAETH, B. S.

1994 "The Goddess Ceres in the Ara Pacis Augustae and the Carthage Relief", *AJA*, 98, 1, 65-100.

STANDING, G.

2003 "The Claudian Invasion of Britain and The Cult of Victoria Britannica", *Britannia,* 34, 281-288.

STRONG, A.

1907 *Sculpture from Augustus to Constantine*, London, Duckworth and Co.

SUTHERLAND, C. H. V.

1966 *RIC VII, From Constantine to Licinius*, London: Spink and Son.

1967 *RIC VI, From Diocletian's Reform to the Death of Maximinus*, London: Spink and Son.

1999 *RIC I, From 31 BC. to AD. 69,* London: Spink and Son.

SYDENHAM, E. A.

1952 *CRR*, London: Spink and Son.

TEKİN, O.,

1994 Yapı Kredi Koleksiyonu Grek ve Roma Sikkeleri, İstanbul.

2008 *Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş*, İstanbul: İletişim Yayınları.

TOURATSOGLOU, I.

1992 "Makedonia", *LIMC* VI/1 içinde, Zürich: Artemis Verlag, s.344-345.

TOYNBEE, J. M.C.

1924 "Britannia on Roman Coins of the Second Century A.D." *JRS***,** 14, 142-157.

1967 *The Hadrianic School: A Chapter in the History of Greek Art*, Roma: L'erma di Bretschneider.

VAN BUREN, A. W.

1913 "The Ara Pacis Augustae", *JRS*, 3,1, 134-141.

VERMEULE, C. C.

1962 "The Colossus of Portho Raphti in Attica", *Hesperia*, 31, 1, 62-81.

1968 *Roman Imperial Art in Greece and Asia Minor*, Cambridge: Harvard University Press.

WARNER, M.

1985 *Monuments and Maidens: The Allegory of the Female Form,* London: Weidenfeld and Nicolson.

WROTH, W. W.

1889 *BMC Pontus, Paphlagonia, Bithynia and the Kingdom of Bosporus***,** London: Longmans&Co.

1899 *BMC Galatia, Capppadocia and Syria*, London: Trustees.

http://en.wikipedia.org/wiki/File:Arming_warrior_Staatliche_Antikensammlungen_2308.jpg (01.09.2008).

LEVHALAR LİSTESİ

.

LEVHA 1

1. *Dike* ve *Adikia*, Amphora, M.Ö. 550-500, Viyana, Kunsthistorisches Museum, envanter no: 3722.
Kaynak: www.beazley.ox.ac.uk/test/vases/ASP/default.asp (03.04.2008).

2. Tiran Katilleri Grubu, Aristogeiton ve Harmodios, M.Ö. 477, Kritios ve Nesiotes'in yaptığı tunç heykel grubunun Roma dönemi kopyası.
Kaynak: A.M.Mansel, 1999, s.205.

3. *Liberalitas*, Commodus sikkesi.
Arka yüz: İmparator tahtında oturmakta ve bir Romalı'ya bağışta bulunmaktadır. Yanlarında *Liberalitas* personifikasyonu bulunur.
Kaynak: N.Baydur, 1998, no.204.

4. *Annona* ve *Victoria*, Antoninus Pius madalyonu.
Arka yüz: *Annona* (yıllık ürün), imparatora elindeki başağı uzatırken, arkasında *Victoria* (zafer) imparatora çelenk takmaktadır.
Kaynak: N.Baydur, 1998, no.185.

5. *Fides Militum*, Maximinus Trax sikkesi.
Arka yüz: *Fides Militum* (askerin bağlılığı) elinde sancak tutar.
Kaynak: N.Baydur, 1998, no.252.

6. *Spes*, Cladius sikkesi.
Arka yüz: *Spes* (umut) kişileştirmesi.
Kaynak: N.Baydur, 1998, no.104.

7. *Victoria*, Titus Kemeri, Roma.
Kaynak: N.H. Ramage, A. Ramage, 1995, s.140-143.

8. *Victoria*, Traianus Sütunu, Roma.
Kaynak: N.H. Ramage, A. Ramage, 1995, s.176-177.

9. Eurymedon Vazosu, doğulu okçu, Hamburg.
Kaynak: http://www.mkg-hamburg.de/mkg.php/en/sammlungen/antike/~P7/ (04.05.2008).

LEVHA 2 (*ACHAIA*)

1.a. *Hellas*, Darius Vazosu, muhtemelen Büyük İskender dönemi.
Kaynak:
http://marcheo.napolibeniculturali.it/itinerari-tematici/image-gallery/RA114/view?set_language=en (01.05.2008).

1.b. Darius'un Savaş Konseyi çizimi, Darius Vazosu.
Kaynak:
http://commons.wikimedia.org/wiki/Image:The_war_council_of_Darius_from_the_Darius_vase_(published_1899).jpg (01.05.2008).

1.c. *Hellas*, ayrıntı**,** Darius Vazosu.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.21/4.

2. Attika-Delos deniz birliğine (*Achaia*'da bulunan Pagae şehri) ait bronz sikke, M.Ö. 208.
Ön yüz: Zeus Amarios asaya dayanmış ve elinde Nike tutmakta.
Arka yüz: Demeter Panachaia? elinde çelenk ve asaya dayanmış, şehrin ismi, Æ ΑΧΑΙΩΝ ΠΑΓΑΙΩΝ.
Kaynak: Head, 1911, s. 417; Gardner, 1887, Lev.2/16.

3. *Achaia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, Au.
Ön yüz: Hadrianus büstü, başı açık. HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, sol elinde rulo, sağ eli ile diz çöken *Achaia*'yı ayağa kaldırıyor. Ortada palmiyeli bir vazo. RESTITVTORI ACHAIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.349, no.868, Lev.64/3.

4. *Achaia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, başı açık, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, sol elinde rulo, sağ eli ile diz çöken *Achaia*'yı ayağa kaldırıyor. Ortada palmiyeli bir vazo. RESTITVTORI ACHAIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.517, no.1783, Lev.96/1.

5. Atina Sikkesi, Grek dönemi, M.Ö. 147-83.
Ön yüz: Athena Parthenos'un Attik miğferli başı. Miğfer, atlar, Pegasos, üçlü hilal ile dekore edilmiş.
Arka yüz: *Panathenaia* amphorası üstünde ayakta duran baykuş, amphora ince gövdeli, amphora üstünde sayı belirten A-M ya da N harfleri, zeytindalından çelenkli bordür.
Kaynak: B.V.Head, 1888, s.384, Lev.12/4.

6.a- 6.b. *Achaia* Heykeli?, Roma İmparatorluk Dönemi, mermer.
Kaynak: C.C.Vermeule, 1962, Lev.24/a- 24/c.

LEVHA 3-5 (*AEGYPTOS*)

1. Zeus Aetophorus, I. Ptolemaios (Soter) sikkesi, M.Ö. 323-285, AR.
Ön yüz: Büyük İskender büstü, fil postundan başlıklı.
Arka yüz: Zeus *Aetophorus* tahtta oturuyor, elinde kartal, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.848-854; R.S.Poole, 1883, Lev.1/1.

2. Athena Promachus, I. Ptolemaios (Soter) sikkesi, M.Ö. 323-285, AR.

Ön yüz: Büyük İskender'in fil postunan başlıklı büstü.
Arka yüz: Athena Promachos'un arkaik figürü, yanında kartal, ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.848-854; R.S.Poole, 1883, Lev.1/2.

3. kartal, I. Ptolemaios (Soter) sikkesi, M.Ö. 323-285, AR.
Ön yüz: I. Ptolemaios'un *diaema*lı başı, *aegis* giymiş.
Arka yüz: kartal, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.848-854; R.S.Poole, 1883, Lev.2/3.

4. *cornucopiae*, III. Ptolemaios (Euergetes) sikkesi, M.Ö. 246-221, AV.
Ön yüz: III. Ptolemaios'un ışın saçan büstü, *aegis* giymiş, elinde *trident*.
Arka yüz: kurdeleli ve ışın saçan *cornucopiae*, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΤΟΛΕΜΑΙΟΥ.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.848-854; R.S.Poole, 1883, Lev.12/4.

5. Isis, Vespasianus sikkesi, M.S. 69-79, *Alexandria* basımı**.**
Ön yüz: Vespasianus başı ΑVΤΤΙΤΦΛΑVΙΟVΕ ΣΠΑΣΙΑΝ ΚΑΙΣ.
Arka yüz: İsis büstü, boynuz giymiş ve buğday başağından çelenk takmış, puanlı elbise.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.32, Lev.16/261.

6. *Euthenia*, Augustus sikkesi, M.S. 29, *Alexandria* basımı.
Ön yüz: Livia başı, saçı arkadan bağlı.
Arka yüz: *Euthenia* (*Abundantia*) büstü sağa dönük, elinde buğday başağı, ΕVΘΗΝΙΑ.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.4, Lev.22/28.

7. *Nilus*, Claudius sikkesi, M.S. 41-54, *Alexandria* basımı.
Ön yüz: Claudius başı, ΤΙΚΛΑΥΚΑΙ CΕΒΑC ΓΕΡΜΑ
Arka yüz: *Nilus* büstü, başı sağa dönük, papirüs ile taçlandırılmış, sağ omzu üstünde *cornucopiae*, sol omzunda çocuk Ploutos, sol kolu havada, ΑΥΤΟ ΚΡΑ.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.11, Lev.19/83.

8. Sarapis, Nero sikkesi, M.S. 54-68, *Alexandria* basımı**.**
Ön yüz: Nero başı ΝΕΡΩΚΛΑΥΚΑΙΣΣΕ ΒΓΕΡ.
Arka yüz: Sarapis büstü, başı sağa dönük, defne dalları ile süslenmiş *taenia* ve *modius* giyer, ΑΥΤΟ ΚΡΑ.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.19, Lev.13/158.

9. Timsah, Domitianus sikkesi, M.S. 81-96, *Alexandria* basımı**.**
Ön yüz: Domitianus başı.
Arka yüz: Timsah.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.39, Lev.25/316

10. Su aygırı, Nero sikkesi, M.S. 54-68, *Alexandria* basımı**.**
Ön yüz: Nero başı ΝΕΡΩΚΛΑΥΚΑΙCCΕ ΒΓΕΡΑΥΤΟ.
Arka yüz: Su aygırı, LENA.
Kaynak: R.S.Poole, 1892, s.20, Lev.26/170.
11. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, Au.

Ön yüz: HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Aegyptos* solda uzanmış, elinde *sistrum*, sol kolunu bir sepete dayamış, sepetin etrafında yılan, *Aegyptos*'un önünde sütun üstünde duran ibis. AEGYPTOS.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.374, Lev.13/265.

12. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, AE.
Ön yüz: İmparatorun defne çelenkli, giysili büstü. HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Aegyptos* giyinik, solda uzanmış, sağ elinde *sistrum* tutuyor ve sol kolunu meyve sepetine dayamış, alçak bir sütun üstünde ibis, AEGYPTOS, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.506, no.1703, Lev.94/7.

13. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma.
Ön yüz: İmparatorun defne çelenkli büstü. HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Aegyptos* giyinik, solda uzanmış, elinde *sistrum*, solda ibis. AEGYPTOS.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.379, Lev.68/20.

14. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AV.
Ön yüz: İmparatorun başı çelenksiz. HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Aegyptos* giyinik, başında lotus çiçeği, solda uzanmış, sağ elinde *sistrum*, sol kolunu sepete dayamış, önünde, sağda ve yerde ibis, sepetin yanında yılan. AEGYPTOS.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.341, no.796, Lev.62/16.

15. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AV.
Ön yüz: İmparatorun başı çelenksiz. HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Aegyptos* giyinik, başında lotus çiçeği, solda uzanmış, sağ elinde *sistrum*, sol kolunu sepete dayamış, önünde ve sağda sütun üstünde ibis. AEGYPTOS.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.341, no.793, Lev.62/15.

16. *Aegyptos*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AR.
Ön yüz: İmparatorun başı çelenksiz. HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Aegyptos* giyinik, başında lotus çiçeği, solda uzanmış, sağ elinde *sistrum* tutuyor, sol kolunu sepete dayamış, önünde, sağda ve sütun üstünde ibis. AEGYPTOS.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.341, no.797, Lev.62/17.

17. *Nilus*, Hadrianus sikkesi, M.S.134-138, Roma basımı, Au, British Museum.
Ön yüz: İmparator başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Nilus* uzanmış ve bir sphenkse dayanmış, elinde *cornucopiae* ve buğday başağı, önde su aygırı, altta timsah, NILVS.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.375, Lev.14/278.

18. *Aegyptos*?, Antoninus Pius dönemi, *Hadrianeum* rölyefi, Palazzo dei Conservatori avlusunda sergilenmekte, mermer.
Kaynak:
http://www.museicapitolini.org/percorsi/percorsi_per_sale/museo_del_palazzo_dei_conservatori/cortile/plinto_con_personificazione_di_provincia_achaia_dal_tempio_di_adriano (10.10.2008).

19. *Hadrianeum*, Pius dönemi, Roma.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/2000/tempcolumns1.jpg
(10.10.2008).

20. *Hadrianeum* kökenli eyalet rölyefleri, Capitoline Müzesi avlusu, Roma.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/net_id/rome/temphadrian/province.jpg (10.10.2008).

21. *Aegyptos*?, Antoninus Pius dönemi, *Hadrianeum* rölyefi, Palazzo Massimo'da sergilenmekte, mermer.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/2007/egypt1.jpg
(10.10.2008).

22. *Aegyptos*?, Ara Pacis'in güneydoğu köşesinden rölyef paneli, Augustus sonrası, Roma.
Kaynak: B.S.Spaeth, 1994, no.1.

23. *Aegyptos*?, Kartaca Rölyefi, Louvre, Paris.
Kaynak: B.S.Spaeth, 1994, no.19.

24. Flavianus dönemine ait Thermae taban mozaiği, Ostia, İtalya.
Kaynak: T.Ashby, s.170-174.

LEVHA 6-9 (*AFRICA*)

1. *Africa*, Pompeius Magnus Cn (Junior) sikkesi, M.Ö. 61, Roma, Au.
Ön yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* başı, sağda *lituus* (askeri trampet), defne dalından çelenk şeklinde bordür, MAGNVS.
Arka yüz: Pompeius sağda, quadrigada çelenk tutmakta, üstte uçan *Victoria*, PRO.COS.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.171, Lev.27/1028.

2. *Africa*, Quintus Metellus Pius Scipio ve Marcus Eppius sikkesi, M.Ö.47-46, Roma, D.
Ön yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* başı, sağda buğday başağı, altta saban, SCIPIO IMP, Q.METELL.
Arka yüz: Herakles, çıplak, ayakta ve cepheden, LEG.F.C, EPPIVS.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.175, Lev.28/1051.

3. *Africa*, Quintus Cornuficius sikkesi, M.Ö. 43-42, Roma, Au.
Ön yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* büstü, omuzlarının arkasında iki tane mızrak.
Arka yüz: Q.Cornuficius *lituus* tutuyor, solda ayakta, Juno Sospita tarafından çelenk ile taçlandırılıyor. Q.CORNVFICI AVGVR.IMP.

Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.212, no.1355.

4. *Africa*, Lucius Cestius ve Casius Norbanus sikkesi, M.Ö. 44, Roma, Au.
Ön yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* büstü.
Arka yüz: resmi koltukta duran miğfer, L.CESTIVS, C.NORBA, PR, S.C.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.187, Lev.29/1153.

5. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, Au.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* uzanmış, kayaya yaslanmış, elinde örümcek ve *cornucopiae*, önünde meyve sepeti, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.374, Lev.13/266.

6. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AV.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* uzanmış, sağ eli ayakta duran aslanın üstünde, sol kolu meyve sepeti üstünde, sepetin yanında iki buğday başağı, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.343, no.810, Lev.62/19.

7. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AV.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa*, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, önünde meyve sepeti, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.343, no.811, Lev.62/20.

8. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AR.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa*, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, önünde meyve sepeti, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.343, no.812, Lev.63/1.

9. *Africa, provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, AR.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa*, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, önünde meyve sepeti, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.343, no.813, Lev.63/2.

10. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa*, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, sol dirseği kayanın üstünde, solda meyve sepeti, AFRICA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.506, no.1707, Lev.94/1.

11. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, AE.
Ön yüz: hadrian büstü, defne dalından çelenk, giyinik, sağa dönük, HADRIANVS AVG.COS.III

Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* giyinik, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, sol dirseği kayanın üstünde, solda buğday başağı sepeti. AFRICA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.506, no.1710, Lev.94/5.

12. *Africa*, *provincia* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III
Arka yüz: Fil postundan başlıklı *Africa* giyinik, uzanmış, sağ elinde örümcek ve sol elinde *cornucopiae*, sol dirseği kayanın üstünde, solda buğday başağı sepeti. AFRICA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.507, no.1713, Lev.94/8.

13. Correggio'nun *Tellus* ya da *Africa* Freskosu, 1518, Camera della Badessa, Convento di San Paolo, Parma, İtalya.
Kaynak:
http://www.italica.rai.it/rinascimento/iconografia/prot_252.htm (05.05.2008).

14. *Africa*, çizim, 1603, Rönesans Dönemi, tahta oyma işi.
Kaynak: C.Le Corbeiller, 1961, no.13.

15. *Africa*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.134-138, Roma, AV.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: togalı Hadrianus ayakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sol elinde rulo, önünde fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, *patera*dan tripoda libasyon yapıyor, sol elinde buğday başağı, tripod yanında kurbanlık hayvan, ADVENTVI. AVG. AFRICAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.339, no.786, Lev.62/11.

16. *Africa, adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: togalı Hadrianus ayakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sol elinde rulo, önünde fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, *patera*dan sunağa libasyon yapıyor, sol elinde buğday başağı, sunak yanında kurbanlık hayvan, ADVENTVI AVG AFRICAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.487, no.1628, Lev.91/8.

17. *Africa*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: togalı Hadrianus ayakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sol elinde rulo, önünde fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, *patera*dan sunağa libasyon yapıyor, sol elinde buğday başağı, sunak yanında kurbanlık hayvan, ADVENTVI AVG AFRICAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.488, no.1629, Lev.91/9.

18. *Africa*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: togalı Hadrianus ayakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sol elinde rulo, önünde fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, *patera*dan sunağa libasyon yapıyor, sol

elinde buğday başağı, sunak yanında kurbanlık hayvan, ADVENTVI AVG AFRICAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.488, no.1632, Lev.91/10.

19. *Africa*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, Roma, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: togalı Hadrianus ayakta, sağ elini havaya kaldırmış ve sol elinde rulo, önünde fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, *patera*dan sunağa libasyon yapıyor, sol elinde buğday başağı, sunak yanında kurbanlık hayvan, ADVENTVI AVG AFRICAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.488, no.1633, Lev.91/11.

20. *Africa*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, S.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Africa*, sol elinde sancak, sunakta kurban, ADVENTVI AVG.AFRICAE S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.451, no.875.

21. *Africa*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, Roma, Au.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus *Africa*'yı ayağa kaldırıyor, *Africa*'nın sol elinde buğday başakları, merkezde iki buğday başağı, RESTITVTORI AFRICAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.349, no.870, Lev.64/5.

22. *Africa*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III P.P.
Arka yüz: Hadrianus fil postundan başlıklı *Africa*'yı ayağa kaldırıyor, *Africa*'nın sol elinde buğday başakları, merkezde iki buğday başağı, RESTITVTORI AFRICAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.349, no.871, Lev.64/6.

23. *Africa*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*'nın sol elinde iki buğday başağı, merkezde büyüyen iki buğday başağı, togalı Hadrianus sol elinde rulo tutar ve sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırır, RESTITVTORI AFRICAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.518, no.1787, Lev.96/2.

24. *Africa*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*'nın sol elinde üç buğday başağı ve merkezde büyüyen üç buğday başağı. Togalı Hadrianus'un sol elinde rulo bulunur ve sağ eliyle kadın figürü ayağa kaldırır, RESTITVTORI AFRICAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.518, no.1792, Lev.96/10.

25. *Africa*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 189, Sestertius.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*, giyinik, solda ayakta, ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde *cornucopiae* tutar. COS II, S C, AFRICA.

Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.186, no.1175, Lev.26/4.

26. *Africa*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 189, Dupondius.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*, dizlerine gelen kısa tunik giyer, ileriye uzattığı sağ elinde çelenk tutar ve sol elinde dikey olarak duran iki buğday başağı vardır, AFRICA, SC, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.186, no.1175, Lev.26/4.

27. *Africa*, Septimus Severus sikkesi, M.S. 194.
Ön yüz: L.SEPT.SEV.PERT.AVG.IMP.IIII.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*, ayakta, giysisinin kıvrımında buğday başakları, ayağının dibinde aslan, AFRICA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.184, Lev.9/20.

28. *Africa*, Septimus Severus sikkesi, M.S. 202-210.
Ön yüz: İmparator büstü, SEVERVS PIVS AVG.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa* uzanmış, sol elinde buğday başağı sepeti, sahnede akrep ve *cornucopiae*, AFRICA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.123, Lev.7/7.

29. *Africa*, Commodus sikkesi, M.S. 191, Roma, Au.
Ön yüz: İmparator başı, L.AEL.AVREL.COMM.AVG.P.FEL.
Arka yüz: Herakles şeklindeki Commodus ayakta, ayağı pruvada, elinde şimşek demeti, fil postundan başlıklı *Africa* ile el sıkışıyor, *Africa*'nın elinde *sistrum* ve buğday başağı, ayağının dibinde aslan, PROVIDENTIAE AVG.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.396, no.259, Lev.15/313.

30. *Africa*, Caracalla sikkesi
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.10/17.

31. *Africa*, Diocletianus sikkesi, *Carthago*, M.S. 296-305.
Ön yüz: DIOCLETIANVS AVG
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağının dibinde aslan ve aslanın yakaladığı boğa, FELIX ADVENT AVGG NN.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.423, Lev.8/10.

32. *Africa*, Maximianus Herculius sikkesi, *Carthago*, M.S. 296, Aes.
Ön yüz: IMP C MAXIMIANVS P F AVG
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağında aslan ve aslanın yakaladığı boğa, FELIX ADVENT AVGG NN.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.425, Lev.8/17b.

33. *Africa*, Constantius Chlorus sikkesi, *Carthago*, M.S. 296, Au.
Ön yüz: CONSTANTIVS CAES.

Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa*, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağında aslan ve aslanın yakaladığı boğa, FELIX ADVENT AVGG NN.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.422, Lev.8/2a.

34. *Africa*, Galerius Maximianus sikkesi, *Carthago*, M.S. 296-305, Au.
Ön yüz: MAXIMIANVS CAES
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağında aslan ve aslanın yakaladığı boğa, FELIX ADVENT AVGGNN.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.422, no.2b.

35. *Africa*, Maxentius sikkesi, *Carthago*, M.S. 306-307, Aes.
Ön yüz: MAXENTIVS PRINC INVICT.
Arka yüz: fil postundan başlıklı *Africa* ayakta, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağında aslan ve aslanın yakaladığı boğa, CONSERVATOR AFRICAE SVAE.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.432, Lev.8/53.

36: *Africa*, Maxentius sikkesi, Ostia, M.S. 308-312, Au.
Ön yüz: MAXENTIUS P F AVG
Arka yüz: Maxentius ayakta, başı açık, imparatorluk pelerini giymiş, bir askere dönmüş, askerin kalkanı yerde, sağ eli havada. Roma kuleli başlıklı, sağ eli ile çelenk sunuyor ve *Africa* fil postundan başlıklı, sağ eli ile çelenk tutuyor, PAX AETERNA AVG N.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.401, no.4.

37. Africa, L. Domitius Alexander sikkesi, *Carthago*, M.S. 308-311, Aes.
Ön yüz: IMP ALEXANDER P F AVG.
Arka yüz: fil postundan *Africa* ayakta, uzun bir elbise giymiş, sağ elinde sancak, sol elinde fildişi, ayağında aslan ve aslanın yakaladığı boğa, AFRICA AVG N.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.433, no.64.

38. *Africa*, I. Constantinus sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.10/24.

39. *Africa*, Antoninus Pius madalyonu.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.10/10.

40. *Africa*, Commodus madalyonu, M.S.190-191, Roma, AE
Ön yüz: Commodus büstü, M COMMOVS ANTONINVS PIVS FELIX AVG BRIT.
Arka yüz: İmparator *paludamentum* ve zırh giymiş, sağ elinde *parazonium*, sol eliyle bir mızrağa dayanmış, önünde fil postundan başlıklı *Africa* uzanmış, *peplum* giymiş, sağ elini aslanın sırtında, sol elinde buğday başakları, arka planda *Victoria trophaion* dikiyor, noktalı bordür, COS VI.
Kaynak: H.A.Gruber, 1874, s.27, no.29, Lev.33/3.

41. *Africa*, I.Constantinus madalyonu.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.10/25.

42. *Africa* ve İmparator, Villa Belletti rölyefi, erken İmparatorluk dönemi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.23/1.

43.a. *Africa*, Boscoreale Augustus kupası, Louvre, Paris.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.22/4.

43.b. *Africa*, Boscoreale Augustus kupası, Louvre, Paris
Kaynak: A.L.Kuttner, 1995, s.73.

43.c-d. *Africa*, Boscoreale Augustus kupası, Louvre, Paris
Kaynak:
http://www.atypon-link.com/AIA/doi/abs/10.3764/AJA.109.1.21 (01.06.2008).

44.a. *Africa*, Boscoreale hazinesinden bir gümüş patera, Louvre, Paris.
Kaynak: M.B.Astier, Boscoreale Treasure, Emblema Dish, www.louvre.fr (01.06.2008).

44.b. *Africa*, Boscoreale hazinesinden bir gümüş patera, ayrıntı, Louvre, Paris.
Kaynak: www.louvre.fr (01.06.2008).

45.a. *Africa*, Evlilik Lahdi rölyefi, Museo dele Terme, Roma.
Kaynak: M.Rostovtzeff, 1957, s.161.

45.b. *Africa*, Evlilik Lahdi rölyefi, Museo dele Terme, Roma.
Kaynak: M.Rostovtzeff, 1957, s.161.

46. *Africa,* Pişmiş toprak kandil, *Africa* üretimi.
Kaynak: LIMC.

47. *Africa*, Pişmiş toprak kandil, *Africa* üretimi.
Kaynak: LIMC.

48. *Africa*, Maximianus Herculius'un imparatorluk villasına ait apsis mozaiği, M.S. 2. yüzyıl, büyük av sahneli koridor, Piazza Armerina, Sicilya.
Kaynak:http://www.chauffeurs-italy.com/italian-city/66/sicilia/PIAZZA%20ARMERINA%20-%20ROMAN%20VILLA%20DEL%20CASALE (04.04.2008).

LEVHA 10 (*ARABIA*)

1. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, Roma, Au.D.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: *Arabia* ayakta, elinde dal ve tarçın çubukları (?), yanında yürüyen bir deve, COS.V.P.P.S.P.Q.R.OPTIMO PRINC.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.253, Lev.8/136.

2. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 112-117, Roma, Au.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P. COS VI P P.
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, yanında deve, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI, ARAB ADQ.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.96, no.474, Lev.17/8.

3. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 106, Roma, Au.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, yanında deve, COS.V.P.P.S.P.Q.R.OPTIMO PRINC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.72, no.294, Lev.14/8.

4. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 104-111, Roma, AE.
Ön yüz: imparator büstü,
IMP.CAES NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P. COS V P P.
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, arkasında deve, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI, ARAB ADQVIS, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.194, no.919, Lev.35/8.

5. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 112-115, Roma.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P. COS VI P P.
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, arkasında deve, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI, ARAB ADQVIS, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.277, no.977, Lev.38/6.

6. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S.111, Roma.
Ön yüz: imparator büstü.
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P. COS VI P P.
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, arkasında deve, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI , ARAB ADQ, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.214, no.1009, Lev.40/5.

7. *Arabia*, Traianus sikkesi, M.S. 111, Roma.
Ön yüz: imparator büstü,
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P. COS VI P P
Arka yüz: *Arabia* giyinik, ayakta, sağ elinde dal, sol elinde hasır demeti, arkasında deve, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI, ARAB ADQVIS, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.214, no.1010, Lev.40/6.

8. *Arabia, adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Arabia* sol elinde hasır demeti (?), sunak, ADVENTVI AVG ARABIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.489, no.1636, Lev.91/12.

9. *Arabia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus togalı, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken *Arabia*'yı ayağa kaldırıyor, *Arabia*'nın elinde hasır demeti (?), merkezde deve. RESTITVTORI ARABIAE SC in ex.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.519, no.1797, Lev.96/4.

LEVHA 11 (*ASIA*)

1. *Asia*, ayrıntı**,** Darius Vazosu, Napoli.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.24/2.

2. *Asia*, L.Statius Murcus sikkesi, M.Ö. 43-42, *Asia* basımı, D.
Ön yüz: Neptün başı, arkada üç çatallı zıpkın.
Arka yüz: sağda askeri *trophaion*, erkek figür sağ elini diz çökmüş kadına uzatıyor, MVRCVS IMP.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.205, Lev.30/1315.

3. *Asia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, D.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Asia* gemi pruvasında ayakta, elinde kanca ve dümen, ASIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.301, Lev.13/268.

4. *Asia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Asia* gemi pruvasında ayakta, sağ elinde kanca, sol elinde dikey duran dümen, ASIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.345, no.832, Lev.63/6.

5. *Asia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Asia* gemi pruvasında ayakta, sağ elinde kanca, sol elinde dikey duran dümen, ASIA AVG.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.345, no.836, Lev.63/7.

6. *Asia***,** *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Asia* kuleli taç takmış ve sol elinde asa, sunağın arkasında sığır, ADVENTVI AVG ASIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.490, no.1638, Lev.92/1.

7. *Asia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus ayakta ve togalı, sol elinde rulo, sağ eli ile diz çöken *Asia*'yı ayağa kaldırıyor, Asia kuleli taç takmış ve sol elinde asa, RESTITVTORI ASIAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.519, no.1798, Lev.96/5.

8. *Asia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 189, Altın Taç Eyalet Serisi, sestertius.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Asia* ayakta ve kuleli başlıklı (?), ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde çapa, C O S II, S C, ASIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, Lev.26/8.

9. *Asia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 189, Altın Taç Eyalet Serisi, sestertius.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Asia* ayakta ve kuleli başlıklı (?), solda ayakta, ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde pruva, C O S II, S C, ASIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.188, no.1182, Lev.26/9.

10. *Asia* ve *Europa*, Helenistik dönem, Roma dönemi kopyası, Gaugamela Rölyefi, Palazzo Chigi, *Europa* (solda) ve *Asia* (sağda) kişileştirmeleri, Roma.
Kaynak:
http://www.mlahanas.de/Greeks/History/Battles/Gaugamela.html (01.10.2008).

11. *Asia* ve *Macedonia*, M.Ö. 3.yüzyıl, P.Fannius Synistor Villası duvar freskosu, Boscoreale.
Kaynak:
http://www.macedonian-heritage.gr/HellenicMacedonia/en/img_B1221a.html (01.10.2008).

LEVHA 12 (*BITHYNIA*)

1. *Bithynia*, I. Nicomedes'in gümüş sikkesi, M.Ö. 279-255.
Ön yüz: I. Nicomedes başı.
Arka yüz: Kadın figür elinde mızrak ile kaya üstünde oturmaktadır, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΝΙΚΟΜΗΔΟΥ.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.11/22; W.W.Wroth, 1889, Lev.39.

2. *Bithynia*, Vespasianus sikkesi, Grek basımı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.11/20; W.W.Wroth, 1889, Lev.24/1-2.

3. *Bithynia*, Vespasianus sikkesi, Grek basımı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.11/21; W.W.Wroth, 1889, Lev.24,/1-2.

4. *Bithynia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.

Arka yüz: *Bithynia* kuleli taç takmış ve sol elinde dikey şekilde duran dümen, sunak yanında sığır, ADVENTVI AVG BITHYNIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.490, no.1639, Lev.92/2.

5. *Bithynia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus ayakta ve togalı, sol elinde rulo, sağ eliyle *Bithynia*'yı ayağa kaldırıyor, *Bithynia*'nın sol elinde *acrostolium* var ve sağ ayağı pruvada, RESTITVTORI BITHYNIAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.520, no.1800, Lev.96/6.

6. *Bithynia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus togalı, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken *Bithynia*'yı ayağa kaldırıyor, *Bithynia*'nın sol elinde dümen var ve sağ ayağı pruvuda, RESTITVTORI BITHYNIAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.520, no.1802, Lev.96/7.

7. *Bithynia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus togalı, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken *Bithynia*'yı ayağa kaldırıyor, *Bithynia*'nın sol elinde dümen var ve sağ ayağı pruvada, RESTITVTORI BITHYNIAE SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.521, no.1804, Lev.96/14.

LEVHA 13-14 (*BRITANNIA*)

1. *Britannia* eyaleti, Hadrianus Suru kalıntılarından görünüm, Steel Rigg bölgesi, İngiltere.
Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Milecastle_39_on_Hadrian%27s_Wall.jpg (05.08.2008).

2. *Britannia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Roma, S.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Britannia* oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor ve mızrak tutuyor, sağ ayağı önünde duran taş yığını üzerinde, sağda geniş ve yuvarlak kalkan, BRITANNIA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.447, Lev.15/320.

3. *Britannia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Britannia*, kaya (?) üstünde oturuyor, başı seyirciye dönük, vücudu sola dönük, başını sağ eli destekliyor, sol elinde çapraz mızrak, sağ ayağı kaya üstünde, solda merkezinde çivi bulunan kalkan, BRITANNIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.508, no.1723, Lev.94/2.

4. *Britannia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Britannia*, kaya (?) üstünde oturuyor, başı seyirciye dönük, vücudu sola dönük, başını sağ eli destekliyor, sol elinde çapraz mızrak, sağ ayağı kaya üstünde, solda merkezinde çivi bulunan kalkan, BRITANNIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.508, no.1724, Lev.94/11.

5. *Britannia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, S.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *adventus* tipinde detaylar seçilmiyor, ADVENTVI AVG.BRITANNIAE S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.453, no.882; Toynbee, Lev.3/16.

6. *Britannia*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S 143-144, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG PIVS PP TR P COS III.
Arka yüz: *Britannia*, başlıksız tunik, zırh ve pantolon giymiş, solda bir kayanın üstünde oturuyor, sağ elinde sancak, sol dirseği bir kayadan destek alan yuvarlak kalkana dayalı, BRITAN NIA, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.263, no.1637, Lev.39/9.

7. *Britannia*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 143-144, AE.
Ön yüz: Antoninus büstü, PI VS.
Arka yüz: *Britannia*, başlıksız tunik, zırh ve pantolon giymiş, solda evren motifi üstünde oturuyor, sağ elinde sancak, sol dirseği evren motifi üstünde yer alan yuvarlak kalkana dayalı, sol eline dayalı çapraz duran mızrak, evrenin altında dalgalar, IMPER A TOR II, S C, BRITAN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.264, no.1640, Lev.39/10.

8. *Britannia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 154-155, *dupondius*
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PI VS P P TR P XVIII.
Arka yüz: *Britannia*, pelerin ve pantolonlu, solda kaya üstünde oturuyor, sol eli kaya üstünde, önünde büyük yuvarlak bir kalkan, merkezinde çivi bulunan kalkan, arkasında çapraz duran *vexillum*.
BRITAN NIA COS IIII, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.329, no.1965, Lev**.**48/14.

9. *Britannia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 154-155, *dupondius*
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG PI VS.
Arka yüz: *Britannia*, pelerin ve pantolon giymiş, solda kaya üstünde oturuyor, sol eli kaya üstünde, önünde merkezinde çivi bulunan büyük yuvarlak bir kalkan, arkasında çapraz duran *vexillum*.
BRITAN NIA COS IIII, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.331, no.1974, Lev.48/18.

10. *Britannia*, Severus sikkesi.
Arka yüz:
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/3,4,5.

11. *Britannia,* Caracalla sikkesi.
Arka yüz:
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/3,4,5.

12. *Britannia*, Geta sikkesi.
Arka yüz:
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/3,4,5.

13. *Britannia*, Carausius sikkesi.
Arka yüz:
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/6.

14. *Britannia*, Commodus'un bronz madalyonu, M.S. 185.
Ön yüz: Commous büstü, M COMMODVS.ANTONINVS AVG PIVS BRIT.
Arka yüz: *Britannia Romana* kısa tunik, pelerin ve *braccae* giyer, kaya üstünde oturur, sağ elinde sancak, sol elinde mızrak, sol kolu oval bir kalkana dayanmış, bir miğferin üstünde duran kalkanın merkezinde çivi ve boncuklu bordürü var, sahne noktalı bordür içinde, BRITANNIA PM TR PX IMPVII COS IIII PP.
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.23, no.12, Lev.29/2.

15. *Britannia*, Constantius Chlorus madalyonu.
Arka yüz:
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/8.

16. *Britannia* ve Claudius rölyefi, Sebasteion, Aphrodisias.
Kaynak: K.T.Erim, 1982, s.277-281.

17. *Britannia*, Birecik Mozaiği, Severus dönemi, Berlin, Staatliche Museen, BRITANNIA.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.34/3.

LEVHA 15 *(CAPPADOCIA)*

1. Mons Argaeus, *Cappadocia* sikkesi, Grek dönemi, M.Ö. 36-M.S. 17.
Ön yüz: ön yüzde Herakles başı, ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΑΡΧΕΛΑΟΥ.
Arka yüz: Mons Argaeus.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.633; W.W.Wroth, 1889, s.45, Lev.8/1.

2. Mons Argaeus, bronz *Cappadocia* sikkesi, Roma dönemi (Tiberius dönemi?), M.S.17.
Ön yüz: kuleli başlıklı kadın figür, ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ.
Arka yüz: Mons Argaeus.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.633.

3. Mons Argaeus, Hadrianus'un bronz madalyonu,
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.

Arka yüz: Mons Argaeus, COS III.
Kaynak: F.Gnecchi, s.23, no.135, Lev.148/1.

4. *Cappadocia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Cappadocia*, kuleli başlıklı, dizine kadar uzanan kolsuz tunik giymiş, uzun bot giymiş ve pelerini omzunda, sağ elinde Mount Argaeus modeli ve sol elinde dikey duran *vexillum*, CAPPADOCIA SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.509, no.1728, Lev.94/3.

5. *Cappadocia*, Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Cappadocia*, kuleli başlıklı, dizine kadar uzanan kolsuz tunik giymiş, uzun bot giymiş ve pelerini omzunda, sağ elinde Mount Argaeus modeli ve sol elinde dikey duran *vexillum*, CAPPADOCIA SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.509, no.1730, Lev.94/9.

6. *Cappadocia*, Antoninus sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S.189, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Cappadocia*, kuleli başlıklı, kısa tuniği dizlerine geliyor, sola dönük ve elinde taç tutuyor ve bu taç 3 katmanlı ve sağ elinde ve sol elinde dikey duran *vexillum*, ayağının dibinde solda Mons Argaeus, CAPPA DOCIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.188, no.1185, Lev.26/10.

7. *Cappadocia*, Antoninus sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S.189, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Cappadocia*, kuleli başlıklı, burada daha kısa ve kıvrık kenarlı bir pelerin giymiş, sola dönük ve sağ elinde taç tutuyor ve sol elinde dikey duran *vexillum*, CAPPA DOCIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.189, no.1186, Lev.26/11.

8. *Cappadocia*, *Villa Hadriana*'dan gelen ve şu anda Ince Blundell Hall'da bulunan büyük bir mermer heykel.
Kaynak: A.Michaelis, 1882, s.350, no.42; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.24/4.

LEVHA 16 *(CILICIA)*

1. Athena başı, III. İskender Dönemine ait Tarsus basımı sikke, Ashmolean Müzesi, Au,
Ön yüz: Athena başı.
Arka yüz: Kantharos.
Kaynak: SNG V, http://www.s110120695.websitehome.co.uk/SNG/sng_reply2.php (10.10.2008); G.F.Hill, 1900, s.248-249.

2. *Cilicia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi.
Arka yüz: İmparator ve *Cilicia*.

Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.3/21.

3. *Cilicia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi.
Arka yüz: İmparator ve *Cilicia*.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.3/22.

LEVHA 17-18 *(ITALIA)*

1. *Italia*, İç Savaş (Müttefikler Savaşı) dönemine ait gümüş sikke, Marsi, Peligni, Picentini, Vestini, Samnites, Frentani, Malrucini ve Lucani sikkeleri, M.Ö. 91-88, Corfinium ve Aesernia basımı.
Ön yüz: *Italia* büstü, ITALIA ya da VITELIV yazıtlı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/21.

2. *Italia*, İç Savaş (Müttefikler Savaşı) dönemi sikkesi, M.Ö. 91-88.
Ön yüz: *Italia* büstü, ITALIA ya da VITELIV yazıtlı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/22.

3. *Italia*, İç Savaş (Müttefikler Savaşı) dönemi sikkesi, M.Ö. 91-88.
Ön yüz: *Italia* büstü, ITALIA ya da VITELIV yazıtlı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/23.

4. *Italia*, İç Savaş (Müttefikler Savaşı) dönemi sikkesi, M.Ö. 91-88.
Ön yüz: *Italia* büstü, ITALIA ya da VITELIV yazıtlı.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/24.

5. *Italia*, (Q.Fufius Kalenus), (Mucius) Cordus sikkesi, *Italia* basımı, M.Ö. 69, D, British Museum'da.
Ön yüz: Honos ve Virtus, HO (Honus), VIR (Virtus), KALENI.
Arka yüz: Roma ayakta solda, elinde mızrak, ayağı evren motifi üstünde, sağ elini ayakta duran *Italia*'ya uzatmış, *Italia*'nın elinde *cornucopiae*, solda *Italia* arkasında ITAL ve kanatlı *caduceus*, sağda Roma arkasında RO, altta CORDI yazılı.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.131, Lev.23/797.

6. *Italia*, Nerva sikkesi, *Italia* basımı, M.S. 97, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.NERVA CAES.AVG.P.M.TR.P.COS.III.P.P.
Arka yüz: Nerva oturuyor, sağ elini *Italia*'ya uzatmış, aralarında bir erkek ve kız çocuk, TVTELA ITALIAE S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.229, no.92.

7. *Italia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, S.
Ön yüz: IMP. CAES.NERVAE.TRAIANO.AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Traianus resmi koltukta oturuyor, asa tutuyor, önünde kucağında çocuk bulunan bir kadın, ayağının dibinde diğer bir çocuk, ALIM.ITAL., OPTIMO PRINCIPI S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.278, no.461; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/26.

8. Meryem ve Çocuk İsa, 13. yüzyıl, Italya.
Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Madonna_(art) (10.08.2008).

9. *Italia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, Au.
Ön yüz: imparator başı, IMP. TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: Traianus solda ayakta, togalı, sol elinde rulo, sağ eli ile diz çöken kuleli başlıklı *Italia*'yı ayağa kaldırıyor, *Italia*'nın elinde evren, aralarında iki çocuk var, REST.ITAL., COS.V.P.P.S.P.Q.R.OPTIMO PRINC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.85, no.404, Lev.15/19.

10. *Italia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-121, Roma basımı, S.
Ön yüz: imparatorun başı, IMP.CAESAR TRAIAN. HADRIANVS AVG.TRAIANVS.
Arka yüz: Hadrianus bir platformda oturuyor, sağ elini uzatmış, önündeki kadının sol kolunda çocuk ve sağ eli sağında duran ikinci çocuğun başında, LIBERTAS RESTITVTA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.411, no.568; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/30.

11. *Italia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, D.
Ön yüz: imparator büstü, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Italia* solda ayakta, elinde asa ve *cornucopiae*, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.375, Lev.13-276.

12. *Italia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: imparator büstü, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Italia* solda ayakta, sağ elinde asa, sol elinde *cornucopiae*, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.347, no.853, Lev.63/14.

13. *Italia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AV.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sağ eli havada, sol elinde rulo, önünde *Italia* ayakta, sol elinde *cornucopiae*, merkezde sunak, fakat kurbanlık yok, ADVENTVI AVG ITALIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.340, no.789, Lev.62/13.

14. *Italia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AV.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sağ eli havada, sol elinde rulo, önünde *Italia* ayakta, sol elinde *cornucopiae*, merkezde sunak, fakat kurbanlık yok, ADVENTVI AVG ITALIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.340, no.792, Lev.62/14.

15. *Italia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Italia*'nın sol elinde *cornucopiae*, sunak yanında kurbanlık sığır, ADVENTVI AVG ITALIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.492, no.1650, Lev.92/4.

16. *Italia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırıyor, *Italia*'nın sol elinde *cornucopiae*, RESTITVTORI.ITALIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.523, no.1823, Lev.97/2.

17. *Italia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırıyor, *Italia*'nın sol elinde *cornucopiae*, RESTITVTORI.ITALIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.523, no.1825, Lev.97/6.

18. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 139, D.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG.PIVS.
Arka yüz: *Italia*, kuleli başlıklı, evren motifi üstünde oturuyor, elinde *cornucopiae* ve asa, TR.POT.COS.III.ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.37, no.98, Lev.1/20.

19. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 140-144, S.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG.PIVS P.P.TR.P.COS.III.
Arka yüz: *Italia*, kuleli başlıklı, yıldızlı evren motifi üstünde oturuyor, elinde *cornucopiae* ve asa, ITALIA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.126, no.798.

20. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 140-144.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III.
Arka yüz: *Italia*, kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, evren üstünde kuşaklar ve yıldızlar var, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey duran asa, ITA LIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.32, no.214, Lev.5/11.

21. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 140-144.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Italia*, kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, evren üstünde kuşaklar ve yıldızlar var, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey duran asa, TR POT COS III.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.36, no.234, Lev.6/7.

22. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 140-144.
Ön yüz: Antoninus büstü, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Italia*, kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey duran asa, TR POT COS III, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.38, no.248, Lev.6/12.

23. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, Eyalet tipi, M.S. 143-144.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P TR P COS III.

Arka yüz: *Italia* kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, evren üstünde kuşaklar ve yıldızlar var, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey asa, S C, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.265, no.1644, Lev.39/11.

24. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 143-144.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Italia* kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, evren üstünde kuşaklar ve yıldızlar var, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey duran asa, TR POT COS IIII, SC, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.277, no.1719, Lev.41/12.

25. *Italia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 140-144, S.
Ön yüz: imparator başı, ANTONINVS AVG.PIVS P.P.TR.P.COS.III.
Arka yüz: Tiber nehrini simgeleyen figür sazdan yapılmış çelenk takmış, uzanmış, içinden su çıkan bir urneye dayanmış, sağ elini gemiye dayamış ve elinde saz var, TIBERIS S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.112, no.642, Lev.5/109.

26. *Italia*, M. Aurelius sikkesi, M.S. 172-173, S.
Ön yüz: imparatorun başı çelenkli sağa dönük.
Arka yüz: M.Aurelius ayakta, elinde asa ve *Italia*'yı ayağa kaldırıyor. *Italia*'nın elinde evren, RESTITVTORI ITALIAE IMP.VI.COS III S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.299, no.1077, Lev.12/245.

27. *Italia*, Commodus sikkesi, M.S. 183- 184, *sestertius*.
Ön yüz: M COMMODVS ANTON AVG PIVS BRIT.
Arka yüz: *Italia* kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey asa var, P M TR P VIIII IMP VII COS IIII P P, SC, ITALIA
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.796, no.549, Lev.105/7.

28. *Italia*, Commodus sikkesi, *sestertius*.
Ön yüz: M COMMODVS ANTON AVG PIVS BRIT.
Arka yüz: *Italia* kuleli başlıklı, solda evren motifi üstünde oturuyor, sağ elinde *cornucopiae* ve sol elinde dikey duran asa, P M TR P X IMP VII COS IIII P P, SC, ITALIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.799, no.554, Lev.106/2.

29. *Italia*, Septimus Severus ve Caracalla'ya ait *denarius.*
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/15**.**

30. Geta'nın *sestertii*si üzerinde *cornucopiae* motifi.

31. *Italia*, Pius'un *Italia* madalyonu.

32. *Tiberius***,** Pius'un Tiberius madalyonu.

33. *Italia*, Pius madalyonu, M.S. 138- 161, AE.
Ön yüz: İmparator başı, ANTONINVS AVG PIVS PPTRP COS III.
Arka yüz: sağda iki kemerli köprünün altından geçen kürek gemisi, gemi önünde Tiber uzanmış, sol elinde saz tutuyor, sağ eli ile yılanı karşılıyor
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.7, no.4, Lev.8/3.

34 a. *Italia*, Traianus'un *alimenta* rölyefi, Beneventum Kemeri, İtalya.
Kaynak: LIMC.

34 b. *Italia*, *alimenta* rölyefinden ayrıntı.
Kaynak:
http://www.stoa.org/gallery/awmcBeneventumArch/ben_arch_006 (09.10.2008).

LEVHA 19 *(LIBYA)*

1. *Cyrene*, Grek sikkesi.
Kaynak: E.S.G.Robinson, 1927, Lev.30/32.

2. *Libya*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.466, no.958.

3. *Libya* ve *Cyrene* rölyefi, Antoninuslar hanedanlığı dönemi, British Museum.
Kaynak: A.H.Smith, 1892, s.363, no.790; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.37/4.

4. Hadrianeum rölyefi, Capitoline Avlusu, Roma.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/net_id/rome/temphadrian/province6.jpg (09.10.2008); J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.34/5.

LEVHA 20 *(MACEDONIA)*

1. *Causia*, *Macedonia* basımı sikke, M.Ö. 158-146, V. Philip dönemi.
Ön yüz: MAKE yazıtı.
Arka yüz: *Macedonia* başlığı.
Kaynak: H.Gaebler, 1906, s.27, no.3, Lev.1/1.

2. *Causia*, *Macedonia Genius*'u, C. Antonius sikkesi, M.Ö. 43, *Macedonia* basımı, D.
Ön yüz: *Macedonia*'nın *Genius*'unun sağa dönük erkek büstü, *chlamys* ve *causia* giymiş, C.ANTONIVS M.F.PRO COS.
Arka yüz: balta ve ayak betimleri, PONTIFEX.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.201, Lev.29/1286.

3. *Causia***,** Cn. Plancius'a ait *denarius*, Roma basımı ve M.Ö. 55 yılına tarihlenen bir d*enarius*.
Kaynak: I.Touratsoglou, 1992, s.345.

4. *Causia*, C. Antonius'un bir *denarius*, M.Ö. 43.
Kaynak: I.Touratsoglou, 1992, s.345.

5. *Hyrcania*, Puteoli kaidesi, Naples Müzesi, Tiberius dönemi**,**.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.28/1.

6. *Hyrcania*, Tiberius sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, s.123.

7. *Macedonia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Macedonia* kısa tunik giymiş, sol elinde kamçı, sunağın arkasında sığır, ADVENTVI AVG MACEDONIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.494, no.1663, Lev.91/15.

8. *Macedonia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken *Macedonia*'yı ayağa kaldırıyor, RESTITVTORI MACEDONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.352, no.891, Lev.64/10.

9. *Macedonia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırıyor, *Macedonia*'nın başında *causia* ve sol elinde kamçı, RESTITVTORI.MACEDONIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.524, no.1826, Lev.97/3.

10. *Macedonia*, Antoninus Pius sikkesi, Grek basımı, aes.
Ön yüz: imparator büstü.
Arka yüz: *Macedonia* kuleli başlıklı tahtta oturuyor, sol elinde *cornucopiae*, sağ elinde buğday başağı, KOINON MAKEΔONΩN.
Kaynak: H.Gaebler, 1906, s.82 no.258.

11. *Macedonia*, Septimus Severus sikkesi, Grek basımı, aes.
Ön yüz: imparator büstü.
Arka yüz: *Macedonia* oturuyor, *kalathos* giymiş, sağ omzunda mızrak, sol kolu kalkanına dayanmış, KOINON MAKEΔONΩN.
Kaynak: H.Gaebler, 1906, s.87, no.291, Lev.3/21.

12. *Macedonia*, Severus Alexander sikkesi, Grek basımı, aes.
Ön yüz: imparator büstü.

Arka yüz: *Macedonia* solda oturuyor, *kalathos* giymiş, sol omzunda mızrak, sağ kolu kalkanına dayanmış, Nike ona doğru uçmakta, *KOINON MAKEΔONΩN, OMONOIA*.
Kaynak: H.Gaebler, 1906, s.95, no.329.

13. *Macedonia*, Severus Alexander sikkesi, Grek basımı, aes
Ön yüz: imparator büstü.
Arka yüz: *Macedonia kalathos* giymiş, sol elinde *cornucopiae*, sağ elinde *Kaberios*, tüten bir sunağın önünde ayakta durur ve sunağın üstünde Nike libasyon yapmaktadır, *KOINON MAKEΔONΩN, OMONOIA*.
Kaynak: H.Gaebler, 1906, s.95 no.327, Lev.4/29.

14. *Macedonia*, Zeugma Birecik mozaik madalyonu, Staatliche Museen, Berlin, MAKEΔONIA yazıtlı.
Kaynak: J.Balty, 1981, s.347-387.

LEVHA 21 *(PANNONIA)*

1. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, S.
Arka yüz: Pannonia, towered, standing front, head l., holding vexillium upright on ground in r. hand and with l.gathering up dress at l.side. TR.POT.COS.II.PANNONIA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.481, Lev.16/337.

2. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator başı, L.AELIVS CAESAR,
Arka yüz: *Pannonia* kuleli başlıklı, ayakta, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.544, no.1919, Lev.100/7.

3. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator büstü, L.AELIVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia* kuleli başlıklı, ayakta, başı sola dönük, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.544, no.1921, Lev.100/4.

4. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator büstü, L.AELIVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia*, kuleli başlıklı, ayakta, başı sola dönük, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.544, no.1922, Lev.100/8.

5. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator büstü, L.AELIVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia* kuleli başlıklı, başı sağa dönük, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.

Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.544, no.1924, Lev.100/9.

6. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator başı, L.AELIVS CAESAR,
Arka yüz: Pannonia kuleli başlıklı, başı sola dönük, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.547, no.1936, Lev.101/4.

7. *Pannonia*, L.Aelius Caesar sikkesi, M.S. 137, AE.
Ön yüz: imparator başı, L.AELIVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia* kuleli başlıklı, başı sağa dönük, sağ elinde dikey duran *vexillum*, sol eliyle elbisesini tutuyor, TR POT COS II PANNONIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.547, no.1937, Lev.101/5.

8. *Pannonia*, Traianus Decius sikkesi, M.S. 249, *antoniniani*.
Ön yüz: imp.ışık saçan büstü, giysili, cuirassed, sağa dönük, IMP.TRAIANVS DECIVS AVG.
Arka yüz: *Pannonia* başı örtülü, ayakta, başı sağa dönük, sağ elini kaldırıyor ve elinde sancak, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.120, no.5, Lev.10/7.

9. *Pannonia*, Traianus Decius sikkesi, M.S. 250-251, *antoniniani*.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAE.TRA.DEC.AVG.
Arka yüz: *Pannoniae* başları örtülü, ayakta, birbirlerine dönükler ve el sıkışıyorlar, merkezde sancak, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.124, no.41, Lev.10/19; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.18/6.

10. *Pannoniae*, Traianus Decius sikkesi, M.S. 249-251, *antoniniani*.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.C.M.Q.TRAIANVS DECIVS AVG.
Arka yüz: *Pannoniae* başları örtülü, ayakta, başları sağa dönük, her biri ayağına kadar uzanan giysi giymiş ve ellerinde sancak, sağdaki figür elini havaya kaldırmış, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.122, no.216, Lev.10/14.

11. *Pannonia*, Herennius Etruscus Augustus sikkesi, M.S. 250-251, Milano, *antoniniani*.
Ön yüz: HEREN.TRV.MES.Q.V.DECIVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia* başı örtülü ve sağa dönük, elinde miğfer ve sancak tutuyor, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.141, no.158b, Lev.11/17.

12. *Pannonia*, Hostilianus sikkesi, M.S. 251, *antoniniani*.
Ön yüz: C.VAL.HOST.MES.QVINTVS CAESAR.
Arka yüz: *Pannonia* ayakta, miğfer ve sancak tutuyor, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.143, no.195.

13. *Pannonia*, Quintillus sikkesi, *antoniniani*, Mediolanum basımı.

Ön yüz: IMP QVINTILLVS AVG.
Arka yüz: *Pannonia diaema*lı ve başı örtülü, ayakta, defne dalı ve sancak tutuyor, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.245, no.60.

14. *Pannonia*, Lucius Domitius Aurelianus sikkesi, *antoniniani*, Mediolanum basımı.
Ön yüz: IMP AVRELIANVS AVG.
Arka yüz: *Pannonia* ayakta, sağ eli havada, sol elinde asa var, PANNONIAE.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.278, no.113, Lev.8/122.

15. *Pannonia*, Marcus Aurelius Iulianus sikkesi, *antoniniani*, Siscia basımı, Aureus.
Ön yüz: IMP CM AVR IVLIANVS P F AVG.
Arka yüz: *Pannoniae* ayakta, biri sağa biri sola bakıyor, sağ ellerini havaya kaldırmışlar, sağdaki sancak tutuyor, PANNONIAE AVG.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.593, no.4, Lev.20/19.

16. *Pannonia*, *Pannonia* büstü, Belkıs Mozaiği, Aleppo, Dr. Adolphe Poche Koleksiyonu.
Kaynak: L.Houghtalin, 1994, s.170.

LEVHA 22 *(PHOENICE)*

1. *Phoenice* eyaletine ait Grek sikkesi, M.Ö. 350-332.
Ön yüz: Sakallı bir baş.
Arka yüz: gemi
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.788, no.345.

2. *Phoenice* eyaletine ait Grek sikkesi, M.Ö. 137-45.
Ön yüz: *Tyche* başı, kuleli başlıklı.
Arka yüz: Nike ayakta, elinde palmiye dalı, ΑΡΑΔΙΩΝ.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.789, no.346.

3. *Phoenice*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 189, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Phoenice* kuleli başlıklı, kısa tunik giymiş, solda ayakta, ileriye uzattığı sağ elinde taç tutuyor ve sol elinde kısa, dikey duran asa, sağda pruva ve palmiye ağacı, PHOE NICE, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.191, no.1193, Lev.27/4.

LEVHA 23 *(PHRYGIA)*

1.a. Men, ayakta, *Phrygia-Alia* kent sikkesi, Traianus-III. Gordianus dönemi.
Kaynak: B.V.Head, 1906, London, Lev.6/5.

1.b. Men, ata binmiş, *Phrygia-Alia* kent sikkesi, III. Gordianus dönemi.

Kaynak: B.V.Head, 1906, Lev.6/7.

2a. *Attis*, mermer büst, M.Ö. 2.yüzyıl.
Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Phrygian_cap (08.08.2008).

2b. *Attis* ve Kybele rölyefi, Museu Archaeologico, Venedik.
Kaynak: http://flickr.com/photos/rowanf/317928679/ (08.08.2008).

3. Paris tasviri, imparatorluk dönemi, British Museum.
Kaynak: http://nl.wikipedia.org/wiki/Bestand:Statue_of_Paris.jpg (08.08.2008).

4. *Phrygia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S.119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırıyor, *Phrygia* Frig kepi ve kısa tunik giymiş, sol elinde *pedum*, RESTITVTORI.PHRYGIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.525, no.1829, Lev.97/4.

5. *Phrygia*, Hadrianeum rölyefi, Antoninus Pius dönemi, Museo Nazionale, Napoli.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/2005/phrygia3.jpg
(08.08.2008).

LEVHA 24 *(SCYTHIA)*

1. *Scythia*lı savaşçılar, Euthymides imzalı kırmızı figürlü Attika amphorası, M.Ö. 510-500, Staatliche Museen, Münih.
Sahne: ortadaki savaşçı kalkanını giyiyor, yanında ΘOPYKION (zırhlı) yazısı var, iki *Scythia*lı savaşçı var, sağdakinin yanında EYΘYBOΛOΣ (okçu?) yazıyor.
Kaynak:
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Arming_warrior_Staatliche_Antikensammlungen_2308.jpg (10.09.2008).

2. *Scythia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 189, Altın Taç Eyalet Serisi, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Scythia*, kuleli başlıklı, kısa tunik giymiş, solda ayakta duruyor, ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde *parazonium* tutuyor, SCY THIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.191, no.1196, Lev.27/2.

3. *Scythia*, Hadrianeum rölyefi, Antoninus Pius dönemi, Museo Nazionale, Napoli.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.35/5.

LEVHA 25-26 *(SICILIA)*

1. *Triskeles*, Agathokles'in gümüş sikkesi, M.Ö. 317-289.
Ön yüz: Athena süslü miğfer takmış.
Arka yüz: grifin ve *triskeles* sembolü.
Kaynak: Hill, Sicily, s.154, Lev.11/8.

2. *Triskeles*, Agathokles sikkesi, M.Ö. 317-289, *tetradrachm*.
Ön yüz: Persephone başı ve AN monogramı, muhtemelen Agathokles'in tiran olan kardeşi Antandros'un imzası olabilir.
Arka yüz: Quadriga, üstte *triskeles* sembolü
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.154-155, Lev.11/9.

3. *Triskeles*, Agathokles Sikkesi, M.Ö. 317-289, *drachm*.
Ön yüz: Ares ya da Apollo başı.
Arka yüz: *triskeles* sembolü, kanatlar ayağa eklenmiş, merkezinde Gorgon başı.
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.155, Lev.11/10.

4. *Triskeles*, Agathokles'in gümüş sikkesi, M.Ö. 310.
Ön yüz: Persephone başı, KOPAΣ (Bakire Tanrıça Kore) yazısı.
Arka yüz: *Victoria*, yanında zırh ve kalkanla dekore edilmiş *trophaion*, *trophaion* yanında *triskeles* sembolü, ΣΑΓΑΘΟΚΛΕΙΟΣ (Agathokles).
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.155, Lev.11/10.

5. *Triskeles*, Palermo yöneticileri Cneius Domitius Proculus ve Lactonius'un sikkesi, Roma İmparatorluk dönemi.
Ön yüz: Augustus başı, ışık saçan taç takmış.
Arka yüz: *triskeles* Gorgon başı ve buğday başağı ile birlikte.
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.210, Lev.14/17.

6. *Triskeles*, L.Cornelius Lentulus ve C.Claudius Marcellus sikkesi, M.Ö. 49, muhtemelen *Sicilia* basımı, D.
Ön yüz: merkezde Medusa başlı *triskeles*, *triskeles*in bacakları arasında buğday başakları.
Arka yüz: Jüpiter çıplak, ayakta, başı sağa dönük, elinde şimşek demeti ve kartal, sağda arp, LENT MAR COS (Konsüller) yazılı.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.171, Lev.27/1029a.

7. *Triskeles*, A.Allienus sikkesi, M.Ö. 47, muhtemelen *Sicilia* basımı, D.
Ön yüz: Venüs büstü sağa dönük, *diadema*lı, saçı bağlı ve iki bukle halinde, C. CAESAR IMP. COS. ITER.
Arka yüz: Trinacrus (kahraman) çıplak, pelerin sol kolu üstünde, ayakta sola dönük, sağ ayağı pruvada, sağ elinde *triskeles*, A. ALLI ENVS PRO. COS.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.170, Lev.27/1022.

8. *Triskeles*, L.Clodius Macer sikkesi, Kartaca basımı, M.S. 68, D.
Ön yüz: *Carthago* büstü, L CLOI MACRI CARTHAGO, S C.

Arka yüz: Medusa'nın seyirciye bakan başı *triskeles* üstünde, saat yönünün tersine koşuyor, bacaklarının arasında buğday başakları, SICILIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.195, Lev.22/29.

9. *Triskeles*, Hadrianus'un bronz madalyonu.
Ön yüz: imparator büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: *Triskeles*, ortada Medusa başı, SICILIA.
Kaynak: F.Gnecchi, 1912, s.19, no.87, Lev.145/10.

10. *Sicilia*, *Sicilia* birliğine ait sikke, M.Ö. 5. yüzyıl, Timoleon öncesi dönem.
Ön yüz: *Sicilia* (ΣΙΚΕΛΙΑ) başı, mersin ağacı yaprağı ile taçlandırılmış.
Arka yüz: iki buğday başağı.
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.175, Lev.12/22.

11. *Sicilia*, Timoleon'a ait bronz sikke, M.Ö. 336.
Ön yüz: büyük ihtimalle *Sicilia*'yı kişileştiren kadın başı mersin ağacı yaprağı ile taçlandırılmış.
Arka yüz: lir motifi.
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.176, no.56.

12. *Sicilia*, Timoleon sikkesi, M.Ö. 336.
Ön yüz: büyük ihtimalle *Sicilia*'yı kişileştiren kadın başı mersin yaprağı ile taçlandırılmış, OMONOIA.
Arka yüz: sunak defne dalları ile dekore edilmiş, ΚΙΜΙΣΣ (Crimisus nehri).
Kaynak: G.F.Hill, 1903, s.180, Lev.13/2.

13. *Sicilia*, Manius Aquillius'un sikkesi, M.Ö. 68, *Sicilia* basımı, D.
Ön yüz: *Virtus*'un sağa dönük büstü, IIIVIR, VIRTVS.
Arka yüz: Konsül Mn. Aquillius, elinde kalkan tutuyor ve diz çöken *Sicilia*'yı ayağa kaldırıyor, MN.F.MN.N, M.AQUIL, SICIL.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.132, Lev.23/798; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/18.

14. *Sicilia*, L. Aquillius Florus sikkesi, M.Ö. 14, D.
Ön yüz: Augustus başı, CAESAR AVGVSTVS.
Arka yüz: kalkanlı bir savaşçı *Sicilia*'yı ayağa kaldırıyor, L AQVILLVS FLORVS III VIR, SICIL.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.63, no.310; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/19.

15. *Sicilia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Sicilia* başında *triskeles* ve sol elinde buğday başakları, sunağın yanında sığır, ADVENTVI AVG SICILIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.496, no.1670, Lev.92/10.

16. *Sicilia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.

Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle diz çöken eyaleti ayağa kaldırıyor, *Sicilia*'nın başında *triskeles* ve sol elinde buğday başağı, RESTITVTORI.SICILIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.526, no.1831, Lev.97/5.

17. *Sicilia*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 189, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Sicilia*'nın başında triskeles, ileriye uzattığı sağ elinde taç, haşhaş çiçeği, SICI LIA, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.192, no.1197, Lev.27/5.

LEVHA 27 *(SYRIA)*

1. *Syria*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet serisi, M.S. 189, *sestertius*.
Ön yüz: imparator başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Syria* kuleli başlıklı, ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde cornucopiae tutuyor, ayağı dibinde solda Orontes yüzüyor, COS II, SC, SYRIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.192, no.1199, Lev.27/6.

2. *Syria*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet serisi, M.S. 189, *sestertius*.
Ön yüz: imparator başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Syria* kuleli başlıklı, ileriye uzattığı sağ elinde taç ve sol elinde *cornucopiae* tutuyor, ayağı dibinde solda Orontes yüzüyor, SYRIA, SC, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.192, no.1200, Lev.27/3.

LEVHA 28-31 (ARMENIA)

1. *Armenia*, Augustus sikkesi.
Ön yüz: imparator başı
Arka yüz: *tiara*lı ve uzun kaftanlı *Armenia*'lı erkek esir şeklindeki kişileştirme, diz çökmüş ve iki elini teslim olmuş şekilde uzatmıştır, CAESAR DIVI F ARME. CAPT.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.9/2.

2. *Armenia,* Augustus sikkesi.
Ön yüz: imparator başı.
Arka yüz: *tiara*, uzun pelerin ve *braccae* giyen bir *Armenia*'lı erkek esir şeklindeki kişileştirme, CAESAR DIVI F.ARMENIA CAPTA.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.9/3.

3. *Armenia*, Augustus sikkesi, M.Ö. 19-18, *Antiocheia* basımı, D.
Ön yüz: Augustus başı.

Arka yüz: *Armenia*'lı erkek esir şeklindeki kişileştirme ayakta seyirciye dönük, elinde mızrak, ayrıca diğer elinde yay, CAESAR DIVI F, ARMEN CAPTA, IMP VIIII.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.83, Lev.9/519.

4. *Armenia*, Lucius Verus madalyonu, M.S. 161-169, AE.
Ön yüz: Lucius Verus büstü, L VERVS AVG ARM PARTH MAX.
Arka yüz: Marcus Aurelius ve Lucius Verus, ellerinde defne dalı ve asa, zafer quadrigasındalar, Roma başta, elinde kalkan ve *vexillum* var, önünde esir kral şeklindeki kişileştirme, *tiara* giymiş, atlar yürüyor, atlı araba rölyeflerle dekore edilmiş, arka planda bir tropaion, dört esir tarafından taşınıyor, tropaionun kaiesinde eki esir sırt sırta oturuyor, elleri arkadan bağlı, noktalı bordür, TRPVII IMPIIII (altta), COS III
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.18, no.2, Lev.25/2.

5. *Armenia*, Traianus sikkesi, M.S. 114-117, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.NER.TRAIANO OPTIMOAVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.VI.P.P.
Arka yüz: Traianus ayakta, başı sağa dönük, elinde mızrak ve *parazonium*; yerde uzanmış *Armenia*, Fırat ve Dicle figürleri. ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P.R. REDACTAE, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.289, Lev.11/191.

6. *Armenia*, Traianus sikkesi, M.S. 116-117, AE.
Ön yüz: imparator büstü,
IMP.CAES.NER.TRAIANO OPTIMOAVG.GER.DAC.PARTHICO PM TR P COS VI P P.
Arka yüz: Traianus askeri kıyafetli, ayakta, başı sağa dönük, sağ elinde mızrak, sol elinde *parazonium*, sağda ve solda uzanmış iki nehir tanrısı (Fırat ve Dicle), ellerinde saz ve urne, aralarında *Armenia*, başında sivri kep, yerde oturuyor, sağ eli başını destekliyor, sol eli yerde, ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P.R. REDACTAE, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.221, no.1033, Lev.42/7.

7. *Armenia*, Traianus sikkesi, M.S. 116-117, AE.
Ön yüz: imparator büstü,
IMP.CAES.NER.TRAIANO OPTIMOAVG.GER.DAC.PARTHICO PM TR P COS VI P P.
Arka yüz: Traianus askeri kıyafetli, ayakta, başı sağa dönük, sağ elinde mızrak, sol elinde *parazonium*, sağda ve solda uzanmış iki nehir tanrısı (Fırat ve Dicle), ellerinde saz ve urne, aralarında *Armenia*, başında sivri kep, yerde oturuyor, sağ eli başını destekliyor, sol eli yerde, ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM P.R. REDACTAE, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.221, no.1034, Lev.42/6.

8. *Armenia*, Traianus sikkesi, M.S. 116-117, AE.
Ön yüz: imparator büstü,

IMP.CAES.NER.TRAIANO OPTIMOAVG.GER.DAC.PARTHICO PM TR P COS VI P P.
Arka yüz: Traianus ayakta, *Armenia* başını arkaya çevirmiş ve sağ eli yanında, ARMENIA ET MESOPOTAMIA IN POTESTATEM.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.221, no.1033, Lev.42/8.

9. *Armenia*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 163-164, Au.
Ön yüz: imparator büstü, M.ANTONINVS AVG.ARMEN.P.M.
Arka yüz: *Armenia* oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sol eli yayı üstünde, arkasında *trophaion*, ARMEN, TR.P.XVIII.IMP.II.COS.III.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, Lev.152/86.

10. *Armenia*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 163-164, Au.
Ön yüz: imparator büstü, M.ANTONINVS AVG ARMEN P M.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, sağda arkasında *trophaion*, TR P XVIII.IMP II COS II, ARMEN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.423, no.278, Lev.58/4.

11. *Armenia*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 164-165, AR.
Ön yüz: imparator büstü, ANTONINVS AVG ARMENIACVS.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eli başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli yuvarlak bir kalkanda, solda çapraz duran *vexillum*, sağda oval kalkan, silahları yerde, sol eli silahların üstünde,
P M TR P XIX IMP II COS III, ARMEN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.434, no.366, Lev.59/16.

12. *Armenia*, Lucius Verus, M.S. 162-163, Au.
Ön yüz: imparator büstü, L VERVS AVG ARMENIACVS.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, sağda arkasında *trophaion*, TR P III.IMP II COS.II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.416, no.233, Lev.57/11.

13. *Armenia*, Lucius Verus, M.S.162-163, D.
Ön yüz: imparator büstü, L VERVS AVG ARMENIACVS.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, solda *vexillum*, *Armenia*'nın sağında ve solunda kalkanlar, TR P III IMP II COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.416, no.234, Lev.57/12.

14. *Armenia*, Lucius Verus, M.S.162-163, D.
Ön yüz: imparator büstü, L VERVS AVG ARMENIACVS.

Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, solda *vexillum*, *Armenia*'nın önünde kalkan, TR P III IMP II COS II, ARMEN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.417, no.239, Lev.57/14.

15. *Armenia*, Lucius Verus, M.S. 162-163, Au.
Ön yüz: imparator büstü, L VERVS AVG ARMENIACVS.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takar, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, sağda arkasında *trophaion*, TR P III.IMP II COS.II, ARMEN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.417, no.238, Lev.57/13.

16. *Armenia*, Lucius Verus, M.S. 162-163, Au.
Ön yüz: imparator büstü, L VERVS AVG ARMENIACVS.
Arka yüz: *Armenia* pelerin ve ayak bileğine gelen pantolon giymiş, sivri uçlu bir kep takmış, solda yas tutar şekilde yerde oturuyor, sağ eliyle başını destekliyor, sağ dirseği bükülmüş ve sağ dizinin üstünde duruyor, sol eli ok ve yay üzerinde, sağda arkasında *trophaion*, TR P IIII.IMP II COS II, ARMEN.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.425, no.297, Lev.58/10.

17a. *Armenia*, Nero ve *Armenia* rölyefi, Sebasteion, Aphrodisias,
Kaynak: R.R.R.Smith, 1987, Lev.16/7.

17b. *Armenia*, Nero ve *Armenia* rölyef kaidesi, Sebasteion, Aphrodisias.
Kaynak: R.R.R.Smith, 1987, Lev.17/3.

17c. Achilleus ve Penthesilea grubu, M.Ö. 250-200 yıllarına ait Helenistik dönem orijinalinin restore edilmiş Roma kopyası.
Sahne: Achilleus, ölmekte olan Amazon kraliçesi Penthesilea'yı kaldırmaktadır.
Kaynak: http://www.beazley.ox.ac.uk/sculpture/styles/votive2.htm (01.09.2008).

17.d-e. Sebasteion portiko ve rölyefleri çizimi, Aphrodisias.
Kaynak: R.R.R.Smith, 1987, s.92, no.2, s.94, no.3.

18.a. *Armenia*, Traianus dönemi, Galerius kemeri rölyefi, Selanik.
Kaynak: http://dspace.anu.edu.au/handle/1885/10597 (01.09.2008).

18.b. *Armenia*, Traianus dönemi, Galerius kemeri rölyefinden ayrıntı, Selanik.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.20/4.

19. *Armenia*, Augustus dönemi, Prima Porta heykelinin rölyefi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.26/3.

20. *Armenia*, Antoninus Pius dönemi, Hadrianeum rölyefi, Museo Nazionale, Napoli.
Kaynak:

https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/net_id/rome/temphadrian/province8.jpg (01.09.2008).

21. *Armenia*, Augustus dönemi, Arretine kabı, Staatliche Museen, Berlin.
Kaynak: H.Dragendorff, 1948, s.227.

22a. *Armenia*, Arretine kabı, Tübingen, M.Ö. 19-10.
Kaynak: H.Dragendorff, 1948, s.227.

22b. *Armenia*, Arretine kabı, Tübingen, M.Ö. 19-10.
Kaynak: H.Dragendorff, 1948, s.227.

LEVHA 32-34 *(DACIA)*

1. *Dacia*lı birlikler, Traianus sütunu, Romanian National History Museum Cast.
Kaynak: http://en.wikipedia.org/wiki/Auxiliaries_(Roman_military) (10.11.2008).

2. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 106, AR.
Ön yüz: Traianus başı, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme uzun kep ve dizine kadar gelen tunik giymiş, ayakta, elleri önde bağlı, yanında solda altıgen kalkan, iki eğri kılıç ve mızrak, sağda yuvarlak kalkan, COS V P P SPQR OPTIMO PRINC, DAC CAP.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.83, no.383, Lev.15/13.

3. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 101-111, D.
Ön yüz: imparatorun başı, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme silah yığını üstünde oturuyor, elleri arkadan bağlı, DAC.CAP, S.P.Q.R.OPTIMO.PRINC.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.250, Lev.8/141.

4. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 112-114, Dp.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.AC.P.M.TR.P.COS.VI.P.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş, elleri arkadan bağlı, etrafı silahlarla dolu, DA.CAP, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.288, no.620; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.12/28.

5. *Dacia*, Antoninus Pius dönemine ait rölyef, Palazzo dei Conservatori, Roma.
Kaynak:
http://www.indiana.edu/~c414rome/net_id/romesculp/sculpture/trajanic/dacian1.jpg (07.08.2008).

6. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 101-111, Au.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.NERVA TRAIAN.AVG.GERM.

Arka yüz: Traianus ayakta ve elinde mızrak, *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme üstüne *trophaion* yerleştiriyor, P.M.TR.P.COS.IIII.P.P.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.249, Lev.8/135.

7. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 102, As.
Ön yüz: imparator başı,IMP.CAES.NERVA TRAIAN.AVG.GERM.DACICVS.P.M.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş ve Traianus'a kalkan sunuyor, IMP.IIII.COS.IIII.DES.V.P.P. S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.276, no.447.

8. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 102, S.
Ön yüz: imparatorun başı,
IMP.CAES.NERVA TRAIAN.AVG.GERM.DACICVS.P.M.
Arka yüz: Roma oturuyor, elini diz çöken *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeye uzatıyor, önde Traianus mızrakla oturuyor, TR.P.VII.IMP.IIII.COS.IIII.DES.V.P.P. S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.276, no.448.

9. *Dacia*, Traianus sikkesi.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.250.

10. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, AR.
Ön yüz: Traianus büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V P.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme uzun kep ile kolsuz gömlek giymiş, oval kalkan üstünde oturuyor, sağ eli yanında, diğer eli başını destekliyor, yas tavırları var, bağdaş kurmuştur, aşağıda eğri bir kılıç, SPQR OPTIMO PRINCIPI.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.57, no.179, Lev.12/15.

11. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 106-11.
Ön yüz: imparatorun başı.
Arka yüz: *Dacia* Traianus'a bir kalkan sunar.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.258, no.214.

12. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, AR.
Ön yüz: Traianus büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V P.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme uzun kep ve uzun giysi giymiştir, *trophaion* dibinde oturur, sol dizi bükülmüş, sol eli başını destekliyor, sağ eli göğsünde, *trophaion*, kalkan ve zırhtan oluşuyor, SPQR OPTIMO PRINCIPI.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.58, no.185, Lev.12/16.

13. *Dacia*, Traianus sikkesi
Arka yüz: *Dacia*, aşağısında eğri kılıcın bulunduğu bir kalkan üstünde yas tutar şekilde oturur.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.258.

14. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 106-111.
Ön yüz: imparator başı.

Arka yüz: *Dacia* yuvarlak bir yığının ve altıgen kalkanların üstünde yas tutar şekilde oturur.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, s.72.

15. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 106.
Ön yüz: Traianus büstü, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.
Arka yüz: *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme uzun kep ve tunik giymiş, silah yığını (biri yuvarlak, diğeri altıgen kalkan) üstünde oturuyor, sağ dizini bükmüş, sağ eli başını destekliyor, solda iki eğri kılıç, sağda iki mızrak ve bir altıgen kalkan, COS V PP SPQR OPTIMO PRINC, DAC CAP.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.84, no.390, Lev.15/15.

16. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 104-111, AE.
Ön yüz: IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V P.P.
Arka yüz: *Dacia,* altıgen ve yuvarlak kalkan ile iki eğri kılıç üstünde oturuyor, *trophaion* bir yuvarlak, iki altıgen kalkandan oluşuyor, *trophaion* dibinde sağda ve solda bir yuvarlak kalkan ve iki mızrak var, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.168, no.792, Lev.28/7.

17. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, S.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE.TRAIANO.AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Traianus ata binmiş sağa doğru ilerliyor, atın önündeki *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeye mızrak fırlatıyor.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.282, Lev.10/183.

18. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 104-111, AE.
Ön yüz: imparator büstü,
IMP.CAES.NERVAE.TRAIANO.AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Traianus ata binmiş, askeri kıyafetli ve uçuşan pelerinli, elindeki mızrağı *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeye fırlatıyor, *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirme pelerinli, atın altında, yerde, başı yukarıya dönük, SPQR OPTIMO PRINCIPI, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.177, no.841, Lev.31/5.

19. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, Au.
Ön yüz: imparator başı, IMP.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Traianus ayakta sağda ve *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeyi Senato'ya takdim ediyor, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.258, Lev.8/145.

20. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, S.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE.TRAIANO.AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Tiber ayakta, sağ dizi *Dacia* üstünde, onu yere itiyor, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI. S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.283, Lev.10/180.

21. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 104-111, D.

Ön yüz: Traianus büstü,
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS. VP.P.
Arka yüz: *Pax* ayakta solda, elinde zeytin dalı ve *cornucopiae*, *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeye ayağını basıyor, *Dacia*lı'nın sadece başı ve omuzları görünüyor, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.170, no.802, Lev.29/3.

22. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 103-111, Dp.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE.TRAIANO.AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V.P.P.
Arka yüz: Roma'nın ayağı dibinde diz çöken *Dacia,* S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.279, Lev.11/206.

23. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 104-111, AE.
Ön yüz: Traianus büstü,
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.V P.P.
Arka yüz: Traianus başı açık, askeri kıyafetli, ayakta, sağ eli kalçasında, sol elinde mızrak tutuyor, sağ dizi bükülmüş ve sağ ayağı ile *Dacia*lı esir şeklindeki kişileştirmeye basıyor, *Dacia*lı'nın sadece başı ve omuzları görünüyor, SPQR OPTIMO PRINCIPI, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.174, no.824, Lev.30/3.

24. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 112-114, S.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE.TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.VI.P.P.
Arka yüz: *Dacia* kaya üstünde oturuyor, elinde *aquila*, yanında bir çocuk buğday tutuyor, önde bir çocuk üzüm tutuyor, DACIA.AVGVST.PROVINCIA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.288, Lev.11/192.

25. *Dacia*, Traianus sikkesi, M.S. 112-117, S.
Ön yüz: imparator başı,
IMP.CAES.NERVAE TRAIANO AVG.GER.DAC.P.M.TR.P.COS.VI.P.P.
Arka yüz: *Pax* ayakta, sağ ayağını *Dacia*'ya basıyor, S.P.Q.R.OPTIMO PRINCIPI S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.286, no.592.

26. *Dacia*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, S.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Dacia* kaya üstünde oturuyor, elinde *vexillum* ve kıvrık kılıç var, sağ ayağı evren? üstünde, DACIA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.447, Lev.15/321.

27. *Dacia*lı savaşçı ve kıvrık kılıcı, çizim, Traianus Sütunu.
Kaynak: http://depts.washington.edu/cartah/text_archive/sam/09.shtml (06.07.2008).

28. Kıvrık kılıç, *Britannia*'daki Hadrianus Suru'ndaki taş üstünde, Newcastle-on-Tyne'deki Blackgate Müzesi'nde.

Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, s.78-79.

29. *Dacia, exercitus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, S.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: Hadrianus sağda alçak zeminde ayakta, askerler ona bakıyor, öndeki ikisi kartal ve sancak taşıyorlar, diğeri kılıç taşıyor, EXERC.DACICVS S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.459, no.917.

30. *Dacia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 139, S.
Ön yüz: imparator başı, ANTONINVS AVG.PIVS P.P.
Arka yüz: *Dacia* ayakta, elinde taç ve sancak, DACIA, COS.II, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.105, no.581, Lev.5/102.

31. *Draco*, Traianus Sütunu.
Kaynak: http://www.fectio.org.uk/articles/draco9.jpg (06.07.2008).

32. *Dacia*, Traianus Decius sikkesi, M.S. 249-251, Au.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.TRAIANVS DECIVS AVG.
Arka yüz: *Dacia* ayağına kadar uzanan giysi giymiş, ayakta, elinde dragon başlı bir sancak, DACIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.120, no.2, Lev.10/6.

33. *Dacia*, Traianus Decius sikkesi, M.S. 250-251, Au.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.CAE.TRA.DECIVS AVG.
Arka yüz: *Dacia* ayakta, elinde sancak, DACIA FELIX.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1949, s.124, no.37, Lev.10/17.

34. *Dacia*, Claudius Gothicus sikkesi, M.S. 269, Au.
Ön yüz: imparator büstü, IMP C CLAVDIVS P F AVG.
Arka yüz: *Dacia* ayakta, elinde dragon başlı sancak, DACIA FELIX.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.222, no.143.

35. *Dacia*, Aurelian sikkesi, *antoniniani*.
Ön yüz: IMP AVRELIANVS AVG.
Arka yüz: *Dacia* ayakta, elinde dragon başlı sancak, DACIA FELIX.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.277, no.108, Lev.8/121.

36. *Dacia*, Philippus Senior sikkesi.
Ön yüz: IMP M IVL PHILIPPVS AVG.
Arka yüz: *Dacia* bir aslan ve kartal arasında oturur, *vexillum*, PROVIN DACIA.
Kaynak: B.Pick, 1898, s.10, no.9, Lev.1/2.

37. *Dacia*,Valerianus sikkesi.
Ön yüz: IMP PL VALERIANVS AVG.
Arka yüz: *Dacia* bir aslan ve kartal arasında oturur, *vexillum*, PROVIN DACIA.
Kaynak: B.Pick, 1898, s.19, no.64, Lev.1/4

38. *Dacia*, Hadrianeum rölyefi, Pius dönemi, Palazzo dei Conservatori, Roma.

Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.34/2.

LEVHA 35-37 *(GALLIA)*

1. *Gallia*, Titus Cloulius sikkesi, M.Ö. 100-97, Q.
Ön yüz: Jüpiter başı.
Arka yüz: *Victoria* sağda ayakta, elinde palmiye, *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirmenin başına yerleştirilen *trophaion*u taçlandırıyor, arkada *carnyx* (*Gallia* trompeti), T. CLOVLI, Q.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.81, no.586; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.13/24.

2. *Gallia*, Caius Fundaniuas sikkesi, M.Ö. 100-97, Q.
Ön yüz: Jüpiter başı.
Arka yüz: *Victoria* sağda ayakta, elinde palmiye dalı, bir *trophaion*u taçlandırıyor, *trophaion*un dibinde *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş, elleri arkadan bağlı, C. FVNDA, Q.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.81, no.584; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.13/25.

3. *Gallia*, C. Iulius Caesar sikkesi, M.Ö. 50, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: kadın başı (Venüs yada Pietas).
Arka yüz: *Trophaion Gallia* silahlarından oluşmuş, önünde *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş, başı sola dönük ve yukarı bakıyor, elleri arkadan bağlı, CAE SAR.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.168, Lev.27/1011.

4. *Gallia*, Iulius Caesar sikkesi, M.Ö. 50, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: kadın başı (Venüs yada Pietas).
Arka yüz: *Trophaion Gallia* silahlarından oluşmuş, önünde *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirme oturuyor (Vercingetorix), başı sağa dönük, elleri arkadan bağlı, uzun sakallı, CAE SAR.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.167, Lev.27/1010.

5. *Gallia*, Iulius Caesar sikkesi, M.Ö. 47, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: Venüs büstü.
Arka yüz: *Trophaion*da miğfer, zırh, iki mızrak, bir tanesi oval, diğeri altıgen olan iki kalkan, iki trompet (*carnyx*) var, solda sakallı *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş, elleri arkadan bağlı, solda bir kadın (*Gallia*) oturuyor, CAESAR.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.168, no.1015; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.13/28.

6. *Gallia*, Iulius Caesar sikkesi, M.Ö. 47, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: Venüs büstü.
Arka yüz: *Trophaion*da miğfer, zırh, iki mızrak, iki oval kalkan, iki trompet (*carnyx*) var, solda bir kadın (*Gallia*), sağda sakallı bir *Gallia*lı oturuyor, elleri arkadan bağlı, CAESAR.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.168, no.1014; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.13/29.

7. *Gallia*, L. Hostilius Saserna sikkesi, M.Ö. 50, D.
Ön yüz: *Gallia*lı başı (Vercingetorix?) sağa dönük, sivri sakallı ve dağınık saçlı, yuvarlak boyunlu, arkasında sivri uçlu kalkan.
Arka yüz: biga içinde çıplak savaşçı, elinde kalkan ve savrulan mızrak, başı arkaya dönmüş, önünde at arabası sürücüsü, L. HOSTILIVS, SASERN.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.159, Lev.26/952.

8. *Gallia*, L. Hostilius Saserna sikkesi, M.Ö. 50, D.
Ön yüz: *Gallia*lı esir şeklindeki kişileştirmenin başı sağa dönük, dağınık ve uzun saçlı, arkasında *carnyx*.
Arka yüz: Diana ayakta ve yüzü seyirciye dönük, çelenkli, sağ eli bir geyik üstünde ve solda mızrak duruyor, L.HOSTILIVS SASERNA.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.160, Lev.26/953.

9. *Gallia*, L.Caninius Gallus sikkesi, M.Ö. 12, D.
Ön yüz: Augustus başı, AVGVSTVS.
Arka yüz: Uzun saçlı, sakallı ve pelerinli esir şeklindeki kişileştirme diz çökmüş, elinde *vexillum*, L CANINIVS GALLVS IIIVIR.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.74, no.416; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.13/32.

10. *Gallia*, İç Savaş Dönemi, M.S. 68-69, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: *Hispania* solda ve *Gallia* sağda başı açık büstleri, aralarında küçük *Victoria* ayakta ve evren üstünde, elinde çelenk tutuyor, üstünde hilal ve yıldız var, *Hispania* altında *cornucopiae*, *Gallia* altında dikdörtgen kalkan var, CONCORDIA HISPANIARVM ET GALLIARVM.
Arka yüz: *Victoria* ayakta, elinde yay.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.204, no.15; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/1.

11. *Gallia*, I. Constantinus madalyonu, M.S. 315.
Ön yüz: CONSTANTINVS P F AVG.
Arka yüz: *Trophaion*, iki tarafında iki esir oturuyor, GAVDIVM ROMANORVM, FRAN ET ALAM.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.363, Lev.9/28.

12. *Gallia*, Galba sikkesi, M.S. 68, İspanya basımı, D.
Ön yüz: Galba başı, GALBA IMP.
Arka yüz: *Gallia* solda, *Hispania* sağda, ayaktalar ve birbirleri ile el sıkışıyorlar, *Gallia* başı açık ve kısa tunik giymiş, elinde çapraz mızrak var, *Hispania* yuvarlak kalkan, *parazonium* ve çapraz mızrak ile betimlenmiş, GALLIA HISPANIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.233, Lev.24/15.

13. *Gallia*, *Gallia* isyanı dönemine ait sikke, M.S. 69-70, eyalet basımı, D.
Ön yüz: *Gallia* büstü sağa dönük, *diadema*lı, arkada trompet, elinde mızrak, GALLIA.
Arka yüz: el sıkışan eller sancak tutuyor, sancağın tepesinde küçük bir hayvan ve iki buğday başağı, FIDES.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.214, Lev.24/131.

14. *Gallia*, Galba sikkesi, M.S. 68, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: Galba başı, SER GALBA IMP.
Arka yüz: *Gallia* büstü, başı açık, arkada iki mızrak, altta yuvarlak kalkan, önde iki buğday başağı, GALLIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.236, Lev.25/85.

15. *Gallia*, Galba sikkesi, M.S. 68, *Gallia* basımı, D.
Ön yüz: Galba başı açık, askeri kıyafetli, ata binmiş, SER GALBA IMP AVG.
Arka yüz: Üç küçük kadın büstü, başları açık, yan yanalar, saçları arkada toplanmış, TRES GALLIAE.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.237, Lev.25/91.

16. *Gallia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Gallia*, sunağın arkasında kurbanlık, ADVENTVI AVG GALLIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.491, no.1641, Lev.92/6.

17. *Gallia*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Gallia*, sunağın arkasında kurbanlık, ADVENTVI AVG GALLIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.491, no.1644, Lev.91/13.

18. *Gallia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle *Gallia*'yı ayağa kaldırıyor, RESTITVTORI GALLIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.350, no.879, Lev.64/7.

19. *Gallia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle *Gallia*'yı ayağa kaldırıyor, RESTITVTORI GALLIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.521, no.1806, Lev.96/3.

20. *Gallia*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, ayakta, sol elinde rulo, sağ eliyle *Gallia*'yı ayağa kaldırıyor, RESTITVTORI GALLIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.522, no.1813, Lev.96/12.

21. *Gallia*, Gallienus ve Valerianus sikkesi, Lugdunum basımı, *antoniniani*.
Ön yüz: imparator büstü, IMP GALLIENVS PIVS AVG.
Arka yüz: İmparator ayakta ve elinde asa var, diz çöken kadın figürü ayağa kaldırıyor, RESTIT GALLIAR.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1927, s.70, no.29, Lev.1/15.

22. *Gallia*, Postumus sikkesi, *antoniniani*.
Ön yüz: POSTVMVS P F AVG.

Arka yüz: İmparator ayakta, bazen düşmanın üzerine ayağını basıyor, elinde mızrak ve *Gallia*'yı ayağa kaldırıyor, *Gallia* bazen kuleli başlık takıyor ve elinde *cornucopiae* ve mızrak var, REST.RESTIT ya da RESTITVTOR GALLIAR ya da GALLIARVM.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.343, no.82; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/8.

23. *Gallia*, Victorinus'un *restitutor* tipli sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/10.

24. *Gallia*, Postumus sikkesi, *antoniniani*.
Ön yüz: POSTVMVS P F AVG.
Arka yüz: İmparator ayakta, elinde mızrak ve *Gallia*'yı ayağa kaldırıyor, *Gallia*'nın elinde zeytin dalı var, RESTITVTOR GALLIAR.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.350, no.157; M.Henig, 1997, no.14b.

25. *Gallia*, Tetricus sikkesi, *antoniniani*.
Ön yüz: IMP TETRICVS AVG.
Arka yüz: İmparator ayakta, *Gallia*'nın elini sıkıyor, *Gallia* oturuyor ve elinde mızrak var, P…ALLIA REST.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1933, s.412, no.156; M.Henig, 1997, no.15.

26. *Gallia*, I. Constantius Chlorus sikkesi, Treveri, M.S. 310-3.
Ön yüz: CONSTANTINVS P F AVG.
Arka yüz: *Francia* yerde başı önde oturuyor, sivri bir kep giymiş ve sağ eline dayanmış, sağda *trophaion*, sol eli yerde, GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.223, no.824.

27. *Gallia*, I. Constantinus sikkesi, M.S. 317.
Ön yüz: CONSTANTINVS P F AVG.
Arka yüz: *Francia* oturuyor, arkasında mızrak uçlarıyla donatılmış bir *trophaion* var, ayrıca yay ve kalkan, GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.426, Lev.12/23.

28. *Gallia*, I. Constantinus sikkesi, M.S. 315.
Ön yüz: CONSTANTINVS P F AVG.
Arka yüz: *Trophaion*, iki tarafında *Gallia*'lı iki esir oturuyor, GAVDIVM ROMANORVM, FRANC ET ALAM.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.365, no.37.

29. *Gallia*, Crispus madalyonu, M.S. 319-20, Trier basımı.
Ön yüz: FL IVL CRISPVS NOB CAES.
Arka yüz: *Francia* oturuyor, arkasında mızrak uçlarıyla donatılmış bir *trophaion* var, ayrıca yay ve kalkan, GAVDIVM ROMANORVM, FRANCIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.185, no.240.

30. *Gallia*, Gallienus'un bronz madalyonu.
Ön yüz: imparator başı.

Arka yüz: Gallienus askeri giysili ve mızraklı, bir kadını ayağa kaldırıyor, RESTIT GALLIAR.
Kaynak: F.Gnecchi, 1912, s.53, no.51.

31. *Gallia*, Augustus Prima Porta Heykeli'ne ait rölyef.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.25/2.

32 a. *Gallia*, Hadrianeum rölyefi, Capitoline Müzesi avlusu, Roma.
Kaynak: https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/net_id/rome/temphadrian/province5.jpg (10.07.2008).

32 b. Hadrianeum rölyefi, ayrıntı, sağdaki *Hispania*, soldaki *Gallia* ya da *Germania*.
Kaynak: http://www.griseldaonline.it/foto/Rambaldi_2/rambaldi_album_8.htm (10.07.2008).

33. *Gallia*, Saint-Bertrand-de-Comminges'de bulunan mermer bir heykel
Kaynak: M.Henig, 1997, s.595.

34. *Gallia*, Birecik Mozaiği, Staatliche Museen, Berlin, *ΓΑΛ ΛΙΑ* lejantlı.
Kaynak: M.Henig, 1997, s.594.

LEVHA 38-41 *(GERMANIA)*

1. *Germania*, Claudius sikkesi, M.S. 46-7, Au.
Ön yüz: Claudius başı, TI CLAVDIVS CAESAR AVG P M TR P IMP.
Arka yüz: zafer kemerinin arşitravında DE GERMANIS yazıyor. Zafer kemerinin tepesinde atlı heykel iki *trophaion* arasında duruyor.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.123, Lev.15/35.

2. *Germania*, Claudius sikkesi, M.S. 41-5, D.
Ön yüz: imparator başı, NERO CLAVIVS DRVSVS GERMANICVS IMP.
Arka yüz: zafer kemerinin arşitravında GERM ve üstünde DE yazıyor. Zafer kemerinin tepesinde atlı heykel iki *trophaion* arasında, *trophaion*ların altında oturan esirler ayağından bağlanmış, ata binen adamın elinde mızrak, DE GERM.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.125, Lev.15/70.

3. *Germania*, Claudius sikkesi, M.S. 41-5, Au.
Ön yüz: imparator başı, NERO CLAVIVS DRVSVS GERMANICVS IMP.
Arka yüz: iki altıgen kalkan çapraz halde, iki çift mızrak ve trompet çapraz halde, arkada dikey halde *vexillum* tepesinde dalgalanan bayrak, DE GERMANIS.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.125, Lev.15/73.

4. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMIT.AVG.GERM.COS.XI.

Arka yüz: Domitianus elinde *parazonium* ve mızrak, ayağında Ren uzanmış ve elinde saz.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.187, no.259; J.M.C.Toynbee, 1967, 14/12.

5. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMITIAN.AVG.GERM.COS.XI.
Arka yüz: *Victoria* ayakta, ayağı miğferde, kalkana DE GER yazıyor, kalkan ise *trophaion* üzerinde, ayağının dibinde bir esir, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.186, no.255; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/13.

6. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMITIAN.AVG.GERM.COS.XI.
Arka yüz: Kadın esir solda oturuyor, erkek esir ise sağda ayakta, aralarında *trophaion*, yerde silahlar, GERMANIA CAPTA.S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.186, no.252; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/15.

7. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMITIAN.AVG.GERM.COS.XI.
Arka yüz: Domitianus ata binmiş elinde kalkan, yere düşmüş *Germania*lı esir şeklindeki kişileştirmeyi mızrak ile itiyor, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.187, no.257; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/17.

8. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMITIAN.AVG.GERM.COS.XI.
Arka yüz: *Pax* ayakta, sol eline *cornucopiae*, sağ elinde fener, bir silah kümesini ateşe veriyor, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.186, no.254.

9. *Germania*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 172-173, *sestertius*.
Ön yüz: M ANTONINVS AVG TR P XXVII.
Arka yüz: *Germania*lı esir şeklindeki kadın solda oturuyor ve sağda *Germania*lı esir şeklindeki erkek *trophaion*un sağında ayakta, ayağında kalkanlar var, kadın solda kalkanların üstünde oturuyor ve sağ eli başını destekliyor, sağdaki adamın elleri arkadan bağlı, GERMANICO AVG IMP VI COS III, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.627, no.1433, Lev.83/4.

10. *Germania*, Marcus ve oğlu Commodus'un sikkeleri.

11. *Germania*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 173-174.
Ön yüz: M ANTONINVS AVG TR P XXVIII.
Arka yüz: *Germania* solda yerde oturuyor, sağ eli başını destekliyor, sol eli kalkanın üstünde, önünde iki mızrak, GERMANIA SVBACTA IMP VI COS III, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.634, no.1477, Lev.83/13.

12. *Germania*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 171-172, *sestertius*.
Ön yüz: M ANTONINVS AVG TR P XXVI
Arka yüz: *Germania* solda yerde *trophaion*un yanında oturuyor, *trophaion*un başında oklar ve silahlar, solda mızrak var, GERMANIA SUBACTA IMP VI COS III, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.622, no.1415, Lev.82/9.

13. *Germania*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 172-173, *sestertius*.
Ön yüz: M ANTONINVS AVG TR P XXVII.
Arka yüz: *Germania* solda *trophaion*un dibinde yerde oturuyor, başı hafifçe aşağıya eğilmiş, sağ eli başını destekliyor, arkasında kalkan, önünde mızraklar var, GERMANIA SUBACTA IMP VI COS III, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.626, no.1432 A, Lev.83/3.

14. *Germania*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 172-173, *sestertius*.
Ön yüz: M ANTONINVS AVG TR P XXVII.
Arka yüz: *Germania* giysili, sağda *trophaion*un dibinde yerde oturuyor, başı hafifçe aşağıya eğilmiş, sağ eli başını destekliyor, arkasında kalkan, önünde kıvrık kılıçlar, GERMANIA SUBACTA IMP VI COS III, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.631, no.1465, Lev.83/14.

15. *Germania*, Domitianus madalyonu, M.S. 81-96.
Ön yüz: Domitianus başı, IMP.CAES.DOMIT.AVG.GERM.P.M.TR.POT.V.
Arka yüz: imparator *paladumentum* giymiş, oturuyor, *Victoria* ve *Germania*lı esir şeklindeki kişileştirme, ayrıca tapınak, IMPVIII.COS.XI.CENSPOT.P.P.
Kaynak: F.Gnecchi, 1912, s.13, Lev.143/7.

16. *Germania*, Marcus Aurelius madalyonu, M.S. 161-180, AE.
Ön yüz: Marcus büstü, M ANTONINVS AVG TR PXXVII.
Arka yüz: *Victoria* iki kat tunik giyer, sol elinde palmiye tutar ve sağ eliyle *trophaion*a eklenen kalkana yazı yazar, *trophaion*un sağında imparator ayakta, *paludamentum* ve zırh giyer ve sol eliyle mızrak tutar, *trophaion*un kaidesinde iki esir *Germania*lı sırt sırta oturmuştur, soldaki kadın elleri önde bağlı, sağdaki adamın elleri arkadan bağlı, noktalı bordür, IMPVI COS III, GERMANIA SVBACTA.
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.15, no.13, Lev.22/2.

17. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85-86, Au.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMIT.AVG.GERM.P.M.TR.P.V.
Arka yüz: *Germania* kalkan üstünde yas tutar şekilde oturuyor, altta kırık mızrak, IMP.XI COS.XII CENS.P.P.P.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.163, no.77, Lev.5/79.

18. *Germania*, Domitianus sikkesi, M.S. 85, S.
Ön yüz: imparator başı, IMP.CAES.DOMIT.AVG.GERM.COS.XI CENS POT.
Arka yüz: Domitianus elinde mızrak, önünde *Germania*lı esir diz çökmüş ve elinde kalkan, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.190, no.285, Lev.6/95.

19. *Germania*, Domitianus'un bronz Grek sikkesi.

Kaynak: J.M.C.Toynbee, s.92.

20. *Germania*, Traianus sikkesi, M.S. 98-117, AV.
Ön yüz: Traianus başı, IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM PM.
Arka yüz: *Germania* kalkanlar üstünde oturuyor, ileriye uzattığı sağ elinde dal tutuyor, sol eli kalkanlara dayalı, kalkanların altında miğfer bulunuyor, P.M.TR.P.COS.III.P.P,
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.40, no.67, Lev.10/9.

21. *Germania*, Traianus sikkesi, M.S. 98-117, AR.
Ön yüz: Traianus başı, IMP CAES NERVA TRAIAN AVG GERM.
Arka yüz: *Germania*, beline kadar çıplak uzun örgülü saçlı, dikdörtgen kalkanlar üstünde oturuyor, ileriye uzattığı sağ elinde dal tutuyor, sol eli kalkanların üstünde, kalkanların altında miğfer, PONT MAX TR POT COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.32, no.8, Lev.9/5.

22. *Germania*, Traianus sikkesi, M.S. 98-99, Au.
Ön yüz: Traianus başı, IMP.CAES.NERVA.TRAIAN.AVG.GERM.
Arka yüz: *Germania* kalkanların üstünde oturuyor, elinde zeytin dalı, P.M.TR.P.COS.II.P.P
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.246, Lev.8/132.

23. Ağaç kesen *Germania*lı lejyonerler, Traianus Sütunu, İkinci *Dacia* Savaşının ilk seferlerini gösteren sahne.
Kaynak: http://members.tripod.com/romeartlover/Romanwar.html (10.08.2008).

24. *Germania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, D.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Germania* ayakta, elinde mızrak ve sol eli bir kalkana dayalı, GERMANIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.374, Lev.13/273.

25. *Germania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Germania* ayakta, sağ elinde mızrak, sol eli yerde duran dikdörtgen kalkana dayalı, GERMANIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.345, no.839, Lev.63/8.

26. *Germania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: imparator başı, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Germania* ayakta, sağ elinde mızrak, sol eli yerde duran dikdörtgen kalkana dayalı, GERMANIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.346, no.842, Lev.63/9.

27. *Germania*, I. Constantinus sikkesi, Trier basımı, M.S. 310-3.
Ön yüz: CONSTANTINVS P F AVG.
Arka yüz: *Alamannia* yerde başı önde oturuyor, sivri bir kep giymiş, sağda *trophaion*, aşağıda yay ve ok, GAVDIVM ROMANORVM, ALAMANNIA.

Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1967, s.223, no.823.

28. *Germania*, Crispus sikkesi, Trier basımı, M.S. 318-19.
Ön yüz: FL IVL CRISPVS NOB CAES.
Arka yüz: *Alamannia* yerde oturuyor, arkasında ok uçları, yay ve kalkanlı bir *trophaion* var, *Alamannia*'nın sol eli bacağında, başını çevirmiş, GAVDIVM ROMANORVM, ALAMANNIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966,s.185, Lev.4/243.

29. *Germania*, Crispus sikkesi, Sirmium basımı, M.S. 318-19, Aes.
Ön yüz: FL IVL CRISPVS NOB CAES.
Arka yüz: *Victoria* sağdan ilerliyor, elinde *trophaion* ve palmiye dalı, yerde oturan bir esire ayağı ile basıyor, ALAMANNIA DEVICTA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.475, no.49.

30. *Germania* Domitianus madalyonu, M.S. 81-96?, AR.
Ön yüz: Domitianus başı, IMP.CAES.DOMIT.AVG.GERM.P.M.TR.POT.V.
Arka yüz: *Germania* dağınık saçlı, *braccae* ve pelerin giymiş, dikdörtgen ve süslü bir kalkan üstünde yas tutar şekilde oturuyor, sağ eli kalkan üstünde, sol eli ile başını destekliyor, kalkanın altında kırık mızrak, sahne noktalı bordür içinde, IMPVIII.COS.XI.CENSPOT.P.P.
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.1, no.1, Lev.1/1.

31. *Germania*, Crispus madalyonu, Trier basımı, M.S. 319-20.
Ön yüz: FL IVL CRISPVS NOB CAES.
Arka yüz: *Alamannia* oturuyor, arkasında mızrak uçlarıyla donatılmış bir *trophaion* var, ayrıca yay ve kalkan, *Alamannia* başını çevirmiş, GAVDIVM ROMANORVM, ALAMANNIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.185, no.237.

32. *Germania*, Mermer Adak Rölyefi, Lidya Bölgesinde Kula'da bulunmuş.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.25/4; E.Künzl, 1988, no.1.

33. *Germania*, Hadrianeum rölyefi, Pius dönemi, Villa Pamfili-Doria.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.36/4; E.Künzl, 1988, no.3.

34. *Tropaion* ve *Germania* heykeli, Domitianus, M.S. 83-89.
Kaynak: E.Künzl, 1988, no.10.

35. *Germania*, Heykel, Floransa.
Kaynak: E.Künzl, 1988, no.11.

36. *Germania*, Arretine kupası kulbu, Dresden.
Kaynak: E.Künzl, 1988, no.4.

LEVHA 42-44 *(HISPANIA)*

1. *Hispania*, A. Postumius Albinus sikkesi, M.Ö. 79, D.
Ön yüz: *Hispania* başı sağa dönük, başı örtülü, saçları dağınık, HISPAN.
Arka yüz: solda togalı figür ayakta, sancak, sağda değnek ve balta, A.-POST. A. F-S. N-ALBIN.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.120, Lev.21/746.

2. *Hispania*, M. Poblicius Magnus (Pompeius Magnus) sikkesi, M.Ö. 46-45, muhtemelen *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Roma başı, M.POBLICI. LEG. PRO.PR.
Arka yüz: *Hispania* sağda ayakta duruyor, iki mızrak tutuyor ve Cnaeus Pompey'e bir palmiye dalı sunuyor, Pompey pruvada duruyor, CN.MAGNVS IMP.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.172, Lev.27/1035.

3. *Hispania*, (Pompeius) Magnus, M. Minatius Sabinus sikkesi, M.Ö. 46-45, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Büyük Pompey başı, CN.MAGNVS IMP.F.
Arka yüz: *Hispania* kuleli başlıklı, sağda ayakta ve silah yığını üstünde duruyor, mızrak tutuyor ve Cnaeus Pompey'in elini tutuyor, Pompey tekneden karaya ayak basıyor, PR.Q, M.MINAT.SABIN.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.173, Lev.27/1036c.

4. *Hispania*, (Pompeius) Magnus, M. Minatius Sabinus sikkesi, M.Ö. 46-45, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Büyük Pompey başı, CN.MAGN.IMP.
Arka yüz: *Hispania* kuleli başlıklı, sağda ayakta, Cnaeus Pompey *Tarraco*'dan kalkan alıyor, *Tarraco* kuleli başlıklı ve Pompey'in önünde diz çökmüş, PR.Q, M.MINAT.SABI.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.173, Lev.27/1037a.

5. *Hispania*, (Pompeius) Magnus, M.Minatius Sabinus sikkesi, M.Ö. 46-45, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Büyük Pompey başı, CN.MAGN, IMP.
Arka yüz: *Hispania* kuleli başlıklı, sağda ayakta *caduceus* tutuyor ve defne dalını Cn.Pompey'e sunuyor. Pompey, *Tarraco* tarafından taçlandırılıyor, *Tarraco* kuleli başlıklı ve *trophaion* taşıyor, PR.Q, M.MINAT.SABIN.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.173, Lev.27/1038.

6. *Hispania*, Publius Carisius sikkesi, M.Ö. 25-23, Emerita basımı, D.
Ön yüz: imparator başı, IMP CAESAR AVGVST.
Arka yüz: diz çöken esir üstünde bir *trophaion* durmaktadır, P CARISIVS LEG PRO PR.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.41, Lev.1/6.

7. *Hispania*, İç Savaşlar Dönemi sikkesi, M.S. 68, *Africa* basımı, D.
Ön yüz: *Hispania* büstü sağa dönük, çelenkli, arkada iki mızrak, önde iki buğday başağı, altta yuvarlak kalkan, HISPANIA.

Arka yüz: İki çapraz mızrağın ortasına bir yuvarlak kalkan yerleştirilmiş, S P Q R.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.215, Lev.24/135.

8. *Hispania*, Galba sikkesi, M.S. 68, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Galba başı açık, askeri kıyafetli, ata binmiş, sağ kolunu uzatmış, GALBA IMP.
Arka yüz: *Hispania* büstü, başı açık, arkada iki mızrak, arkada ve altta yuvarlak kalkan, önde iki buğday başağı, HISPANIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.232, Lev.24/1.

9. *Hispania*, Galba sikkesi, M.S. 68, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Galba başı açık, askeri kıyafetli, ata binmiş, sağ kolunu kaldırmış, GALBA IMP
Arka yüz: *Hispania* büstü, başı çelenkli, arkada iki mızrak, altta yuvarlak kalkan, önde iki buğday başağı, HISPANIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.232, no.2; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/12.

10. *Hispania*, Galba sikkesi, M.S. 68, *Hispania* basımı, D.
Ön yüz: Galba başı, SER SVLPIVS GALBA IMP AVG, SC.
Arka yüz: *Hispania* büstü, başı çelenkli, arkada iki mızrak, altta yuvarlak kalkan, önde iki buğday başağı, HISPANIA, S C.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.257, Lev.29/515.

11. *Hispania*, Galba sikkesi, M.S. 68-69, D.
Ön yüz: Galba başı, SER GALBA CAESAR AVG.
Arka yüz: *Hispania* sola dönmüş, sağ elinde haşhaş çiçeği ve buğday başakları, sol elinde yuvarlak kalkan ve iki çapraz mızrak, HISPANIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.240, no.144; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/14.

12. *Hispania*, Galba sikkesi, M.S. 68-69, S.
Ön yüz: Galba başı, SER SVLPI GALBA IMP CAESAR AVG TR P.
Arka yüz: Galba başı açık ve askeri kıyafetli, tahtta oturuyor, sol eli ile *parazonium* tutuyor, sağ elini ise bir kadın figüre uzatmış, kadın ayakta sağda, sağ elinde *palladium*, sol elinde *cornucopiae*, HISPANIA CLVNIA SVL, SC.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.254, no.469; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/15.

13. *Hispania*, Vitellus sikkesi, M.S. 69, *Hispania* (*Tarraco*?) basımı, As.
Ön yüz: Vitellus başı, A VITELLIVS IMP GERMAN.
Arka yüz: *Hispania* ayakta, elinde yuvarlak kalkan ve iki mızrak, CONSENSVS HISPANIARVM, S C.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1999, s.270, no.41; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/16.

14. *Hispania*, Vespasianus sikkesi, M.S. 69-70.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/17.

15. *Hispania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AV.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVGVSTVS PP.

Arka yüz: *Hispania* uzanmış sağ elinde zeytin dalı ve sol kolu kayaya dayanmış, önünde tavşan, HISPANIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.846, no.844, Lev.63/11.

16. *Hispania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Hispania* uzanmış sağ elinde zeytin dalı ve sol kolu kayaya dayanmış, önünde tavşan, HISPANIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.846, no.846, Lev.63/12.

17. *Hispania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, Au.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Hispania* uzanmış sağ elinde zeytin dalı ve sol kolu kayaya dayanmış, önünde tavşan, HISPANIA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.305, Lev.13/274.

18. *Hispania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVGVSTVS PP.
Arka yüz: *Hispania* uzanmış sağ elinde zeytin dalı ve sol kolu kayaya dayanmış, arkasında tavşan, HISPANIA.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.346, no.849, Lev.63/13.

19. *Hispania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Hispania* uzanmış sağ elinde zeytin dalı ve sol kolu kayaya dayanmış, solda tavşan, HISPANIA SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.511, no.1748, Lev.95/1.

20. *Hispania*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Hispania* sol elinde dal, sunak arkasına kurbanlık, ADVENTVI AVG HISPANIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.491, no.1645, Lev.92/3.

21. *Hispania*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, AR.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG COS III P P.
Arka yüz: Hadrianus başı açık, togalı, Hadrianus sol elinde dal bulunan *Hispania*'yı ayağa kaldırıyor, merkezde solda tavşan, RESTITVTORI HISPANIAE.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.351, no.888, Lev.64/9.

22. *Hispania*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus, togalı, ayakta, sol elinde rulo ve sağ eliyle eyalet figürünü ayağa kaldırıyor, *Hispania* sol elinde dal tutuyor, merkezde tavşan, RESTITVTORI HISPANIA SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.522, no.1815, Lev.96/8.

23. *Hispania*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus, togalı, ayakta, sol elinde rulo ve sağ eliyle eyalet figürünü ayağa kaldırıyor, *Hispania* sol elinde dal tutuyor, merkezde tavşan, RESTITVTORI HISPANIA SC in ex.,
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.522, no.1817, Lev.96/9.

24. *Hispania*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 139, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Hispania*, kuleli başlıklı, giyinik, solda ayakta, sağ elinde taç sol elinde dal tutuyor, ayağında solda tavşan var, HISPA NIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.190, no.1189, Lev.26/13.

25. *Hispania*, L.Aelius Verus sikkesi, *sestertius*.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/19.

26. *Hispania*, Laelianus sikkesi, M.S. 267, *aureus*.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.15/20.

27. *Hispania*, Hadrianeum rölyefi, Pius Dönemi, Capitoline Müzesi avlusu, Roma
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/2005/hispania1.jpg
(10.07.2008).

28. *Hispania*, Augustus Prima Porta heykeline ait rölyef, Roma.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.26/3.

29. *Hispania*, Mermer heykel grubu, M.S. 2. yüzyıl, British Museum.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.27/1; A.H.Smith, 1904, no.1764.

30. *Hispania*, Zeugma Belkıs kökenli, yazıtlı bir taban mozaiği, Severus dönemi,
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.26/2.

LEVHA 45-46 *(IUDAEA)*

1. *Iudaea*, M.Antonius C. Sosius sikkesi, M.Ö. 37-36, Zacynthus adası basımı, AE.
Ön yüz: Antonius başı, ZA.
Arka yüz: askeri *trophaion*, dibinde iki esir oturuyor (*Iudaea* ve Antigonus), C.SOSIVS IMP.
Kaynak: M.H.Crawford, 1974, s.199, no.1272; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/16.

2. *Iudaea*, Vespasianus sikkesi.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.74, no.501.

3. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 72-73, S.
Ön yüz: IMP.CAES.VESPAS.AVG.P.M.TR.P.P.P.COS.IIII.

Arka yüz: Vespasianus gemi pruvasında ayakta, elinde *Victoria* ve mızrak, imparatorun ayağında kadın ve erkek *Iudaea*lı esirler, arkada palmiye, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.77, no.525; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/17.

4. *Iudaea*, Titus sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/18.

5. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 80, S.
Ön yüz: IMP.T.CAES.VESP.AVG.P.M.TR.P.P.P.COS.VIII
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın sağda oturuyor, palmiye dibinde yas tutuyor, solda erkek *Iudaea*lı ayakta, başını sağa çevirmiş ve etrafta silahlar, IVDAEA CAPTA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.127, no.93; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/19.

6. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 80-81, As.
Ön yüz: IMP.T.CAES.VESP.AVG.P.M.TR.P.P..COS.VIII
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın solda oturuyor, palmiye dibinde yas tutuyor, solda erkek *Iudaea*lı ayakta, çevrede silahlar, IVDAEA CAPTA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.131, no.128; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.16/21.

7. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 80, S.
Ön yüz: IMP.T.CAES.VESP.AVG.P.M.TR.P.P.P.COS.VIII.
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın sağda oturuyor, palmiye dibinde yas tutuyor, solda erkek *Iudaea*lı ayakta ve etrafta silahlar, IVD.CAP.S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.127, no.92; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/1.

8. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 80, S.
Ön yüz: IMP.T.CAES.VESP.AVG.P.M.TR.P.P.P.COS.VIII
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın solda oturuyor, palmiye dibinde yas tutuyor, sağda erkek *Iudaea*lı ayakta ve silahlarla dolu küçük bir *trophaion*, IVD.CAP.S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.127, no.91; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/2.

9. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 69-70, *Tarraco* basımı, D,
Ön yüz: İmparator başı, IMP.CAESAR VESPASIANVS.
Arka yüz: *Iudaea* yerde üzgün, arkasında *trophaion*, IVDAEA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.44, no.254; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/4.

10. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 71, As.
Ön yüz: İmparator başı, IMP.CAES.VESPASIAN.AVG.COS.III.
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın palmiye ağacı dibinde oturuyor, yas tutuyor, etrafında silahlar, IVDAEA CAPTA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.73, no.489; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/5.

11. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 80-81.
Ön yüz: IMP.T.CAES.DIVI.VESPASI.AVG.
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın palmiye dibinde yas tutuyor, sağda silahlar, IVD.CAP.S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.133, no.141; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/7.

12. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 69-71, Au, D.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.CAESAR VESPASIANVS AVG.
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın yerde oturuyor ve elleri arkadan bağlı, üzgün, arkasında *trophaion*, IVDAEA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.16, no.16; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/8.

13. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 70-71, Lugdunum basımı, D.
Ön yüz: imparator büstü, IMP.CAESAR VESPASIANVS AVG.TR.P.
Arka yüz: *Iudaea* ayakta, üzgün, elleri önde bağlı, arkasında palmiye ağacı, IVDAEA DEVICTA.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.49, no.289, Lev.1/17.

14. *Iudaea*, Titus sikkesi, M.S. 72-73, D
Ön yüz: imparator büstü, T.CAES.IMP.VESP.PON.TR.POT.
Arka yüz: *Iudaea* yerde oturuyor, üzgün, arkasında palmiye ağacı ve palmiye arkasında imparator ayakta elinde *parazonium* ve mızrak var.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.58, no.367, Lev.2/26.

15. *Iudaea*, Vespasianus sikkesi, M.S. 71, S.
Ön yüz: IMP.CAESAR VESPASIANVS AVG.P.M.T.P.P.P.COS.III.
Arka yüz: *Iudaea*lı kadın palmiye altında yas tutar şekilde oturuyor, palmiye arkasında Vespasianus ayakta, elinde mızrak ve *parazonium* var, IVDAEA CAPTA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.427, Lev.2/29.

16. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 70, Lugdunum basımı, S.
Ön yüz: İmparator başı, IMP.CAESAR VESPASIAN.AVG.P.M.TR.P.P.P.COS.II.
Arka yüz: *Victoria* sağda ayakta, palmiyeye yerleştirilmiş kalkana yazı yazmak üzere, altta yas tutarak oturan *Iudaea*lı kadın, VICTORIA AVGVSTI S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.63, no.397; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/12.

17. *Iudaea*, Vespaianus sikkesi, M.S. 71, S.
Ön yüz: İmparator başı, IMP.CAESAR VESPASIANVS AVG.P.M.T.P.P.P.COS.III.
Arka yüz: *Victoria* ayakta, palmiyeye yerleştirilmiş kalkana S.P.Q.R. yazıyor, palmiye altında *Iudaea*lı kadın yas tutar şekilde oturuyor, DEVICTA IVDAEA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.67, no.419; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.17/13.

18. *Iudaea*, Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, S.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.

Arka yüz: Hadrianus ayakta, sağ eli havada, karşısında *Iudaea* ayakta, sunak üstünde elinde paterayla sunu yapıyor, yanında kurbanlık, merkezde iki çocuk, ellerinde patera ve Hadrianus'u selamlıyorlar, üçüncü çocuk *Iudaea*'nın yanında, IVDAEA S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.448, Lev.14/322.

19. *Iudaea*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus başı, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: Hadrianus togalı, ayakta, sağ eli havada, togalı, karşısında *Iudaea*, sunak üstünde paterayla sunu yapıyor, yanında kurbanlık, merkezde iki çocuk, ellerinde palmiye, *Iudaea*'nın arkasında üçüncü çocuk, IVDAEA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.512, no.1757, Lev.95/3.

20. *Iudaea*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138, S.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Iudaea* sol elinde bir kap, sunak yanında kurbanlık, solda iki oğlan çocuğu, ellerinde palmiye, arkada diğer bir çocuk, ADVENTVI AVG.IVDAEAE S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.454, Lev.16/325.

21. *Iudaea*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Iudaea* sol elinde, sunak yanında kurbanlık, *Iudaea*'nın önünde solda çocuk, elinde palmiye, arkasında ikinci çocuk, elinde palmiye, ADVENTVI AVG IVDAEAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.493, no.1655, Lev.92/8.

22. *Iudaea*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVGVSTVS.
Arka yüz: *Iudaea* sol elinde kap, sunak yanında kurbanlık, *Iudaea* önünde iki çocuk Hadrianus ve *Iudaea* arasında duruyor, ellerinde kanopi, ADVENTVI AVG IVDAEAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.493, no.1658, Lev.92/9.

23. Kudüse giriş resmi, Duccio di Buoninsegna yağlı boya, Cathedral Museum, Siena, M.S.1255-1318.
Kaynak: http://employees.oneonta.edu/farberas/arth/Arth213/Duccio.html (09.10.2008).

24. *Iudaea*, *restitutor* tipli Hadrianus sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.5/4.

25. Ürdün nehri kişileştirmesi, Titus Kemeri Rölyefi, Pietro Santi Bartoli'nin çizimi, 1635-1700, Roma.
Kaynak: http://www.europabooks.com.au/pix/23949.jpg (09.10.2008).

26. *Iudaea*, Hadrianeum rölyefi, Pius dönemi, Villa Pamfili-Doria, Roma.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.36/5.

LEVHA 47-48 *(MAURETANIA)*

1. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, *Mauretania*lı erkek esir şeklindeki kişileştirme
Kaynak: J.M.C.Toynbee, s.123.

2. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, ayakta, başı sola dönük, yanında at, sol elinde iki mızrak, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.513, no.1760, Lev.95/4.

3. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, başı arkaya dönük, sağ elinde iki mızrak, sol eliyle atı tutuyor, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.513, no.1760 A, Lev.95/2.

4. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, başı sağa dönük, sağ eliyle atı tutuyor, sol elinde iki mızrak, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.513, no.1761, Lev.95/5.

5. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, sağ elinde iki mızrak, atın önünde duruyor, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.513, no.1762, Lev.95/6.

6. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, sağ elinde iki mızrak, önünde at, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.513, no.1763, Lev.95/7.

7. *Mauretania*, Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania*, kısa tunik giymiş, sağ elinde iki mızrak, sol elinde mızraklar ve sağ eliyle atı tutuyor, MAVRETANIA, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.514, no.1768, Lev.95/14.

8. *Mauretania* Kralı Vermina sikkesi, M.Ö. 200, AR.
Ön yüz: Diademalı kral büstü
Arka yüz: At motifi.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.887, no.398.

9. *Mauretania* birlikleri, Traianus sütunu.
Kaynak: http://members.tripod.com/romeartlover/Romanwar.html (05.09.2008).

10. *Mauretania*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania* kısa tunik giymiş ve sol elinde *vexillum*, sunak arkasında kurbanlık, ADVENTVI AVG MAVRETANIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.494, no.1664, Lev.92/5.

11. *Mauretania*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania* kısa tunik giymiş ve sol elinde *vexillum*, sunak arkasında kurbanlık, *Mauretania* fil postundan başlık takmış, ADVENTVI AVG MAVRETANIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.495, no.1667, Lev.92/7.

12. *Mauretania*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 119-138, AE.
Ön yüz: Hadrianus büstü, HADRIANVS AVG COS III PP.
Arka yüz: *Mauretania* kısa tunik giymiş ve sol elinde *vexillum*, sunak arkasında kurbanlık, *Mauretania* fil postundan başlık takmış, ADVENTVI AVG MAVRETANIAE, SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1966, s.495, no.1669, Lev.91/16.

13. *Mauretania*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.5/19.

14. *Mauretania* krallarının fil postundan başlık
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.888, 889.

15. *Mauretania* sikkelerinin arka yüzünde buğday başağı.
Kaynak: B.V.Head, 1911, s.889, 890.

16. *Mauretania*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 139, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Mauretania*, başlıksız, kısa tunik giymiş, solda ayakta, sağ elinde taç, sol elinde ucu aşağıda duran dikey mızrak tutuyor, MAVRE TANIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.190, no.1190, Lev.26/6.

17. *Mauretania*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 143-144, AE.
Ön yüz: İmparator başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Mauretania* ayakta, sağ elinde taç, sol elinde *vexillum*, MAVRETANIA COSIII SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.265.

18. *Mauretania*, Commodus sikkesi, M.S. 192, *sestertius*.
Ön yüz: COMMODVS ANTONINVS AVG.
Arka yüz: *Mauretania*lı atın önünde ayakta, elinde değnek, MAVRETANIA, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.438, no.636.

19. *Mauretania*, Hadrianus'un bronz madalyonu.
Ön yüz: imparator büstü, HADRIANVS AVG COS III P P.

Arka yüz: Mauretania ve at, MAVRETANIA.
Kaynak: F.Gnecchi, 1912, s.18, no.82, Lev.4.

20. *Mauretania*, Hadrianeum rölyefi, Capitoline Avlusu.
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/net_id/rome/temphadrian/province3.jpg (01.05.2008).

21. *Mauretania*, Birecik kökenli mozaik madalyonu, Kudüs, *MAYPHTANIA* yazıtı.
Kaynak: J.Balty, 1981, s.384-386.

LEVHA 49 *(MOESIA)*

1. *Moesia*, *Moesia*lı erkek esir şeklindeki kişileştirme.
Kaynak: E.A.Sydenham, 1926, s.455.

2. *Moesia*, adventus tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Moesia* kısa tunik giyer ve sol elinde ok ve yay, sunak yanına kurban
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.455, no.903; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.5/20.

3. *Moesia*, *Moesia*lı kadın esir şeklindeki kişileştirme.
Kaynak: I.Popovic, 1992, s.635.

4. *Moesia*, Hadrianeum rölyefi, Capitoline Müzesi Avlusu, Pius dönemi, Roma
Kaynak:
https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/c414/2005/moesia1.jpg
(01.05.2008).

LEVHA 50 *(NORICUM)*

1. *Noricum*, *Noricumlu* erkek esir şeklindeki kişileştirme.
Kaynak: E.A.Sydenham, 1926, s.456.

2. *Noricum*, *adventus* tipli Hadrianus sikkesi, M.S. 134-138.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Noricum* miğfer takar vesol elinde sancak, sunak yanında kurban, ADVENTVI AVG.NORICI.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.456, no.904; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.5/22.

LEVHA 51 *(PARTHIA)*

1. *Parthia*, Traianus sikkesi, M.S. 114-117, Au.
Ön yüz: IMP.CAES.NER.TRAIAN.OPTIMO.AVG.GER.DAC.PARTHICO.
Arka yüz: iki oturan Parthialı esir arasında bir tropaion bulunmaktadır. PARTHIA CAPTA (altta), P.M.TR.P.COS.VI.P.P.S.P.Q.R
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.267, no.324, Lev.9/149.

2. *Parthia*, Traianus sikkesi, M.S. 114-117, S.
Ön yüz: IMP.CAES.NER.TRAIANO OPTIMO AVG.GER.DAC.PARTHICO P.M.TR.P.COS.VI.P.P.
Arka yüz: Traianus sağda platform üstünde oturuyor, Partamaspates'i diz çöken *Parthia*'ya takdim ediyor, REX PARTHIS DATVS S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.291, Lev.11/194.

3. *Parthia*, Antoninus Pius sikkesi, Altın Taç Eyalet Serisi, M.S. 139, *sestertius*.
Ön yüz: Antoninus başı, ANTONINVS AVG PIVS P P.
Arka yüz: *Parthia*, kısa tunik ve pelerin giymiş, solda ayakta, sağ elinde taç tutuyor, sol eliyle yerde duran ok ve sadağı destekliyor, PARTHIA, S C, COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.190, no.1191, Lev.27/1.

4. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 165, *denarius*.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH MAX.
Arka yüz: *Parthia*, dizine gelen bir pantolun giymiş, başında sivri kepi var, sağda yerde oturuyor, elleri arkadan bağlı, önünde sadak ve ok ve altıgen kalkan var. TR PV IMP III COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.437, no.385, Lev.60/3.

5. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 165- 166, denarius.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH MAX.
Arka yüz: *Parthia*, dizine gelen bir pantolun giymiş, başında sivri kepi var, sağda yerde oturuyor, elleri arkadan bağlı, önünde sadak ve ok ve altıgen kalkan var. TR PVI. IMP III COS II.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.442, no.412, Lev.60/16.

6. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 164- 165, *sestertius*.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH MAX,
Arka yüz: *Parthia tiara* ve pantolon giymiş, elleri arkadan bağlı, sağda, *trophaion*un dibindeki kalkanların üstünde oturuyor, sol dizi bükülmüş, önünde altıgen kalkan var, TR POT V IMP III COS II, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.588, no.1274, Lev.79/3.

7. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 164-165, *dupondius*.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH
Arka yüz: *Parthia tiara* ve pantolon giymiş, elleri arkadan bağlı, sağda, *trophaion*un dibindeki kalkanların üstünde oturuyor, sol dizi bükülmüş, önünde ok, kalkan ve bir silah var, TR POT V IMP III COS II, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.588, no.1275, Lev.79/9.

8. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 164-165, *dupondius*.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH
Arka yüz: *Parthia tiara* ve uzun pantolon giymiş, solda kalkanların üstünde oturuyor, bu kalkanlar alçak bir oturak şeklini almış, başını sağ eli destekliyor, sağ dizi kıvrılmış, solda önünde *trophaion* var. TR POT V IMP III COS II, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.588, no.1276, Lev.79/10.

9. *Parthia*, Lucius Verus sikkesi, M.S. 165- 166, *sestertius*.
Ön yüz: L VERVS AVG ARM PARTH MAX
Arka yüz: *Parthia tiara* ve uzun pantolon giymiş, sağda yerde oturuyor, elleri arkadan bağlı, sol dizi bükülmüş, arkasında solda *trophaion* ve aşağısında altıgen kalkan var, TR POT VI IMP III COS II, S C.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.594, no.1298, Lev.80/1.

10. *Parthia*, Marcus Aurelius madalyonu.
Kaynak: J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.9/25.

LEVHA 52 *(THRACIA)*

1. *Thracia*, *Thracia*lı erkek esir şeklindeki kişileştirme.
Kaynak: E.A.Sydenham, 1926, s.456.

2. *Thracia*, *adventu*s tipli Hadrianus sikkesi, M.S.134-138.
Ön yüz: HADRIANVS AVG.COS.III.P.P.
Arka yüz: *Thracia* kısa tunik giyer, sunak yanında kurban var miğfer takar ve sol elinde sancak var, sunak yanında kurbanlık, ADVENTVI AVG.THRACIAE S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.456, no.907; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.5/27.

3. *Thracia*, Antoninus Pius sikkesi, M.S. 134-138.
Ön yüz: ANTONINVS AVG.PIVS P.P.
Arka yüz: *Thracia* ayakta, elinde palmiye ve taç var, THRACIA, COS.II, S.C.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1926, s.106, no.591; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.8/15.

4. *Thracia*, Hadrianeum rölyefi, Pius dönemi, Palazzo Massimo.
Kaynak: https://oncourse.iu.edu/access/content/user/leach/www/2007/thrace1.jpg (01.08.2008).

LEVHA 53 *(SARMATIA)*

1a. *Sarmatia*, I. Constantinus sikkesi, M.S. 323-4, Lyons basımı.
Ön yüz: CONSTANTINVS AVG.
Arka yüz: *Victoria* sağdan yaklaşıyor, elinde *trophaion* ve dal var, yerdeki esire ayağını basıyor, SARMATIA DEVICTA.

Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.135, Lev.2/214.

1b. *Sarmatia*, I. Constantinus sikkesi, M.S. 322-3, Arles basımı, AR.
Ön yüz: CONSTANTINVS AVG
Arka yüz: *Victoria* sağdan yaklaşıyor, elinde *trophaion* ve dal var, yerdeki esire ayağını basıyor, SARMATIA DEVICTA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.262, no.257.

2. *Sarmatia*, II. Constantinus'un altın madalyonu, M.S. 322-323.
Ön yüz: FL CL CONSTANTINVS IVN NOB C.
Arka yüz: İmparator askeri kıyafetli, sağ elinde evren, sol eli ile çapraz mızrağa dayanmış, sağ ayağını *Sarmatia*lı bir esirin sol dizine koymuş, esir yalvarır pozisyonda, noktalı bordür, PRINCIPIA IVVENTVTIS, SARMATIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.195, no.358.

3. *Sarmatia*, II. Constantinus madalyonu, M.S. 337-340, AV.
Ön yüz: İmparator büstü, FLCL CONSTANTINVS IVN NOB CAES.
Arka yüz: İmparator *paludamentum* ve zırh giyer, sağ elinde evren, sol eli ile çapraz mızrağa dayanmış, sağ ayağını *Sarmatia*lı bir esirin sol dizine koymuş, esir yalvarır pozisyonda, noktalı bordür, PRINCIPIA IVVENTVTIS, SARMATIA, TR.
Kaynak: H.A.Grueber, 1874, s.87, no.1, Lev.59/1.

4. *Sarmatia*, Marcus Aurelius sikkesi, M.S. 175-176, Au.
Ön yüz: İmparator büstü, M.ANTONINVS AVG.GERM.SARM.
Arka yüz: *Trophaion* dibinde *Sarmatia*lı kadın solda, erkek sağda, erkeğin elleri arkadan bağlı. DE SARM, TR.P.XXX.IMP.VIII.COS.III.P.P.
Kaynak: H.Mattingly, E.A.Sydenham, 1930, s.239, no.340, Lev.9/180.

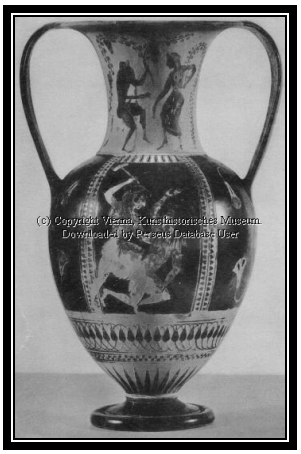
5. *Sarmatia*, Commodus sikkesi, M.S. 175-176, AE.
Ön yüz: Commodus büstü, COMMODO CAES AVG FIL GERM SARM.
Arka yüz: *Trophaion* dibinde *Sarmatia*lı kadın solda kalkan üstünde oturuyor ve *Sarmatia*lı erkek sağda kalkan üstünde oturuyor, elleri arkada bağlı, DE SARMATIS SC.
Kaynak: H.Mattingly, 1968, s.645; J.M.C.Toynbee, 1967, Lev.14/28.

6. *Sarmatia*lı birlikler, Traianus sütunu,
Kaynak: http://members.tripod.com/romeartlover/Romanwar.html (02.07.2008).

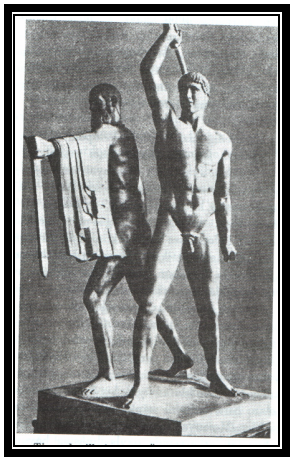
7. *Sarmatia*, II. Constantinus sikkesi, M.S. 322-3, Trier basımı, solidus.
Ön yüz: FL CL CONSTANTINVS IVN NC.
Arka yüz: *Sarmatia* yerde oturuyor, arkasında mızrak uçlarıyla donatılmış bir *trophaion* var, ayrıca yay ve kalkan, *Sarmatia*'nın sol eli bacağında, GAVDIVM ROMANORVM, SARMATIA.
Kaynak: C.H.V.Sutherland, 1966, s.196, Lev.4/364.

LEVHALAR

LEVHA 1

1

2

3

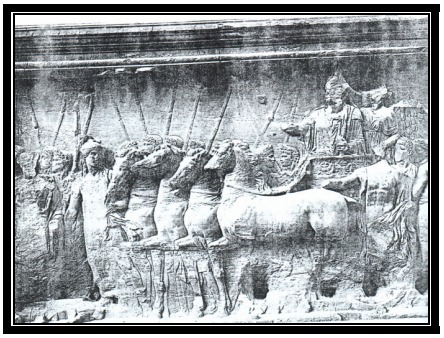
4

5

6

7

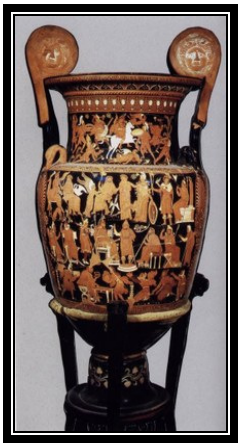

8

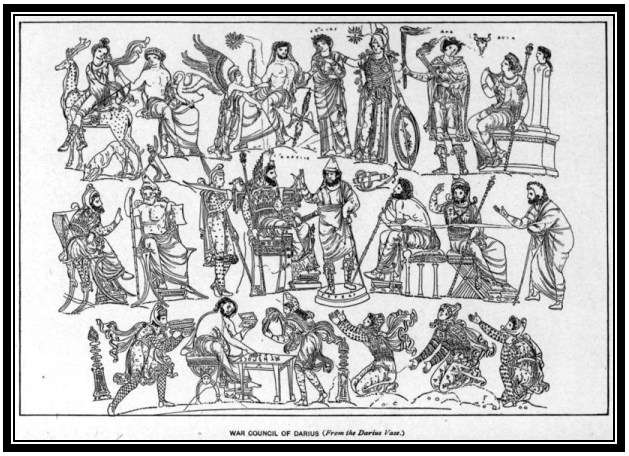

9

LEVHA 2 (*ACHAIA*)

1a

1b

1c

2

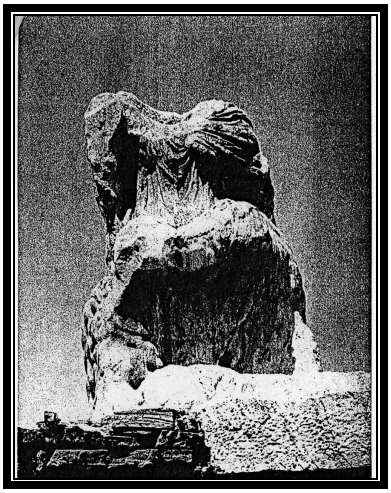
3

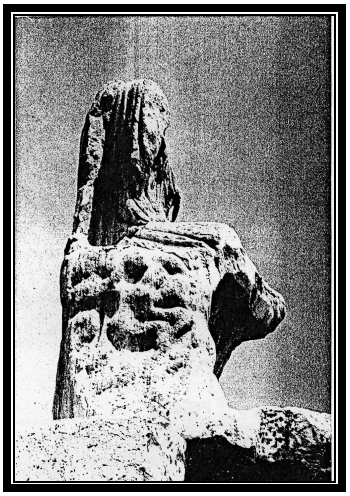
4

5

6a

6b

LEVHA 3 (*AEGYPTOS*)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

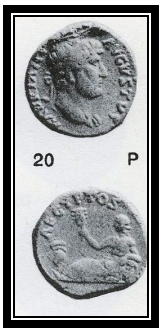
10

11

12

13

14

15

LEVHA 4 (*AEGYPTOS*)

16

17

18

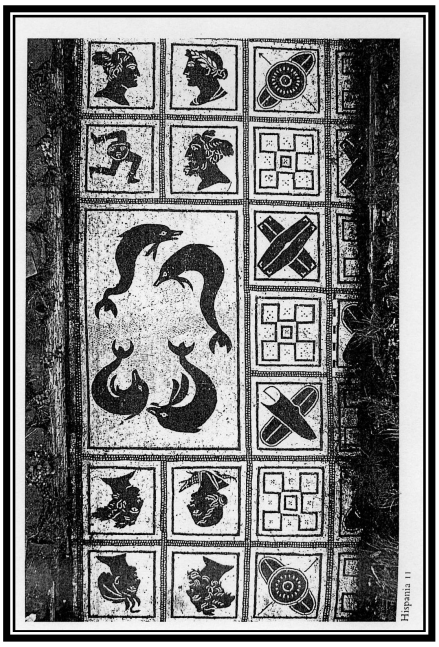
19

20

21

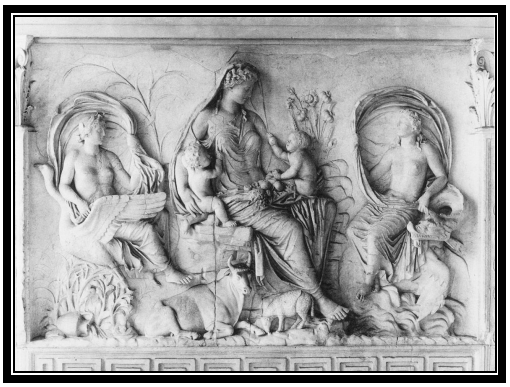

24

LEVHA 5 (*AEGYPTOS*)

22

23

LEVHA 6 (*AFRICA*)

1

2

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

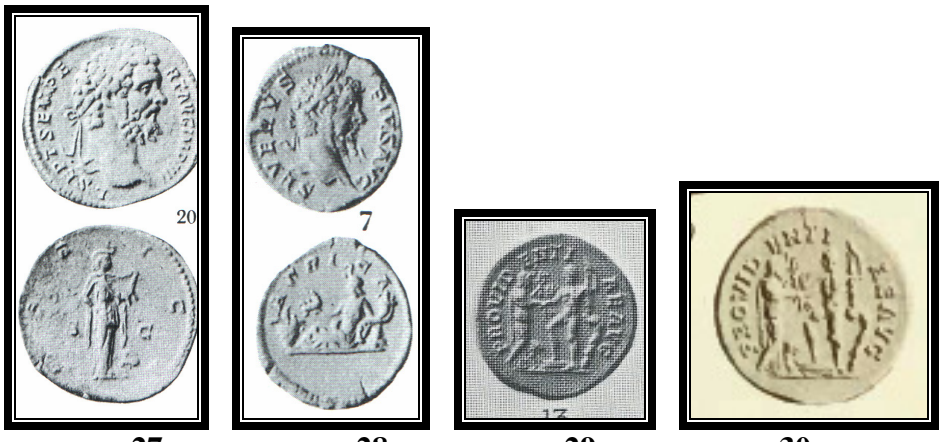
LEVHA 7 (*AFRICA*)

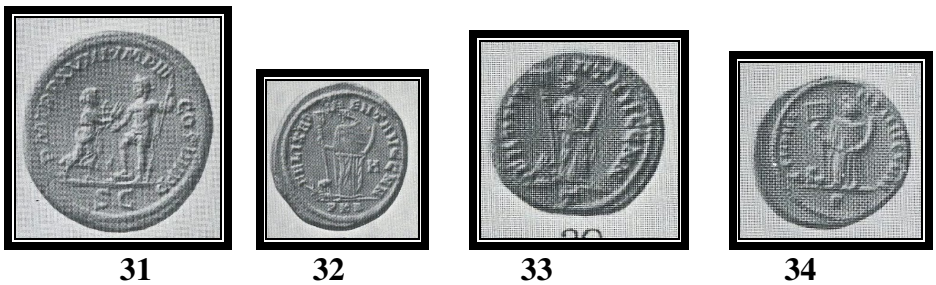
18 **19** **20** **21** **22**

23 **24** **25** **26**

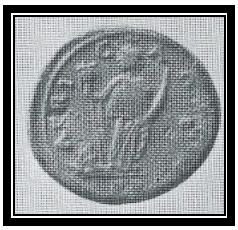

27 **28** **29** **30**

31 **32** **33** **34**

LEVHA 8 (*AFRICA*)

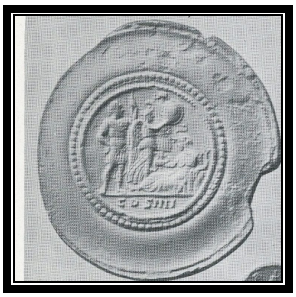
35

37

38

39

40

41

42

43a

43b

43c

LEVHA 9 (*AFRICA*)

43d

44a

44b

45a

45b

46

47

48

LEVHA 10 (*ARABIA*)

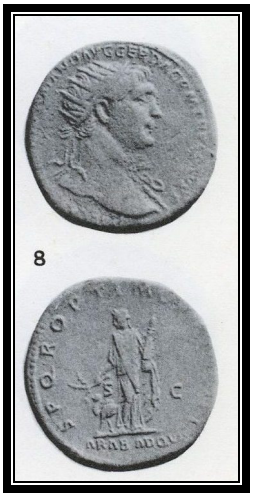
1

2

3

4

5

6

7

8

9

LEVHA 11 (*ASIA*)

1

2

3

4

5

6

7

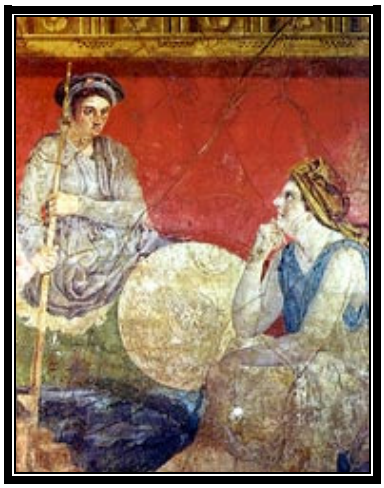
8

9

10

11

LEVHA 12 *(BITHYNIA)*

1

2

3

4

5

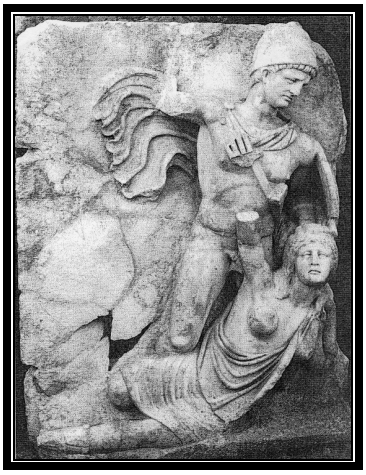

6

7

LEVHA 13 (*BRITANNIA*)

1

2

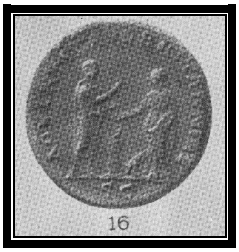
3

4

5

6

7

8

9

LEVHA 14 (*BRITANNIA*)

10

11

12

13

14

15

16

17

LEVHA 15 (*CAPPADOCIA*)

4

5

6

7

3

8

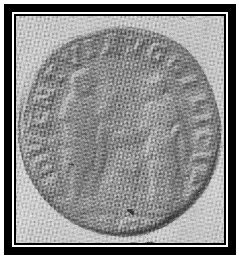
LEVHA 16 (*CILICIA*)

1

2

3

LEVHA 17 (*ITALIA*)

1

2

3

4

5

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

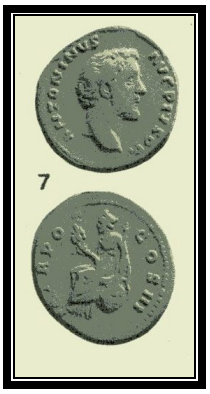
LEVHA 18 (*ITALIA*)

19

20

21

22

23

24

26

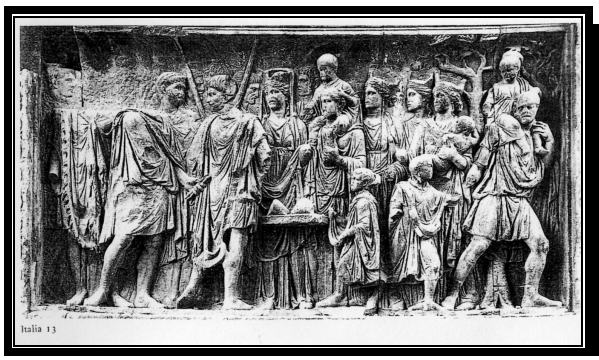
27

28

29

34a

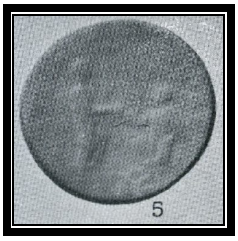

34 b

LEVHA 19 (*LIBYA*)

1

2

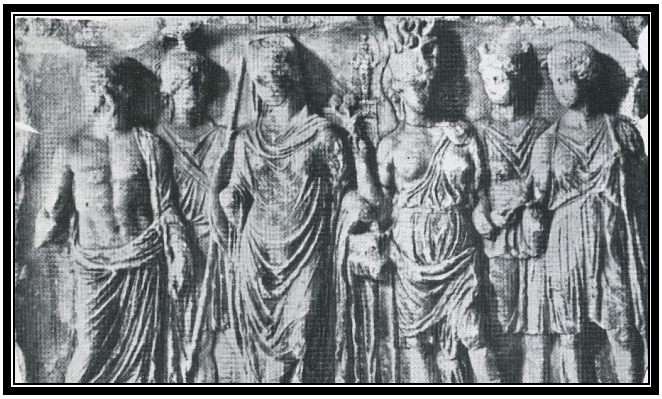

3

4

LEVHA 20 (*MACEDONIA*)

5

7

8

9

1

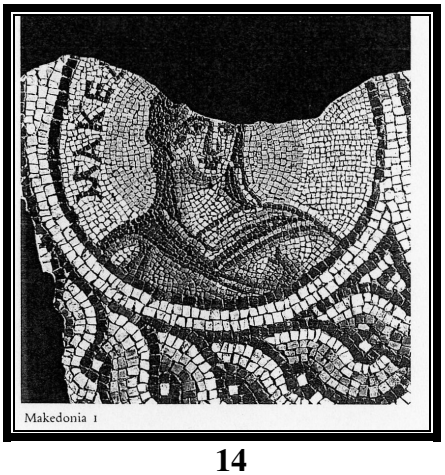
2

11

13

14

LEVHA 21 (*PANNONIA*)

1

2

3

4

5

6

7

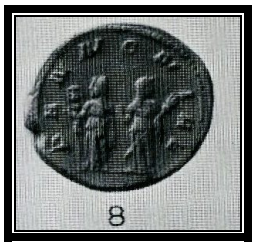
8

9

10

11

13

14

LEVHA 22 (*PHOENICE*)

1

2

3

LEVHA 23 (*PHRYGIA*)

2a

2b

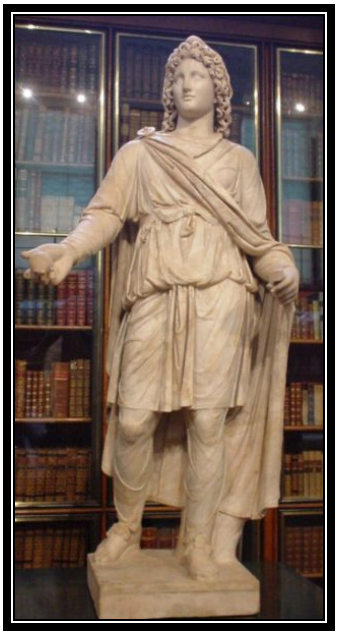
4

1a

1b

3

5

LEVHA 24 (*SCYTHIA*)

1

2

3

LEVHA 25 (*SICILIA*)

1

2.a

2.b

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

LEVHA 26 (*SICILIA*)

13

14

15

16

17

LEVHA 27 (*SYRIA*)

1

2

LEVHA 28 (*ARMENIA*)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

LEVHA 29 (*ARMENIA*)

13

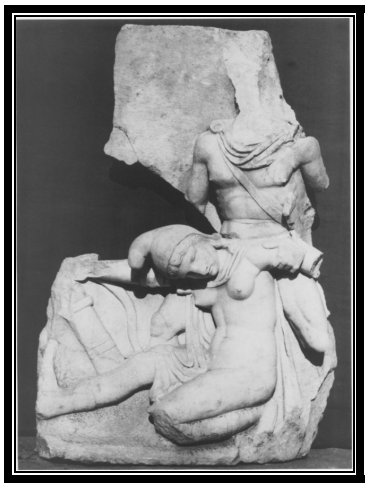
14

15

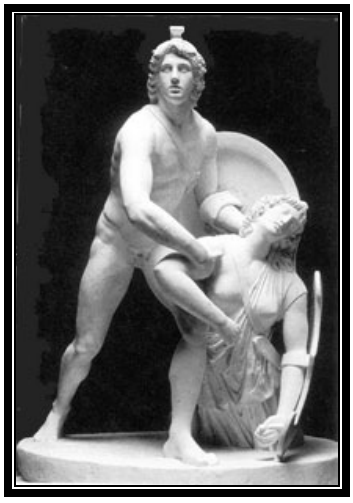
16

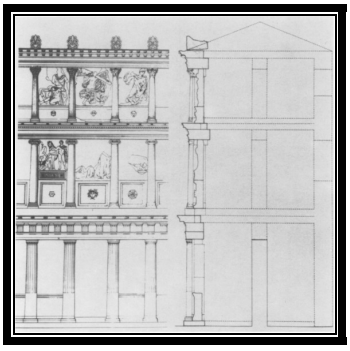
17a

17b

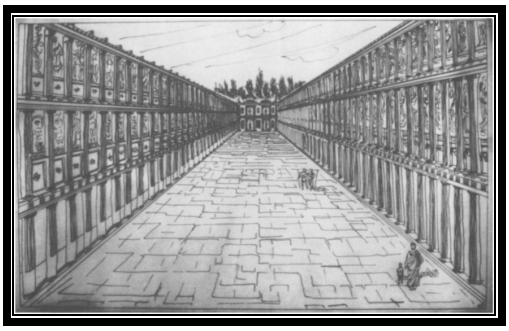

17c

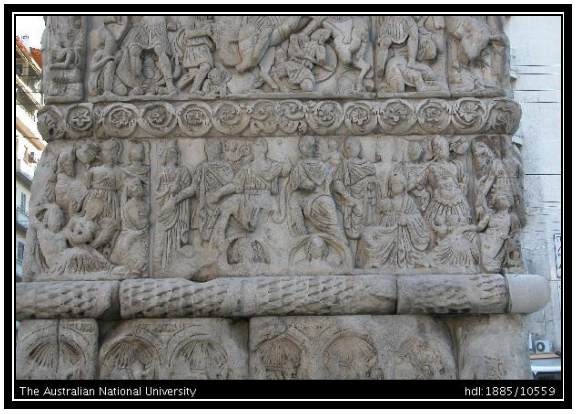

17d

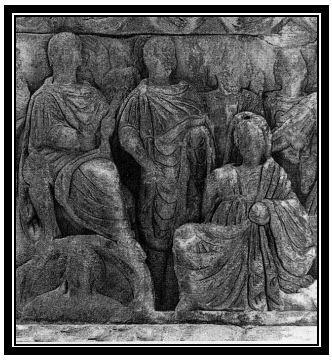
LEVHA 30 (*ARMENIA*)

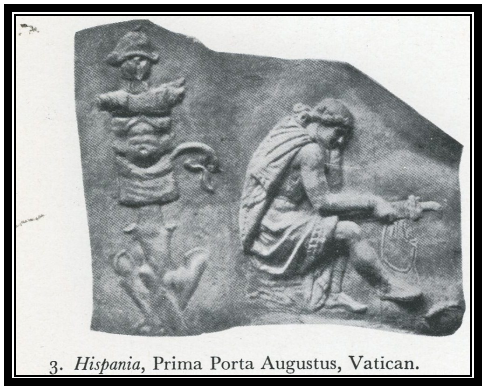
17 e

18a

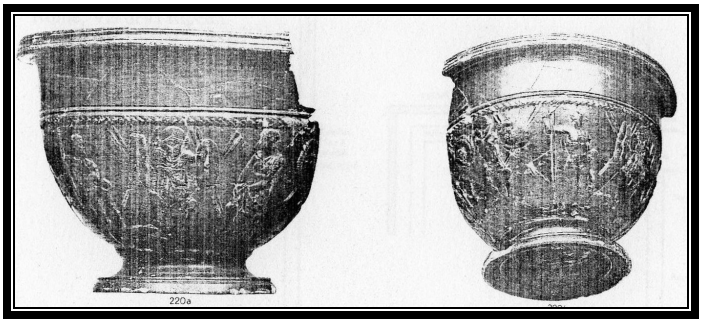
18b

19

20

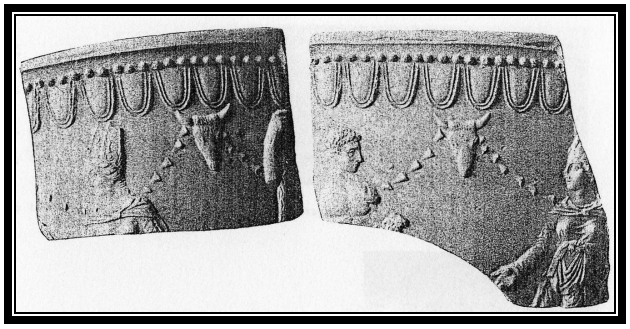

21

LEVHA 31 (*ARMENIA*)

22.a

22.b

LEVHA 32 (*DACIA*)

1

5

2

3

4

6

10

12

LEVHA 33 (*DACIA*)

15

16

17

18

19

20

21

23

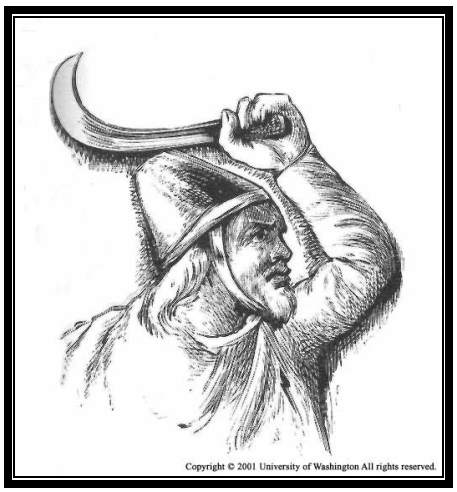
24

26

22

Copyright © 2001 University of Washington All rights reserved.

27

LEVHA 34 (*DACIA*)

30

31

32

33

35

36

37

38

LEVHA 35 (*GALLIA*)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

11

10

12

13

14

LEVHA 36 (*GALLIA*)

15

16

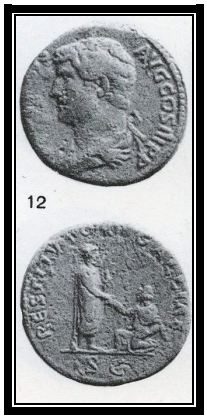
17

18

19

20

21

22

23

24

27

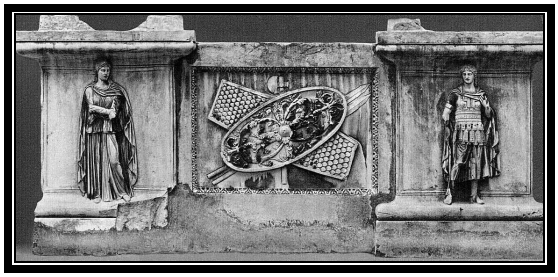

31

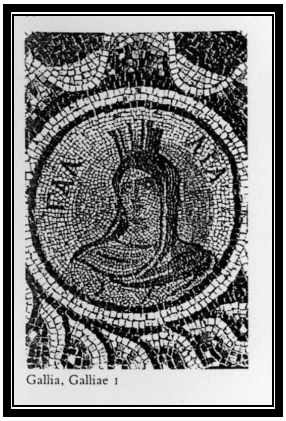

32a

LEVHA 37 (*GALLIA*)

32b

Gallia, Galliae 1

33

LEVHA 38 (GERMANIA)

1

2

3

4

5

6

7

9

8

10

11

12

13

LEVHA 39 (GERMANIA)

14

15

16

17

18

19

20

21

22

LEVHA 40 (GERMANIA)

23

24

25

26

28

LEVHA 41 (GERMANIA)

30

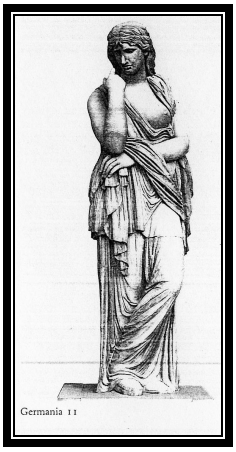
32

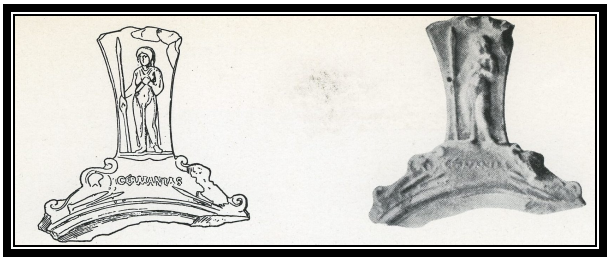
33

34

35

36

LEVHA 42 (*HISPANIA*)

1

1

3

4

5

6

7

8

9

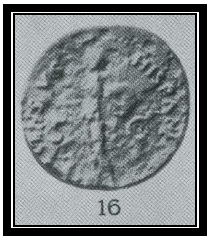
10

11

12

13

14

LEVHA 43 (*HISPANIA*)

15 16 17 18

19 20 21 22

23 24 25 26

LEVHA 44 (*HISPANIA*)

27

28

29

30

LEVHA 45 (*IUADEA*)

1

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

LEVHA 46 (*IUADEA*)

19

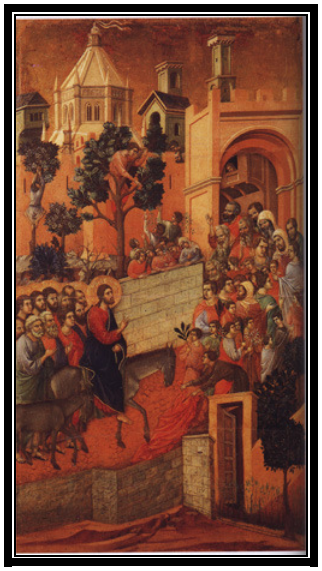
20

21

22

23

24

25

26

LEVHA 47 (*MAURETANIA*)

2

3

4

5

6

7 **8**

9

LEVHA 48 (*MAURETANIA*)

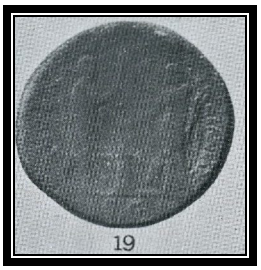
10

11

12

13

16

19

20

LEVHA 49 (*MOESIA*)

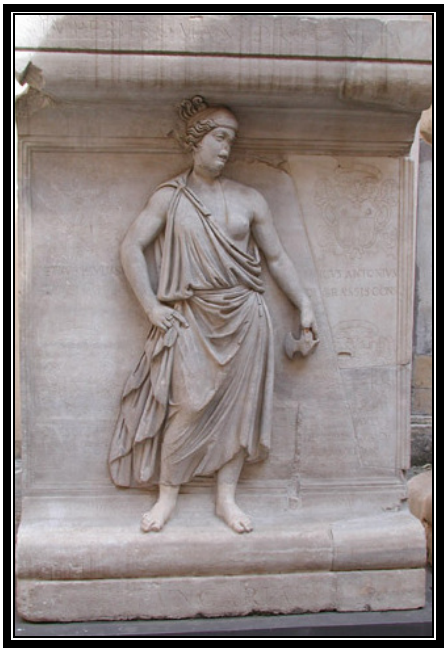
2

3

1

4

LEVHA 50 (*NORICUM*)

2

LEVHA 51 (*PARTHIA*)

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

LEVHA 52 (*THRACIA*)

2

3

4

LEVHA 53 (*SARMATIA*)

4

5

1a

7

3

6